

BİR OSMANLI SINIR VE İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI: MARTOLOSLUK

(Türkler, Rumlar, Sırplar, Macarlar ve Arnavutlar)

Murat Gökhan Dalyan - Muhammet Nuri Tunç

BİR OSMANLI SINIR VE İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI: MARTOLOSLUK

(Türkler, Rumlar, Sırlar, Macarlar ve Arnavutlar)

Murat Gökhan Dalyan - Muhammet Nuri Tunç

ISBN: 978-625-7501-45-3

Yazarlar:

Murat Gökhan Dalyan - Muhammet Nuri Tunç

Asos Yayınları 2021

Kapak

Asos Yayınları

Mizanpaj

Burhan MADEN

Redaksiyon

Asos Yayınları

ASOS YAYINLARI

Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu

Cad. No: 67/2-4/ ELAZIĞ

e-posta: asosyayinlari@gmail.com

web: www.asosyayinlari.com

Tel: 0532 643 75 23

Yayınevi Sertifika No: 47901

Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Bütün bölümler [intihal.net](https://www.intihal.net) benzerlik tespit programından geçirilmiştir.

Bu yayının [BOOKCITES](https://www.bookcites.com) tarafından indekslenmiştir.

Yazarlar, yazmış oldukları bölümlerin özgünlüğünden sorumludur.

BİR OSMANLI SINIR VE İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI: MARTOLOSLUK

(Türkler, Rumlar, Sırlar, Macarlar ve Arnavutlar)

Murat Gökhan Dalyan - Muhammet Nuri Tunç

ÖN SÖZ

Martolosluk teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin Balkan coğrafyasıyla ilgili önemli bir teşkilat olmasına rağmen hak ettiği ölçüde üzerine çalışılmamış bir konu özelliği göstermektedir. Naçizane bu konuya katkı sağlamak amacı taşıyan bu eser, ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivleri'nden ve Balkan coğrafyasıyla ilgili Avrupalı yazarların hazırlamış oldukları eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır. Osmanlı arşivlerinde yer alan belgelerden olabildiğince istifade edilmeye çalışılmakla birlikte konuyla ilgili defterlerden sondajlama usûlü ile yararlanılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı tarihi alanında önemli yeri olan hocalarımızın ya bizzat kendilerinin hazırladıkları ya da lisansüstü çalışma olarak hazırlattıkları Mühimme Defterleri'nin transkripsiyonu ve değerlendirmesi çalışmamıza önemli katkı ve kolaylık sağlamıştır. Bu nedenle başta Kemal Beydilli'ye, Robert Anhegger'a, Halil İnalcık'a Bilgehan Pamuk'a, Mehmet İnbaşı'ya, Erhan Afyoncu'ya, Cemile Kara'ya, Klara Hegyi ve adını sayamadığımız unuttuğumuz hocalarımıza teşekkür ederiz. Özellikle sınır boylarındaki askeri teşkilatlar hakkında ve alana katkı sağlayan Klara Hegyi'nin çalışmasının Türkçeye kazandırılması gerektiğini belirtmek isteriz.

Osmanlı Devleti'nin Balkan tarihini çalışan bilim adamlarının bölgenin toplumsal ve siyasi yapısını iyi okuyabilmeleri için martolosluk, voynucluk ve derbentçilik gibi kurum ve

teşkilatlarının iyi okunması gerektiğinin düşüncesindeyiz. Bu sayede Balkan devletlerinin toplumsal doku, sosyal yapıları ve onların Osmanlı Devleti içindeki konumları daha iyi anlaşılacaktır. Martolosluk teşkilatını incelerken ister istemez bugünkü Romanya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Macaristan, Avusturya, Arnavutluk, Yunanistan, Makedonya ve Bulgaristan olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin tarihinden kesitlerle karşılaştık. Bu kadar yoğun bir etnik çeşitlilik ve mekan farklılığını incelerken yerleşim yerlerinin ya eski okunuşları veya yabancı dildeki karşılıklarını bulma gibi birtakım eksiliklerimiz ve gözden kaçırdığımız unsurlar olacaktır. Bunu okuyucuların ve uzmanların iyi niyetine bırakıyoruz. Son olarak bu çalışma ile ilgililerin yeniden martolosluk konusuna dikkatini çekmek, yeni araştırmacıları bu yöne yönlendirmek ve alana katkı sağlamak için hazırlanmıştır. Söz konusu çalışma Tapu Tahrir, Mevacib, Büyük ve Küçük Kale Defterleri başta olmak üzere yeniden ve daha geniş bir şekilde arşiv ve yabancı kaynaklarla ele alınarak bir doktora tezi olarak yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Son olarak bu çalışmanın yayınlanmasında bizden desteğini esirgemeyen meslektaşımız Ahmet Akkaya'ya teşekkür ederiz.

Murat Gökhan Dalyan&Muhammet Nuri Tunç

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
--------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR OSMANLI SINIR VE İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI:

MARTOLOSLUK.....	11
------------------	----

(Türkler, Rumlar, Sırp, Macarlar ve Arnavutlar)	11
---	----

1. Martolos Kelimesinin Anlamı ve Kullanım Alanı	11
2.Etnik Menşelerine Göre Martoloslar	15
2.1. Sırp Martoloslar	15
2.2. Eflak Martoloslar	19
2.3. Macar Martoloslar	20
2.4.Rum Martoloslar	21
2.5. Arnavut Martoloslar	23
3. Martolosluğun Yaygın Olduğu Bölgeler	27
3.1. Balkanlar'da	27
3.2. Anadolu'da.....	33
4. Martolosluğun Teşkilat Yapısı	35
4.1.Martolosların Seçimi ve Görevlendirilmesi	39
4.2. Martolos Başbuğluğu	49
4.3. Martolos Yüzbaşılığı	53
4.4. Martolosbaşılık.....	54
4.4.1. Müslümanlardan Martolosbaşı Seçilmesi Usulü	60
4.5.Martolosân-ı Evvel	62
4.6.Martolos-ı Sâni	63
4.7.Martolos Kethüdası	64

5. Kılık Kıyafetleri ve Alametleri	64
6.Aile Mesleği Olarak Martolosluk ve Yerleşim Yerleri.....	65
7.Martolosların Gelirleri	72
7.1.Ulufe ve Diğer Gelirler	72
7.2. Esir ve Ganimetlerden Oluşan Gelirler	76
7.3.Meyhanecilik	86
7.4.Derbentçi Martolosların Gelirleri	86
7.5.Tımar Gelirleri.....	90
7.6.Martolosların Vergileri.....	92
8.Martolosların Kullandıkları Silahlar.....	93
9. Atlı ve Piyade Martoloslar.....	95
10.Kara Martoloslar.....	95
11.Hıristiyan Martoloslar	97
11.1. II. Viyana Kuşatması Sonrasında Hıristiyan Martoloslar.....	105
12.Martolosluk ve İslam	110
12.1.İhtida Hareketleri	110
12.2. II. Viyana Sonrası Müslüman Martoloslar	113
12.3.Bir İstimalet Politikasının Aracı Olarak Martolosluk	119
13.Martolosluktan Başka Görevlere Yükselen Kişiler.....	120
14.Deliler ve Martoloslar	120

İKİNCİ BÖLÜM

MARTOLOSLARIN GÖREVLERİ.....	123
1. İstihbarat Alma	124
2. Derbent ve Geçitleri Koruma.....	126
3. Panayırları Koruma.....	135
4. Düşman Kuvvetlerini Taciz etme	136
5. İskelelerin Muhafazası	139
6. Hanların Muhafazası	139
7. Türbelerin Muhafazası	139
8. Kalelerin Muhafazası	140
8.1.Kale ve Sınır Boylarındaki Görevleri	140

9. Tuna Nehri ve Çevresinin Muhafazası.....	146
10. Madenleri ve Madencileri Koruma	158
11. Köy ve Kasabaları Koruma	163
12. Devlet Görevlilerine Muhafızlık ve Yardım	164
13. Vergi Toplama İşlemine Yardım	167
14. Mübaşirlik Görevi	168

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARAR ve ZARAR EKSENİNDE MARTOLOSAR:

HARAMİLİK, EŞKIYALIK..... 169

1.Sen de Martolos Gibisin Kendinden Başkasına Faydan Yok	171
2. Martolosların Karıştığı Hadiseler	176
2.1.Martolosbaşı Karposh	183
2.2.1.Karposh ve Martolosbaşı İveh/İvo.....	185
2.2.2.Karposh ve Avusturya Devleti	186
2.2.3.Karposh'un Öldürülmesi	187
2.3. Martolos İsrail	189
2.4. Eşkiya Karaca	191
2.5.Martolosbaşı Hibetullah	192
2.6.Martolosbaşı Kara Ali	195
3.Martoloslara Yapılan Müdahaleler	198
4.Martolosbaşı Topal Osman Paşa	201
4.1. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın Martolos Başbuğluğu	202
5.Martolosluğun Kaldırılması	204
5.1.Martolosluğun Kaldırılmasına Tepkiler	207
6.Ayanlar ve Martoloslar	208
SONUÇ	213
KAYNAKÇA.....	217
DİZİN	243

BİRİNCİ BÖLÜM
BİR OSMANLI SINIR VE İÇ GÜVENLİK TEŞKİLATI:
MARTOLOSLUK
(Türkler, Rumlar, Sırlar, Macarlar ve Arnavutlar)

1. Martolos Kelimesinin Anlamı ve Kullanım Alanı

Osmanlı Devleti'nin batıya doğru yayılmasıyla birlikte idari, iktisadi ve sosyal alanlarda önemli değişiklikler yaşandığı gibi askeri alanda da teknik ve çeşitlilik anlamında değişiklik ve zenginlikler ortaya çıkmıştır. Bu durumun oluşmasında Osmanlı Devleti'nin, karşılaşmış olduğu toplulukları, rasyonel ve pragmatist bir politika çerçevesinde, bünyesine katarak onlardan yararlanma isteği önemli rol oynamıştır. Bu unsurlar arasında farklı milletlerden askerler olduğu gibi onların kendine uyarladığı teşkilat yapıları da bulunmaktadır. Bunlardan biri de Osmanlıların Balkan coğrafyasındaki yolların ve geçitlerin güvenliğini ve muhafazasını sağlayan, ayrıca birtakım başka görevler de üstlenmiş olan martolosluk teşkilatıdır.¹ Balkan coğrafyasının farklı etnik yapılardan oluşması ve birçok devletin nüfuz mücadelesine sahne olması askeri ve idari terminolojide aynı kavramın farklı şekillerde telaffuz edilmesine veya farklı anlamlarda kullanılmasına neden olmuştur. Martolos kavramı da bunun bir sonucu olarak farklı şekillerde telaffuz edildiği gibi farklı anlamlarda da kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemini anlatan kayıtlarda martolos kelimesi Osman Bey'e haber veren casus anlamında

1 BOA. AE.SOSM.III. 24-1686.

kullanılmakla² birlikte genel olarak izci, derbentçi, haberci, gemici (Tuna Nehri'nde), asker (kalelerde) anlamlarında kullanılmaktadır³. Martolosları Klára Hegyi, kale ve çevresini koruyan ırısı bir köylü-asker mesleği olarak tanımlamaktadır⁴. Cemile Kara, sınırda bulunan Hristiyan Türk askeri anlamında kullanılmıştır⁵.

Osmanlı Devleti tarafından yapılan martolosların tanımlamalarından birisi de muhtemelen görevlerinin zorluğundan dolayı “ üç korkmaz martolos Tata kalesine gönderilmesi emrinden analaşacağı üzre “korkmaz” olduğu da görülmektedir⁶.

Kelimenin Yunanca, “silahlı kuvvet, inzibat” anlamına gelen “armatol” (armatolos, αρματωλός) kelimesinden türettiği varsayılmaktadır⁷. Bununla birlikte farklı milletlerde ve diller bu kelime farklı telaffuz ve anlamlarla karşımıza çıkmaktadır. Avrupalılar martolosları zaman zaman akıncılar olarak da isimlendirmişler ve martolosların ana hedefleri esir almak, yağmalamak ve düşman devletlerin ekonomik kaynaklarını bozmak olarak görülmüştür⁸. Martolosların sahip olduğu bu özelliklerle birlikte karışmış oldukları yağma faaliyetleri ve yaptıkları akınlardan dolayı kimi zaman martolos-

2 Rüstem Bey Tarihinde bu olay “Bir gün Osmân Beğ diledi ki, yetmiş kişiyle Ermeni Derbendi’ni geçüp gelüp İnegöl’i yıkup yaka. Aya Nikola’nun câsûsı vardı. Gelüp tenbih edüp, pusuya bî-kıyâs kâfir kodılar. Osmân’un bir martolosı vardı, gelüp Osmân’a haber verdi ki, “Pusuya kâfir kodılar, hazer eyle!” deyü. Osmân dahi Hakk teâlâyâ tevekkül edüp doğru pusunun üzerine varup, kâfirle ceng-i azîm eyleyüp Osmân’un karındaşı Saruyatı-oğlu Bay Hâce anda şehîd olup, Ermeni Beli dükendüğü yerde Hamza Beğ Köyi’nde defn eylediler. “ Bkz. Dilek Yılmaz, *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.89.

3 Mesut Uyar and Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans from Osman to Atatürk*, An Imprint of ABC-CLIO, LLC, California 2009, s.63-64.

4 Klára Hegyi, *The Ottoman Military Organization in Hungary, Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*, Klaus Schwarz Verlag GmbH, Berlin 2018, s.40.

5 Cemile Kara, *Osmanlı Devleti’nde Martolosluk Teşkilatı*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013, s. 30.

6 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.49.

7 Robert Anhegger, “Martoloslar Hakkında” TM c. VII-VIII, İstanbul 1942 s.283-384.

8 Drago Roksandić, “Stojan Janković in The Morean War, or of Uskoks, Slaves And Subjects”, *Constructing Border Societies On The Triplex Confinium International Project Conference Papers 2 “Plan and Practice. How to Construct A Border Society? The Triplex Confinium c. 1700-1750 “ (Graz, December 9-12, 1998)*, Central European University Budapest, 2000, s.248. (91-116).

lara “harami” ve başlarına da “haramibaşı” denmiştir⁹. Balkan milletlerinde bu isim zaman zaman “haydut” ve “hajdut” olarak tanımlanmıştır¹⁰. Radoslav Lopašić’e göre martoloslar, Hırvat ve Slovak dilinde “martelos” olarak adlandırılmıştır. Bu dillerde martolos kelimesi “Avusturya sınırında vaftiz edilmemiş Türk”, “Hristiyan bölgelerini yağmalayan insanları tutsak ederek götürüp satan insan taciri” gibi anlamlarda da kullanmıştır¹¹. Hırvat roman yazarı August Šenoa, bir eserinde martolosları, çalıp çırpın ve yağmacı insanlar olarak¹² bir başka eserinde ise genel olarak Balkanlarda hırsızlık ve soygunculuk yapan kişiler olarak nitelendirmiştir¹³. Almanlar, martolos terimini Sırları nitelemek için kullanmışlardır¹⁴.

Martolos kelimesi birçok dilde kendisine anlam ve telaffuz olarak yer edinmiştir. Bu dillerden İtalyancada “martolossi”¹⁵ ve “martoloi”¹⁶ şeklinde telaffuz edilmiştir. Leh dilinde de benzer anlamlara sahiptir. Lehçe’de martolos kelimesi; insan tüccarı ve köle tüccarı anlamlarında kullanılmıştır¹⁷. Buna göre “Martauz”, “Macaristan’daki halk ucubeleri”, “köle tüccarı” gibi anlamlara sahiptir¹⁸. Bunlara ek olarak Avrupa

9 Nenad Moacanin, “Exposing Existing Fallacies Regarding the Captaincies In the Bosnian Frontier Area Between The 16th-18th Centuries”, *Constructing Border Societies On The Triplex Confinum International Project Conference Papers 2 “Plan and Practice. How to Construct A Border Society? The Triplex Confinum c. 1700-1750 “ (Graz, December 9-12 , 1998)*, Central European University Budapest, 2000, s.80 (75-90). 1686 yılında Liyuška nahiyesinde vâkı’ beş aded karye sahibi olan Sebir oğlu Mudiddin ve harâmleri ta’yin olunan martolosların çevrede güvenliği sağlaması istenmiştir. Bkz. Mesut Demir, *1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli Atık Şikâyet Defteri’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.258-259; Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.40, 138.

10 Tatjana Katić, *Tursko Osvajanje Srbije 1690*, Beograd 2012, s.26.

11 Radoslav Lopašić, *Bihac i Bihacka Krajina*, Zagreb 1890, s. 17; Anton Kaspret, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1909, s.43.

12 August Šenoa, *Seljacka buna*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015, s.37.

13 August Šenoa, *Seljacka buna- Historička pripovijest XVI vijeka*, Duhove 1878, s.17.

14 Benedict Curipeschitz, *1530 yılında, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul’a Giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz’in Elçilik Günlüğü*, Çev. Özdemir Nutku, TTK Yayın., Ankara 1977, s.24.

15 Renzo Paci, La Scala Di Spalato E La Politca Veneziana In Adriatico”, *Quaderni Storici* , Gennaio - Aprile 1970, vol. 5, no. 13 (1) (Gennaio - Aprile 1970), (pp. 48-105), s.49.

16 V.L. Menage, *Seven Documents from the Reign of the Mehmed II*, Harvard University Press, 1965, s. 90-91, 111.

17 Jean Karlovich, “Memoire sur l’influence des langues orientales sur la langue polonaise Par” *Acte’s Du Sixieme Congres International Des Orientalistes, tenu en 1883 a Leide. Deuxieme Partie. Section I: Semitique*, E.J. Brill, Leide 1883, s. 434.(409-442).

18 Aleksander Brückner, *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*, Krakow 1927, s.324.

dillerinde Martolos kelimesi “günahkâr” ve “savaşçı” anlamlarına da gelmektedir¹⁹. Alman yazar Truber’e göre Avusturya Kralı I. Ferdinand zamanında basılan İncil’lerin önsözlerinde ve yapılan barış antlaşmalarında martoloslar için “insan hırsızı”, “insan soyguncusu” gibi ifadeler kullanılmıştır²⁰. Avrupa dillerinde farklı telaffuz ve anlamlarda kullanıldığı gibi martoloslar kimi zaman da yaşamlarıyla birçok hikâye ve şarkıya konu olmuşlardır. 16. yüzyılda yaşamış Hristiyan bir martolos olan Marko isimli kişi bunlardan birisidir²¹. Son olarak ilgililer için Martoloslarla ilgili en geniş anlamlar Robert Anhegger tarafından verilmiştir²².

Martolos kavramı ile ilgili Batı dillerinde görülen bu anlam çeşitliliği ve zenginliği Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Nitekim klasik dönem Osmanlı tarihçilerinde martolos kelimesinin Sırları tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir. Bu kişilerden Neşri’de ve Aşıkpaşazade’de geçen; “*Rivâyettir ki, ol vakit kim Emir-Ahur Mezid Bey vaki aya oğradı, Kula Şahin Rumeli’ne Beylerbeyidi. Hünkâr’a eyitti: “Sultanım, ol Yankodin martolos kâfir, Mezid kuluna hayli iş etti. Eğer ben kuluna buyurursan, yarayın. Mezid Bey’in intikamını ol kâfirden alayın dedi.”* ifadelerindeki Yankodin’in Sırlı olduğu bilinmektedir²³. 16. yüzyılda Sırları tanımlamak için martolos ifadesinin yanı sıra “Murlaks” ifadesi de kullanılmıştır. Murlaks terimi Kursar’ın İtalyan tarihçilerinden aktardığına göre “Maurus” and “Vlach” yani Kara Eflak kelimesinin birleşiminden oluşmuştur²⁴.

19 Katarína Džunková, *Turkické výpožičky v slovenčine Turkic loanwords in Slovak*, Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta Filozofická fakulta Ústav srovnávací jazykovědy Diplomová práce, Praha 2012, s.79.

20 Bartholomäus Kopitar, *Kleinere Schriften Sprachwissenschaftlichen, Geschichtlichen, Ethnographischen Und Rechtshistorischen Inhalts. 1. Theil*, Wien 1857, s.175.

21 Nemanja Kostić, “Studija Slučaja Oblikovanja Premoderne Srpske Etničke Vezanosti Posredstvom Svetaca, Mučenika I Heroja Narodne Epike: Etnosimbolički Pristup”, *Sociologija*, Vol. LVIII (2016), s. 591.(578-597)

22 Robert Anhegger, “a.g.m.”, s.283-384.

23 Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi*, Cilt II., Yay. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1957, s.637.

24 Vjeran Kursar, “Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity (Ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)”, *OTAM*, 34/Güz 2013, s.124-125.

Osmanlı Devleti'nde, 16. yüzyılda, martoloslar için kullanılan bir diğer tabir de "harami" kelimesidir. 20 Aralık 1556 tarihinde "Budûn beglerbegisi mektûb gönderüb Dragân Kal'asında martolasların harâmî başıları olmayub zabt ve istihdâmları için harâmî başı lâzım olmağın Vilâyet-i Budûn'da Paşa sancâğında Vâç nâhiyesinde Karye-i Söd ve gayriden altı bin akçe timârı olan Mehmed bin Ahmed mahlûldür diyü arz itmeğın buyruldu." ifadesi buna direkt vurgu yapmaktadır²⁵.

Martolos kelimesi Türkçe tanımlamalarda sadece kendine olumsuz anlam bulmamıştır. Bu kelime aynı zamanda bir güvercin çeşidini de tanımlamada kullanılmıştır. *"Martolozun kırmızısı, yaratılmışların velvele vericisidir. Güzellik dağında makam tutmuştur. Tüylerinin güzelliğine alem hayrandır. Kolu kanadı, sonsuzluk şevkinin sermayesidir. Sarı martoloz pek ele geçmez. Eğer ele geçerse renk ve letafette onun siması bir başkadır. Hiç kimse martolozun bir yerine kusur bulamaz. Cilveleri gönül kapar. Siyah renklisi, sürmeli gözlüdür. Sürmeli gözlerine Hoten ahusu köledir, en uzun tüyüne de nur-ı siyah denirse acayip olmaz. Siyah renklilerin taçlısı da bulunmaktadır."*²⁶.

2.Etnik Menşelerine Göre Martoloslar

2.1. Sırp Martoloslar

Osmanlılar, Sırplarla ilişkileri başladıktan bir süre sonra, 15. yüzyılda itibaren, Sirem ve Bac Kalesi bölgesinde Macarlara karşı Sırp'ları martolos olarak görevlendirmişlerdir²⁷. Ayrıca Slovenya topraklarında Sırp'lar ve Türkler birlikte akıncı ve martolos olarak hizmet vermişlerdir. Martolosların bir kısmının Türkler gibi giyindikleri ve saçlarını kestirdik-

25 Fatih Karabulut, 1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümâyûn Ruûs Defteri (s.126-243) Metin-Değerlendirme- Dizin, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2015, s.90.

26 Hanife Koncu, "Remzi'nin Kebûter-name'si Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, Yıl 2007 s. 213., (209-219).

27 *Kolkho Se Poznajemo iz istorije nacionalnih zajednica u Vojvodini IV* izdanje, Novisad 2009, s.107.

leri bilinmektedir²⁸. Bazı kaynaklara göre Sırpların martolos olarak görev almaları ve Osmanlı Devleti'nin bu sistemi yoğun olarak kullanmaları Stefan Dušan zamanından itibaren başlamıştır ve giderek yoğunluk kazanmıştır²⁹. 1466 yılında Kara Nehir ve Timuk bölgesinde Sırlardan şahinci, derbentçi, sipahi ve martolos olarak 16.270 kişi kaydedilmiştir³⁰. 1467 yılında Semendire'ye ait defterde Macar sınırında bir Sırp soylunun emrinde otuz martolos kaydedilmiştir. 1476 yılında Braniceva bölgesinde Tuna kıyılarının korunması için Osmanlı Devleti Sırlara vergiler konusunda muafiyetler getirmiş ve bu konuda onları teşvik etmiştir³¹.

Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'ı topraklarına dâhil etmesinden sonra bazı asilzade Sırplar derbentçilik ve martolosluk teşkilatına dâhil olarak Osmanlı güvenlik sistemi içinde yer almışlardır³². 1569 yılında Sirem Sancağı'nda bulunan Salankamen'de bulunan Sırpların bazıları Manojlo Durin gibi Sırp sipahilerinin soyundan gelmektedirler. Bu dönemde kaledede 12 martolos bulunmaktadır. Mitrovica köyünde bir kara martolos bulunmaktadır³³. 1590 yılında Sirem Sancağı'nda öşür veren Nemtin, Krushedol, Bingula ve Selevranac köylerinde birer martolos bulunmaktadır³⁴. Ancak zamanla Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Sırp soylularının bazıları Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Avusturya taraflarına geçmişlerdir. Kanuni'nin damadı olan ve idam edilen Ferhat Paşa'nın adamı Kuzeydoğu Sırbistan'ın önemli soy-

28 Katarina Džunková, *a.g.e.*, s.70.

29 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.250.

30 Синиша Мишић, "Насељеност Црне Рече и Тимока у XV веку", *Међународни Научни Скуп Браничево У Историји Србије*, Зборник радова III Свеска 6, s.186.

31 Ема Миљковић, "Османска популациона политика на крајишту: Браничево у другој половини 15. Века", *Међународни Научни Скуп Браничево У Историји Србије*, Зборник радова III Свеска 6, s.203-204(203-214).

32 Синиша Митић, "Инокосне Породице И Задруге У Средњовековној срби", *гласник завичайног музеја*, Књ. 10. (2015), s.10 (. 9-28); Синиша Мишић, "Насељеност Црне Рече и Тимока у XV веку", *Међународни Научни Скуп Браничево У Историји Србије*, Зборник радова III Свеска 6, s.186 (175-189).

33 Небојша С. Шулетић, "Карловци – Демографске И Економске Прилике (1546–1590)", *Зборник Матице Српске За Историју*, 85, Нови Сад 2012, s.39, 55-56.(29-64)

34 Небојша С. Шулетић, "Карловци – Демографске И Економске Прилике (1546–1590)", *Зборник Матице Српске За Историју*, 85, Нови Сад 2012, s.56.

lularından Pavle Bakić, efendisinin ölümü üzerine Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmak için taraftarlarıyla Macaristan taraflarına geçmiştir. Sırpların Avusturya taraflarına geçişini önlemek için önemler alınmış ve yakalananların bazıları Sava Nehri civarında öldürülmelerine rağmen Sırp soyluları Macaristan topraklarına geçmeye devam etmişlerdir. Bali Bey tarafından onun yerine Petar Ovčarević, Belgrad'da bulunan martolosların başına geçirilmiştir. Bali Bey'in ölümünden sonra yerine kardeşi Mehmet Bey geçmiştir. Mehmet Bey başarılı bir siyaset izleyerek Macar ve Avusturya topraklarına geçmiş olan Sırpırları tekrardan boşalmış olan sınır hattına yerleştirmeyi başarmıştır. Bu kişiler arasında Sırpırlar arasında önemli bir kişilik olan 1527 yılında Jovan Nenad'ın ölümünden sonra Sırp asilzadeleri Radoslav ve Subota Vrlić ve binlerce adamı da bulunmaktadır. Malkoç oğlu Mehmet Bey, bu Sırp asilzadeleri ve adamlarını Sirem ile Belgr'da bölgesindeki şehirlere martolos olarak görevlendirmiştir.³⁵

1525 yılında Venedik sınırında bulunan Klis bölgesindeki 3.000 Sırp ahalinin her hanesinden bir veya iki kişi günlük iki akçe ücret karşılığında martolos teşkilatında yer almıştır. Venedik'in Dalmaçya kıyılarında sınır olan kale ve derbentlerde görev alan bu martoloslar barış zamanlarında bile yağma ve talanlarda bulunmuşlardır. Morlacks adı verilen bu güçlerin bir kısmı da Venedik güçlerinin yanında savaşmışlardır. Bu kimseler uzun boylu, güçlü, birçok zorluğa dayanan ve silahları ustaca kullanan kimseler olarak nitelendirilmişlerdir³⁶. 1571 yılında Arnavutluk'un Avlonya bölgesinde martolosların görev yaptığı görülmektedir³⁷. Machiel Kie'ye göre bu dönemde söz konusu yerleşim yerinde büyük oranda

35 *Историја Београда*, Рпска Академија Наука И Уметности Балканолошки Институт Посебна Издања, Књига 62 И Издавачка Кућа „Драганић“ Библиотека Наслеђе, Одговорни Уредници: Никола Тасић Миодраг Драганић Београд 1995, s. 93-94.

36 Ivo Vukceviceh, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia's Hungarian Heritage*, Printed in the United State of America 2013, s.314.

37 Zülfiye Kaygusuz, *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (s.1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006, s.134.

Hristiyanlar bulunmaktaydı³⁸. Bu nedenle bu kişilerin Hristiyan olması kuvvetle muhtemeldir.

Osmanlı Devleti günümüz Hırvat topraklarına doğru genişledikçe bu bölgeleri idare edebilmek ve nüfus yoğunluğunu arttırabilmek için Müslüman nüfusla birlikte Sırp'ları da bu bölgeye nakletmiştir. Sırp güçler özellikle Dinar Alpleri bölgesindeki sınırlarda martoloslar olarak 1522'den itibaren görev yapmaya başlamışlardır. Bunlar, Hırvatistan'ın bugünkü Orta Dalmaçya bölgesi olan Skardina, Grahova, Knin ve Rama gibi şehir ve kasabalarında istihdam edilmişlerdir³⁹. 1530 yılında Dalmaçya kıyılarına yakın bir Hırvat kasabası olan Sanj şehrine Osmanlılar tarafından sınırda görevlendirilmiş olan Sırp martoloslar saldırılar düzenleyerek buranın çevresini ve Opçina adlı kasabasının etrafını yakıp yıkarak yağmalamışlardır. Bu yağma hareketinden dolayı bir müddet bölgede nüfus ve yiyecek kıtlığı yaşanmıştır. Bu durum aynı zamanda bölge halkının ticaret yapamamasına ve denize açılmasına neden olmuştur. Sırp martolosların bu durumları aynı zamanda papaya da rapor edilmiştir⁴⁰.

İlk zamanlarda Sırp'lardan oluşan bu teşkilattaki Müslüman sayısı zamanla artış göstermiştir⁴¹. Bununla birlikte Sırp'ların martolosluk teşkilatındaki varlıkları uzun bir süre devam etmiştir. Nitekim 16. yüzyılda özellikle Macaristan ve Küçük Eflak bölgelerinin hakimiyeti için Osmanlı Devleti ve Avusturya, Sırp martolosları kullanmışlardır. Boris Kršev'e göre Avusturyalılar, Ulah nüfusunun Slovenya'ya yerleşmemesi için Sırp martolosları bölgeye yerleştirip Küçük Eflak'ı yakıp yıkmak ve yağmalamak için kullanmışlardır. Osmanlı Devleti de aynı şekilde kendi Sırp martoloslarını

38 Machiel Kie, "Avlonya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4. İstanbul 1991, s.118-120.

39 Anto Ivić, "Prilozi Poznavanju Pučanstva Rame Od Srednjeg Vijeka Do Konca Osmanske Vladavine", *Bosanski Ban Tvrtko "Pod Prozorom u Ramu" Međunarodni znanstveno-stručni skup Prozor, 11. kolovoza 2016*, Prozor – Sarajevo – Zagreb 2016, s.408.

40 Philip Longworth, "The Senj Uskoks Reconsidered", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 57, No. 3 (Jul., 1979), pp. (348-368) s. 357.

41 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.251.

Slovenya'nın Avusturya bölgesindeki yerleşim yerlerini yakıp yıkmaları için kullanmışlardır. Osmanlı Devleti'nin sağlamış olduğu özgürlük ve muafiyetler birçok göçmen, Ulah ve Sırp'ın bu bölgelerde Osmanlı egemenliğini tercih etmelerine sağlamıştır. Bu konuda özellikle Sokullu Mehmet Paşa tarafından Avusturya bölgesine yapılan veya yapılacak olan akınlarda serbest bırakıldıkları iddia edilmektedir⁴². Ancak daha sonraki dönemlerde Avusturya Devleti de Osmanlı Devleti gibi Ulah, Sırp ve diğer Balkan uluslarını kendi tarafına çekebilmek için para ve muafiyet gibi unsurları kullanmaya başlamıştır. Bu durum martolosların kendi menfaatlerine uygun değişken politikalar izlemesine neden olmuştur⁴³.

2.2. Eflak Martoloslar

Osmanlı Devleti'ne karşı sadece Sırp'lar değil aynı zamanda Ulahlar yani Eflaklarda sınır bölgelerinde martoloslar olarak görevlendirilen grupların başında gelmektedir⁴⁴. Özellikle Romanya ve Makedonya bölgesindeki Ulahlar da martolosluk teşkilatı içinde yer alarak sınırlardaki kale ve diğer yerleşim yerlerinde görev almışlardır⁴⁵. Osmanlı Devleti, Bosna sınırında bulunan Ulah köylerinden her birinin düşman saldırısına karşı bir süvari ve bir piyade vermesi karşısında haraç gibi vergilerden muaf olmaları sağlanmıştır. Ulahlar bu görevi yapmadıkları zaman martoloslar bu görevi üstlenmekte ve Ulahların muafiyetleri sona ermektedir⁴⁶.

42 Boris Kršev, "Statuta valachorum – Pravna osnova nastanka vojne granice-Krajine", *Civitas* | broj 2 MMXI, s. 130, 132.(129-148).

43 Boris Kršev, "a.g.m.", s.132.

44 Nevenko Bartulin, *The Ideology of Nation and Race: The Croatian Ustasha Regime And Its Policies toward Minorities in The Independent State of Croatia, 1941-1945*, A thesis submitted in fulfilment Of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, University of New South Wales November 2006, s.75-76.

45 Slavoljub Gacović, *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga*, Beograd – Negotin 2016 s.156, 247-248.

46 Mehmet Solak, *Sınırların Hapsettiği Tarih: Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Hırvat Askeri Sınır Bölgesi'nin Örgütlenmesi (1553-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018, s.15.

Radoslav Laposic'e göre, 1596 yılında Sisak'ta Hasan Paşa'nın ordusunda büyük oranda Ulahlar görev almış ve bu kimselerin ailelerinin yaşadığı Batı Bosna, martaloslar bölgesi olarak adlandırılmıştır⁴⁷. Günümüz Romanya'sının bir parçası olan Eflak bölgesinden adını alan Sırbistan bölgesindeki Eflakların, Macaristan'da martolos olarak faaliyet gösterdikleri ifade edilmektedir⁴⁸. Ulahlarla ve Sırp martoloslar 16. Yüzyıl boyunca evleri yakıp yıkarak sınır bölgelerindeki insanları kaçırarak köle pazarlarında satmışlardır. Avusturya taraflarında bulunan Hırvat ileri gelenleri martolosların akınlarını durdurabilmek için 1586 yılında yakalanan her martolosu diğerlerine örnek olması için kazığa vurma kararı almıştır⁴⁹.

2.3. Macar Martoloslar

Macaristan'ın ele geçirilmesinden sonra Osmanlı Devleti, Avusturya topraklarına yönelik faaliyetlerinde Macarları da martolos olarak kullanmışlardır. Avusturya'dan Osmanlı topraklarına yolculuk yapan Dernschwam ve elçilik heyeti, Mohaç'tan sonra Czekzy adında Macarların oturduğu bir köye gelmiş, kalede Türklerin yanı sıra martolosların bulunduğunu ve bunların köyde haydut olarak yaşadığını belirttiği gibi Macar köylülerinin yaptıkları iş karşılığında padişahtan martolos ücreti aldığını belirtmiştir. Dernschwam, Macar köylülerinin soygunculuk, hırsızlık ve insan kaçakçılığı yaparak kazanç elde ettiklerini ifade etmiştir⁵⁰. Haramiler ve martoloslar açısından sınır bölgeleri sığır, ganimet, para ve esir elde etmek için zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu nedenle Macarlar gibi martolosluk yapan gruplar sık sık sınırı geçerek yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır⁵¹. Mehmed III.'in tahta çıktığı yıl (1595) hudutlardaki diğer arkadaşları gibi, mûta

47 Nenad Moacanin, "a.g.e.", s. 79.

48 Vjeran Kursar, "a.g.m." s. 132.

49 Nevenko Bartulin, *a.g.e.*, s.217.

50 Nazan Şahin, *XVI. Yüzyılda Avrupalı Seyyahlara Göre Osmanlı Macaristanı (1520-1600)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020, s. 87.

51 Ivan Jurković, "Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)", *Migracijske i etničke*, teme 19 (2003), 2-3: s.156.

cülûs bahşişini elde edemeyen 750 macar martolosu ayaklanmıştır. Macar martolosların bir kısmı maaşları veya ücretleri geçiktiği zamanlarda mevkilerini terk ederek haydutlarla işbirliği yapmaktan çekinmemişlerdir.⁵²

2.4.Rum Martoloslar

Osmanlı Devleti'nde ilk görev alan martolosların Rumlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte Rum bölgelerinin iç bölgelerde kalmasından dolayı burada görevlendirilen martoloslar, genellikle derbent ve geçitlerde görev almışlardır. Theodore Kolokotrones'e göre Yunanistan'daki martolosluk teşkilatının kuruluşunu ve teşkilatlanmasını Pargalı İbrahim Paşa yapmıştır. Ona göre İbrahim Paşa, Yunanistan'ı on beş martolosluk bölgesine ayırmış ve başına bir Hristiyan'ı, martolos (martolosbaşbuğu) olarak atamıştır. Bu düzenleme 1627 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. IV. Murat devrinde Hristiyan martolosların gücünü zayıflatmak için onların bulunduğu bölgelerdeki sorumluluklar Müslümanların eline geçmeye başlamıştır⁵³. Theodore Kolokotrones kendisi de bir martolos olarak Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmiş ve 1805 yılında 18 martolosun başına getirilmiştir⁵⁴.

Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başlamasıyla birlikte özellikle Yunanistan'da bulunan Hristiyan martolosların, bölgedeki güvenliği sağlamaktan ziyade ahaliye zulmettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu durum 14 Nisan 1703 tarihinde şikâyetle konusu olmuştur. Buna göre Tırhala sancağı mutasarrıfı Ali Paşa'ya, Yenişehir-i Fenar mollasına, Narde, Tırhala, Karlili, Koniçe, Kirniş, İnebahtı ve sâir kazaların kadılarına gönderilen emirde Yenişehir'e bağlı Ağrafa nahiyesine bağlı köylerin ahalipleri, bölgelerinde bulunan Hristiyan martolosların vilayet sakinlerine ve yolculara zulmettiğini belirtmiştir.

⁵² Robert Anhegger, "a.g.e." s.289.

⁵³ Theodore Kolokotrones , *Kolokotrones Klepht and Warrior, Sixty Years of Peril and Daring. An Autobiography*, London Mdcccxcii, s.6.

⁵⁴ Theodore Kolokotrones, *a.g.e.*, s. XV.

Ayrıca bu martolosların azledilerek yerlerine güvenilir ve bilindik kişilerin tayin edilmesi yönünde talepte bulunmuşlardır. Daha önce bu eşkıyaların önemli bir kısmının hakkından gelinmesine rağmen eşkıyalık hadiseleri devam ettiğinden yine bölgeye asker sevk edilmiş ve bir kısmı yakalanarak cezalandırılmıştır. Ancak kaçanlardan üç tanesi bayrak açarak başlarına 50 neferden fazla eşkıya toplamış ve ahaliye zulmetmeye devam etmişlerdir. Bu eşkıyaların derhal yakalanması ve haklarında gereken cezaların verilmesi emredilmiştir⁵⁵.

Yunanistan bölgesinde bulunan derbent ve geçitlerde sadece Rumlar değil aynı zamanda Müslümanlar da görev almıştır. Bu bağlamda Selanik sancağında Rumlara ait olan manastırların, köylerin ve yolcuların korunmasında martoloslar sorumluydu. Siderokavsija Köyü'nün halkın 1646 yılında eşkıyaların saldırısı nedeniyle yerleşim yerlerinden kaçmak durumunda kalmıştır. Bu olayda martolosbaşı olan Kara Hasan'ın görevini tam olarak yerine getirmediği düşünüldüğünden yerine maden mukataası idarecisinin martolos başı olmasına karar verilmiştir⁵⁶.

Yunan İsyanı sırasında Rum kökenli martoloslar, özellikle Türklerin bulunduğu kasabaları yağmalayarak nüfusu katletmişlerdir. Osmanlı yöneticileri, bunların eşkıyalıklarını durdurmak için onları yeniden derbentlere martolos olarak atamıştır. Kleft adı verilen bu Yunanlı eşkıyalar, Teselya bölgesinde martoloslar olarak resmi kayda girerken aralarına Müslümanları veya hiçbir Türkü almamışlardır.⁵⁷ Mora'nın Venedikler tarafından alınmasından sonra martoloslar önemli dağ ve geçitlerin korunması için Venedikler tarafından özellikle Arnavut çapulcularına karşı belirli imtiyazlar karşılığında görevlendirilmişlerdir⁵⁸.

55 BOA. MD. nr.114. s.98.

56 Александар Фотић, *Света Гора И Хиландар У Османском Царству (XV–XVII Век)*, Београд 2000, s.166.

57 Theodore Kolokotronis, *a.g.e.*, s. 6-7.

58 Theodore Kolokotronis, *a.g.e.*, s. 7.

2.5. Arnavut Martoloslar

Balkanlar'daki Osmanlı martolosluk teşkilatında Arnavutların önemli bir yeri vardır. Osmanlı belgelerine yansıdığı kadarıyla Arnavutların martolosluk teşkilatına alınmasının veya teşkilatta yoğunluk kazanmasının en fazla göze çarptığı dönem II. Viyana Kuşatması'ndan sonraki dönemdir. 1689 ile 1691 yılları arasında eşkıyalığın artması ve yol güvenliğinin azalması üzerine derbentlerin muhafazası için Rume- li'deki Yörük askerlerinden derbent ve geçiş güzergahları için voynuk ve martoloslar tayin olunmuştur. Bu tayinlerin yapılmasında daha önce bu bölgelerde görev yapan Bulgar ve Sırların isyan edip Avusturyalılara katılmaları etkili olmuştur⁵⁹. Hristiyan martolosların görevlerini ihmal etmeleri ve eşkıyalık hareketlerine karışmalarından dolayı bu göreve getirilen Arnavutlar, özellikle Osmanlı Devleti'nin dış sorun- larla uğraştığı savaş dönemlerinde ahaliye zulmetmişler ve eşkıyalık hareketlerine karışmışlardır.

Sınır bölgelerinde ise Hristiyan martolosların yerine Arnavutlar istihdam edilmeye başlanmış, Bulgaristan'dan Bosna'ya kadar olan yerlerin güvenlikleri de onlara verilmiş- tir. İlbasan, Dukakin, Avlonya ve Delvine sancaklarından da paralı Arnavut askerler orduya destek için toplandığı gibi Macaristan'da Peşte ve Djakovica'da Sırlar tarafından terk edilen toprakları işlemek için bu bölgelere yerleştirilmişler- dir⁶⁰. Böylelikle Arnavutlar Balkanlardaki derbentlerde bas- kın unsur haline gelmişlerdir. Zira 16. yüzyıl gibi daha önceki dönemlerde bile önemli sayıda Arnavut'un derbentçi olduğu görülmektedir. Aynı dönemde Delvine bölgesinde 4.791 kişi derbentçilik yapmaktadır⁶¹.

59 Tahir Sevinç, *1695 ve 1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 4-5.

60 Tahir Sevinç, *a.g.e.*, s. 5-6.

61 Bilge Keser, *XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı (1551-1583)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 1998, s.47.

Arnavut martoloslar, Arnavutluk başta olmak üzere Tırhala, Yanya, Ağrafa, Serfice, Narde, Karlili, Avlonya, Delvine, Görice, Horpişte, Bihlişte, Kesriye, Premedi ve Nasliç gibi bölgelerdeki dağlarda ve derbentlerde faaliyet göstermişlerdir. Ancak bunların da eşkıyalık yapmalarından ve yağmalama olaylarına kalkışmalarından dolayı Osmanlı Devleti, yerel yetkililerinden martolos seçiminde Arnavutların tercih edilmesini istemiştir. Ancak buna rağmen bir şekilde Arnavutlar, martolosluk teşkilatında yer almaya devam etmişler; savaşlarda ve devletin sıkıntı yaşadığı diğer dönemlerde eşkıyalıklar olaylarına karışmışlardır. 1706 yılında Görice, Horpişte, Bihlişte, Kesriye ve Nasliç kadılarına gönderilen emirde, Arnavut martoloslarının Kolonya ve Premedi kazalarında 20 yıldır martolosluk ve çeşitli hizmetler görürüz diyerek 100, 200 ve 300 kişilik eşkıya gruplarıyla halka zulmettikleri anlaşılmaktadır. Bu Arnavutlar, kendileri hakkında yapılan şikâyetler sebebiyle üzerlerine kuvvet gönderildiğinde çeşitli yerlere kaçarak dağılmakta ve bunların geri dönmesi üzerine tekrar eski bölgelerine dönerek eşkıyalıklarına devam etmektedirler. Ayrıca bunlar söz konusu kazalarda birçok çiftlik ihdas etmişlerdir. Devlet ise Arnavut martolosların eşkıyalıklarını önlenmek adına bunları, çiftliklerini sattırarak, bölgeden çıkartmak ve martolosluk yapmalarını engellenmek istemiştir⁶². Bu amaçla Mayıs 1707 tarihinde kapıcıbaşılarından Osman Ağa'yı bölgeye gönderilmiş ve yerel yöneticiler, ayanlar, il erleri ve kale ağalarından onunla birlikte hareket ederek eşkıyanın üzerine gitmeleri istenmiştir⁶³. Ayrıca, Osman Ağa'ya Yanya'da, Narde ve çevresinde bulunan martoloslarla birlikte hareket etmesi ve kalelerde bulunan altı adet şahi topu ve mühimmatı alarak topçularla birlikte eşkıya takibi için Arslan Paşa'ya katılması emredilmiştir⁶⁴.

62 BOA. MD. nr.115. s.141

63 BOA. MD. nr.115. s.294-295.296.

64 BOA. MD. nr.115. s.297.

Görüldüğü gibi Arnavutların geçitlerin ve sınırların bulunduğu bölgelere martolos olarak atanmaları kısa bir sürede yeni huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira Arnavut martoloslar da savaşların beraberinde getirdiği asi-yişsiz ortamın etkisiyle reayaya ve Müslüman ahaliye eziyet ederek onların mallarına ve mülklerine zarar vermişlerdir. Bu dönemde Rumeli Beylerbeyi olan Süleyman Paşa'nın Arnavutlardan martolos ataması yapması, söz konusu yerlerin ahalilerinin bölgelerindeki derbentlerde ve kazalarda martolosluk seçiminde eskiden olduğu gibi kendi aralarından martolos seçilmesini ve Arnavutların azledilmesini istemelerine neden olmuştur. Noveberda, Üsküp⁶⁵, Drama⁶⁶, Siroz⁶⁷, İpek, Radovişte, İsterofça⁶⁸, Nevrekop⁶⁹ gibi bölgelerde de benzer içerikte birçok şikâyet ortaya çıkmıştır. Bunun

65 BOA. MD. nr.102. s.218.

66 BOA. MD. nr.104. s.221; Nisan 1693 tarihinde Drama ahalisi mahkemeye başvurarak bunların rıza ve ittifaklarıyla kazalarında martolos olanlar sadakat ve istikamet üzere koruma ve muhafaza görevini yürütüp herkes martoloslardan razı iken Rumeli beylerbeyi 30 nefer Arnavud adamı olan Ahmed isimli bir bölükbaşısı martolos olarak atamıştır. Bunların görevden alınması ve eski martolos olan kişilerin martolosluk hizmetinde istihdam edilmesi istenmiştir. Merkezden gelen emirde Arnavut kökenli martoloslar ahaliye zarar vermişlerse kaza ahalisinin ittifakıyla martolos olanların hizmete devam etmesi istenmiştir. Bkz. MD. 104. s.221. Temmuz 1695 tarihinde Drama ile Nevrekob kazalarının ahalileri Divân'a başvurarak kazalarında bulunan tehlikeli yerlerdeki yollardan geçen yolcuları haydut eşkiyasından korumak amacıyla martolos kiraladıklarını ve önceki sene olduğu gibi yine martolos kiralamak istediklerinde Rumeli beylerbeyi olan Mahmud Paşa'nın bir kağıt ile kazalarına martolos tayin ettiğini ve bu martolosun 100 nefer Arnavut sekbaniyle kazalarına gelerek fukaraya ve yolculara zulm ettiğini belirterek şikâyetçi olmuşlardır. Merkezden gelen emirde bölgeye mübaşir olarak görevlendirilen kişinin durumu soruşturması ve söz konusu kişilerin sekbanlıktan azledilmeleri istenmiştir. MD.106. s.179.

67 BOA. MD. 106. s.156; Haziran 1695 tarihinde Siroz ahalisi mektup gönderip yaz mevsimlerinde, tehlike arz eden yollardan geçen yolcuların eşkiya ve haydutlara karşı güvenliğini sağlamak için ücret karşılığında bu sene de (kiralama tabiri kullanılmış - isticar) martolos olarak Mehmed isimli bir kişiyi kiraladıklarını ve bu kişinin de görevini layıkıyla yerine getirip ahaliyi koruduğunu belirtmişlerdir. Herkes Mehmed'in martolosluğundan memnun iken Rumeli beylerbeyinden kağıt alan Osman isimli bir kişi Mehmed'i azlettirip yerine kendisi martolos olmuş ve kaza ahalisine zulm etmiştir. Hatta kendisiyle ilgili emr-i şerif verilmesine rağmen Osman itaat etmemiş ve zulmüne devam etmiştir. Merkezden gelen emirde adamlarını Müslümanlardan seçmesi şartıyla martolosbaşılığı görevinin Mehmed'e verilmesine ve Osman'ın müdahale ettirilmemesine de karar verilmiştir. Bkz. BOA. MD. 106. s.156

68 BOA. MD. 108. s.99; Şubat 1696 tarihinde Radovişte ve İsterofça kazaları ahalileri arzuhal gönderip rızaları olmamasına rağmen Rumeli beylerbeyi ve Köstendil sancağı beyi tarafından sekban namıyla kazalarına Arnavut gönderildiğini ve daha önce İpek sakinlerinden sekban namıyla kazalarına tayin olunan Süleyman isimli kişinin fukaraya zulm ettiğini ve bu kişinin kendilerinden 800 kuruş aldığını belirterek şikâyetçi olmuşlardır. Merkezden gönderilen emirde ahalinin ittifakıyla martolos tayin edilmesi ve Arnavut taifesinden adam gönderilmemesi istenmiştir. Bkz. aynı belge.

69 BOA. MD. 108. s.343; Temmuz 1696 tarihinde kaza ahalisi arzuhal göndererek bunlar ittifak ederek kendi istedikleri adamların kazalarını haydut eşkiyasına karşı muhafaza etmek için martolos tayin edilmesini istemelerine rağmen ve muhafazaya muhtaç değiller iken Rumeli beylerbeyi Süleyman Paşa tarafından Arnavut sekbannın kazalarına adamlar tayin edildiğini belirterek bu kişilerin azledilmelerini talep etmişlerdir. Bkz. aynı belge.

üzerine Osmanlı Devleti, söz konusu şikâyetlerin olduğu bölgelerde Arnavutların faaliyetlerini önlemeye ve onlardan martolos seçilmemesi konusunda Manastır, Florina, Kesriye, İskarova, Vodine, Kraçova, Tikveş, Pirlepe, Morihova ve Kırçova bölgelerindeki yöneticileri uyarmıştır⁷⁰. Muhtemelen bu şikâyetlerin de etkisiyle bazı bölgelerde asayişin bozulmaması için zımmi yani Hristiyan martolosların atanmasına devam edilmiştir. Ancak bir müddet sonra 1703 yılında Yenişehir-i Fenar bağlı Ağrafa nahiyesinde olduğu gibi bu kişiler de eşkıyalık yaparak ahaliyi sıkıntıya sokmuşlardır. Ağrafa nahiyesi köyleri ahalipleri bölgelerinde bulunan zimmi martolosların vilayet sakinlerine ve yolculara zulm ettiğini ve bunların azledilerek yerlerine güvenilir ve bilindik kişilerin martolos tayin edilmesi yönünde talepte bulunmuşlardır⁷¹. Osmanlı Devleti de bu talebi dikkate alarak martolosların ahali içinden seçilmesine çalışmıştır. Bunun için de birçok defa 1711 yılında olduğu gibi martolosluğun gerekli olduğu bölgelerde ahalinin kendisinin bu görevi yapması istenmiştir⁷².

Osmanlı Devleti, martolosluk teşkilatına bir çeki düzen vermek istemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu amaçla Osman Paşa, Arnavutluk ve Yunanistan bölgelerindeki martolosların yasadışı faaliyetlerine son vermek ve sisteme yeni bir düzen sağlamak için gönderilmesine ve onun bütün çabasına rağmen istenilen başarı bir türlü sağlanamamıştır. Nitekim bir kez

70 BOA. MD. 115. s.77; Temmuz 1706 tarihinden önce yazılmış olan emr-i şerifle Rumeli eyaletinde bulunan kazalarda Arnavut taifesinden olan martolosların çoğunluğu azledilmiş ve haydut taifesi bundan böyle kendi hallerinde olup fesat çıkartmamaya başlamışlar ve bu mahallerde martolos olmak üzere bunlara reaya ve ayan-ı vilayet kefil olmuş ve bu durum bir yıl böyle sürmüştür. Ancak bir yıl sonra Arnavut eşkiyasından martolosluk bahanesiyle Florine nahiyesinden bir eşkiyayı kendilerine başbuğ etmişler ve 600 kadar eşkiya ile zikredilen kefillerin üzerlerine saldırmışlar ve martolos olan haydutlar yine dağlara çıkıp biz martolos olduk diyerek kadılardan zorla mürasele alıp martolos akçesi namıyla her bir kazadan üçer dörder kese akçe toplayıp üzerlerine asker gönderildiğinde ise firar ederek dağlardaki 700 miktari eşkiyanın yanına gitmişlerdir. Rumeli valisine gönderilen emirde haydutların yanına giderek onların tüfek ve hançerlerini bırakıp zimmet kabul ve cizye evraklarını alıp söz konusu kazalara asla martolos olmamak şartıyla haydut taifelerinden veya Arnavut eşkiyasından bir yerde bir haydut zuhur ederse ve bir ferde zulm edilir ve eşyaları kaybolur ise cümlesi bu kaybolan miktar cizyelerine zam olmak üzere taahhüd ettiklerini beyan eden kağıtlar vermeleri istemiştir. Bu kağıtların Divan'da mahfuz edileceği belirtilmiş ve martolosluğun söz konusu kazalardan azledilmesi yönünde emir verilmiştir. Bkz aynı belge.

71 BOA. MD. 114. s.98

72 BOA. MD. 115. s.77.

daha Arnavut eşkıyalar ortaya çıkarak halka zulmetmeye başladıkları için Ağustos 1714 tarihinde Osman Ağa'ya bu konuda daha dikkatli davranması ve martolos bölükbaşlarından mutemet, mutedilü'l-etvar, mustakim, kâr-güzâr olanları bu göreve ataması⁷³ ve emrindeki martoloslar ve diğer adamlarla birlikte Yanya bölgesindeki Margiliç civarındaki eşkıyaların üzerine gitmesi istenmiştir⁷⁴.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, 17. yüzyılda Sırp, Bulgar ve diğer milletlerden olan martolosların çıkarttıkları asayiş sorunları ile uğraşırken 18. yüzyılda ise Arnavut kökenli martolosların eşkıyalık faaliyetleri ve çıkardıkları asayiş sorunları ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Çünkü martolosluğa getirilen Arnavutlar bu görevi bırakmak istememişlerdir. Kendilerine martolosluk verilmesi için bizzat kendileri eşkıyalık yaparak devleti ve yerel yöneticileri zorlamışlardır⁷⁵. Bu konuda bir kısmının başarılı olması bu tür davranışların zaman zaman tekrar etmesine neden olmuştur.

3. Martolosluğun Yaygın Olduğu Bölgeler

3.1. Balkanlar'da

Martolosluk teşkilatı, Anadolu'daki birkaç istisna uygulama dışında genel olarak Rumeli bölgesinde, bu bölgede de daha çok Sırbistan, Bosna ve Arnavutluk'ta işlerlik göstermiştir⁷⁶. Bu nedenle martoloslar, Osmanlı Devleti'nin ileri harekâtlarının hazırlık safhasında ön çalışmalarda bulunarak

73 BOA. MD. nr.122. s.96.

74 BOA. MD. nr.122. s.122.

75 BOA. MD. 130. s.344-345; Mayıs 1722 tarihinde Depedelen kazası sakinlerinden daha önce Kerpiniş martolosbaşısı olan kişi, kardeşiyle birlik olup ve yanına otuz nefer bölükbaşı eşkıya alarak martolos olmak amacıyla eşkıyalık yapmaya başlamıştır. Sancakbeyi de kapı halkıyla birlikte bunların üzerine gitmiş, ancak eşkıyalar sayıca fazla olduğundan çevre kazalardan asker talep etmiştir. Bununla birlikte eşkıya grubunun sayıca çokluğunu ve isyan üzere olduklarını tüm bölge ahalisinin ileri gelenleri merkeze bildirmiştir. Merkezden gelen emirde durumun ehemmiyetinin anlaşıldığı görülmekte olup bölgedeki asker zümrelerinin Yanya sancakbeyi başbuğluğunda bunların üzerine gitmesi ve isyanı bastırması, bir tanesinin dahi firar etmesine müsadde edilmeden haklarında lazım gelen cezaların tertip edilmesi istenmiştir. Bkz aynı belge.

76 Dennis P. Hupchick, *The Balkans from Constantinople to Communism*, Published by Palgrave, 2002, s.174. Hupchick göre martoloslar askeri bakımdan yenicherilere denk bir askeri kuvvetti.

Venedik'e ve Habsburglar'a karşı yapılan neredeyse bütün seferlere bilfiil katılmışlardır⁷⁷.

16. yüzyılın ortalarında martolosların akın ve yağmalarda bulundukları önde gelen bölgelerden biri de Venedik topraklarının Dalmaçya kısımlarıdır. Bu durum zaman zaman Venedik'in Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunmasına neden olmuştur. 1530 yılında Bosna Valisi Hüsrev Bey'e Kolivrad bölgesindeki martolos, azap ve akıncıların faaliyetlerini durdurması talimatı verilmiştir. Ertesi yıl Šibenik ve Trogir kalelerinin bulunduğu bölgeler için söz konusu emir tekrar edilmiştir. Hüsrev Paşa açıklamasında bu bölgedeki insanların yaşam koşullarının zorluğundan bahsederek bunun bir geçim kaynağı olduğunu ima etmiştir⁷⁸. Nitekim Martolosların diğer kuvvetlerle birlikte Venedik-Dalmaçya kıyılarına olan akınları sonraki senelerde de devam etmiştir. Nitekim 1573 yılında bu topraklarda yaptıkları akın faaliyetleriyle insanlar üzerinde korku ve tedirginlik yaratmışlardır⁷⁹.

1593 yılından itibaren başlayıp 1606 yılında Zitvatorok Antlaşması ile sonuçlanan uzun Avusturya-Osmanlı Savaşları sırasında martoloslar da etkin bir şekilde kullanılmışlardır. Ancak Slovenya bölgesine akınlar yapan martoloslar ve vatanları olan Sırp bölgeleri bu savaş sırasında Avusturya güçleri tarafından hırpalanmışlardır. Bu nedenle Osmanlı taraflarında bulunan martoloslar iç kesimlere çekilirlerken Avusturya bölgesinin başıbozukları bu sınır hattına yerleşmeye başlamışlardır⁸⁰. Buna rağmen Hristiyan martoloslar uzun bir süre Osmanlı sınır hattında bulunan kale ve palanlarda varlıklarını devam ettirmişlerdir. 1543 yılında Ester-

77 Milan Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev.: Kemal Beydilli), İÜEFTD, S. 31, İstanbul, 1978, s.50; Okan Güven, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2017, s. 49.

78 Güneş İşksel, "Managing Cohabitation and Conflict: Frontier Diplomacy in the Dalmatian Frontier (1540-1646)" *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017, s.260. (257-280).

79 Renzo Paci, "La Scala Di Spalato E La Politica Veneziana in Adriatico", *Quaderni Storici*, Gennaio - Aprile 1970, Vol. 5, No. 13 (1) (Gennaio - Aprile 1970), s. 49. (pp. 48-105)

80 Boris Kršev, a.g.m. 134.(129-148).

gon Kalesi'ne bağlı iki önemli kale olan Ciğerdelen ve Tepe-
delen mevkillerinden Tepedelen'de Bali Ağa'nın 20, Şirmerd
Ağa'nın 23 ve Todor Andrit Ağa'nın emrinde ise yüzlerce
Hristiyan martolos görev almıştır. Bunda söz konusu kalenin
Viyana yolunda bulunması ve karşı tarafla Tuna Nehri üze-
rinden yapılan ticari ve sosyal faaliyetlerin geçiş noktasında
bulunmasının önemi büyüktür⁸¹. Bununla birlikte 16. yüzyı-
lın sonu ve 17. yüzyılın başlarında sınırlarda bulunan büyük
bir çoğunluğu Hristiyan olan bu kuvvetlerin arasında idareci
olarak Müslüman isimlerin olduğu da göze çarpmaktadır⁸².
Bu durum Osmanlı Devleti'nin en azından onları kendine ya-
kın bir adamı veya dindaşı vasıtasıyla gözlem altında tutmak
istememesinden kaynakladığı düşünülebilir. Klara Heygi, bu ki-
şilerden bazılarının sonradan Müslüman olmuş martoloslar-
dan olduğuna dikkat çekmektedir. O, buna kanıt olarak söz
konusu kişilerin Hamza Abdullah Ağa gibi isimlerin yanı sıra
Mehmet Zvornik Ağa gibi Müslüman isimlerinin ve Hristi-
yan lakaplarının bir arada kullanılmasını örnek göstermekte-
dir. Bununla birlikte bu kişilerin babalarının yeni Müslüman
olanlara verilen Abdullah veya başka İslami isimler almasını
da savını güçlendirmek kullanmaktadır⁸³.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve diğer Orta
Avrupa taraflarındaki sınırlarında inşa edilen istihkamların
mevki seçiminde ve yapı tarzında martolos ve akıncıların
ganimet ve esir için yaptıkları saldırılar belirleyici olmuştur.
Görüldüğü gibi palanka ve küçük kalelerin oluşturulma ve
inşa edilme nedenlerinden birisi de martolosların akınlarıdır.
Kaleden küçük yapılar özellikle martolosların akınlar için
kullandıkları yollarda engeller oluşturmak için inşa edilmiş-
lerdir⁸⁴. Osmanlı tarafında ise aynı amacın dışında akıncıların

81 Klara Hegyi, *a.g.e.*, s.33-374.

82 Klara Hegyi, *a.g.e.*, s.373-380.

83 Klara Hegyi, *a.g.e.*, s.365-300.

84 Zorislav Horvat, "Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana", *Modruski zbornik*, 2009, (3), s.238, 281, 286, (237-286); Noel Malcolm, *Bosnia A Short History*, New York: University Press, New York 1994, s.73, 101.

düşmana karşı sefere çıkacakları veya akınlara gidecekleri sınır ve su yollarını, geçitleri ve küçük yerleşim yerlerini korumakla için inşa edilmişlerdir⁸⁵. Martoloslar, Osmanlı sınırından düşman güçlerine büyük zarar verdiklerinden İve Mažuran'a göre Avusturyalılar, onların akınları durdurabilmek için sınır bölgelerindeki halka veya muhafızlara, öldürülen her bir martolos için 1 florin, ki bu ücret köylülere zarar veren kurt leşi için verilen para ile aynıdır, ile ödül verirken sağ yakalanan martoloslar için bir evcil domuz fiyatı kadar ödül verilmektedir⁸⁶.

Bugün Slovenya topraklarının bir parçası olan ancak geçmişte Yukarı Macaristan'ın bir kenti olan Uhorsk bölgesi 1578 yılında Sırbistan ve Kuzey Bulgaristan'dan gelen martoloslar tarafından yağmalanmıştır⁸⁷. Slovenya'nın Zarnovica kasabası martolosların faaliyet gösterdiği alanlardan birisi olmuştur⁸⁸.

Martoloslukla ilgili ilk kayıtların 1462 yılına ait olduğu belirtilen Makedonya'da, Hristiyan martolosların 17. yüzyılın ortalarına kadar görevlerini büyük ölçüde düzgün bir şekilde yürüttükleri anlaşılmaktadır. 1627 yılında Karaferiye (Veria)'de martoloslar büyük bir eşkiya çetesini yakalayıp adalete teslim ettikleri gibi 1639 yılında da başlarında Bitolalı Rale'nin olduğu bir grup martolos, birçok azıllı çeteyi yakalayıp devlete teslim etmiştir⁸⁹. Ancak ilerleyen zamanlarda devletin otoritesindeki zayıflamaya bağlı olarak Hristiyan martolosların bazıları asayişsizliğin bir parçası olarak eşkiyalık ve yağma faaliyetlerine karışmışlardır. Temmuz 1701 tarihinde Tırhala sancağına bağlı olan Yenişehir-i Fenar, Gülistan ve Ağrafa nahiyelerinde görevli olan zımmi martoloslar Müs-

85 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.156-158.

86 Boris Kršev, *a.g.m.*, s.130.

87 Katarina Džunková, *a.g.e.*, s.79.

88 Katarina Džunková, *a.g.e.*, s.79.

89 Michael Palaret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to Present)*, Cambridge Press 2015, s. 47.

lûman ahalinin mallarını gasp edip yollarını keserek adam öldürme eylemlerinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Eğriboz, Tırhala ve Karlılı sancaklarının idarecisi olan İsmail Paşa'ya söz konusu martolosların hakkından gelmesi ve asayişin sağlanması için bizzat hareket etmesi istendiği gibi ayrıca İsmail Paşa'dan söz konusu bölgelere, martolosluk sevdasına kapılan Arnavut ve zimmilerden değil Müslüman kimse-lerden martolos tayin etmesi istenmiştir⁹⁰. Bu emre rağmen ilerleyen tarihlerde Arnavutlardan martolosluk atamasının devam ettiği görülmektedir. 1692 ve 1693 yıllarında Rahova çevresinde haydut eşkıyası çok olduğundan kasaba ve köyle- rin bunlardan muhafazası için 40 nefer martolos tutulması ve Arnavut Mehmed'in martolosbaşı tayin edilmesi istenmiştir. Bu konuda Niğbolu ve Rahova kadılarına emir verilmiştir⁹¹. Ancak bir süre sonra, Ocak 1699 tarihinde, Rumeli'nin sağ ve sol kolunda bulunan Arnavut ve zimmi martoloslar eşkıyalık yaptığı için Mora martolos başbuğluğuna Müslümanlardan atama yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Tırhala bölgesinde eşkıyalık yapan zimmi martoloslara da çeki düzen verilmesi emredilmiştir⁹². Buna rağmen Arnavutların eşkıyalık hareket-leri sürekli bir şekilde devam etmiştir. Mayıs 1713 tarihinde Yenişehir-i Fenar, Kirpiniş, Karlılı ve havalisinde Arnavutla- rın ve diğer eşkıya gruplarının faaliyetlerini durdurabilmek için Osman Ağa'ya bölgede bulunan ehli örf ile işbirliği yap-ması için emirler verilmiştir⁹³.

Martolosluğun yaygın olduğu ve uzun süre varlığını devam ettirdiği bölgeler isminin de çıkış noktası olan Rumeli bölgesidir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Semendire böl- gesindeki muhafız ve askerlerin büyük oranda da martoloslar gibi Hristiyan askerlerden teşkil edildiği ve seyyar Hristiyan

90 Özlem Seçkin, *111 Numaralı Mühimme Defteri'nin 508.-709. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2020, s.200-201.

91 BOA. MD. nr. 104, s.162.

92 BOA. MD. nr. 110, s.552.

93 BOA. MD. nr.119. s.412.

sipahilerle aynı haklara haiz oldukları Halil İnalçık tarafından vurgulanmıştır⁹⁴. Ayrıca fatih dönemi belgelerindeki “*Sûret-i martolosân ki harac ve ispence ve rûsûm-i raiyyet vermayüb yelici kâfirler kimi sipâhi neslinden, kimi bu buğa istimâlete gelmiş kâfirlerdir, sâir sipâhi keferesi gibi hidmet ederler*” ifadeleri de Rumeli’deki martolosların hangi sınıflardan oluşturulduğunu göstermesi bakımından önemlidir⁹⁵. Ivo Vukcevice’ye göre, Bosna sınırında bulunan Karadağ bölgesinde martoloslar ve martosluk mesleğini yapanlar diğer Slavlar bölgesine göre daha azdır⁹⁶.

Osmanlı Devleti için Semendire bölgesi, kuruluş devrinde Macar tehlikesinin olduğu topraklara açılan kapı olarak görülmüştür. Burası ele geçirilmediği takdirde Macarlarla diğer Balkan devletlerinin birleşme ihtimali öngörüldüğünden buranın fethine önem verilmiştir⁹⁷. Osmanlı topraklarından Belgrad bölgesine kadar olan topraklarda Belgrad (bugünkü Bjelog Radçik), Filoridin (Florentin) ve Bana (Aleksinac şimalinde Banja) kalelerinin bulunduğu bölgede Hristiyan askerler azalırken martolosların sayısında artışlar görülmüştür. Bu bölgede 56 ulufeli ve 150 müsellim görev almıştır⁹⁸. 1525 yılında Klis bölgesindeki Sırp kökenli martolosların barış zamanlarında yağma faaliyetlerinde bulundukları yerlerden biri de Venedik topraklarına yakın olan Dalmaçya kıyılarıdır⁹⁹. Bu dönemde Belgrad-Semendire bölgesinde 800.000 civarında bulunan nüfusun yüzde onunu martolos, Eflak ve voynuklar oluşturmaktadır¹⁰⁰.

94 Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, TTK Yayınları, 2014, s.155.

95 Halil İnalçık, Evgenı Radushev ve Uğur Altuğ, *Fatih Sultan Mehmed Döneminde Tuna Boyunda Osmanlı Düzeni*, Niğbolu, Vidin ve Braniçeva Tahrir Defterleri, Editor: Pál Fodor, Century Studies in Humanities, Budapest 2018, s.350.

96 Ivo Vukcevice, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia'S Hungarian Heritage*, Printed in the United State of America 2013, s.338-340.

97 81-82.

98 Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s.158, 168.

99 Ivo Vukcevice, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia'S Hungarian Heritage*, Printed in the United State of America 2013, s.309, 314.

100 Ömer Lutfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, s.234, 236.

1562 yılında Bosna Beyi'ne bağlı iki voyvoda eşliğindeki akıncılarla birlikte martoloslar da Avusturya topraklarında akınlarda bulunmuşlardır. 1 Ağustos günü Lutenberg bölgesindeki ahaliyi esir alarak yağma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Avusturya Kralı I. Ferdinad'ın Osmanlı Sadrazamı Semiz Ali Paşa'ya gönderdiği şikâyet mektubunda bu durum belirtilmiştir¹⁰¹. 27 Eylül 1663 tarihinde Uyvar'ın fethinden sonra kaleye asker olarak yeniçeri, azap ve farislerle birlikte martoloslar da yerleştirilmiştir¹⁰². 1668 yılında Uyvar Kalesi'nde 31 tane martolosun görevli olduğu anlaşılmaktadır¹⁰³.

Martoloslar sadece görevli oldukları bölgelerde değil hiç görevlendirilmedikleri bölgelerde dahi birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu konuda Dalmaçya adaları bir örnektir. Buralardaki Hıristiyan ve Müslüman martolosların faaliyetleri 16. ve 17 yüzyıla ait sözlü kültürde (mesela şarkılarda) kendisine yer bulmuştur¹⁰⁴.

3.2. Anadolu'da

Osmanlı Devleti'nin martolosları Uzun Hasan'a karşı yapılan Otlukbeli Savaşı'nda kullandıkları ifade edilmektedir. Ancak gerek Aşıkpaşazade'de ve gerek Anonim Osmanlı Tarihi'nde Rumeli askerlerinin bu savaşa katıldıkları belirtilmişse de, direkt olarak martolos adına tesadüf edilememektedir¹⁰⁵. Martoloslar, Rumeli bölgesindeki kadar da olmasa Anadolu'da da görev almışlardır. Faaliyet alanlarına bakıldığında Rumeli ile benzerlikler gösterdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda daha çok gayrimüslim ahalinin ve Şii tehlikesinin bulunduğu bölgelerde görev yaptıkları söylenebilir. Klasik

101 Von Anton C. Schaendlinger, "Eine diplomatische Intervention Kaiser Ferdinands I. an der Hohen Pforte", Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, 1990, Vol. 80 (1990), s. 217 (207-228).

102 Abubekir Sıddık Yücel, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü'l-Tevarih'i*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1996, s.181.

103 Ahmet Şimşirgil, Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir bütçe Örneği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı12, Yıl 1998, s. s. 349.

104 Đenana Buturović, "The Geographic Extent and Chronological Coordinates of South Slavic Moslem Oral Epic", *Oral Tradition*, 6/2 3 (1991), s. 289 (284-302).

105 Robert Anhegger, "a.g.m.", s. 283-286.

dönemde, günümüz Artvin Arhavi bölgesine, Hıristiyan Abazaların saldırılarını engellemek amacıyla Rumeli'den bir kısım martolos getirtilerek yerleştirilmişlerdir. Bu kimselere hizmetleri mukabilinde tımarlar verilmiş, bunun yanı sıra haraç ve ispence vergilerinden muaf tutulmuşlardır¹⁰⁶. 9 Haziran 1678 yılında Giresun bölgesinde bulunan Görele kazası yakınlarında bulunan dağlarda saklanan eşkıyalar ahalinin mallarına ve canlarına kastetmeye başlamışlardır. Yapılan şikâyetler üzerine dağlarda saklanan eşkıyaları yakalamaya muktedir, bölgeyi iyi bilen birkaç kişinin martolos olarak mevsimin yaz kış olmasına bakılmaksızın ahalinden ücret karşılığı tutulması istenmiştir¹⁰⁷. Martolosların Anadolu'da görevli oldukları bir diğer bölge ise Bursa çevresi olmuştur. Temmuz 1703 tarihinde Bursa'nın Gemlik bölgesinde asayişin sağlanması ve bölgenin eşkıyalardan korunması için on iki martolos tutulmuştur. Bu martoloslar kendi bölgeleri dışında Armutlu köyünden de martolosluk akçesi adı altında haraç almaya kalktıkları için şikâyet edilmişlerdir¹⁰⁸.

Kırsal bölgelerdeki güvenlik faaliyetlerinden başka Rumeli'de olduğu gibi 16. yüzyılın ikinci yarısında ve daha sonraki dönemlerde Osmanlı ordusunun İran seferi sırasında martolosların da sefere iştirak ettiği görülmektedir. Buradaki martoloslar karalarda görev aldıkları gibi Van Gölü'nde bulunan Safevi kayıklarına ve gemilerine karşılık vermek ve onları ele geçirmek için de askeri olarak kullanılmışlardır.¹⁰⁹. Barış

106 Tayyip Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-ı Rüm", *Vakıflar Dergisi*, S.VI, Ankara 1965, s.58-59.

107 Yunus Mercimek, 96 *Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (s. 1-99), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013, s.34-35.

108 Yunus Mercimek, a.g.e, s.187-188; Şeyma Çil, 38 *Numaralı Atık Şikâyet Defteri (1114-1115 / 1703) (inceleme-metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihî Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s. 218.

109 Özdemir Yılmaz, 72 *Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi* (s. 1-159), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013, s. 211; Orhan Kılıç, Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri (OTAM, 31/ Bahar 2012), s.117; Şuayib İzgi, 986 (1578) Tarihli 32 *Numaralı Mühimme Defteri* [s. 201-400] *Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihî Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 110-111. Fi 8 Zilhicce Sene 986 Van beğlerbeğine hüküm ki: Mektûb gönderüp mukaddemâ ta'mirine mübâşeret olunan iki kıt'a kayık Şevvâl'in evâ'ilinde tamâm olup içlerine darben ve kifâyet mîkdârı tüfenkçi

zamanlarında ise 1578 yılında olduğu gibi Van Gölü'nde ve çevresinde asayiş sağlamak için görevlendirilmişlerdir¹¹⁰. W. E. Johnson'a göre 1635 yılında İran Seferi sırasında 12.000 kişi olarak orduya katılmışlardır.¹¹¹.

4. Martolosluğun Teşkilat Yapısı

Osmanlı Devleti'nde martolosluk teşkilatının ilk kez ortaya çıkış tarihi için Milan Vasić, II. Murad'ın 1421-1438 yılları arasındaki ilk saltanat dönemini işaret etmektedir. Ona göre ilk martolos görevlendirmesi Toplica ve Dubocica bölgesinde yapılmıştır¹¹². Aynı şekilde Cengiz Orhonlu da, martolos teşkilatının Balkanlar'daki derbent ve kalelerde görev almasının vesikalarda ilk kez XV. yüzyılın birinci yarısında olduğunu ifade etmektedir. Rumeli'deki fetih hareketleri sırasında, kalelerde ihtiyaç duyulan muhafız kuvvetlerinin yerini tutmak için, öşür dışında avarız-ı divâniye, ispençe ve haraçtan muaf

konulup bi'l-fi'l Güğercinlik deryasında olup amnâ deryâ-ı mezbûrda Kızılbaş'ın dört pâre gemileri olup kayıkların yapıldığı müşâhede eylemeğin birkaç gemi dahi binâ eylemeği tenbîh eyledikleri ve mühlidlerin gemilerini de almak için birkaç kayık dahi yapılmak lâzım olmağın inşa'allaahu te'âlâ evvel-bahârda binâ olunmağa mübâşeret olunur. Zikr olunan kayıklara küreği için yigirmi beşer akçe ulûfe ile otuz nefer mârtales ve ağaç ve demür ve sâ'ir kereste için akçe lâzım olmağın müceddeden yigirmi beşer akçe ile otuz nefer mârtales yazmak için emr-i şerîfim gönderilmesini ve gemi harcı için lâzım olduğu üzere 111 akçe virmek bâbında Diyarbekir'de mâl defterdârı olan Mustafa dâme ulüvvühuya hükûm-i hümayûn gönderilmesini bildirmişsin. Ol bâbda her ne demiş isen mufassalan ma'lûm-ı şerîfim oldı. İndi otuz nefer martolos yazılmak için ve lâzım olan teksiri için Diyarbekir'den akçe virmek bâbında Diyarbekir beğlerbeğisi Derviş dâme ikbâluhu ile Diyarbekir'de mâl defterdârı olan Mustafa dâme ulüvvühuya hükûm-i hümayûnun yazılıp irsâl olunmuşdur. Buyurdum ki, vusûl buldukda arz eyledüğün üzere lâzım olduğu mikdârı kayık dahi binâsına mübâşeret eyleyüp dahi ve masârifî için lâzım olan mikdârı akçeyi müşârunileyhimâdan taleb eyleyüp gettirdüp dahi vech ü münâsib olduğu üzere kayıklar binâ idüp sukûletle murâddı Güğercinlik kal'ası ve sâ'ir deryâ-ı mezbûr havâlisinde olan Kızılbaş'a tâbî kal'aları ve yerleri teşhir etmeğe ihtimâm idesin ve yazılan martolos defteri de yazılıp bir sûreti südde-i sa'âdetime ve bir sûreti müşârun-ileyhimâyâ gönderesin ki vazifeleri ana göre gönderesin. Bkz. Şuayib İzgi, *a.g.e.*, s.110-111. şuna da bak Yavuz Ercan, Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar, T.T.K., Ankara, 1986.

110 Şuayib İzgi, *a.g.e.*, s. 111. "Deveci Ahmed Çavuş'a virildi. Fi 7 Zilhicce Sene 986 Bir sûreti Diyarbekir beğlerbeğine ve defterdârına hükûm ki: Hâlâ Van beğlerbeğisi Husrev dâme ikbâluhu südde-i sa'âdetime mektûb gönderüp ilh. i'lâm etmiş idi. Zikr olunan deryânın muhâfazası mühimmâtından olmağın lâzım olduğu üzere kayıklar binâsına mübâşeret idüp ve otuz nefer martolos yazup sizden ve masârifî için akçe taleb eyledikde kifâyet mikdârı akçe göndermek emr idüp buyurdum ki, vusûl buldukda anun gibi müşârun-ileyh zikr olunan deryâ muhâfazasıçün otuz nefer mârtales yazup ve birkaç kayık dahi binâ itmekle mübâşeret sizden kayıklar mühimmâtı için lâzım olan kereste ve tekzire ve sâ'ir masârifî için kifâyet mikdârı akçe irsâl eyleyüp ve mârtalesların irsâl olunan defter mücebince ve vazifeleri irsâl idesin" Bkz aynı eser.

111 W. E. Johnson, *The crescent among the Eagles: The Ottoman Empire in the Napoleonic Wars 1792-1815*, Printed by Ocean Springs 1994, s.20.

112 Дејан М. Булић, *Насеља И Становништво „Земље“ Моравице (XIV - Средина XVI Века)*, Универзитет У Београду, Филозофски Факултет, Београд 2014, s.251

tutulmuşlar, eğer ziraat işi ile uğraşırlar ise öşürlerini bulundukları idareye vermişlerdir¹¹³. İlk dönemlerde martolosların çok fazla sayıda olmadıklarını eski bir yeniçeri olan Mihail Konstantinoviç'in şu sözlerinden anlamak mümkündür;

*"Martolozlar Hristiyanıdır ve özellikle serhad bölgelerinde bulunurlar. Bunlar at başına her sekiz gün için bir altın alırlar. Bunlara da ulûfe, cerahorlarda olduğu gibi aylık ödenir. Fakat bunlar arzu ettikleri kadar vazifede kalabilirler. Donanımları cerahorlarda olduğu gibidir. Eğer içlerinden birisi daha fazlasına sahip olmak isterse, bu onun kendi arzusuna kalmıştır. Bundan başka bir miktar muaf ve müsellemler Hristiyanlar da vardır. Bunlar ne bir şey verirler ne de herhangi bir ödemede bulunulmasını kabul ederler. Bunların adı voynuktur. Bunlar sultana hizmet ederler ve sultanın yedek atlarını gereken yere sevk ederler. Birkaç yüz tane martoloz ve voynuk vardır "*¹¹⁴. Ancak Devletin özellikle Macaristan ve Avusturya sınırlarına doğru genişlemesi bu teşkilatın da genişlemesini sağladığı söylenebilir. Nitekim daha sonraki yıllarda martolosların özellikle bu sınır ve kalelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle Macar sınırında bulunan kalelerdeki martoloslar, Bosna, Sırbistan ve biraz da Temeşvar bölgesindedir¹¹⁵.

Kuruluş döneminde martoloslar devletin savaş zamanlarında ordunun önemli bir unsuru olarak görev yapan bir kesimini oluşturmaktadır. Savaş zamanları orduya katılan bu askerler daha sonra kendi bölgelerine dağılmaktadırlar¹¹⁶. Bu durum daha sonraki dönemlerde de geçerli olmuştur. Bu bağlamda Mayıs 1687 tarihinde Edirne Bostancıbaşı olan Hasan Paşa'ya verilen emirde Rumeli'de bulunan bütün askerlerle

113 Cengiz Cengiz Orhonlu, *Osmanlı imparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1209, İstanbul 1967, s.19. Ancak zaman zaman bazı bölgelerde martolosların öşür verdiği de görülmektedir. 1663-1685 tarihler arasında uvar kalesi martolosları öşür vergisi vermekle mükellefdirler. Bkz. Muhammed Fatih Çalışır, *War and Peace in The Frontier: Ottoman Rule In The Uyvar Province, 1663-1685*, A Master's Thesis, Department of History Bilkent University, Ankara July 2009, s. 100.

114 Kemal Beydilli, *Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı*, Pınar Yayınları, İstanbul 2019.

115 Deniz Armağan Akto, *Ottoman Fortresses And Garrisons in the Hungarian and The Eastern Frontiers (1578-1664)*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara 2019, s.54.

116 Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s.57.

birlikte derbentçi ve martolosların da Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki seferine bir an önce katılmaları emredilmiştir¹¹⁷.

Martolosluk iki kısımdan oluşmaktadır. Cengiz Orhonlu'ya göre ilk zamanlar atlı askerlerden oluşan bu reaya grup daha sonra kale muhafızlığında görevlendirilirken daha sonra artan ihtiyaçtan dolayı daha geniş alanlarda görevlendirilmeye başlamıştır¹¹⁸.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde martoloslar, Balkanlarda ve Avrupa'da daha çok sınır bölgelerinde faaliyet gösterirken zamanla bu bölgelerin bazılarının fetihler yoluyla iç bölgelerde kalmasıyla iç bölgelerde asayiş sağlamaya görevlendirildikleri görülmektedir. İlerleyen süreçte sınır bölgelerinde daimi martoloslar bulunurken iç bölgelerde derbentleri ve yolları koruyan bir iç güvenlik sistemi gibi çalışan bir martolos sınıfı ortaya çıkmıştır¹¹⁹. Osmanlı'nın iç bölgelerinde faaliyet gösteren martolosluk teşkilatının kuruluş ve yapılanmasındaki en önemli amaç, devletin savaşta bulunduğu dönemlerde, dağlık alanlarda ve güvenliğin zor sağlandığı diğer bölgelerde ortaya çıkan eşkıyalık faaliyetlerini önlemektir. Martolosluğun yoğun olarak kullanıldığı bölgelerden biri de Yunanistan'dır. İç bölgelerde martolosluk teşkilatının kurulduğu yerlerde özellikle halkın talepleri dikkat çekicidir. Selanik ahalisi, bölgelerinde ortaya çıkan eşkıyalık hareketlerini önlenmek için yeterli sayıda ve yerli olmak kaydıyla martolos tutmuş ve ulufelerini de kendileri ödemiştir. 24 Mart 1618 tarihinde Siroz halkı da aynı Selanıklılar gibi benzer şartlarla bölgelerinde martolosluk teşkilatının kurulmasını istemişlerdir¹²⁰.

117 Mesut Demir, *a.g.e.*, s. 436-437.

118 Cengiz Orhonlu, *a.g.e.*, s.19.

119 Bilgehan Pamuk, "XV-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancağı'nda Martoloslar", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 14 (Haziran), Ankara 2003, s. 189. Esra Akar, "a.g.m.", s.363.

120 BOA. MD. nr. 82, s.47.

İç bölgelerdeki derbent ve geçitlerde bulunan martolosların genel olarak bulundukları bölgede başta kadı olmak üzere yerel yöneticiler tarafından önerildiği ve bir üst merci tarafından atandığı yukarıda ifade edilmesine rağmen zaman zaman bu uygulamanın dışına çıkıldığı da görülmektedir. Nitekim 13 Nisan 1725 tarihinde Yunanistan'ın Yenişehir-i Fenar (Larissa), Naslice (Neapoli) ve Edirne taraflarında bulunan derbent ve köylere martolosbaşı atanmasının bostancı başı tarafından yapıldığı görülmektedir. Bostancı başının seçeceği martolosların "*ma'rûf ve mevsûf kimesneler*" olmaları yani bölgede doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanınan kişilerden seçilmesi istenmiştir¹²¹. Martolosbaşının değişmesinde ahalinin şikâyeti ve söz konusu şahsın eşkıyalık faaliyetlerinde bulunması da etkili olmaktadır. 1728 yılında Arnavutluk'un İşkodra (İskenderiye) şehrinde martolos ağası olan Mustafa bin Hüseyin, vergi meselesindeki usulsüzlüğü nedeniyle şaki olarak tanımlanmış ve azledilerek yerine Mustafa Hasan isimli kişinin atanmasına karar verilmiştir¹²².

Yunanistan gibi iç bölgelerde ve derbentlerde Martolos olarak görevlendirilen ve vergi muafiyeti sağlanan kişiler görev aldıkları bölgelerde meydana gelen hırsızlık ve zayıatlardan sorumlu olarak bunları tazmin etmekle mükellef tutulmuşlardır. Martoloslar genellikle yaşadıkları bölgelerden yöreyi ve ahaliyi tanımalarından dolayı seçilmişlerdir. 26 Haziran 1659 tarihinde Yenişehir, Fenâr, Tırhala ve İnebahtı kazalarının köylerinde bu anlayışın ve uygulamanın aksine askerlerden martolos seçilmesi ve bunların eşkıyalık faaliyetlerinde bulunması ahali tarafından şikâyet konusu olmuştur. Bu şikâyet üzerine martolosların yeniden eski usulde seçilmesi istenmiştir¹²³.

121 BOA. C.ZB.37/1835.

122 BOA. AE.SAMD.III. 29/2801.

123 Azize Gelir Çelebi, 93 Numaralı Mühimme Defteri (1069-1071/1658-1660) (Tahvil-Transkripsiyon ve Özet), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008, s.80.

Martolosluk teşkilatında martoloslar genellikle onar kişilik bölüklere ayrılmış ve her bölüğün başında bulunan kişiye bölükbaşı veya ser oda denilmiştir. Bununla birlikte ser oda veya bölükbaşlarının bağlı oldukları üst rütbeli martoloslara ise, genellikle, kalelerde ağa diğer mahallerde martolosbaşı adı verilmiştir. Odalar genellikle *oda-yı evvel*, *oda-yı sâni*, *oda-yı sâlis* ve *oda-yı rabi'* olarak adlandırılmıştır. Üç dört bölükten oluşan martolos bölüklerinin idaresinde ağanın yanı sıra çavuş, alemdâr ve kethüdâları bulunmaktadır. Bu konuda 15 Ekim 1698 tarihli Kameçe Kalesi'nin martolos kayıtları örnek gösterilebilir. Söz konusu kalenin ağası dört bölükten oluşan 42 martolostan sorumlu olarak günlük 30 akçe yevmiye almaktadır¹²⁴. Ser odaların genellikle on kişi civarında oluşan bir birlik olduğu kaydedilmektedir¹²⁵.

4.1.Martolosların Seçimi ve Görevlendirilmesi

16. yüzyılın ortalarından itibaren martolosbaşların veya denk idarecilerin yeniden görevlendirilmesinde veya yazılmasında bulundukları bölgenin idarecileri olan kadıların önemi büyüktür. Onların teklifi ve devletin onayı ile bu görevlendirmeler gerçekleştirilmektedir. Ancak devlet, söz konusu yüzyılda yerel idarecilerin yeterli adamı varsa güvenlik gücü olarak martolos yazılması yerine kendi adamlarını kullanmalarını istenmiştir¹²⁶. 17. yüzyıla kadar martolos başbuğları tarafından martolos seçiminde kimlerin nerelerde

124 BOA. MAD.d.6617 s.57-59.

125 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.131.

126 Almıla Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muâfiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.198. "1559 yılında Alacahisar Sancağı'nda kadı halktan martolos yazmak istemiş ve bu istek kabul edilmiş, 1573 yılında bu muâfiyet yenilenmiştir. Avlonya Sancağı'nda 1570 yılında Avlonya Kadısı'nın halktan martolos yazma isteği kabul edilmişti. Bosna Sancağı'nda (1571) Zaplona Kadısı halktan martolos yazmak istediğinde Bosna Sancakbeyi'ne gönderilen hükümde öncelikle mezkûr beyin kendi adamlarıyla güvenliği sağlaması istenmiş, eğer yeterli gelmez ve muâfiyet gerekirse mezkûr yerlerin halkı ve ilerleriyle güvenliği sağlaması söylenmişti. Vodina Kadısı'nın (1578) martolos yazma isteği de kabul edilmemişti. Hükûmlerde muâfiyete halkın ve devletin yaklaşımlarını görmekteyiz. Buna göre Bosna Sancağı'nda vaki Zapana/Zaplona Kazası'nda halk bir karyeyi martaloslar gibi vergilerden muâf olmak şartıyla korumak isterken devlet sancakbeyinin bu işi öncelikle kendi adamlarını kullanarak çözmesini, eğer bu yeterli olmaz ve muâfiyet gerekirse güvenliği mezkûr halk ile sağlamasını bildirmiştir." Bkz aynı eser.

görev alacağı belirlenirken daha sonraki dönemlerde özellikle iç bölgelerdeki kadıların da seçimde ve görevlendirme işleminde etkili oldukları görülmektedir. Zaman zaman bu görevlendirme nedeniyle anlaşmazlıklar yaşanmıştır¹²⁷.

Kaleler dışında koruma görevlerini yaptıkları maden ve geçit gibi bölgelerdeki görevlendirilmeleri maden bölgesinde maden emininin teklifi ve bölge kadısının onayı ile gerçekleşmektedir¹²⁸. Kratova ve Üsküp bölgesindeki bazı Hıristiyan köylüler madenlerde işçi olarak çalışmaktansa kendilerine daha kolay gelen martolosluk görevine 1633 yılında olduğu gibi talip olarak yükümlülüklerinden muaf olmaya çalışmışlardır¹²⁹. Buna göre 23 Temmuz 1570 tarihinde Avlonya ve Delvine taraflarının muhafazası, yalı ve sair yerlerin korunması için bu bölgede bulunan köylerden 1.000 miktarı martolos talebinde bulunulmuştur. Bu görevlendirilme de kadının isteği ve Rumeli beylerbeyinin onayı üzerine gerçekleşmiş, aynı zamanda bu martolosların vergiden muaf tutulacağı belirtilmiştir. Ancak istihdam edilen miktar bin civarında olduğu için İstanbul'dan da onay istenmiştir¹³⁰. Kadının bir bölgede asayiş sağlaması için martolos teklif etmesi daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. 1609 yılında Üsküp bölgesinde Kaçanik Derbenti'nde toplanan eşkıyalar için şehir kadısı Kemalade Mehmet'in önerisi ve Üsküp Nazırı Mehmet'in onayı ile martoloslar tayin edilmiştir¹³¹. 1693-1694

127 BOA. MD. nr.108. s.411

128 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.252.

129 Eyüp Kul, *XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s.277. Ancak Osmanlı Devleti, madenlerin işletilmesi amacıyla bu tür girişimleri önlemeye çalışmıştır.

130 MD. nr.14, s.116 Almila Gökçe Özcan, *a.g.e.*, s.196-197.

131 Eyüp Kul, *a.g.e.*, s.145. Tuna'nın yakınlığında bulunan bulunan Koçanya dağları İştıp, Üsküp ve Vidin gibi bölgelere hakim bir vaziyette olması ve de eşkıyalar için saklanmaya uygun bir bölge olmasından dolayı Avusturya sınırından ve diğer bölgelerden eşkıyalar, bahar mevsimiyle birlikte Tuna nehrini geçerek bu bölgeye ulaşmaktadırlar. Şartların uygun olması halinde bölgedeki yolları keserek, kasabaları basarak yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu durum bu bölgedeki toprakların elden çıkmasına kadar olan süreç boyunca devam etmiştir. 1576 yılında Perakinli Mustafa Çelebi bu konuda yazışmalarda bulunmuştur. Bkz. Ona Koçanya ve çevresindeki yerleşim yerlerinin güvenliğinin sağlanması için emirler verilmiştir. Osman Karataş, *3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s. 176-351)*, .C. Marmara Üniversitesi Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010, s.146-147.

yıllarında Kratova ve Üsküp bölgesindeki madenlerin ve asayişin güvenliğinin sağlanması için görevlendirmelerin nazır tarafından yapılacağı kaydı bulunmaktadır¹³².

Martoloslara görevleri nedeniyle tanınan muafiyetlerin devam etmesi ve kendilerinden vergi talep edilmemesi için isimleri bir deftere kaydedilerek merkeze gönderilmiştir¹³³. 1572 yılında Ilıca kazasında 19 martolos bulunmakta olup bunlar haraçtan, ispençeden, öşürden, tekalif-i örfiyeden ve diğer bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Bunun karşılığında Kratova maden eminine ellişer akçe vermeleri gerekmiştir. Martolosun kendisi bu muafiyetlere sahip iken çocukları diğer vergileri vermekle mükellef tutulmuştur¹³⁴.

Belgrad'a ait 1536 tarihli defterde martolosların "seroda"lar emrinde birlikler oluşturdıkları görülmektedir. Bu birliklerin en kalabalık olanı 11 olarak görünmektedir. Maaşları hakkında İlhan Türkmen'in aktarımıyla "*Martolos başları beşer akçe ve bölükbaşları dörder akçe bâkisi üçer akçe ulûfe yeyüb harâc ve ispençe vermezler ve avâriz-ı divâniyeden müsellemlerdir. Ve harâset ve ziraat edenler sâhib-i zemîne öşür virürler. Ve martolos ile bile olan oğullarından harac ve ispençe ve öşür ve sâir rüsûm alınugelmıştır.*" ve bir başka yerde "*Cemaat-ı martolosân-ı Kal'a-i Semendire ve Belgrad martolosbaşları beşer akçe ve bölükbaşları dörder akçe bâkisi üçer akçe ulûfe yeyüb haraç ve ispençe virmezler ve avâriz-ı divâniyeden müsellemlerdir. Ve zirâat ve harâset idenler sâhib-i zemîne öşür virirler. Ve martolos ile bile olan oğullarından haraç ve ispençe alınmayub karındaşlarından ve karındaş oğullarından haraç ve ispençe ve öşür ve sâir rüsûm alına-gelmiştir. Cemâat-i gebrân-ı Varoş-ı Kal'a-i Semendire haraç ve ispençe ve sâir rüsûm ve öşürlerin vire-gelmişlerdir.*" ifadeleriyle muafiyetleri ve gelir-

132 Eyüp Kul, *XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s.217.

133 Rahman Şahin, *22 Numaralı Mühimme Defterinin (H.981/M.1573) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 1-107)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Yeniçağ Bilim Dalı, Kayseri 2014, s.72-73.

134 Musa Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Yeniçağ Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2017, s.139-140.

leri hakkında açıklama yapılmıştır¹³⁵. Bunlara ek olarak Osmanlı Devleti, savaş zamanlarında veya asayişin bozulduğu zamanlarda martoloslara tanımış olduğu muafiyetleri martolosluk teşkilatına yeni üye almak için de kullanmıştır. 23 Temmuz 1570 tarihinde Güney Arnavutluk'ta yer alan Avlonya ve Delvine sancaklarında bulunan Arnavut köylerinden otuz iki tanesi isyan etmiş ve bu isyanda civar köyleri yağmalamış, insanları öldürmüş ve Yemud Kalesi'ni almışlardı. Avlonya Kadısı, İstanbul'a bu olayı ve düşman donanmasının durumunu bildirmiş, muhafaza için nefsi-i Belgrad'da tekâliften muâf olan Müslümanlar ve Avlonya Beyi'nin kethüdasının adamlarından iki üç yüz kişiyle geldiğini, etraftan tekâliften muâf olma şartıyla martolos tedarik etmek üzere olduğunu bildirmiştir¹³⁶. Ancak reayanın martolosluk görevinde her zaman gönüllü olmadıklarına dair örnekler de mevcuttur. 1618 yılında Reisülküttap Mehmed Mecd'in tasarrufunda bulunan Üsküp bölgesinde bulunan Nukafçe köyü halkından Kaçanik Kalesi inşa edildikten sonra martolosluk görevleri olmamasına rağmen haksız yere kale ağası tarafından her yıl ikişer martolos ve martolosluk akçesi talep edilmiştir. Bunun üzerine devletten gelen emirde söz konusu ağanın köyden martolos temin etmemesi ve köylülerden ellerindeki martolosluk belgelerinin (temessüklerinin) geri alınması ve merkeze gönderilmesi istenmiştir¹³⁷. Zira Martolosların göreve getirildiğinin veya vazife verildiğinin göstergesi olarak temessük adı verilen kağıtlar kullanılmıştır¹³⁸.

Martolosların kendi içindeki görev taksimatında martolosân-ı evvel ve martolosân-ı sâni olmak üzere iki kısım bulunmaktadır. Bosna sancağındaki Podviz Kalesi'de görevli martolosların 8 Mart 1626 tarihinde Vılçtrin cizyesinden

135 İlhan Türkmen, *XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 105, 406-407.

136 BOA, MD, nr.14,s.116, hk.164; Almıla Gökçe Özcan, *a.g.e.*, s.196.

137 82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1618-1619) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 7, İstanbul 2020, s.200-201.

138 BOA, MD, nr.14,s.116, hk.164; Almıla Gökçe Özcan, *a.g.e.*, s.196.

ödenen maaşları hakkında bilgi verilirken bu şekilde görev taksimatı yapıldığı görülmektedir¹³⁹.

Martolosluğun kurulmuş olduğu her yerde martolos-başlıların kendilerine ait bayrakları bulunmakta ve seçtikleri askerlerini veya adamlarını bu bayrak altında sefere götürmektedirler¹⁴⁰. 5 Ekim 1529 tarihinde Viyana Kuşatması sırasında orduya katılan martoloslar bu bölgede bu şekilde faaliyet göstermişlerdir¹⁴¹. Sefere katıldıkları veya akınlarda bulundukları dönemlerde başlarında mutlaka bir bayraktar bulunmuştur. 1766 yılında ölümüne kadar Ostroviçe-i Atik Kalesi'nin martolosân-ı evveli olan Pehlivan, aynı zamanda martolosların bayraktarlığını da yapmıştır¹⁴².

Martolos teşkilatının askeri teşkilat olarak en küçük birimi yedi ile on bir kişiden oluşan bölük veya oda olarak adlandırılmaktadır.¹⁴³ Martolosların başına ser-martolosân denilmektedir. Ondan sonra ser-odabaşı adlı görevli gelmektedir. Ser odabaşlarına bağlı on kişilik gruplar bulunmaktadır. Bu hiyerarşi maaş konusunda da sürmüştür. Martolosbaşı 6-7 akçe, ser-odabaşı 5 akçe ve sıradan martoloslar ise günlük 2 akçe ücret almaktadır¹⁴⁴. Martolosların deneyimli olanlarının *gedikli* olarak adlandırıldığı görülmektedir. Gedikli martoloslar kritik ve çatışmanın olabileceği yerlerde diğer kuvvetlere yardımcı olmak üzere görevlendirilmişlerdir¹⁴⁵. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından alınmasının yaratmış olduğu gerginlikten dolayı Venedik'le bir çatışma haline girilmiş ve bu çatışmada martoloslar da kullanılmıştır. 15 Temmuz 1571 tarihinde bugünkü Arnavutluk'un Avlonya Şehri'nin körfezine

139 BOA. AE. SAMD.III. 109/10740.

140 BOA. MD. nr.114. s.98.

141 *The sieges of Vienna by the Turks, from the German of Karl August Schummer, and other sources*, London: John Murray, Albemarle Street, 1847, s. 27.

142 BOA. AE.SSLM.III.357/28642

143 Дежан М. Булић, *a.g.e.*, s.252.

144 Göksel Baş, *Ottoman Serhad Organization in the Balkans (1450s to Early 1500s)*, The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, Ankara 2017, s.69.

145 Özge Teneş, *a.g.e.*, s.304.

yapılan Venedik saldırısını önlemek için azaplar, sipahiler ve diğer kuvvetlerle birlikte Avlonya ve Belgrad martolosları da görevlendirilmiş ve bu martoloslar Avlonya Beyi Mehmed'in emrine girmişlerdir¹⁴⁶.

Bazı kalelerde bu onluk sistemden daha fazla sayıda aynı rütbe veya adla martolosların görev yaptığı da bilinmektedir. Teşne Kalesi'nde martolosân-ı evvel 58 nefer, martolosân-ı sâni 32 nefer, martolosân-ı sâlis 49 nefer ve martolosân-ı rabi' 38 nefer olmak üzere toplamda 177 martolosun görev yaptığı bilinmektedir. Aynı durum Estergon Kalesi için de geçerlidir¹⁴⁷. Savaş dönemlerine ve bölgenin ehemmiyetine bağlı olarak bölge halkı tarafından tutulan veya devlet tarafından görevlendirilen martolosların sayısı değişkenlik göstermiştir. II. Viyana Kuşatması'nın ardından süren uzun savaş sırasında Filibe'den Ducanlı Şahin isimli martolosbaşı Tatarpazarı ile İhtiman bölgelerinde bulunan Kız Derbenti ile Kapılı Derbenti'nin korunması ve çevre yerleşim yerlerinin eşkıyalardan temizlenmesi için üç yüz civarında martolosla birlikte görevlendirilmişlerdir¹⁴⁸.

Fatih Sultan Mehmet dönemindeki martolos kanun-nâmesinde martolosların yaşadığı eylem ve faaliyetlerinden direkt olarak sancakbeyinin sorumlu olduğu "*Martolosân-ı Birancık, kimseye ra'yyet olmayup ekseri öte taraftan intihâbla gelüp yalı muhâfaza içün ve martolosluk hizmetin ettikleriyle harâc ve ispenç ve ra'yyet rüsûmunu vermezler, timar eri yeri ne ekerlerse öşrin verürler. Bunların cürm ü cinâyeti sancak beğinindir.*" söz-

146 Zülfiye Kaygusuz, *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (s. 1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006, s.134.

147 BOA. D.BKL.d. 32842; Estergon Kalesinde martolosân-ı evvel 46 nefer, martolosân-ı sâni 35 nefer toplam 81 martolos görev yaparken Silvan Kalesi'nde martolosân-ı evvel 22 nefer ve martolosân-ı sâni 12 nefer olmak üzere 37 nefer görev almıştır. Bkz aynı belge.

148 BOA. MD. nr. 100, s.76; Muzaffer Fehmi Şakar, *1101/1102 (1690/1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi [s. 1-145]*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yenicâğ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2007, s. 140. Söz konusu belgede ayrıca Şahin'e kanuna aykırı olarak fukara ahaliden yol akçesi adında fazladan para talep etmemesi de istenmiştir. Bkz aynı belge.

leriyle belirtilmektedir¹⁴⁹. Andreja Frankovič de bu duruma vurgu yaparak martoloslardan Ulahların ve Sırpların iyi geçinmesine rağmen Ulahların kimseye bir aidiyetlerinin olmadığını belirtmektedir. Çıkarlarına göre bir bu tarafta bir diğer tarafta yer almaktadırlar¹⁵⁰. 1548 yılına ait Zvornik Sancağı Kanunnâmesi'nde martolosların sancakbeyinin idaresinde olduğu ifade edilmiştir¹⁵¹.

17 Ağustos 1577 tarihli hükümde Bosna eyaletinin sarp ve dağlık bir bölgesindeki yerleşim yeri olan Zaplana kasa-bası ve Kerlok Ruka adlı yerleşim yeri ile Baluca Derbenti'nin bulunduğu mevkiilerde haramî ve eşkıyalardan dolayı güvenli bir şekilde ulaşım sağlanamamaktadır. Bu nedenle bölge ahalisinden altmış üç kişi derbentçi martolos olarak seçildiği gibi yolları ve çevreyi bilen Piyo isimli bir Hıristiyan görevlendirilmiştir. Görüldüğü gibi martoloslar bölgeyi iyi tanıyan kişiler arasından seçilmektedir¹⁵².

Martolos seçimindeki dikkat çeken uygulamalardan biri de martolos adaylarının bir kendileri için bir kefil bulmalarının gerekmesidir. Martolosa kefil olan kişiler, martolosun herhangi bir suça karışması veya görevi ihmallerinden dolayı meydana gelen zayıatlardan sorumlu tutulmuşlardır. Aynı şekilde martolos bölükbaşlarının atamalarında da kefil şartı aranmıştır¹⁵³. Bu durum daha sonraki dönemlerde de devam

149 BOA, TT.d, 16/695; *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, Edit.Mehmet Çelik, Gebze Belediyesi Yayınları Kocaeli 2018, s.237.

150 Andreja Frankovič, *Uskoki v slovenski zgodovinski povesti diplomatsko delo*, Univerza V Ljubljani Filozofska Fakulteta Oddelek Za Slovenistiko, Slovenski jezik in književnost, dvopredmetni študij, Ljubljana, marec 2006, s.50, 52.

151 York Norman, *Reflectons of the Qift-Hane System in Medieval Bosnia and Serbia*, The Institute of Economics and Social Sciences in Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree of Master of History, Ankara 1997,s.101.

152 H.Muhammed Bostancı, *19 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 411. Bölgeyi çok iyi bilen Piyo, bölgedeki asayişin sağlanması için madenleri koruyan madenci martoloslar gibi haraç ve her türlü örfi vergilerden muaf olmak istemişlerdir. Bkz aynı eser.

153 BOA. MD. nr.127. s.164; TAH 5, 299-300 (17/C/1100) Aktaran Joshua Michael White, *Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean*, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in the University of Michigan 2012, s.336. Temmuz 1718 tarihinde Sofya mollasına ve Sofya havalisindeki kadırlara ve ayan-ı vilayete, iş-erlerine hüküm ki, Zikr olunan kazalardaki derbentlerde ve sair mahallerde ortaya çıkan eşkıyalık hareketlerinin engellenmesi için martoloslar tertip ve birer

etmiştir. Özellikle 18. yüzyılda martolosların asayiş olaylarına karışarak ahaliye zulmetmeleri üzerine Osmanlı Devleti, martolosbaşı ve martolos neferatı seçiminde söz konusu kişilerden kendilerine kefiller bulmaları yoluna giderek bu kimselerin eşkıyalık faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır¹⁵⁴. Bu bağlamda Ağustos 1714 tarihinde olduğu gibi kefillik dışında güvenlik görevi için seçilecek kişilerin dikkatli bir şekilde belirlenmesi ve martolos bölükbaşılarının mutemet, mutedilül-etvar, mustakim, kâr-güzâr olarak tanımlanan kişiler olması istenmiştir¹⁵⁵.

Martolosların bulundukları bölgelerdeki asayişe kefil olmaları onların bir yerleşim yerinin statüsü değiştiğinde veya başka bir yere bağlandığında kendileri dışındaki yerleşim yerlerindeki olaylara müdahale etmek istememişlerdir. 5 Haziran 1578 tarihinde Selanik'in Vardar Yenicesi sancağına daha önce bağlı olan Vodine nahiyesinde Mojar isimli köy ahalisi martolosluk görevini üstlenmişler ve bunlar söz konusu kazada veya çevresinde bir ev basıldığında ve yahud bir tarafta eşkıya (haramî) ortaya çıktığında oraya gidip verdikleri zararı def'etmek şartıyla on iki akçe ispenç verip ve sâir tekâlîf-i örfiyeden muaf olmuşlardır. Ancak Vodine nahiyesi Yenice'den ayrıldığı için buranın martolosları Vardar Yenicesi'ndeki olaylara karışmak istememişlerdir. Bunun üzerine Vardar Yenicesi kadısı, Selanik beylerbeyi aracılığıyla hükümetten acilen Yenice'ye bağlı Olivir (Olivire) nahiyesinin köylerinden birer ikişer martolos yazılmasını rica etmiştir. Bunun üzerine her köyden bir kişinin yiğitbaşı olması emredilmiş ve ehl-i vukûf bir kimseyi yiğitbaşı tayin edip haramî ortaya çıktığında il erine haber edip birlikte eşkıyaların üzerine gidilmesi emredilmiştir¹⁵⁶.

kefilleriyle bölükbaşılar tayin edilmiştir. Bununla birlikte harbe kadir olan vilayet erleri, iş erleri ve martoloslarla eşkıyanın üzerine varlıp yakalanmaları istenmiştir. Bkz. BOA. MD. nr.127. s.164.

154 BOA. İE.DH. 32/2833.

155 BOA. MD.122. s.96.

156 BOA. MD. 35, s.107.

Martolosların seçiminde genellikle geçidin, sınırın veya kalenin bulunduğu bölge ahalisinden olmalarına dikkat edilmiştir. 23 Temmuz 1570 tarihinde görülen lüzum ve Alvonya kadısının isteği üzerine Avlonya ve Delvine'nin muhafazası için çevresindeki köylerden tekâliften muâf olmak şartıyla bin kadar martolos istihdam edilmiştir. Bu konuda kadıya ve Rumeli Beylerbeyine emir verilmiştir.¹⁵⁷ Nitekim 17 Kasım 1791 tarihinde Bosna eyaletinin Hersek sancağının Mostar Kaptanlığı'na bağlı Kale-i Lineye'nin martoloslarının maaşlarını öderken Martolosân-ı atik yerlüyân ibaresi görülmektedir.¹⁵⁸

Martolosluk teşkilatının ne zaman ortadan kaldırıldığı konusunda net bir tarih vermemiz mümkün değildir. Bununla birlikte söz konusu kurumun Balkanların Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasıyla birlikte ortadan kalktığı ifade edilebilir. Zira 31 Ekim 1883 (29 Zilhicce 1300) tarihinde Nova-i Cedid Kalesi'nde 33, Zadvariye Kalesi'nde 26, Virgodçe Kalesi'nde 31 ve yine diğer bir kalede 34 nefer martolosun görev yaptığını görmekteyiz. Buradan da anlaşılabileceği üzere martolosluk teşkilatı 19. yüzyılın son çeyreğinde bile eskisi kadar olmasa bile faal durumdadır¹⁵⁹.

İç güvenlik harekâtlarında kullanılan martoloslar, ortaya çıkan eşkıyalar veya diğer asayiş olaylarında bulundukları bölgelerdeki yerel idarenin emri altına girmektedir. Bu durumun özellikle savaş dönemlerinde olduğu düşünülebilir. Ağustos 1696 tarihinde Bulgaristan'ın Sofya kazasında artan eşkıyalık faaliyetlerini sona erdirebilmek için Sofya mütevellimi, bölgesindeki martoloslarla birlikte eşkıya takibine çıkmıştır¹⁶⁰.

Osmanlı Devleti'nin II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Kutsal İttifak ile yaptığı uzun savaş sırasında ordunun sefer-

157 BOA, MD, nr.14,s.117, hk.165; Almila Gökçe Özcan, *a.g.e.*, s.196-197

158 BOA. C.AS.418/71328.

159 BOA. MAD.d. 17811, 8-10, 20-21, 26-27.

160 BOA. MD. nr. 110, s.85.

de bulunmasından dolayı eşkıyalık hareketlerinde artışlar görülmüştür. Bu dönemde Osmanlı Devleti, kasabalarda ve çevre yerlerde yolcuların, tüccarların soyulması ve kasabaların basılması hadiselerin artması üzerine martolosların, ayanların ve diğer askeri görevlilerin herhangi bir yerde eşkıyalık yapılması halinde işbirliği yaparak eşkıyalık hareketlerini önlemelerini istemiştir. Aksi takdirde Temmuz 1686 yılında Rumeli'nin sağ tarafındaki martolosbaşlılarına ve diğer görevlilere eşkıyalar tarafından çalınan malların ve erzakların kendilerinden tahsil edilme yoluna gidileceği bildirilmiştir¹⁶¹.

18. yüzyılda derbent ve kazalarda görevlendirilecek olan martoloslara dair bilgilerin Baş Muhâsebe Defterleri'ne kaydedilmesi ve martolos ataması yapılması gereken mahallerde toprak kadıları, ayanlar ve sair kişilerin ittifakıyla güvenilir ve dürüst kişilerin kefiller alınarak martolos olarak atanması istenmiştir. Ocak 1708 tarihinde atama ve azil ile ilgisi olmayan ehl-i örfün müdahale etmemesi istenmiştir¹⁶². Asayişin sağlamak adına devlet, zaman zaman, 1709 yılında olduğu gibi, Manastır, Florine, Pirlepe, Tikveş, Ostrova, Köprülü ve Kesriye bölgelerinde olduğu gibi suça karışan martolosları affetme yoluna gitmiştir. Bunun karşılığında kendilerinden silahlarını teslim etmeleri, birbirlerine kefil olup köylerinde yerleşip ziraatla meşgul olmaları şartıyla affedilmişlerdir. Buna rağmen kılıç, tüfek ve sair silahlarını alarak tekrardan eşkıyalık yapanların ehl-i örfün işbirliğiyle yakalanıp cezalandırılmasına karar verilmiştir¹⁶³. Zira eşkıyalık yapan bazı martoloslar görevden alınmalarını kabullenememiş ve daha sonra tekrardan eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir¹⁶⁴.

Padişah değişikliğinin yapıldığı dönemlerde martolosların görevleri ve görev yerleri yeniden düzenlenmektedir. Sırbistan'ın Alacahisar bölgesinde bulunan Koçanya

161 Mesut Demir, *a.g.e.*, s.223.

162 BOA. MD. nr.115. s.478.

163 BOA. MD. nr.116. s.146-147.

164 BOA. MD. nr.116. s.27-28.

Dağları'nı eşkıyalardan korumakla görevli olan Martolos Mustafa, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kendisine verilen beratın II. Selim zamanında yenilenmesini istemiştir¹⁶⁵. Bu değişimlerde yeniden görevlendirmelerin yapıldığı 1799 tarihinde III. Selim'in tahta çıkmasından dolayı 1 Ocak 1800 tarihinde Bosna'da Hudûd-ı Selâse'deki kalelerden Ostroviçe-i Atik Kapudanlığı'na bağlı Çuka Palankası'nın martolosân-ı sâni cemaatinin ağası olan Ahmet yevmi kırk akçe olan ulufesinin tekrardan yenilenmesini istemesinden anlaşılmaktadır¹⁶⁶.

4.2. Martolos Başbuğluğu

Martolos teşkilatının hiyerarşisinde önemli bir yeri olan başbuğluk, martolasların devletle olan ilişkilerini ve dağılımlarını düzenleyen bir kurumdur. Teşkilat içinde martolos bölükbaşları, martolosların en yüksek seviyesini temsil eden martolos başbuğluğuna bağlı bulunmaktadır. 18. yüzyılda martolos başbuğluğu rütbesi, saray kapıcıbaşlarından atama yapıldığı görülmektedir. 1706 yılının mayıs ayında kapıcıbaşlık rütbesi ile Osman adlı bir görevli (daha sonra sadrazam) Yanya eyaletinde Tırhala sancağının Ağrafa kazasına martolos başbuğu olarak atanmıştır¹⁶⁷. Osmanlı Devleti'nde martolos başbuğluğu genel olarak bir bölgedeki martolosbaşlarının bağlı bulunduğu merci olmakla birlikte

165 Almla Gökçe Özcan, *a.g.e.*, s.196; "Alacahisar Sancağı'nı zeametle tasarruf eden ve Koçana/Koçanya Dağları'nın vesair ol tarafın muhafazasına tayin edilen Mustafa südde-i saâdete gelerek Sultan Süleyman zamanında verilen hüküm mucebince hüküm-i cedid lazım olduğunu bildirmişti. Bunun üzerine Semendire, Vidin ve Alacahisar Sancakbeyleri'ne gönderilen H. 23 Muharrem 981/M. 29 Mayıs 1573 tarihli hükümde eski hükme göre kadimden beri bahar geldiğinde kafililer tarafından haramilerin gelip Koçana/Koçanya Dağı'nda tahassun edip fırsat buldıklarında yollara inip, geceleri evler basıp katl ve garet ettiklerinden Koçana/Koçanya Dağı'nın hıfz u hırsaseti ve reâyânın zabt ve himayesi gerektiği, mezkûr mahallin zapt olunmasının emrolunup Vidin Sancağı'nda Hariraka (?) Nahiyesi'nde harami hususu için muâf olan martoloslardan 25 nefer, bazı kadılıklardan da reâyâdan elli nefer kimesne yeniçeri oğlanı alınmaktan, nüzul, avâriz, kürekçi ve kebe alınmaktan muâf olmak şartıyla martolos yazılıp, yine toycası (?) akıncıları lazım olmağın Alacahisar Sancağı'nda vaki Berak Kazası'nda Razat Karyesi harami hususu için derbend olup mezkûr karyeden 21 nefer kişi gerekip Varsak Kalesi'nde yirmi tüfenk otuyla verilmek mühim olduğu söylenip mezkûr martolos ve akıncıları teslim etmeleri emredilmiştir". Bkz aynı eser ve de Rahman Şahin, *a.g.e.*, s.72-73.

166 BOA. AE.SSLM.III.177/10596.

167 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.275; BOA. C.ML. 446/18029.

bu makama saray kapıcıbaşlarının getirildiği görülmektedir. Martolos başbuğu atanma gerekçelerinden birisi de genellikle bölgedeki teşkilata bir çeki düzen vermek ve teşkilatın organizasyonunu yeniden sağlamaktır. Geniş yetkilerle donatılan bu kişilerden Kapıcıbaşı Osman Ağa'ya Yanya ve Karlılı'nde bulunan 27.200 cizye mükellefinin 1707 yılına ait vergisini toplama görevi dahi verilmiş, ayrıca bu parayla Rumeli'deki martoloslara çeki düzen vermesi istenmiştir¹⁶⁸. Daha sonraki yıllarda da isyan çıkaran ve vergi vermek istemeyen ahaliye karşı martolosların kullanıldığı görülmektedir¹⁶⁹.

Martolos başbuğu, martolosların seçiminde etkili olduğu gibi kimi zaman da onların yaşadığı sıkıntıları merkez hükümete ilen kişi konumundadır. Martolos başbuğları, bu yetkilerine rağmen martolos görevlendirilmesi konusunda zaman zaman yerel yöneticilerle anlaşmazlık yaşamışlardır. Haziran 1698 yılında Mora tarafında başbuğ olan Eyüp Paşa Divân'a mektup göndererek Yenişehir-i Fenar'a bağlı Yenice nahiyesinin bir tarafının deniz ve bir tarafının taşlık/kayalık derbent olduğunu, be sebeple karadan ve denizden muhafaza muhtaç olduğunu belirtmiştir. Yenice nahiyesinin sahip olduğu bu coğrafi özelliklerin eskiden beri buralara martolos tayin olunmasını zaruri kıldığını belirttikten sonra Yenişehir-i Fenar kadılarının mürasele ile martolosları değiştirdiğini ve bu durumun da fukaraya zarar verdiğini belirtmiş, görevini

168 BOA. C.ML. 446/18029.

169 BOA. MD. nr.129.s.27-29. Haziran 1719 tarihinde Delvine sancağı Mazarak kazasına bağlı Margılıç ve Kuruş ahalisinden bazıları aralarında işbirliği yaparak eşkiya bayrakları açıp ahaliye türlü zulümler yapmışlardır. Bunların eşkiyalıklarının def'i için Kapıcıbaşı Osman, Avlonya mutasarrıfı Arslan Paşa ve mübaşirler memur edilmiştir. Mahkemeye davet edilmelerine rağmen eşkiyanın gelmemesi üzerine katledilmeleri hususunda fetva alınmış ve martoloslarla birlikte bunların üzerine gidilmesine karar verilmiştir. Bununla birlikte Margılıç ahalisinin cizye, avarız ve nüzülleri vermemeleri sebebiyle üzerlerine gidilip sorun çıkaranların yakalanması istenmiştir. Ancak buna rağmen cizye ve diğer vergileri toplanmadığı gibi komşu kazalarda sakin olup cizye vermek istemeyenler de bunlara katılmış ve bu durum o kazalardaki vergisini veren reayaya daha büyük külfet getirdiğinden kaza ahalileri arasında savaşa varacak boyutta mücadele başlamıştır. Kapıcıbaşı Osman'a gönderilen emirde ayan-ı vilayeti de yanına alarak ve kalelerden alınacak iki adet şahı topla eşkiyanın üzerine gidilmesi ve ahali arasındaki çatışmaların sonlandırılması, haklarında ne gerekiyorsa şer'en yapılması; suçsuzlara, kadın ve çocuklara dokunulmaması istenmiştir. Bkz aynı eser.

layıkıyla yürüten martolosların azledilmemelerini talep etmiştir¹⁷⁰.

Martolos başbuğları birçok bölgedeki martolosların idaresinden ve asayişinden sorumludur. Bununla birlikte martolos başbuğu, merkezden izin almak şartıyla martolosları azletme veya atama yetkisine sahipti. 1698 yılında Tırhala bölgesindeki martoloslara çeki düzen verilmekle birlikte Yanya ve Paşa sancaklarında bulunan martoloslar arasında husumet ortaya çıktığından martoloslar eşkıyalara karşı birlikte hareket edemedikleri için ahali, eşkıyaların insafına kalmış ve asayiş bozulmuştur. Mora martolos başbuğu olan Eyüp azledilmesi icap edenlerin azledilmesi ve atanması gerekenlerin atanması için merkezden yetki istemiş ve bunun üzerine dürrüst kimselerden martolos atama yapmak kaydıyla kendisine yetki verilmiştir¹⁷¹.

Martolos başbuğları martolosların seçilmesinden ve görevlendirilmesinden sorumlu olduğu gibi onların ücretlerinin toplanmasından da sorumludur. Eskiden beri Ağrafa kazası ahalisinin, yollarının ve yerleşim yerlerinin eşkıyalardan korunması için çevre köylerden birer ikişer olmak üzere iki yüz martolos istihdam edilmektedir. Aralık 1690'da Mora bölgesinde martolos başbuğu olan Ali, eskiden beri alışılage-len üsulleri terk ederek martoloslar için alınan 13.000 kuruş ücret dışında reayadan 30.000 kuruş daha zorla para almıştır. İstihdam ettiği martoloslar da ahaliden zorla haraç aldığı gibi zulümlerde bulunmuşlardır. Yapılan şikâyetler neticesinde martolos başbuğu olan Ali'ye gönderilen emirde, ahaliden fazladan aldığı ücreti geri vermesi ve martolosları, usûlüne uygun bir şekilde yeniden temin etmesi istenmiştir¹⁷². Ertesi yıl bu durum yine tekrar etmiş ve Yenişehir-i Fenar Naibi Ali bu konuda Osmanlı yetkililerine bir kez daha şikâyet mek-

170 BOA. MD. nr.108. s.411.

171 BOA. MD. nr. 110, s.382.

172 Tuba Meryem Karacan, *101 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2010, s.200.

tubu göndermiştir. Bu şikâyetle sadece bir martolosbaşının değil bölgede bulunan diğer bütün martolosbaşlarının da martolosluk akçesi adı altında 13-14 bin akçe para aldıkları, reayadan da 100-200 akçe ciyze parası talep ettikleri belirtilmiştir. Bunun üzerine bu durumun engellenmesi için mevcut martolosbaşları ve adamlarının lağvedilip bölgede bulunan voyvodanın bu konuda görevlendirildiği bildirilmiştir¹⁷³. Alınan tedbirlere rağmen martolosların ahaliden fazla para alma durumları sürekli tekrar etmiştir. Bu nedenle Haziran 1695 tarihinde Filibe’de yeniden Martolos masrafı için akçe toplanırken reayanın durumuna göre hareket edilmesi ve fukaraya eziyet edilmemesi istenmiştir¹⁷⁴.

Ağrafa bölgesi dağlık taşlık olduğundan haydut eşkıyası daima silahlarıyla köyleri basmakta kimilerini esir etmekte ve kimilerinin mallarını çalmaktadır. Ocak 1692 tarihinde, bunların zararlarını def etmeye kadir bir kişinin martolosbaşı tayin edilmesi uygun görülmüş ve eşkıyalar def edilmiştir. Ancak Ağrafa naibi martolosbaşılığı kendisi için zabt etmiş ve nahiyeyi muhafaza etmemiştir. Yenişehir-i Fenar kadısına gönderilen hükümde münasip bir kişinin martolobaşı tayin edilmesi ve Naib Deli Ali’nin Koloş kalesine kalebent edilmesi istenmiştir¹⁷⁵. Ancak bir müddet sonra eşkıyalığın tekrar nüksettiği görülmektedir. Nitekim 4 Mart 1692 tarihinde yine Ağrafa, Tırhala, İnebahtı, Narde ve Karlili sancaklarındaki haydut eşkıyası yolculara ve reayaya türlü zulümler yapmıştır. Bu hadiselerden bıkan ahali, bazı yabancı Hristiyanları sınırlarını ve kasabalarını korumak için martolos olarak ücret karşılığında tutmuşlardır. Ancak bu martoloslar görevlerini yapmadıkları gibi ahaliden fazla ücret talebinde de bulunarak

173 BOA. MD. nr. 102, s.23.

174 BOA. MD. nr. 106, s.166.

175 BOA. MD. nr. 102, s.101. Zaman zaman martolosların şikayet ediliği görülmektedir. 1712 tarihinde Rumeli’de Ağrafa bölgesindeki bazı martolosların eşkıyalık yaptıkları ve görevlerini kötüye kullandıkları yönünde şikayetlerde bulunulmuştur. Yapılan incelemede şikayetin aslının olmadığı ve görevlerini iyi yapan kimseler olduğu ifade edilerek bazı garazkar insanların şikayeti ile Abdugo (?) ve Hayratı Mustafa ve Kara Derviş adlı martolos bölükbaşlarının kalebent olarak hapsedildikleri yerden salıvermesi Osman Ağa’dan istenmiştir. Bkz. BOA. MD. nr.119. s.224.

sıkıntılar yaratmışlardır. Yapılan şikâyetler üzerine Osmanlı Devleti tarafından Yanya Beyi Lambraki'ye, güvenilir kişilerden martolos tayin edilmesi ve bunlara kimsenin müdahale etmemesi emri verilmiştir¹⁷⁶.

Martolos başbuğluğu, savaş zamanlarında ortaya çıkan ve artan eşkıyalığın önlenmesi için yerel yöneticilerin yetersiz kalması üzerine Osmanlı sarayından gönderilen saray bostancıları tarafından da icra edilmiştir. Temmuz 1697 tarihinde Samakov, Dubniçe. Köstendil, Cuma, Menlik, Razlık ve Nevrekob kadılarına gönderilen emirde, kazalarında bulunan martolosların, bir an önce Bostancıbaşı Hüseyin Usta'ya yardıma gitmesi istenmiştir¹⁷⁷. Buna ek olarak bir bölgede ortaya çıkan asayiş olayları sırasında o bölgenin martoloslarının yetersiz kalması durumunda komşu bölgelerden yardım alınabilmektedir. Bu konuda devlet martolosların birbirine yardımcı olmasını özellikle istemektedir. Temmuz 1698 tarihinde Görice bölgesinde eşkıya def'ine memur olan Halil Çavuş'un yeterli miktarda adamı olmadığını belirtmesi üzerine bu husus için civar bölgelerde görevli olan martolosların Halil Çavuş ile birlikte hareket etmeleri emredilmiştir¹⁷⁸.

4.3. Martolos Yüzbaşılığı

Osmanlı Devleti'nde martolosların kullandığı görev ve tanımlanmalarında yüzbaşı unvanını kullandıkları bazı örnekler bulunmaktadır. Bu bağlamda 1572-73 yılında Öziçe sancağına bağlı olan Mioča köyünde yaşlı, ama güçlü bir martolos yüzbaşısı bulunmaktadır. Bu kişi Öziçe bölgesindeki birbirine akraba olan martolosların idaresinden sorumludur¹⁷⁹. 11 Nisan 1579 tarihinde Bosna'nın Klis sancağına bağlı Baly Kalesi'nde görevli olan cemâ'at-i ulûfeciyân-ı süvârilere Divane Kurd isimli kişi Divân'a başvurarak

176 BOA. MD. nr. 102, s.163.

177 BOA. MD. nr. 110, s.62.

178 BOA. MD. nr. 110, s.469.

179 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.253-254.

boş olan timarın kendisine verilmesini ve bir süre sonra yine başvurarak Klis martoloslarına yüzbaşı olmasını rica etmiş ve kendisine timarla birlikte yüzbaşılık unvanı da verilmiştir¹⁸⁰. Yüzbaşılık genel olarak ağalık ve serodalık arasında bulunan bir rütbeye tekabül etmektedir¹⁸¹.

4.4. Martolosbaşılık

Martolosbaşılar bulundukları veya korumakla yükümlü oldukları bölgelerdeki martoloslardan sorumlu olan idarecidir¹⁸². Martolosbaşı aynı zamanda kalede bulunan martolosların en yüksek rütbeli subayıdır¹⁸³. Osmanlı Devleti martolosbaşısını tanımlamak için zaman zaman *ser-martolosân*¹⁸⁴, *haramîbaşı*¹⁸⁵ ve *martolos ağası*¹⁸⁶ gibi ifadeleri kullanmıştır. 1560 yılında Koçanya Dağları ve çevresindeki yerleşim yerlerinin eşkiyalardan korunması için elli nefer martolosun başına bir sipahi getirilmiştir¹⁸⁷. Martolosbaşılarının görev süreleri ve bulundukları konum zamana ve mekâna göre değişmiştir. Bazıları uzun süre bu görevi yaparken bazıları kısa süreliğine bu görevi yerine getirmiştir. Bu bağlamda Siçen Kalesi'nin martolosbaşısı 1570-1580 yılı arasında sekiz kez değişmiştir¹⁸⁸. Martolosluk teşkilatında 10-15 kişilik bölükler veya kısım halinde teşkilatlanan gruplar genellikle kendi ağasının adı ile anılmaktadır¹⁸⁹. Bu nedenle savaş ve akınlarda her martolosbaşı ve ağası çevredeki martoloslarla birlikte yüzer kişilik birlikler oluşturarak akıncılara eşlik eder veya faaliyetlerde bulunurdu¹⁹⁰. Özellikle savaş zamanlarında martolosbaşıla-

180 BOA. MD. nr. 37, s.128 .

181 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.387.

182 Melek Tuğba Uzun, (H.1128-1129) 125 Numaralı Mühimme Defieri (Tasnif-Metin), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2019, s. 32-33.

183 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.363.

184 Göksel Baş, *a.g.e.*s.69.

185 Fatih Karabulut, *a.g.e.*, s.90.

186 BOA. AE.SAMD.III. 29/2801.

187 Muhsin Soyudoğan, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, A. Ph.D. Dissertation Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara 2012, s.190.

188 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.64.

189 Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s.179.

190 Nenad Moacanin, "a.g.e.", s. 81; Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.138.

rın mecburen görevlerini yapmaları gerekmiştir. 1686 yılında Navarin Kalesi'ne martolosbaşı olarak atanan Mehmet'in bu görevi kabul etmemesi halinde hakkından gelinmesi emredilmiştir. Görüldüğü gibi kalelerde bu görevlendirilmeler bazen mecburiyetten kaynaklanmaktadır¹⁹¹.

Martolosbaşılar, her ne kadar devlet tarafından atanmış-salar da, yereldeki onayları kadılar tarafından yapılmaktadır. Temmuz/Ağustos 1657 yılında İznebol kazası martolosbaşısı olan Mehmet, bu işi yapmaya muktedir olmadığı gibi emrindeki martoloslar da reayaya zulmettiği için kadı tarafından İstanbul'a şikâyet edilmiştir. Kadının önerisi üzerine söz konusu bölgeye Alikoç isimli başka bir martolosbaşı atanmıştır¹⁹². Martolos olarak devletten maaş alabilmek veya bu unvanı taşıyabilmek için bu göreve atanacak kişilere devlet tarafından berat verilmektedir. Martolosluğa seçilme ve martolosbaşılık yapma izninin beratla verilmesi uzun yıllar sürmüştür¹⁹³. XIX yüzyıl gibi geç bir tarihte bile martoloslar, bulundukları bölgenin veya madenin emininin talebi ve bölgedeki idarecinin onayı sonrasında kendilerine martolos olduklarına dair bir berat verilmesi sayesinde işlerine başlayabilmektedirler¹⁹⁴. Bu tür beratlar genellikle Rumeli'de Bosna idarecisi Ali Paşa örneğinde olduğu gibi o bölgenin idarecisi olan paşa tarafından verilebilmektedir¹⁹⁵.

Martolosbaşılar 1536 yılında 5 akçe ulufe alırken diğer martoloslar 3 akçe civarında bir ücret almaktadır. Bu maaş kalede bulunan kumandanların en düşük maaşından üç kat daha düşüktür. Belgrad Kalesi'nde bulunan görevlilerden en düşük maaş alanlar ambarcı ile mehterdir. Bunlar 15 akçe maaş almaktadırlar. Bu durum askeri personel için de

191 Mesut Demir, *a.g.e.*, s.258.

192 Selçuk Osmanoglu, *92 Numaralı Mühimme Defteri (özet ve Transkripsiyon)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.52.

193 BOA. AE.SMMD.IV. 27/3097.

194 BOA. C.ZB. 8/383.

195 BOA. TS.MA.e. 92/64.

geçerlidir. Ambarcı eri 9 akçe alırken martolos neferi 3 akçe almaktadır¹⁹⁶. 27 Mayıs 1675 tarihinde Gradička kalesine martolos olarak atanan Mahmut Ağa'ya başlangıç seviyesinden maaş bağlanması emri verilmiştir¹⁹⁷. 1728 yılında Podgoriçe Mukataası'ndan ulufesini alan İşkodra (İskenderiye) martolos ağası Hasan bin Hüseyin'in yevmiyesi otuz akçedir¹⁹⁸. Derbentlerde veya eşkıyaların saklanması için uygun olan dağlık bölgelerdeki ahaliyi korumak için tutulan yerel martolosların maaşları ise o çevrede bulunan köy ahalisinden hane başına olmak üzere toplanmıştır. Ancak devletin zayıfladığı dönemlerde bu konuda çeşitli suiistimallerin de olduğu bilinen bir gerçektir. 1606 yılında Üsküb Nezaret'i'ne bağlı maden reayası, Vulçitrin Sancakbeyi ve Maden Nazırı Mehmed Emin, martolos akçesi adı altında ahaliden belirlenen miktarın üzerinde bir para topladığı için şikâyet edilmiştir¹⁹⁹.

Martolosbaşları sefer zamanlarında emirlerindeki adamlarla sefere gitmekle mükellefterler. Sefere gitmeyen elinden unvanı ve geliri alınmaktadır. 4 Nisan 1556 yılına ait aşağıda yer verilen emir bunun güzel bir örneğini sunmaktadır²⁰⁰;

"Rum-ili Beylerbeyisine Hersek sancağında altı bin akçalık timârî olan Hüseyin nâm sipâhi on akça ile martalosbaşı olan Hızır'ın yerine sefer gitmek şartı ile timârıyla kabûl idüp buyuruldu, ulûfesi hazinede kala diyü emr olındı."

Seferlerin yanı sıra martoloslar iç güvenlik konularında da diğer güvenlik birimleriyle hareket eden bir askeri teşkilattır. 1670 yılında Mora bölgesindeki Avlonya kazasında Kurveleş asilerinin semtinde bulunan bazı köylerin isyan ettiği haber alındığından bunların eşkıyalık faaliyetlerini önlemek

196 İlhan Türkmen, *a.g.e.* s.364.

197 BOA. AE.SMMD.IV. 27/3097.

198 BOA. AE.SAMD.III. 29/2801.

199 Eyüp Kul, *a.g.e.*, s.209-210.

200 Havva Merve Çıtak, *1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri (s.1-125) Metin-Değerlendirme- Dizin*, Fırat Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2015, s.154.

için kale erenleri ve martolosların birlikte hareket etmeleri ve isyanı bastırmaları emredilmiştir²⁰¹.

1577 yılında olduğu gibi bazı martoloslar kendi istedikleri kişiyi devlet görevlilerine önerebilmekte ve bu şekilde martolosbaşları görevlendirilebilmektedir. Söz konusu yılda Bosna'nın Zaplana kasabası ve Baluca Derbendi bölgesindeki sarp ve dağlık alanda görevli bölgeyi Piyo isimli Hristiyan bir martolos, martolosbaşlık için 10 akçe yevmiye ile Nurullah bir kişinin görevlendirilmesini istemiştir²⁰². Hristiyan martolosların kendilerine martolosbaşı olarak bir Müslüman'ı önermeleri dikkat çekicidir. 29 Ocak 1756 tarihinde Bosna'nın Ostrevice Kalesi Kapudanlığı'na bağlı İstebâdin Kalesi martoloslarının *cemâ'at-i evvel ağası* olan Mustafa Ağa vefat ettiğinden yerine kırk akçe ulufe ile oğlu Receb'in görevlendirilmesi istenmiştir²⁰³.

Martolosbaşlarından bahsedilirken "*serdar*" şeklinde bir nitelendirmenin olduğu da görülmektedir. Serdar olarak nitelendirilen matolosbaşlarından bahsedilirken bunların kimi zaman sadece martolosların değil aynı zamanda primikür ve il eri denilen grupların da liderliğini yaptığı anlaşılmaktadır. 15 Haziran 1566 tarihinde Bana kadısının kaza dahilindeki martaloslara serdar olan Banalı Müezzîn Mustafa'nın serdarlığı esnasında halkın huzur içerisinde yaşadığı, Koçanya ve çevresindeki ehl-i fesâdın faaliyette bulunamadığı ve halkın güvenlik içinde olduğu, ancak Müezzîn Mustafa'nın vefatıyla birlikte haramî ve ehl-i fesâdın tekrar ortaya çıktığı ve halkın huzurunun bozulduğu yolundaki mektubu üzerine devlet, Semendire'nin Lefçe nahiyesinde timara mutasarrıf olan Mustafa'yı Bana kazasındaki martalos ve primikürlerin üzerine serdar olarak tayin etmiştir. Bu sebeple adı geçen kişinin sefere katılmaması ve kaza dahilinde ve Koçanya dağlarında

201 BOA. MD. nr. 14, s.539.

202 H.Muharrem Bostancı, *a.g.e.*, s. 411.

203 BOA. AE.SOSM.III. 24-1686.

ortaya çıkan ehl-i fesâd ve harâmîlerin faaliyetlerinin önlenip cezalandırılmaları için emrindeki martalos ve primikürlerle birlikte mücadele etmesi; bunlar yetmediği takdirde kendisine yeteri kadar il eri verilmesi istenmiştir. Ayrıca, ehl-i fesâdın önüne geçilip halkın huzurunun sağlanması için Bana, İsfirlik Banası, Koçanya, Alacahisar ve Parakin kadılarından söz konusu martolosbaşına yardımcı olmaları istenmiştir²⁰⁴.

Eşkıyaların saklandıkları ve bu amaçla yatak olarak kullandıkları birçok bölge bulunmaktadır. 1576 yılında Semendire'ye bağlı Yagod (Yagodine) kazasına bağlı Lefçe nahiyesinde bulunan büyük bir dağda daima haramîler (eşkıya) bulunup bunlar Nehr-i Tuna'yı geçerek Osmanlı topraklarına saldırıda ve tecavüzde bulunmuşlardır. Bu saldırıların engellenmesi ve söz konusu dağın muhafazası için Semendire Beyi Muharrem Bey'e emir gönderilerek vergiden muaf olmak üzere ahaliden 30 nefer martalos ve sipah taifesinden bir ağa tutulması istenmiştir²⁰⁵.

İç bölgelerde oluşturulan martoloslukların oluşturulmasında ve martolosbaşlıkların sayısının belirlenmesinde aynı şekilde bunların lağvedilmesinde asayiş olaylarının sıklığı veya bulundukları mevkinin önemi büyük önem arz etmektedir. Balkanlarda Yenişehir-i Fenar kazasına bağlı Yenice bölgesindeki Hasan Baba Derbendi çevresinde bulunan köyler, yıllık seksen bir bin kuruş bedelle eskiden beri bir martolosbaşı ve adamları tarafından eşkıyalardan korunmuştur. Mart 1701 tarihinde bölgede eşkıyalık faaliyetlerinin artmasından dolayı hem nahiyeyi ve hem de derbendi tek bir martolosbaşının ve adamlarının koruyamadığı anlaşıldığından bölgede iki tane martolosbaşısının ve adamlarının görev yapması ahali

204 5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565-1566) <Özet ve İndeks>, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 21, Divân-ı Hümayûn Sicilleri Dizisi : II, Ankara 1994, s. 297. 28 Mart 1579 tarihinde Alacahisar sancağında Kuçayna dağlarının muhafazasına tayin olunan Martolos Ağası Ahmed'in 9.895 akçe timarı var iken timarından feragat etmiştir. Ancak ağalık görevini 6 nefer adamıyla devam ettirmek istemiştir.Bkz. BOA. MD. nr. 37, s.104.

205 BOA. MD. nr. 29, s.42.

adına Yenice Naibi Abdullah tarafından istenmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Tırhala, Karlı-ili ve Eğriboz idarecisi İsmail Paşa'ya bu konuda emir vermiştir²⁰⁶.

Martolosbaşılardan, bölgelerindeki geçitleri veya kalelerdeki görevlerin düzenlenmesinde birinci dereceden sorumlu oldukları düşünülmektedir. Kimi zaman kendi yerlerine kimin geçeceğini de tespit etmişlerdir. Nitekim 1719 yılında Tırhala bölgesindeki Grinye martolosbaşısı kendi yerine kardeşini vekil tayin etmiştir²⁰⁷. Martolosbaşılar, kendi yetki alanları içinde bulunan martolosların disiplininden ve düzenli bir şekilde faaliyet göstermesinden birinci dereceden sorumludurlar. Prut Seferi'nden sonra Topal Osman Ağa²⁰⁸, Tırhala, Yenişehir (Larissa), Anavutluk ve Teselya'daki karakolları bekleyen martolosların ıslah edilmesi için martolosbaşı olarak görevlendirilmiş ve buralarda düzenlemelerde bulunmuştur. Martolosbaşılar aynı zamanda bölgelerinde seçilecek olan martolos adaylarının kayıtlarının yapılmasında, ölen veya martolosluk görevini yerine getiremeyecek kadar yaşlanan martolosların kaydının yapılmasında veya silinmesinde başlıca sorumlu olan kişidir. Bu tür atamalar her ne kadar kadı veya diğer idari görevlilerle yapılmasına rağmen gerçekte martolosbaşının istek ve önerileri ile gerçekleşmektedir²⁰⁹.

Genellikle bir bölgede tek bir kişi tarafından yapılan martolosbaşılık görevi bazı bölgelerde yapılan işe ve bölgenin büyüklüğüne bağlı olarak iki kişi tarafından da yapıldığı olmuştur. Nitekim 1808 yılında Üsküp bölgesindeki madenleri

206 Özlem Seçkin, *a.g.e.*, s.77. Temmuz 1701 tarihinde Yenişehir-i Fenar Kazasına bağlı Fenar ve Gülüstan Nahiyyelerinde bulunan Erikli ve Şarlı Tahir Kulu adlı martolosbaşısı ve adamları reayadan on kadar kişinin evi basılarak bazıları katledilip bazıları fidye için zincirleyerek dağa kaldırılmıştır. Bunun üzerine İsmail Paşa'ya bölgedeki martaloslara çeki düzen vermesi ve suçluları cezalandırması istenmiştir. Bkz aynı eser s. 179.

207 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.81, s.266.

208 Topal Osman Paşa daha sonra I. Mahmut zamanında sadrazamlık da yapmıştır. Bkz. Abdülkadir Özcan, Topal Osman Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, c.41, İstanbul 2005, s.244-246;

209 Rahman Şahin, *a.g.e.*, s.119-120.

ve derbentleri koruma görevi “*Seyyid Mehmet Efendi ve müştet-riki Seyyid Ali’ye*” verilmiştir²¹⁰.

4.4.1. Müslümanlardan Martolosbaşı Seçilmesi Usulü

Osmanlı Devleti’nin yükselme döneminde martolosların büyük bir bölümü Hristiyan ve özellikle Slav kökenli kimse-lerden oluşmuştur. 16. yüzyılın sonlarına doğru Müslüman-lar da martolos müfrezelerinin içinde yer almaya başlamışlar-dır. Bu bağlamda ilk başlarda eğer martolosbaşlarının nefer sayısı fazla ise Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan birden fazla martolosbaşı olduğu görülmektedir. 1609 yılında Peşte Kalesi’ndeki martolosların Nikola Ağa ile Hasan Ağa adında martolosbaşlar bulunurken Canfeda’da ise sadece Zivko Ağa isimli bir martolos bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı böl-gelerde martolosbaşlarının Müslüman, emrindeki martolos-ların ise Hristiyan olduğu görülmektedir²¹¹. Bunda muhtele-men martolosbaşının ihtida etmiş olmasının etkisi büyüktür. 1543 yılından 1558 yılına kadar Budin eyaletineki kalelerden Vaç Kalesi’nin martolosluğunu Behram Ağa yapmıştır. 1558 yılından sonra Dagomir (?) Damjan Ağa’nın martolosların başı ve Vuk Radosav’ın sermiyesi olduğu görülmektedir. 1578 yılında Canbek Kalesi’nin martolos ağalığını Ali Abdul-lah isimli bir görevli yapmaktadır.²¹² Aynı bölgedeki kale-lerden Canbek Kalesi’nde de benzer bir durum vardır. 1544 yılında Pervane Divane Ağa martolosbaşı iken Jovan Radic sermiye ve diğerleri ise Hristiyanıdır. 1558’de Martolosbaşı Mustafa Cafer, sermiye Dimitri Radul’dur. Vaç Kalesi’nde ise 1621 yılında martolosbaşı olarak Radul Ağa isimli bir kişi görev yapmaktadır²¹³.

210 BOA. C.ZB. 8/383.

211 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.342-343, 347,349.

212 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.350.

213 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.350, 356.

1553 yılında Şimtorna Kalesi'ndeki 25 martolosun 7'si, Endrik Kalesi'ndeki 20 martolosun 9'u ve 1588 yılında Ciğerdelen Kalesi'ndeki martolosların yarısının Müslüman olduğu görülmektedir²¹⁴. Bunda gücünün zayıflamasına bağlı olarak Osmanlı sınırlarındaki Hristiyan martolosların kendi dindaşları ile işbirliği yaparak kalelerin kaybına neden olacağı endişesi önemli rol oynamıştır. 30 Temmuz 1613 yılında Kanije Kalesi yöneticilerine bu yönde uyarı içeren emirler verilmiştir. Muhtemelen bu durumun, ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen gruplar arasında Müslüman olma hadislerini tetiklemiş olabileceği kaynaklarca belirtilmektedir. 1619 yılına gelindiğinde Kanije Kalesi'nde görev yapan martolosların yarısının Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir ki bunların % 18'i yeni Müslüman olmuş kişilerden oluşmaktadır²¹⁵.

Uzun bir süre derbentlerin büyük bir çoğunluğunda gayrimüslim martoloslar görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren giriştiği savaşların uzaması ve asayişin sağlamada güçlük çekmesi bu kişilerin eşkıyalık faaliyetlerine başlamalarına neden olmuştur. Ocak 1699 tarihinde gayrimüslim martolosların haydutluk yaptığını, ahaliyle yolculara zarar verdiğini reayanın haber vermesiyle bunların azdilererek yerlerine Müslüman olanların tayin edilmesi istenmiştir²¹⁶. Buna rağmen istenen bu atamalar ve görevlendirilmeler gerçekleştirilememiştir. Nitekim daha sonraki tarihlerde derbentlerde bulunan martoloslar haksız yere yolculardan ve tüccarlardan geçiş ücreti almaya devam etmişlerdir²¹⁷. Bu

214 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.327.

215 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.328.

216 BOA.MD. nr. 110, s.552; MD. nr. 111, s.400, 52, 614.

217 BOA.MD. nr.112. s.69, 180.Selanik mollasına ve Yenişehir-i Fenar ve () naibine ve Serfice ve Kesriye ve Yenice-i Vardar ve Vidinye ve Doyran ve Ustrumca ve Manastır ve Pirlepe ve Köprülü ve () kadılarına hüküm ki, Zikredilen kazalardaki derbent ve geçitlerde görevli martolosların zulümleri bilindiğinden bunların görevlerine son verilip yerlerine Müslümanlardan malları bilinen ve dürüst kişilerin tayin edilmesi istenmiştir. Görevlendirilen martolosların derbent ve köprülerden geçen yolculardan bac-ı mürur talep etmemeleri istenmiştir. Ancak Selanik taraflarından Belgrad'a gitmek isteyen tüccardan Kumanovo'da haksız bir şekilde resm-i ubur namıyla ikişer gurusları alındığından başka zikredilen kazalardaki derbent ve geçitlerde zaimler, erbab-ı tumar ve martoloslar yük başına 10 para ve fazla miktarda bac vergisi almışlardır. Tüccar, yolcu ve reayaya yapılan bu zulmün bir an önce sonlandırılması emredilmiştir. Yine 1702 yılında Tırhala ve Karlili ve Eğriboz sancaklarına

konuda sadece Hristiyan martoloslar değil aynı zamanda Arnavutlarda asayiş sorununun bir parçası olmuşlardır. Bu yüzden martolosların Müslümanlardan olmak üzere kendisinde razı olunan, üzerinde ittifak edilen ve dürüst olan kişilerin bu göreve atanmaları istenmiştir. Bu bağlamda zımmilerin yerine bazı bölgelere atanan Müslümanlardan ahalinin memnun olduğu görülmektedir. Mayıs 1702 tarihinde Yanya bölgesinin yerleşim yerlerinden Girinye kasabasında 3 senedir hizmetini layıkıyla eda eden Seyyid Abdulaziz isimli martolosbaşının ahalinin ricası ve kendisinden memnun olması sebebi ile eskisi gibi görevini sürdürmesine karar verilmiştir²¹⁸.

Osmanlı Devleti'nin sınırlarda almış olduğu tedbirin bir benzeri iç bölgelerde de geçerli olmuştur. Bu nedenle Avusturya ve müttefikleri ile olan savaşlar neticesinde Osmanlı Devleti, savaş mahalline yakın olan yerleşim yerlerinde martolosbaşı seçimi yaparken artık ahalinin güvenini kazanmış ve Müslüman olan kişilerin seçilmesine dikkat etmiştir.

4.5.Martolosân-ı Evvel

Martolosların sınıflandırılmasında evvel, sâni, yamak gibi ifadeler kullanılmıştır. Evvel kelimesi tecrübeli ve üst sınıfta yer alan martolosları sınıflandırmak için ifade edilmiştir. 17 Ocak 1687 tarihinde Klis sancağında Hilvne Kalesi havalisinde Kale-i Cedid denilen Kozucu Kalesi'ne yeniden tayin olunan martolosân-ı evvel cemaatinden Mahmud isimli kişi 1098 senesinin rebiülevvel ayının sekizinde üçüncü odaya günlük 8 akçe ile martolos olarak tayin edilmiştir. Ulufesinin diğer yoldaşlarla birlikte Bosna cizyesinden ödenmesine

mutasarıf olup Eğriboz muhafızı Vezir İsmail Paşa'ya ve Yenişehir-i Fena kadısına hüküm ki, Tırhala sancağında Ağrafa nahiyesi ahalisi arzual gönderip Tırhala sancağında bulunan Yenişehir-i Fenar, Kuhistan, Ağrafa nahiyelerinde zimmi martoloslar yerleşmiş olup bunların yolculara, ahaliye zarar verdiklerini bu sebeple daha evvel bunların yerine Müslümanlardan martolos ataması yapılmasına karar verildiğini, ancak birkaç senedir Enekli, Şarlı ve Tahirkulu ve neferatlarından 200 kadar eşkıyanın ahaliye zulm etmeye başladığını belirterek şikayetçi olmuşlardır. Bölgeye mübaşir gönderilmiş ve eşkıyaların yakalanması, martoloslara nizam verilmesi istenmiştir.Bkz aynı belge.

karar verilmiştir²¹⁹. Martolosân-ı evvellerin kalelerde bulunan martolosların lideri olduğu da düşünülebilir. IV. Mehmed döneminde, 4 Mart 1677 tarihinde, Kolaşın Kalesi'nde martolosân-ı evvel olan Mehmed Ağa, görev konusunda durumu her açıdan iyi olmasına rağmen yerini bir başkasına kaptırmıştır. Ancak Mehmed'in yerine geçen şahsın görevinde bulunmaması, askerin memnun olmaması üzerine adı geçen Mehmed'e görevi tekrar iade edilmiştir²²⁰. Bazı kimse-ler martolosân-ı evvel görevini elde etmek için kimi zaman kanun dışı yollara başvurmuşlardır. 1673 yılında Kamengrad Kalesi'nde martolosân-ı evvel olan Musa isimli kişi, bu görevi kanuna aykırı bir şekilde elde ettiği gibi kaledeki askerlerden de zorla para almış ve zülme başlamıştır. Bunun üzerine hakkında şikâyet başvurusu yapılmış ve görevini tekrardan selefine bırakmak durumunda kalmıştır²²¹.

Martolosan-ı evvelik sınıfı da diğer martoloslar gibi babadan oğla geçmektedir. 30 Mart 1766 tarihinde Ostroviçe-i Atik Kalesi martalozlarından Pehlivan'ın ölümünden sonra beratının oğlu Cafer'e verilmesi istenmiştir²²².

4.6.Martolos-ı Sâni

Martolos-u Sanilik birçok belgede geçmektedir. Bu sınıflama genellikle kalelerde bulunan martoloslar arasındaki hiyerarşi için kullanılmıştır. Buna göre eski olanlarına martolos-u evvel veya gedikli denilirken yeni gelenlere ve veya rütbece aşağıda olan martoloslar için bu tabir kullanılmıştır. Buna göre maaşları diğerlerine göre daha düşük kalmaktadır.

219 BOA. İE.AS. 11: 1032

220 BOA. AE.SMMD.IV.96/11292; Okan Güven, *a.g.e.*, s. 51.

221 BOA. AE.SMMD.IV.106/12385. Okan Güven, *a.g.e.*, s.51.

222 BOA. AE.SSLM.III.357/28642

4.7.Martolos Kethüdası

Kalelerde görev alan martolosların idaresinden sorumlu olan görevlilere bazen kethüdâ denilen görevliler de eklenmektedir. Temmuz 1686 tarihinde Navarin Kalesi'nde günlük (yevmiye) on akçe alan yirmi martolosun idaresinden yevmiye on beş akçe alan bir kethüdâ sorumludur. Görüldüğü gibi kethüdâlar diğerlerinden yüzde otuz daha fazla maaş almaktadırlar²²³.

5. Kılık Kıyafetleri ve Alâmetleri

Martoloslar, silahlarını bulundukları kalelerden temin ettikleri gibi diğer gruplardan ayırt edilebilmeleri için kırmızı başlıklar giymişlerdir. Ahali söz konusu kişilerin martalosluktan alındıklarını devletin bu kişilerin kırmızı başlık giymelerini yasaklamasından anlayabilmektedirler. Ayrıca görevden alındıklarında ellerindeki kılıç, tüfek ve silah gibi techizatlar da ellerinden alınmaktadır. Nitekim 1692 tarihinde Noveberde bölgesindeki yetkililerden böyle bir uygulama yapılması istenmiştir²²⁴. Köstendil ve İvranya bölgelerindeki martolosların bayrak dışında *nekkare* ve *tabl* adlı davulları ve zurnaları bulunmaktadır. Bir sefere çıktıklarında veya eşkıyalık için bir araya geldiklerinde bu aletleri çalarak, müzik eşliğinde hareket etmektedirler²²⁵. Martolosbaşlarından Kara Ali, saldırılarını yedi sekiz sancak ve müzik eşliğinde gerçekleştirmiştir.²²⁶ Martolosluk simgelerinden birisi de taşıdıkları bayraklardır. Bu bayraklar, isyan ettiklerinde başlarına eşkıya toplamak içinde kullandıkları birer sembol olmuştur²²⁷.

223 Mesut Demir, *a.g.e.*, s.257.

224 BOA. MD. nr.102. s.218.

225 82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1618-1619) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 7, İstanbul 2020, s.158.

226 Michael Palairot, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, 2016, s. 67.

227 BOA. MD. nr.114. s.98; Nisan 1703 tarihinde Yenişehir'e bağlı Ağrafa nahiyesi köyleri ahalipleri bölgelerinde bulunan zimmi martolosların vilayet sakinlerine ve yolculara zulm ettiğini ve bunların azledilere yerlerine güvenilir ve bilindik kişilerin martolos tayin edilmesi yönünde talepte bulunmuşlardır. Daha önce bu eşkıyaların önemli bir kısmının hakkında gelinmesine rağmen eşkıyalık hadiseleri devam ettiğinden yine bölgeye asker sevk edilmiş ve bir kısmı yakalanarak

6.Aile Mesleği Olarak Martolosluk ve Yerleşim Yerleri

Martolosluk teşkilatına dahil olanların ailelerinin de kendileri gibi bu teşkilatta görev aldığı görülmektedir. Bir anlamda martolosluk babadan oğula veya kardeşe geçen bir aile mesleğidir. 1576 yılında Alacahisar bölgesinde zeamet sahibi olan Martolosbaşı Mustafa'nın babası ve büyük babası da martolosluk yapmıştır. Baharda Tuna Nehri'ni geçerek Koçanya dağlarında saklanıp Vidin, Semendire ve diğer yerleşim yerlerinde yağmalamalarda bulunan eşkıyalara karşı dedesinin ve babasının martolos olarak görev yaptığını belirterek vazifelerinin eskiden olduğu şekilde yürütülmesini istemiştir²²⁸. Buradan da anlaşılabacağı üzere martolosluk bir aile mesleğidir. Osmanlı Devleti de martolos seçiminde, seçilecek kişilerin aynı aileden olması konusunda istekli davranmıştır. Nitekim 1573 yılında Divân-ı Hümâyûn'dan çıkan bir hükümde;

"Prakin kâdîsına hüküm ki, bundan akdem memleket muhafazası için ta'yîn olunan otuz nefer martolosun ba'zısı mürd ve bazı pîr olup hizmete kâdir olmadıkları arz olundukda ânun gibilerin yerlerine martoloslar ağası olan kıdvet-ül-emâsil ve'l-akrân zâim Mustafa zîde kadruhû mübâşeretiyle ve oğullarından ve karındâşlarından hizmete kâdir yarâr martoloslar yazıp tekmi'l eyeleyesin deyü emrim olmuştu hâliyâ südde-i sa'âdet'ime mühürlü defter gönderip zikr olunan martoloslardan pîr ve mürd ve mecrûh olanların yerlerine oğullarından ve gayriden tekmi'l eylediğün bildirdiğün ecilden buyurdum ki müceddeden yazdığın martoloslara muhkem tenbih eyleyesin ki müşârun-ileyh Mustafa vech ü münâsib gördüğü üzere memleket muhâfazasında olup ehl-i fesâddan kimesnenin mâlına ve cânına zarar u gezend irişmekten ziyâde hazer edeler."

ifadeleriyle bu duruma vurgu yapılmıştır²²⁹.

cezalandırılmıştır. Ancak kaçanlardan üç tanesi bayrak açarak başlarına 50 neferden fazla eşkıya toplamışlar ahaliye zulm etmeye devam etmişlerdir. Bu eşkıyaların derhal yakalanması ve haklarında gereken cezaların verilmesi emredilmiştir. Bkz aynı eser.

228 Osman Karataş, a.g.e., s.146-147.

229 Rahman Şahin, 22 a.g.e., s.119-120.

Martolos teşkilatında görev alan kişilerin bulundukları bölgeden oldukları gibi birbirleriyle akraba oldukları da bilinmektedir. 1560 yılında Vidin Kalesi'nde 44 martolostan başka 27 tane de martolos çocuğu bulunmaktadır. 1586 yılına gelindiğinde martolos sayısının değişmediği görülmüştür²³⁰. Bazı maheller tamamen martoloslardan oluşmuştur. Bu konuda 16. yüzyılda Belgrad'ın "Mahalle-i Yako-Petko" mahallesi örnek gösterilebilir.²³¹

1719 yılında Tırhala bölgesindeki martoloslardan bölük-başı ile vekili kardeşlerdir²³². Kalelerde bulunan martolosların akraba olmalarında söz konusu mevkilerde aileleriyle birlikte yaşamalarının etkisi büyüktür. Macaristan bölgesinde bulunan Buda, Pest, İstolni Belgrad, Novigrad ve Vitan gibi kale ve plankalarda Slav kökenli martolosların önemli bir bölümü aileleriyle birlikte yaşamaktadırlar. 1557 yılında Peşte Kalesi'nde bulunan 139 martolosun 33 (%23.7)'ü Korkmaz Palankası'nda bulunan 35 martolosun 17 (%48,6)'si eşleriyle birlikte kalede yaşamaktadır. Bunlar dışında diğer askerlerin önemli bir bölümü de kendi aileleriyle birlikte yaşamaktadır. Ayrıca kale ve plankalarda bulunan martolosların önemli bir bölümü de ağabey ve kardeş gibi akraba ilişkisine sahiptir²³³. Bu durum kaleler dışında nehir kenarlarında bulunan martoloslar için de geçerlidir. 1550'lerde Sava ve Drava nehirlerinin bulunduğu bölgelerdeki Sırp martolosların önemli bir bölümü aileleriyle birlikte yaşamaktadır²³⁴. Martolosların aileleriyle birlikte yaşamaları, onları, savaşlarda ve diğer mücadelelerde daha çok motive ettiği düşünülebilir. Kuzey Batı Bulgaristan'da Berkovica kasabasından Sefer Divane ve yeğeni Kopan, bölgesindeki askerlere liderlik etmişlerdir. Aynı şekilde Sofya'dan Jovan Nikola'nın oğlu Ivan, Hatvan

230 Ayşe Kayapınar, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vidin", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2015-1 Sayı 1, s. 90. (67-114.)

231 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.74.

232 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.81, s.266

233 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.220.

234 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.222.

Kalesi'nde martolosluk yapmaktadır. Oğluna yakın olmak isteyen Nikola, devlet görevlilerine Hatvan Kalesi'nde görev yapıp yapamayacağını sormuştur²³⁵.

Kotulovača, Latvica ve Doljanovo adlı köyler 16. yüzyılda yakınlarında bulunan derbentlerin koruyucusu olarak martolosluk görevinde bulunmuşlardır. Toplam on dokuz kişi olan bu görevlilerin beşinin kardeş ve üçünün oğul olduğu görülmektedir. G.Brekova ile birlikte diğer üç köy martolosları zaman zaman Čemerna madenlerinde de görev alırken Biluša köylüleri sadece maden martolosu olarak görev almıştır²³⁶. 1572 yılında Semendire bölgesindeki martolosluk yapan köy sayısı otuza kadar çıkmıştır. Bu sayıda muhtemelen eşkıyalık ve yeni maden sahalarının açılmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Martolos Rajko'nun da olduğu 60 martolosun 13 tanesi kardeş iki tanesi ise oğul statüsündedir.

Osmanlı Devleti, martolosların görevlendirilmesinde vefat edenin veya yaşlandığı için bu görevi yerine getirmeyenlerin yerlerine aynı ailelerden görevlendirmeler yapılmasına dikkat etmiştir. Bu bağlamda 4 Ocak 1571 tarihinde Perakin ve Bana kadılarına gönderilen emirde, memleketin muhafazası için gönderilen 30 nefer martolosun bazılarının bu görevi yapamadıkları (kimisi ölmüş, kimisi yaşlanmış) bu sebeple Martolos Ağası Zaim Mustafa marifetiyle bunların oğullarından ve kardeşlerinden olup görev yapabilecek olanların görev ve alınması ve muhafazaya katılmaları istenmiştir²³⁷.

Martolosların yasadışı faaliyetlere karışmadıkları takdirde genel olarak görevlerinde kaldıkları görülmektedir. Ancak zaman zaman bu gruptan yaş ve hastalıklarından dolayı görevlerini yerine getirmeyen martolosların bu görevlerinden çekildikleri görülmektedir. Bu kişiler muhtemelen görevden çekilirken ailelerinin sahip olduğu imtiyazları kaybetmemek

235 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.257.

236 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.252.

237 BOA. MD. nr. 18, s.101.

adına bu görevi kendilerinden sonra oğulları veya kardeşlerine verilmesi yönünde ricada bulunmuşlardır. 14 Eylül 1754 tarihinde Bosna'nın Klis Eyaleti'ne bağlı Ostraviçe Kapıdan-ı Atik Kalesi'ne bağlı Çuka Palankası'ndaki Martolosân-ı Evvel Ağası olup 30 akçe yevmiyesi olan Salih Halil vefat ettiği için yerine oğlu Ebubekir'in getirilmesi teklif edilmiştir²³⁸. Bir başka örnekte 20 Temmuz 1781 tarihinde Hersek'e bağlı Poçitel Kalesi Martolosları ağası olan Mustafa otuz akçelik görevini hasta ve yaşlı olmasından dolayı kardeşi Yusuf'a kendi rızası ile bırakmıştır²³⁹. Bu durumun Osmanlı Devleti tarafından da kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Yeni martolos seçiminde veya bir martolos öldüğünde yerine tercihen oğlu veya diğer yakın akrabaları atanmaktadır. Vefat eden martolosun ancak çocuğu olmadığına yerine bir başkası önerilmektedir. 8 Temmuz 1666 tarihinde Bosna sancağına tabi Zerin Kalesi, martolosân-ı sâni ağası olan Süleyman ihtiyar olmasından dolayı yirmi beş akçelik ulufesini oğlu Mehmed'e bırakmak istemiştir²⁴⁰. 8 Mart 1673 tarihinde Semendire sancağına bağlı Belgrad-ı Engürüs Kalesi martolosân ağası olan Mustafa'nın vefatıyla yirmi akçelik ulufesi oğluna bırakılmıştır²⁴¹. 11 Mayıs 1774 tarihinde Bosna eyaletine bağlı Hersek sancağına bağlı Mostar Kalesi martolosân-ı evvel ağası olan Derviş Ahmet Ağa'nın vefatıyla 30 akçe yevmiyeli ulufesi ocaklık olarak kardeşi Ahmed'e verilmiştir²⁴². 30 Mart 1766 yılında Bosna eyaletinin Klis sancağına bağlı Ostroviçe-i Atik Kalesi martolosân-ı evvellerinden Pehlivan'ın ölümünden sonra oğlu Cafer'in yerine geçmesi istenmiştir²⁴³. 21 Aralık 1781 tarihinde daha önceden Podgorice Kalesi martolos ve yerli muhafızlarına hazineden verilen ulufenin artık emvâl-i

238 AE.SMHD.I. 49/11106.

239 AE.SABH.I.227/15044.

240 BOA. İE.AS. 9/814.

241 BOA. İE.AS.14/1410.

242 BOA. C.AS. 749/31550.

243 BOA. AE.SSLM.III.357/28642. 12 Kasım 1571 tarihinde Derviş Mehmed isimli kişi Divan'a başvurarak Sedd-i İslam Kalesinde martoloslar ağası olan Mustafa'nın şehit olduğunu, görevinin kendisine tevcih edilmesini talep etmiştir.Bkz. MHM.d. 15, s.176.

mîrîyeden verilmesi istenmiştir²⁴⁴. 23 Ekim 1786 tarihinde Murad Mustafa, Bosna sancağına bağlı Ostroviçe kaptanlığına bağlı Çetine Kalesi'nin 35 akçelik martolos kethüdalığı ulufesini kendi rızasıyla yeğenine bırakmıştır²⁴⁵.

1737 yılında Avusturya- Osmanlı Savaşı'nın öncesinde Banya Luka kalesinde bulunan Martolosların Ağası Abdullah isimli birisidir. 1789 yılında kalede iki bölük martolos bulunmaktadır²⁴⁶. 4 Ocak 1802 tarihinde Hersek sancağına bağlı Podgoriçe Kalesi martoloslarından Mehmet, evladı olmadan öldüğünden yerine bölge halkından on akçe yevmiye ile Ali isimli kişinin atanması istenmiştir²⁴⁷. Martoloslar aynı yenice-riler gibi kendilerine yardımcı olarak bazı yamaklar almış ve daha sonra da bunları sisteme dahil etmişlerdir²⁴⁸. Muhtemelen bu yamaklar kendi akrabalarından seçilmektedir.²⁴⁹

Martolosluğun bir aile mesleği olduğu gibi bazı mahaller ve köylerde meskun olanlar tamamen bu işle uğraşmaktadır. Eftychia Maria Stamouli'ye göre 1466-67 yılında Tırhala bölgesinde Çatalya nahiyesinde bir köyün adı Martolos (Kanlıcı köyü)'tur²⁵⁰. 1527 tarihinde, Belgrad bölgesinde "Mahalle-i Ofçaroğlu cemâ'at-i martolosân ki zirâ'at ederler" şeklindeki kayıt bunların mesleği hakkında bilgi vermektedir²⁵¹. Bu durum sadece kalelerde veya sınırlarda görev alan askeri martoloslar içinde değil ayı zamanda derbentçi martoloslar için de geçerlidir. Yenişehir-i Fenar kazasına bağlı Yenice nahiyesinin köyleri martolos olarak seksen bir bin akçe karşılığında Hasan Baba Derbendi'ni uzun yıllar muhafaza etmişlerdir²⁵².

244 BOA. C.AS. 827/35208.

245 BOA. C.AS.1132/50274.

246 Братислав Теиновић, "Милитаризација Бања Луке (1527–1789)", *Војноисторијски Гласник*, 1/2019, s.41, 43. (28-49).

247 BOA. AE.SSLM.III. 364/20834.

248 BOA. İE.EV. 7: 856

249 BOA. AE.SSLM.III. 364/20834.

250 Eftychia Maria Stamouli, *XV. Yüzyıl Teselya Bölgesine Dair Bir Kaynak: H. 871/ M. 1466-67 Tarihli Tırhala Sancağı İcmal Defteri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019, s. 71.

251 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.91-92.

252 Özlem Seçkin, *a.g.e.*, s.77.

Martolosluk teşkilatının aktif olduğu dönemlerde Poje-ga, Erdut, Belgrad, Gorjan, Szent, Miklos, Temeşvar, Vaç ve daha bazı diğer bölgelerde tamamen martolosların oturduğu köyler ve mahaller bulunmaktadır. Milan Vasiç, martolosların aileleriyle birlikte hareket ettiklerini ve kolonizasyon unsuru olarak görev icra edilen bölgelere yerleştiklerini belirtmektedir²⁵³. Martoloslar genellikle korumakla yükümlü oldukları kazada veya kale etrafında oturmaktadırlar. 1593-1606 yıllarında Eğri Kalesi'nin varoşlarında martoloslar oturmaktadır²⁵⁴. Eğri kalesinde bulunanlar ayrıca Osmanlı Devleti'nden maaş da almaktadırlar²⁵⁵.

Osmanlı kayıt sisteminde Rumeli'deki bazı şehir ve kasabalarda özellikle martolosların sakin olduğu yerleşim alanları ve mahalleler bulunmaktadır. Bu bağlamda 1568-1569 tarihinde Temeşvar Kalesi'nde "Mahalle-i Martolosân" kaydıyla 42 hane yazılmıştır. 1578-1579 tarihli kayıta ise 37 hane martolos bulunmaktadır.²⁵⁶ 1569 senesinde Martoloslar Mahallesi'nde 228 nüfus bulunmaktadır. Aynı yıl Temeşvar Kazası'nın genel nüfusuyla karşılaştırıldığında toplam nüfusun yüzde 9,9'unun martolos ailelerinden oluştuğu anlaşılmaktadır²⁵⁷. Bir yıl sonra Martolos Mahallesi'nin nüfusu 206'ya düşmesine rağmen toplam nüfus içindeki oranı 10,4'e yükselmiştir²⁵⁸. Aynı durum 16. yüzyılın başlarında Kuzey Sırbistan bölgesindeki Semendire sancağı için de geçerlidir. 82,692 kişi olan nüfusun yüzde onunun martolos olarak kaydedildiği anlaşılmaktadır²⁵⁹. 1561 yılında Belgrad'ın Radofik

253 Milan Vasić, Milan. a.g.m., s.53.

254 Nida Millik (Akdoğan), "Dâ'i-i Fakir: Tarih-i Engürüs ve Feth-i Eğri (Tahkikli Neşir)", Afyonkarahisar Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2005, s.9.

255 Serpil Gökçe, 77 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu Ve Hükümlerin Özeti (1-370), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2019, s. 160.

256 Murat Sedaroglu, XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Tımsıvar Sancağı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2019, s. 88-89;

257 Murat Sedaroglu, a.g.e., s. 132.

258 Murat Sedaroglu, a.g.e., s. 133.

259 Klára Hegyi, a.g.e., s.275.

Mahallesi'nde Lazar veled-i Vukmir adında bir de martolos bulunmaktadır²⁶⁰.

Beldrad bölgesindeki martolosların önemli bir bölümünün Sırp olduğu bilinmektedir. 1561 yılında Belgrad'ın mahallerinden Vataşti veled-i Dimitri Mahallesi'nde İstefan (Stefan) Yovan isimli kişi, Stepan Siyah-Petre Yovan (?) Mahallesi'nde Marko veled-i Kone ve Vuten veled-i Sirman isimli iki kişinin martolos olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte İstepko Vepoka Mahallesi'nin isminin yanında *cemâ'at-i martolosân* şeklinde bir ibare bulunmaktadır ve bu mahallede bulunan üç hâne de martolos hânesidir²⁶¹. Bu durum bu mahallenin martolos mahallesi olduğunu göstermektedir.

Belgrad'ın varoşlarında bulunan Sırp haneler, kalenin tamiratında bulundukları gibi at beslemekte ve ziraat yapmaktadırlar. Yaptıkları hizmet karşılığında başta ispençe olmak üzere çeşitli vergilerden muaf olmakla birlikte yaptıkları ziraat için vergi verdikleri düşünülmektedir. İlhan Türkmen'e göre 1527 yılında bu mahaller tamamen Hristiyan iken 1536 yılına geldiğinde varoş mahallelerinden dördü artık Müslüman'dır²⁶². Mahalle-i Vuçne Terileban (?) beş hâne olarak deftere kaydedilmiştir. Mahalle kaydında ise, "Cemâ'at-i martolosân ki zirâ'at ederler." şerhi bulunmaktadır. Kayda göre bu mahallede oturanlar martolos hânesidir. Aynı zamanda ziraat yapmaktadırlar. "Mahalle-i Siven" yedi hâne; "Mahalle-i Ofçaroğlu" da altı hâne olarak deftere kaydedilmiştir. İki mahallenin de yanında "Cemâ'at-i martolosân zirâ'at iderler." kaydı bulunmaktadır.²⁶³ 1536 yılında Belgrad'ın 23 Hristiyan mahallesindeki 481 hânenin 386'sı martolostur²⁶⁴.

260 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s. 69.

261 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.70, 72, 73.

262 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.66.

263 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.73.

264 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.75.

7.Martolosların Gelirleri

7.1.Ulufe ve Diğer Gelirler

Martolosların gelirleri dönemine, korumakla yükümlü oldukları mekâna ve göreve göre farklılıklar göstermiştir. 1467 yılında Güvercinlik (Golubatz) Kalesi'nde 10-15 kişilik gruplar halinde görev alan 52 adet martolosun günlük iki akçe ulufeleri bulunmaktadır²⁶⁵. Aynı şekilde 1466 yılında Fethiislam Kalesi'nde görev yapan elli altı nefer martolos da maaşlarını ulufe olarak almaktadır²⁶⁶. Kalelerde veya palan-kalarda görev yapan martolosların bir kısmının ulufe dışında ocaklık adı altında gelirlerinin olduğu görülmektedir. Saray Bosna bölgesinde bulunan Cisir-i Nehri Sana Palankası'nda 29 martolos görevli olup bunların ayrıca ocaklıkları da bulunmaktadır²⁶⁷. 1491 yılında Rumeli'de mevacic alan kalelerdeki askeri nüfusun %12'sini martoloslar oluşturmaktadır²⁶⁸.

Martolosların gelirleri bulundukları bölge ve savaşta yararlılık göstermelerine bağlı olarak değişmiştir. Bunda Osmanlı Devleti'nin bu yöndeki teşvik edici tavrı da önemli bir etken olmuştur. 20 Ocak 1556 tarihinde Bosna bölgesinde Efrenç-i Kızıngıç Muhârebesi'nde başarı gösteren 8 akçeli hisar erlerinden Hasan Ağa'ya ve 6 akçeli martolosbaşı Hasan'a dörder akçe zam verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kişiler dışında adamlarına da zam verilmiştir²⁶⁹. Oysa aynı yılın Nisan ayında Hersek Martolosu Hızır'ın on akçe ulufe aldığı görülmektedir²⁷⁰.

265 Halil İnalık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s.155.

266 Muhsin Soyudoğan, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, A. Ph.D. Dissertation Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara 2012, s.191.

267 BOA. C.AS. 568/23896.

268 Göksel Baş, "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Özel Dosya: Balkanlarda Osmanlı Kaleleri*, Yıl: 2018-1 Sayı: 33, s.165.(151-181).

269 Havva Merve Çıtak, *a.g.e.*, s.56; Tayfun Yeşilbaş, 2 Numaralı Mühimme Defteri (963/1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (s.1-102), T.C. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.81

270 Havva Merve Çıtak, *a.g.e.*, s.154.

Martolosların gelirleri ve sayıları tahrir yazımı döneminde yeniden gözden geçirilmektedir²⁷¹. Martolosluk yapan bazı Müslüman kimselerin timar sisteminden yararlandığı görülmektedir. 1576 yılında Perakinli Mustafa Çelebi'ye Alacahisar bölgesinde zeamat verildiği görülmektedir. 4 Ocak 1574 tarihinde Göle Kalesi martoloslarına günlük 12 akçe ulufe ile evvel (birinci) ağa olan Mehmed, serhaddin emektarlarından olduğunu ve nice zamandır yoldaşlık yaptığını belirterek Göle Sancak Beyi Muharrem Bey'den timar talep etmiştir²⁷². 1661 yılında Macaristan'ın Varat Kalesi'ndeki martolosların maaşları şu şekildedir: Mustafa Ağa 30, Abdulmumin Ağa 30, Salih Kethüda 12, katip 8, alemdâr 7, seroda 5, martolos askerleri 4 akçe²⁷³.

Martoloslara verilen ücretler kimi zaman bulundukları bölgenin gelirlerinden elde edilmektedir. 14 Mart 1792 tarihinde Bosna'daki Novi Kalesi'nin muhafızlarının ücretleri Bosna Hıristiyanlarının vergilerinden ödenmiştir. Bu kalenin ocaklı beratı kaybolduğu için neferlerinin ne kadar ücret aldıkları Büyük Kale Defterlerinin Mart 1774 tarihli kaydı esas alınarak yenilenmiştir. Buna göre 880 akçe yevmiye ile 53 adet farisân-ı evvel kaptan, 420 akçe ile 35 nefer topçu yerlisi, 472 akçe ile 27 nefer azap ve 423 yevmiye akçe ile 29 nefer farisan-ı sani ve yüz seksen bir akçe yevmiyeli 18 martolosan olmak üzere 2104 akçe yevmiye alınmaktadır²⁷⁴. Görüldüğü gibi kayıtlar ve ücretlerin sürekli olarak kayıtları tutulmuştur. Kalelerde görev yapan martolosların maaşları zaman zaman çevredeki mukataalardan zaman zaman da direkt hazineden ödenmektedir. İskenderiye sancağında İspozi Kalesi'nde bulunan martolos ve yerlü muhafızların 1774 yılında maaşlarının bu şekilde ödendiği anlaşılmaktadır²⁷⁵.

271 BOA. AE.SMST.II. 26/2541.

272 BOA. MD. nr. 25, s.24.

273 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.571.

274 BOA. C.AS.29/1336.

275 BOA. AE.SMST.III. 168/13178.

Özellikle kalelerde ve palankalarda görevlendirilen martolosların aylıkları zaman zaman Tuna Nehri vasıtasıyla gönderildiği olmuştur. 1590'lı yıllarda Budin'deki askerlerle martolosların maaşlarını vermek için Hacı Mehmet Ağa, Tuna'daki nehir yolunu kullanmıştır²⁷⁶.

Martolosların vergi muafiyetleri ve aldıkları ücret görev süreleriyle kısıtlıdır. Martolosluktan çıkarılan veya kendi isteğiyle görevden ayrılan kişiler, normal reaya gibi din mensubiyetine göre Hristiyan ve Müslümanların vermekle mükellef oldukları vergileri vermeye yükümlü olmuşlardır.

19 Şubat 1556 tarihinde Mehmed Paşa'ya Bosna ucunda Efreñç-i Frenkciyân muhârebesinde yararları görülen altı akçeli martolosbaşının ve adamlarının tahsisatlarının arttırılması yönünde talepte bulunulmuştur²⁷⁷. 29 Nisan 1556 tarihinde Hersek martolosbaşı olan Hızır'ın tahsisatının arttırılması seferlere devam etmesi şartıyla kabul edilmiştir²⁷⁸. Carolin Finkel'e göre 16. yüzyılın son günlerinde Kopan Kalesi'nde bulunan martoloslar günlük ortalama 5,45 akçe yevmiye almaktadırlar²⁷⁹.

Osmanlı Devleti'de sınır bölgelerindeki kalelerde bulunan azaplar, topçular, farisân ve martolosların maaşları genellikle bulundukları bölgelerin mukataalarından, cizyelerinden ve diğer gelir getiren unsurlardan ödendiği gibi zaman zaman bu ödemelerin aksamasından dolayı başka bölgelerin gelirlerinden de ödemelerin yapıldığı görülmektedir. 20 Mart 1707 tarihinde Bosna'nın Ostroviçe Kalesi'nin muhafız, farisân, azap ve martoloslarının mevâcibleri İstanbul tütün gelirlerinden ödenmiştir²⁸⁰.

276 Caroline Finkel, *a.g.e.*, s. 194.

277 Tayfun Yeşilbaş, 2 Numaralı Mühimme Defteri (963/1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (s.1-102), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.81

278 Tayfun Yeşilbaş, *a.g.e.*, s.151.

279 Caroline Finkel, *The Administration of Warfare: THE Supply and Provisioning the Ottoman Army in Hungary, 1593 – 1606*, Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy June 1986, University of London 1968, s.93.

280 BOA. AE.SAMD. III. 124/12153.

17 Ağustos 1577 tarihinde Semendire sancağındaki martoloslar yeni defter yazımında haraç ve cizye defterlerine yazılmış ve bu durum şikâyet edildiğinden araştırılması istenmiştir. Bu durum, muhtemelen martolosların sürekli olarak martolosluk görevinde istihdam edilmediklerinden ileri gelmiştir²⁸¹. Zira Semendire bölgesindeki sınırları koruyan askerlerin nevrüza kadar timarları ve hak edişlerinin verilmesi istenmiştir. Aksi takdirde sınırları korumanın güçleşeceği bildirilmiştir. Bu ifadelerden martolosların, diğer timarlı sipahilerin ve görevlilerin özellikle yaz aylarında görevlendirildikleri düşünülmektedir²⁸².

Kale savunmasında görev yapan martoloslara da diğer Osmanlı askerleri gibi buğday dağıtımı yapıldığı bilinmektedir. 1668-1669 yıllarında Uyvar Kalesi'nde bulunan 31 martolos 274 kile buğday tahsisatı yapılmıştır²⁸³.

Serhat kulları olarak da bilinen sınır kuvvetleri maaşları dışında yabancı ülkelerle dış ticaret yapabilme olanağına sahiptirler. Bu olanak onlara ayrı bir gelir kapısı olduğu gibi maaş gecikmelerinde kendi maiyetlerini temin içinde kolaylıklar sağlamıştır. Nitekim 1719 yılında Vidin ve Niş Kaleleri muhafızlarının yedi maaşı ödenmediği ve sınır ticareti yapılamadığı için kapıkulu muhafızları isyan etmiş, başta Niş Kalesi'ni tamir etme görevi ile Rumeli Beylerbeyliğine atanan Yeniçeri Ağası Muhsinzade Abdullah Paşa ile Vidin Kalesi idarecisi olan Nişancı Mehmet Paşa'yı diğer zabitlerle birlikte bir gece tutup hapsetmişlerdir. Bunun üzerine yapılan görüşmelerde Vidin ve Niş muhafızlarının dört maaşı gönderilerek asayiş sağlanmak istenmiş ise de, yolda Yeniçeri Ağası Fındıkzade Ahmet Ağa, kendi hesabına bu maaşların dörtte birine el koymuştur. Verilen emrin dört maaş gelenin ise üç maaş olmasını kapıkulları kabul etmemiştir. Bunun üzerine

281 H.Muharrem Bostancı, *a.g.e.*, s. 40.

282 H.Muharrem Bostancı, *a.g.e.*, s. 432.

283 Ahmet Şimşirgil, Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir bütçe Örneği, s. 349.

serhat kullarının maaşlarının tamamı ödenmiştir. Soruşturma sonucunda Yeniçeri Ağası, Sakız Adası'na sürüldüğü gibi serhat kullarının maaşlarının tedarikinde suiistimalleri görülen Başdefterdar Sarı Mustafa Ağa görevden alınıp yerine Başmuhasibe Kisedarı Türk Mehmet Efendi tayin edilmiştir²⁸⁴.

Martoloslardan martolosân-ı evvel olarak görev yapanlar diğer martoloslardan daha fazla ücret almaktadırlar. 1766 tarihinde Ostraviçe-i Atik Kalesi martolosları on altı akçe alırken²⁸⁵ 1802 yılında Podgoriçe Kalesi'nin martolosları yevmiye (günlük) 10 akçe almaktadırlar.²⁸⁶

Rumeli'deki martolosların maaşları genellikle bölgelerinde veya yakınlarında bulunan toprak gelirlerinden ve hazineneden ödenirken 19. yüzyılda Rumeli'deki toprakların yavaş yavaş elden çıkmasıyla birlikte Bosna'daki Sava Nehri Palankası örneğinde olduğu gibi artık Hüdavendigâr ve Afyon gibi şehirlerin nahiye ve köylerinin gelirlerinden ödenmeye başlamış ve 1831 yılında bu bölgelerin idarecisi Eyüp Naşit Bey'e konuyla ilgili emirler gönderilmiştir²⁸⁷.

7.2. Esir ve Ganimetlerden Oluşan Gelirler

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde martolosların gelenksel gelir kaynaklarından birisi sınır boylarındaki düşman topraklarından elde edilen ganimetler ve esirler olmuştur. Bu bağlamda martoloslar için Venedik vatandaşları esir edildiklerinde yüklü kefaret ödedikleri için onlardan esir elde etmek önemli gelir kaynağı olarak görülmüştür²⁸⁸. Bu nedenle birçok yabancı kaynakta martolosların, bulundukları

284 Mehmet Topal, *Silâhdâr Fındıklı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihî Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.902-904.

285 BOA. AE.SSLM.III.357/28642

286 BOA. AE.SSLM.III. 364/20834.

287 BOA. AE.SMHD.II. 86-6900; AE.SMHD.II. 86-6901.

288 Maria Pia Pedani, *Inventory of the Lettere e Scritture Turchesche in the Venetian State Archives*, Vol. I., Brill, Leiden & Boston 2010, s.4, 8,19,167. 1528 yılında İşkodra Beyi Hüseyin Paşa'dan ve Sırp Martoloslardan Venedik Elçisi Tommaso Contarini, bağlarını, tarlalarını yaktıklarını ve birçok insanı esir ettikleri yönünde şikâyetlerde bulunmuştur. Bkz. aynı eser.

bölgelerdeki insanları (çocuklar dahil) kaçırdığı bilinmektedir²⁸⁹. 1478 yılında Venedik'in o yıllarda elinde bulundurduğu Hersek ve bugünkü Hırvatistan topraklarına açılan bölgede resmi bir görev için Osmanlı topraklarına doğru yola çıkan Venedik Elçisi Tomaso Malipiero'nun yolu martoloslar tarafından kesilmiş, çıkan çatışmada korumalarından bazıları yaralandığı gibi elçiliğin atları, bagajları ve beş ile altı yüz duka değerindeki eşyaları gasp edilmiştir. Venedik Elçisi Tomasa, yaşadığı bu olayı Osmanlı yetkililerine iletmıştır. Arnavutluk Sancak Beyi Evrenosoğlu Ahmet Bey, normalde kendisini korumak için muhafız göndermekle birlikte gönderilen askerler yağmurlu hava koşullarından dolayı zamanında elçiye ulaşmadıklarından durumun meydana geldiğini belirterek çalınan eşyanın geri alınacağı konusunda Venediklileri bilgilendirmiştir²⁹⁰.

Osmanlı Devleti'nde hem de Avrupa'da esir ticareti ve esir pazarları çok büyük ekonomik gelir arz etmekteydi. Bu nedenle mensup olduğu devletin sınırını geçip karşı tarafa esir almak, esirleri fidye karşılığı serbest bırakmak veya pazarlarda satmak için Osmanlı tarafından akıncılar ve martaloslar, Avusturya tarafından ise hayduk ve uskok çeteleri için önemli bir gelir kaynağıdır. Bu nedenle karşılıklı olarak sürekli sınır tecavüzlerinde bulunulmaktaydı²⁹¹.

Esir kaçırmak ve satmak martoloslar için iyi bir gelir kaynağı olarak görüldüğünden martolosların zaman zaman kendi bölgelerine yakın olan yerlerde insanları dahi esir olarak sattıkları görülmektedir. 1477 yılında Hersek bölgesinde birinin adı Radivoj Radilovic olan Hristiyan iki martolos bir kızı ve Radic Mladenovic adlı bir şahsı ve birkaç adamı Müs-

289 Andreja Frankovič, *Uskoki v slovenski zgodovinski povesti diplomatsko delo*, Univerza V Ljubljani Filozofska Fakulteta Oddelek Za Slovenistiko, Slovenski jezik in književnost, dvopredmetni študij, Ljubljana, marec 2006, s. 41.

290 V.L. Menage, *Seven Documents from the Reign of the Mehmed II*, s. 90-91, 111.

291 Mustafa Işık, *XVI.Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2013, s.131.

luman ahaliye ve devlet yetkililerine satmak için kaçırmıştır. Söz konusu işlemi bağlı oldukları kaptanın bilgisi dahilinde gerçekleştiren martoloslar esirlerden birisini Cernica'da İskender adlı bir Türk'e satmışlardır. Cernica'da satılan bu esirler, başka bir yere nakledilmelerine rağmen esirlerin yakınları bunların peşlerini bırakmamış ve mahkemeye başvurarak şikayetçi olmuşlardır. Bunun üzerine esirler tekrar ailelerine teslim edilmiştir. Söz konusu Radilović'in zaman zaman bu tür davranışlarda bulunduğu ahali tarafından dile getirilmiştir. Bu tür olaylarda kaçırılan kişilerin aileleri, mallarını ve paralarını söz konusu kişilerin özgür bırakılması için harcamaktadırlar. Bunu bilen bazı kişiler martoloslarla iş birliği yaparak onlara yardım ve yataklık ederek gelirden pay almayı çalışmışlardır. Jurasin adlı şahıs daha önceden martoloslar tarafından kaçırıldığı ve kırk duka altın fidye vermek durumunda kaldığı için bunu telafi edebilmek adına martoloslarla işbirliği yaparak onların ahaliden yukarıda bahsedilen kişileri kaçırmaya yardımcı olmuştur. Gelir elde etmek için adam kaçırmayı gerçekleştiren martoloslar, esirleri gözden uzak tutmak için zaman zaman birkaç günlüğüne de olsa ahır ve diğer izbe yerlerde saklamışlardır²⁹². Bununla birlikte martolosların yaptıkları akınlar sonucunda elde ettikleri esirlerden genç olanların bir kısmını yeniçeri ocağına gönderdikleri Alman kaynakları tarafından belirtilmektedir²⁹³.

15. ve 16. yüzyıllarda, yani Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün doruğunda olduğu zamanlarda martoloslar, Avrupa topraklarında akınlar yaparak esirler aldıkları gibi ticaret yollarındaki tüccarları soyarak da büyük ganimet elde etmişlerdir. 1523 yılında martoloslar, Adriyatik kıyılarındaki Baska, Jablanac ve Senj bölgelerine akınlar yaparak esirler almışlar ve yaptıkları faaliyetlerden ötürü ticari faaliyetler durma nok-

292 Ђуро Тошић, "Процес О Херцеговачким Мартолозима У Котору", *Грађа о прошлости Босне*, књ. 1, стр. Бања Лука 2008, s.172-193.

293 Bartholomäus Kopitar, *Kleinere Schriften Sprachwissenschaftlichen, Geschichtlichen, Ethnographischen Und Rechtshistorischen Inhalts. I. Theil*, Wien 1857, s.175.

tasına gelmiştir²⁹⁴. Buradan da anlaşılacağı üzere martolosların gelirlerinin önemli bir kısmını akınlar ve yağmalar oluşturmaktadır. Sadece elde ettikleri gelirlerin beşte birini bağlı bulundukları beye vermektedirler. 16. yüzyılda Semendire martolosları, aldıkları ganimet ve esirlerden dolayı beylerine önceleri 30.000 daha sonraki dönemlerde de 50.000 akçe ödemek zorundaydılar. Bunlar dışında diğer askerlerle birlikte padişah değişiminde cülus bahşişi almaktadırlar²⁹⁵. Martoloslar bu gelirler dışında bölgelerinde çatışmaya girdikleri eşkiyalardan elde ettikleri mallar veya ele geçirdikleri eşyalar da kendilerinin gelirleri arasında bulunmaktadır²⁹⁶. Ancak Osmanlı Devleti, Avusturya gibi büyük bir devletle komşu olması sebebiyle sınır çatışmalarını bitirmek için II. Selim döneminde 1567 yılında imzalanan antlaşmada olduğu gibi, barış antlaşmaları imzalamış, bu durum da martolosların yağma faaliyetlerinden elde ettikleri gelir bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Zira Osmanlı Devleti, Avusturya ile imzalamış olduğu antlaşma uyarınca söz konusu tarihten itibaren sekiz yıl boyunca martolosların yağma faaliyetlerini

294 Stjepan Pavčić, "senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 1.0. Stoljeća do turskog prodora", *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 3 No. 1, 1968, s.330.

295 Milan Vasic, Milan. "a.g.e.", s.58.

296 John S. Kolopoulos, "a.g.m.", s.257; Balkanlarda ganimet için faaliyet gösteren martoloslar, akıncılar ve diğer askerler için Zinkeisen "Zira Filelfo'nun dediğine göre, küçük bir kalkandan başka hiçbir savunma araçları yoktu ve silahları yalnızca yaylarından, oklarından ve topuzlarından oluşuyordu; çok azında mızrak vardı ve bu mızraklar öyle zayıf ki zirhsiz bir adamı bile yaralamaları zorken, güçlü bir savaş atı üzerinde düz olarak üzerine saldırdıklarında zirhli bir savaşçıyı delip geçmeleri imkansızdı. Ayrıca hepsi iğdiş edildiğinden, hiç güçlü atları yoktu. Sayıları 200 bin kadar olsa bile, bunun dışındakiler yalnızca barbarlardı; Bulgaristan'dan, Makedonya'dan ve Tesalya'dan toplanıp savaşmak için değil sadece ganimet için savaşa giden ve esirleri köleliğe götürdükleri iplerinden başka hiçbir silah taşımayan keçi ve sığır çobanlarıydılar; düzenli bir düşman safının görüntüsü bile dağılarak kaçmalarına sebep oluyordu....Halbuki Osmanlı ordusu için de defalarca uğursuzluk getirmişlerdi. Öncü birlikleri oluşturduklarında, arkalarından gelen ordu, geçtikleri yerlerde harap edilmiş topraklar, ateşe verilmiş şehirler ve köylerle terk edilmiş eyaletlerden başka bir şey bulamazdı. Geri çekilmek söz konusu olduğunda, kimi zaman kalabalıklar halinde önderine giden daha düzenli birliklerin üzerine çöktüyörlerdi. Elde ettikleri ganimetlerin yüzde onunu vermek zorunda oldukları için talan hırsları büyüktü ve ganimetlerin değeri ne kadar yüksek ise savaş alanında bu şekilde yititliklerini ne denli kumlayabiliyorsa, arzularının en büyüğü olan ulufeli sipahiler arasında bir yer edinme umutları da o denli artıyordu. Silahları genelde kısa kılıç, demirden topuz, zırh, kalkan ve mızrak, çok ender olarak yay ve oktan oluşuyordu. Genelde esirleri yanlarında götürülebilmek için zincirler bulunduruyorlardı. Akıncıların altlarındaki atların da hepsi çok iyi idi" ifadeleriyle tanımlamaktadır. Bkz. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, c. 3, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s.101, 135.

yasakladığı gibi sınır hattındaki tecavüz hadiselerinin cezasız kalmayacağını Budin beylerbeyine ve Estergon, Şimontorna, Fülek, Sečen, Solnok, Novigrad, Kopan, Mohaç, İstolni Belgrad sancakları ve diğer sınır beylerine bildirilmiştir. Söz konusu sancakların beylerinin uyarılması bu üslerde bulunan martolosların Avusturya'ya karşı yağma faaliyetlerinde bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir²⁹⁷.

Martoloslar, özellikle çatışma ve gerginlik dönemlerinde daha çok hayvan gasp ederek ve insanları esir alarak faaliyet göstermektedirler. Zira barış dönemlerinde barışı korumak için devletler bu tür faaliyetleri engellemeye çalışmışlardır. 7 Mart 1579 tarihinde Bosna bölgesindeki Klis sancağı bölgesinden bazı martoloslar ve sipahiler Venedik sınırlarına girerek Zadre bölgesindeki hayvanları yağmamış, insanların bir kısmını esir etmiş ve bir kısmını da katletmişlerdir. Bu tür faaliyetlerin önlenmesi için Venedik balyosu, Osmanlı Devleti'ne başvurarak martolosların yağma ve akınlarının durdurulmasını istemiştir. Bunun üzerine söz konusu sancakbeyine gönderilen emirde bu tür faaliyetleri engellemesi istenmiştir. Görüldüğü gibi devlet, barış zamanlarında martolosların yağma yapmasına izin vermek istememiştir²⁹⁸.

Martolosların asıl gelir kaynaklarının uçlarda bulundukları vakit veya beylerbeyinin emrinde akınlara katıldıkları sırada ele geçirdikleri esirlerden ve mallardan sağlandığı düşüncesindeyiz. 1591 yılında Peçevi, Tiryaki Hasan Paşa'nın, Zigetvar Beyi ile İstolni Belgrad Beyi olan Kara Ali Paşa'nın Macar topraklarına yaptıkları akınlar sayesinde elde ettikleri esirleri satarak birçok gelire sahip olduklarını kaydetmekte-

297 Mehmet Solak, *Sınırın Hapsettiği Tarih: Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Hırvat Askeri Sınır Bölgesi'nin Örgütlenmesi (1553-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018, s. 130;7 *Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks> I*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 37, Ankara 1998, s.537-539. "erbâb-ı timâr u neferâtı ve bi'l-cümle dirlik[lük] ve dirliksüz levend ü martolos tâyifesin gereği gibi hıfzıdûp ol cânibe aslâ te'addi vü tecavüz itdürmeyeler. Şöyle ki; "Birinden ahde muhâlif bir vaz" sâdır ola, azl-i ebedi ile konılmayup eşedd-i ikâbıla mu'âkab olmak mukarrerdür." diyü ahkâm-ı şerife gö[n]delmişdür." bkz aynı eser.

298 BOA. MD. nr. 37, s.105

dir. Onun açıklamalarından bu işlerin bir sektör haline geldiği anlaşılmaktadır²⁹⁹. Akıncıların ve özellikle martolosların eşkıyalarla giriştikleri mücadeleler sonunda veya gittikleri seferlerin bir neticesi olarak elde ettikleri ganimetler, yakaladıkları eşkıyaların elbiseleri, eşyaları ve esir edilen veya ele geçirilen Hıristiyan eşkıyalar, martosların malı olarak kabul edilmiştir. Zaman zaman martolosların bu gelirlerine müdahale edildiği de olmuştur³⁰⁰. Bu nedenle 1573 yılında olduğu gibi martolosların ve akıncıların ganimetlerine ve esirlerine müdahale edilmemesi istenmiştir³⁰¹. Maaş ve muaf oldukları vergiler dışında martolosların bulundukları bölgelerden düşman sınırındaki kale ve yerleşim yerlerinden fidye için esirler kaçırdıkları da bilinmektedir³⁰². Bununla birlikte zaman zaman kendilerinin de fidye konusu oldukları görülmektedir. 1606 tarihinde bir martolosun fidye bedeli 120 kuruştur³⁰³.

Martolosların sınır hattı boyunca esirler almaları ve bunları Osmanlı topraklarına satmaları karşı tarafta da aynı usulün gelişmesine katkı sağladığı şeklinde düşünülebilir. Uzun süren Avusturya-Osmanlı savaşlarında Avusturyalıların martolosların eşlerini ve çocuklarını esir edip götürdüklerini Naima, *“Küffarın bir bölüğü ki mukaddemâ (evvelce) Usturgon muhasarasına gelmişti. Hatvan çenginden sonra cümlesi şabanın ortasında Usturgon’u dövmeğe başladılar. Reâyâ dahi “Adem bizimdir” deyip itaatten çıkıp ve köyler halkı küffâra kaçıp nice mel’anet ettiler. Şaban âhîrinde (sonunda) bir miktar kâfir askeri Vaç üzerine düşüp nice kimesneyi şehit eylediler. Kırk elli yarar atlı martolos avratlarını ve oğlanlarını süvar edip sürüp götürdüler”*³⁰⁴ sözleriyle belirtmektedir.

299 Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.12-13.

300 Osman Karataş, *a.g.e.*, s.146-147.

301 Rahman Şahin, *a.g.e.*, s.72-73.

302 Bartholomäus Kopitar, *Kleinere Schriften Sprachwissenschaftlichen, Geschichtlichen, Ethnographischen Und Rechtshistorischen Inhalts. I. Theil*, Wien 1857, s.175.

303 Caroline Finkel, *a.g.e.*, s. 95.

304 Naimâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naimâ Ravzat el-Hüseyn fî Hulâsat Ahbâr El Hâfikayn Cild-i Evvel*, Çev.: Zuhuri Danişmand, Bahar Matbaası, İstanbul 1967, s.89.

Sınır bölgelerinde bulunan Hristiyan martoloslar baş-tina adlı vergiden muaf tarım arazilerine sahiptiler³⁰⁵. 21 Mart 1556 tarihinde Niğbolu'da bulunan müsellemler, daha az iş yaptıkları halde martolosların vergi muafiyetlerinin kendilerinden daha fazla olduğunu belirterek aynı haktan yararlanmak istemişlerdir. Buna göre martolosların avârız-ı dîvâniyye, tekâlîf-i orfîyye, harâç, ispençe ve işlettikleri tarım alanları olan baştinalarının öşüründen muaf oldukları görülmektedir³⁰⁶. Ancak geçimleri için timar ve toprak aldıklarında öşür ve haraç vermeleri gerektiğini belirten emirler de bulunmaktadır. 19 Aralık 1577 tarihinde Segedin Kadısı Mevlana Mehmed'e gönderilen emirde, Banya ile Segedin'de bulunan martolosların daha evvel ulufe aldıkları için söz konusu vergilerden muaf tutulduklarını, ancak bunlara daha sonra emlâk-ı mîrîyeden geçimleri için toprak verildiğinden haraç ve öşür vermeleri gerektiği bildirilmiştir. Söz konusu kayıtta martolosların meyhanecilik yaptıkları ve ehli ziraat olmadıkları da belirtilmiştir. Yine Belgrad'da ettikleri ürünlerden dolayı öşür verdikleri için defterlere kayıt düşülmüştür.³⁰⁷ Bununla birlikte ilerleyen süreçte zaman zaman Vidin gibi bazı bölgelerde ziraat yapan martolosların öşürden muaf oldukları görülmektedir. 1719 yılında bazı mütegalibelerin ve devlet görevlilerinin martoloslardan ziraat bahası adı altında akçe aldıkları görüldüğünden taşra yöneticileri bu konuda dikkatli olmaları hususunda uyarılmıştır³⁰⁸. Ancak daha sonraki dönemlerde martolosların bu konudaki mağduriyetleri devam etmiştir. Mart 1766 tarihinde Bosna'nın Blagay nahiyesinde çiftlik sahibi olan martoloslardan vergi talep edildiği

305 Vjeran Kursar, "a.g.m." s.143.

306 Tayfun Yeşilbaş, *2 Numaralı Mühimme Defteri (963/1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (s.1-102)*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.139-140.

307 Özge Teniş, *33 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-190)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019, s.280-281; İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.91-92.

308 Serap Yazıcıoğlu, *8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Trabzon 2019, s. 208.

gibi iç bölgelerdeki kalelerde ve derbentlerde ziraat yapan martoloslardan da itiraz etmelerine rağmen öşür tahsil edilmesine çalışıldığı görülmektedir³⁰⁹.

Martolosların elde ettiği gelirler ve sahip oldukları bir takım özellikler 16. yüzyılda küçük düzeyli kimi timar sahiplerinin elde etmek istedikleri bir görev hüviyetindedir. 1555 yılında Bosna Hersek bölgesinde altı bin akçelik timarı olan Hasan isimli sipahi on akçelik geliri olan martolosbaşı Hasan'ın yerine bu göreve kabul edilmek üzere başvuruda bulunmuş ve sefere çıkması şartıyla isteği kabul edilmiştir³¹⁰. 14 Şubat 1579 tarihinde Mustafa Paşa'nın adamlarından İbrahim bin Abdullah Divân'a başvurarak Peşte'de, martolos ağası olanlara verilen timarı istemiş ve düşenden (boşta kalan) bir martolos ağalığı verilmek için hüküm buyurulmuştur³¹¹. Aynı şekilde 5 Aralık 1573 tarihinde Göle Kalesi martoloslarına günlük 12 akçe ulufe ile ikinci ağa olan Bekir, piyade çetelere karşı mücadele ettiğini ve Gerbin Nehri üzerinde gezip yoldaşlarıyla nice küffarın başını kestiğini ve kimseye zararı da olmadığından Göle Sancak Beyi Muharrem Bey'den tımar talebinde bulunmuştur³¹². Bu örneklem bize martolosbaşılığın ve martolosluğun askerler arasında revaçta olan bir görev olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Martoloslardan direkt olarak asker olarak görev yapanların maaşları olup kale veya diğer geri hizmette çalışanların maaşlarından daha düşüktür³¹³. Maaşları genellikle kale

309 Ahmet Keleş, *3 Numaralı Bosna Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme (s. 1-100)*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2020, s.207.

310 Tayfun Yeşilbaş, *a.g.e.*, s.151.

311 BOA. MD. nr. 37, s.41; 11 Nisan 1579 tarihinde Çanad beyi Piyale Bey ile Çanad kadısı mektub gönderüb bundan önce Çanad martolosları ağası Murad Ağa'nın haberi yokken Mustafa isimli kişi merd-i timar diyerek bunun ağalığına talip olmuş ve martolos ağalığı buna verilmiştir. Murad Ağa da mukarrer olduğunu ve sebepsiz yere tımarının alındığını belirterek tımarını ve ağalığını geri istemiştir. Bkz. MD. nr. 37, s.128.

312 BOA. MD. nr. 25, s.8; 1581 yılında Ömer bin Davut gelerek düşenden kendisine Martaloş Ağalığı verilmesi için istekte bulunmuştur. Bkz. Nazan Atak, 45 Numaralı /989 [1581] Tarihli Mühimme Defteri ve Kars İle İlgili Hükümlerin Transkribi-Değerlendirilmesi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Kars 2019, s.193.

313 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.69.

idarecileri tarafından alınmakta ve kendilerine dağıtılmaktadır³¹⁴. Martolosların genel olarak maaşlarının verildiği kalemlere bakıldığında mukataa gelirlerinden ödendiği görülmektedir. Martoloslara ödenen bu maaşlar daha sonraki kayıtlarda kullanılması için Büyük Kale Defterleri'ne kaydedilmektedir. Nitekim 2 Mart 1819 tarihinde Bosna eyaletinde Cisir-i Sana Palankası martoloslarının maaşları olan beş yüz on üç kuruş mukataadan ödenmiştir. Ayrıca ödenen bu maaşlar Büyük Kale Defterleri'ne de kaydedilmiştir³¹⁵.

Martolosların maaşlarının hazineden verilmeye başlamasında muhtemeldir ki Osmanlı Devleti'nin savaş dönemleri etkili olmuştur. Bu dönemde cizye ve mukataa vergileri toplanamadığı için maaşları hazineden verilmiştir. Bunda savaş döneminde bölgedeki asayişin sağlamak arzusunun olduğu düşünülebilir. 30 Temmuz 1696 tarihinde Sofya ve çevresinde faaliyet gösteren 100 martolosun maaşı olan 500 kuruş, Osmanlı Ordu Defterdarı Mehmet Efendi'nin vekili Mustafa Efendi'den Sofya martolosları için martolosbaşları olan Ali ve Süleyman ağalar alıp adamlarına dağıtmışlardır³¹⁶. Bu dönemin savaş dönemi olduğu unutulmamalıdır.

Sınır bölgelerinde bulunan martoloslar yapmış oldukları hizmete karşılık avâriz-ı dîvâniyye ve tekâlîf-i örfiye, harâcdan, ispençeden ve öşürden mu'âf tutulmuşlardır. Bunu 20 Nisan 1556 tarihinde Niğbolu sancağında görevli müsellemler adı altında görevli olan 86 nefer Hristiyan'ın Niğbolu Kadısı Mevlana Şemsettin'den Niğbolu martolosları gibi kendilerinden de öşür alınmaması için ricacı olmalarından anlamaktayız³¹⁷. Bu muafiyetleri sadece kendileri için değil

314 BOA. TS.MAe. 92/64.

315 BOA. C.AS. 568/23896. 1673 yılında Martolos Ağası'nın maaşı nerdeyse diğer azaplar ve farisanların seviyesine ulaşmıştır. 1673 Kamengrad Kalesi Martolos Ağası ile Yasenofça Azabağası 20 akçe almaktadır. Bunda Osmanlı Leh Savaşı'nın etkili olduğu düşünülebilir. Bkz. Okan Güven, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2017, s.86.

316 BOA. AE. SSÜL. II. 7-650.

317 Tayfun Yeşilbaş, *2 Numaralı Mühimme Defteri (963/1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (s.1-102)*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans

aynı zamanda aileleri, kardeşleri ve oğulları için de geçerli olmuştur³¹⁸;

*“Nefs-i Güğercinlik, ellerinde berât-i sultânî var. Elleriinde olan bâğlar ve bâğçelerine ve tarlalarına mutasarrıf olub harâcdan ve ispenç ve ‘öşür virmekden ve cerâhordan ve salgûndan fi’l-cümle cemî’ ‘avârız ve tekâlîf-i divânîyyeden mu’âf ve müsellemler olub emîn olalar. Oğullarına ve kızlarına ve davarlarına dahl itmeyeler ve güçle nesnelerin almıyalar ve martalosların esirlerin bekletmeyeler. Bunlar dahi idegeldikleri gibi kal’a-ı mezkûrenin ve gemilerün merremmetine dürlü kulluğu olursa doğruluk ve dürüstlük-birle yerine getüreler ve gece-gündüz on nefer kişi çıkarub bekleyeler ve anun gibi [...] oluncak mecmû’-ı hisârün ve gemilerün merremmetine kulluğu olursa yerine getüreler. Dahi öte yakadan ve berü yakadan ne kadar harâc yazılmadık kâfir getirülürse anlar dahi bunlar gibi olalar. Bir dürlü dahi itmeyeler deyü.”*³¹⁹.

Nitekim 19 Aralık 1577 tarihli başka bir kayıttaki da daha önceden martolosların yukarıdaki vergilerden muaf oldukları, ancak daha sonra öşür ve haraç vergisi vermekle mükellef oldukları anlaşılmaktadır. Hatta Segedin’deki 34 ve Banya kazasındaki 14 martolos daha önceden muaf oldukları bu vergilerden yine muaf olmak için Segedin kaza kadısı Mevlana Muhammed vasıtasıyla ricacı olmuşlar, ancak bu istekleri kabul edilmemiştir. Aynı kayıttan martolosluk ücretlerinin daha

Tezi, İstanbul 2019, s.139-140; “...Sâbıkâ Niğbolu kâdisi Mevlânâ Şemseddin mektûb gönderüp nefsi-i Niğbolu’da seksen altı nefer zimmi defter-i hakanide cemâ’at-i hidmetkârân tâbî-i Kapudelen deyu müsellemler kayd olunup avârız-ı divâniyye ve tekâlîf-i örfiyyeden ve harâcdan ve ispençden mu’âf olup öşürlerini veriler hidmetleri dahi sefer-i hümâyûn olup Tuna yüzünden donanma gitmek icâb etdükte kapudanlarıyla kırk elli nefer kimesne gemiyle gidip beş altı ay mikdârı kürek çekip Tuna yüzünde lâzım olan hidmeti idüp ve Tuna mukâta’âtına müfettiş ve nâzır olanlar mesâlih-i mukâta’âda mufassal zikr olunan müsellemleri istihdâm idüp ve Niğbolu Limanı’nda mahfuz olan mirî şaykaları bunlardan beşer nefer kimesne neybet bekleyip cemî’-i zamanda mesâlih-i pâdişâhiden hâli olmayup ve öşürleri ahvâli teftiş olundukda her senede sıra öşüründen ve soğan resminden üç bin üç yüz yetmiş beş akçe mahsülleri bulunup ve kasaba-i mezkûre ba’zı martoloslar olup ânlâr öşürden dahi mu’âf olup zikr olunan müsellemlerin hidmeti martaloslar hidmetinden çok ve gayr olup bi’l-fi’il livâ-i Niğbolu’yu tahrir eden Mevlânâ Muhiyiddin zikr olunan müsellemlerin ahvâline vâkıf olup öşürden mu’âf olmalarıçün ahvâlleri arz olundu deyu bildirmegin kendülerinin üzerlerine yazılı ola baştinelerinin hidmetleri mukâbilesinde öşürlerinden dahi mu’âf olmak buyuruldu. Amma sipâhi toprağında ve gayrıda zirâat ederlerse öşürlerini vereler deyu emr olunup vilâyet kâtibine hükm-i şerif yazılmak emr olundu deftere kayd etmek için... Bkz aynı eser.

318 Göksel Baş, a.g.e., s.84.

319 Göksel Baş, a.g.e., s.80.

önceden merkez hazinesinden ulufe olarak ödendiği ancak bir süre sonra bunun yerine kendilerine geçimlerini sağlama-
ları için arazi verildiğini, ancak bu işle geçimlerini sağlamak
yerine meyhane açmak gibi kanunsuz işlerle ilgilendikleri
görülmektedir. Bu nedenle söz konusu martolosların eskiden
olduğu gibi ulufe üzerinden ücretlendirilmeleri istenmiş ve
bu istek kanun dışı işlerden uzak durmaları ve haraç ve öşür
vergilerini ödemeleri kaydıyla kabul edilmiştir³²⁰.

7.3.Meyhanecilik

Martolosların meyhane işletmeleri sadece Banya'ya özgü
bir iş olmayıp 1536 yılında Belgrad martolosları da bu işle
uğraşmışlardır. Buradaki martoloslar, dışardan gelen Hristi-
yanlar için çardaklar kurarak onlara meyhanecilik yapmışlar-
dır. Ancak yaptıkları iş zararlı ve sakıncalı görüldüğünden bu
işle uğraşmamaları istenmiştir³²¹.

7.4.Derbentçi Martolosların Gelirleri

Devletten direkt veya dolaylı olarak maddi kazanç sağla-
yan derbentçi ve kale martolosları dışında köy ve diğer yerle-
şim yerlerini koruyan martoloslar da bulundukları bölgenin
ahalisi tarafından belirli bir ücret karşılığında kiralanmış ve
ücretlerini ahali ödemiştir. Ancak bu sistemde dahi tutulacak
olan martolosların devlete bildirilmesi gerektiğinden ahali
önce bu teklifi yerel yetkililere sunmakta ve akabinde söz
konusu kişileri tutmaktadır. 24 Mart 1618 tarihinde Selanik
bölgesindeki Siroz ahalisinin, birkaç yıldan beri çevrede or-
taya çıkan harami ve eşkıya taifesinin evlerini basıp yağma ve
adam öldürmeleri üzerine bu saldırılardan korunmak için Si-
roz Kadısı Hüseyin Efendi aracılığıyla martolos kiralama tale-
binde bulunmuşlardır. Kendilerine verilen izinde martolosla-

320 Özge Teneş, *33 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-190)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019, s.280-281.

321 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.75.

rın kendi bölgelerinden seçilmesi istendiği gibi bu kimselerin eşkıyalık faaliyetine girişmeyeceğinden de emin olunması ve çok fazla sayıda olup halktan fazla akçe almamaları kaydıyla izin verilmiştir³²².

Derbent ve geçitlerde görevli olan martolosların vergi muafiyeti dışında geçitleri kullanan kervan ve tüccarlardan yük başına almış oldukları bir vergi bulunmaktadır. Bu vergi daha önceden yük veya araba başına dört akçedir. Ancak 1620-1640 yılları arasında günümüzde bir kısmı Bulgaristan ve Romanya arasında kalan Dobruca topraklarından Sofya'ya ve günümüzde Hırvatistan'ın bir parçası olan Dubrovnik'e seyahat eden Dubrovnikli tüccarlardan araba başına dört yerine on veya on beş akçe aldıkları ve bazı mallara el koydukları gibi bazı mallara da zarar vererek tüccarları zarar uğrattıkları anlaşılmaktadır. Dubrovnikli tüccarların başvurusu üzerine Osmanlı Devleti, Özi, Niş, ve Vidin beylerbeylerine gönderilen emirde, bölgelerindeki martolosların eskiden olduğu gibi geçitten geçenlerden araba başına dört akçe almaları ve tüccarların güvenliklerini sağlamaları istenmiştir. Martolosların yaptıkları bu yolsuzluğunun nedeninin ülkedeki para rejiminin bozulmasıyla ilgili olduğu da düşünülmektedir³²³.

322 82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618) <Özet-Transkripsiyon - İndeks ve Tıpkıbasım>, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47, Ankara 2000, s.122-123.

323 Sevda Dırağa Canbaz, 15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiye Defteri: (H.1057-1073/M.1647-1663) (İnceleme-Metin), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 74, 98-99, 264-265,. Hüküm No: 176 Özi paşasına ve Niğbolu ve Vidin beğine ve zikrolunan eyâlet ve livâda vâki' olan kâdırlara ve kazâlarda vâki' kılâ' ve palanga dizdârlarına ve neferât ağalarına ve iskele emînleri ve iş erlerine hüküm ki, Bi'l-fi'l Âsîtâne-i sa'âdetimde mütemekkin olan Dubrovnik ilçileri olan süddei sa'âdetime arzuhâl idüp kadim'ül-eyyâmdan bu âna gelince Dubrovnik tüccârları Sofya'dan ve Dobruca'dan Dubrovnik'e giden gönlerin her araba başına yol üzerinde vâki' derbendlerde olan martoloslar dörder akçe algılamış iken hâliyâ kadimden olugelene muhâlif dörder akçeye kanâ'at itmeyüp her araba başına onar ve onbeşer akçe aldıklarından gayri her arabadan üçer dörder gön alup ve bunlardan mâ'adâ her araba içinde olan gönlerin dahî ba'zısını sakat idüp ve gönlerin kiminin ayağın ve kiminin başın kesüp götürüp giden bâzergânlarına eziyet ve cevri ü ta'addi idüp ve gönleri yağma ve gâret itmeleriyle bâzergânlara cevri ü eziyet ol[un]mayup kadimden olugeldiği üzre araba başına martolo-

Bu nedenle söz konusu martolosların suiistimalleri sıklıkla tekrar etmiştir³²⁴.

İç bölgelerde bulunan derbent ve geçitlerde görev alan martolosların maaşları çevrede bulunan ahaliden toplanan para ve bölgelerinden geçen tüccar ve yolculardan alınan ücretlerden oluşmaktadır. Bu nedenle sürekli olarak bazı kimseler derbentleri işgal ederek ahaliden ve yolculardan para almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Ocak 1712 tarihinde Eğribucak'ta derbent ve martolosluk bulunmadığı ve bu ana kadar ahali martolos akçesi olarak bir kuruş dahi vermemişlerken Arap Ömer isimli kişi martolosluk iddia ederek ahaliye müdahale etmiş ve ahaliden akçe toplamıştır³²⁵.

Felibе gibi Rumeli'de ahali tarafından tutulan martolosların maaşları ve bahşişleri reayadan toplanmaktadır. Ancak

los olanlar dörder akçe alup ziyâde almayalar men' ü def' olunup kanâ'at eylemeyüp bâzerganlara ve arabacılarına vech-i meşrûh üzre zulüm ve ta'addî iderler ise vukû' u üzre Âsitâne-i sa'âdetime arz olunmak bâbında emr-i şerîf recâ eylediği ecilden kadîm'ül-eyyâmdan nice alınagelmîş ise ol minvâl üzre alınup ziyâde taleb olunmaya ve hilâf-ı şer'-i şerîf ta'addî eylememeleri bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki, hüküm-i şerîfimle [sayfa 123] vüsûl buldukda sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadîm üzre amel idüp dahî Dubrovnik bâzergânlarının tahtı kazânızda olan derbendlerden mürûr u ubûr eylediklerinde her araba başına kadîm'üleyyâmdan martolos olanlara dörder akçe viregelmiş iken hâlâ mezbûrlar kadîme... Hüküm No: 149 Sâbıkâ vezîr-i a'zamım olup Rumîli eyâletine mutasarrîf olan ve Özi beğlerbeğisine ve zikrolunan eyâletlerde vâkî' olan kâdırlara hüküm ki Dubrovnik ilçisi südde-i sa'âdetime arzuhâl idüp taht-ı kazânızda ticâret üzre olan Dubrovnik bâzergânları mu'tâd üzre araba tutup bey' u şîrâ içün esbâbların tahmil idüp memâlik-i mahrûseye gelüp gindiklerinden kadîmden martalozlar araba başına beşer ve onar akçe alurlar iken hâliyâ kadîmden olugelene muhâlif araba başına ziyâde talebiyle rencide ve zulüm ve ta'addî eylediklerin bildirüp mu'tâd-ı kadîm üzre amel olunup min ba'd kadîmden olugelene muhâlif ta'addî ve tecâvüz itdirilmeyüp men' u def' olunmak bâbında hüküm-i hümayûnum recâ eylediği ecilden kadîme muhâlif rencide ve remide olunmamaları emrim olmuştur Buyurdum ki Vüsûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadîm mücibince amel idüp dahî taht-ı kazânızda ol makûle ticâret üzre olan Dubrovnik bâzergânları araba başına mu'tâd-ı kadîm üzre beş ve onar akçe virdüklerinden sonra min ba'd şer'-i şerîfe ve kadîmden olugelene ve emr-i hümayûnuma muhâlif martalosun ziyâde bir akçe ve bir habbelerin alıvırmeyüp ve ol vecihle rencide ve remide itdirmeyüp men' u def' eyleyesiz memnû' olmayanları yazup bildirüp tekrâr emrim varımlı eylemeyesiz. Fievâhir-i C. [Cemaziyelevvel] sene [10]71".

Bkz. aynı eser. 288,

324 Sevdâ Dırığa Canbaz, *a.g.e.*, s.74.

325 BOA. MD. nr.118. s.318

ahaliden akçe toplanırken onların durumu ve gücüne göre para toplanması istenmiştir. Bu nedenle Haziran 1695 yılında yetkililere bu hususa dikkat etmeleri yönünde emir verilmiştir³²⁶.

Derbentlerde ve geçitlerde görev almanın martoloslar açısından önemli bir gelir kaynağı olarak görülmesi ve zaman zaman bu görevin kötüye kullanılması sonucu menfaat sağlanması bazı kimselerin yasadışı bir şekilde martolosluk iddiasıyla ortaya çıkmalarına sebebiyet vermiştir. Kasım 1718 tarihinde Görice, Opar, Premedi, Timuriçe, Yanya, Koniçe³²⁷ ve Ohri kazasına bağlı Kozak köyünde eskiden beri martolos olmamasına ve martolosa ihtiyaç olmamasına rağmen bazı kişiler ayan-ı vilayeti arkalarına alarak bu mahalden şehirlerarası ticaret yapan Müslüman ve gayrimüslimlerden taşıdıkları çuka için yük başına yarım akçe, demir ve zahire için yük başına dört akçe gibi ücretler talep etmiştir. Bununla birlikte yine aynı kazada Hasan Efendi isimli bir kişi validen aldığı buyuruldu ile pandurbaşı olduğunu ilan etmiş ve ahalie zulm etmiştir. Ahalide de durumu şikâyet etmiş ve Hasan Efendi'nin pandurbaşı olup olmadığına dair mevkufat defterlerine bakılmış ve kaydının olduğu görülmüştür. Ancak yine de Hasan Efendi'nin ahalie zulmetmemesi bildirilmiş ve bu sorunun çözümü için bölgede bulunan mübaşir görevlendirilmiştir³²⁸.

326 BOA. MD. nr. 106, s.166.

327 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.78, s.97. Rumili valisine ve Bihlişte ve Manastır ve Görice kadılarına hüküm ki,

Görice ve Opar ve Premedi ve Timuriçe ve Yanya ve Koniçe ve () kazalarının müslimin ve dahi reaya taafeşi arzuhal (gönderip) Bihlişte kazasına tabi Horiçe nam mahalde kadimden martolos olmayıp ve martolosa dahi muhtaç değil iken ayan-ı vilayet mücerred celb-i mal için kasabayı bir iki seneden beri mahal-i mezbure müceddeden martolosbaşılar tayin ve bunların mürur ve ubur eden çuka yüklerinden yük başına yarımşar guruş ve timurdan (demirden) dahi ve zehairden kendü nefsiyçün getirdikleri terekeden yük başına ikişer para ve bir para ve yüksüz bargilerinden dahi birer paraların alıp zulm ve taaddi eylediklerin bildirip ahar husus için Görice'ye emr-i şerifimle mübaşir tayin olunan dergah-ı muallam çavuşlarından () çavuş zide-kadruhu marifetiyle mezburların ol-vechile olan zulm ve taaddileri men' ü def' olunmak babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere hilaf-ı şer'-i şerif ve bila emr-i münif ol-vechile mutalebeyle reayayı rencide ve remide ettirilmemek için yazılmıştır. evahir-i Z(ilhicce) 1130 (Kasım 1718) Bkz aynı belge.

328 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.78, s.95. Rumili valisine ve Ohri ve () kadılarına hüküm ki,

Görice ve Bihlişte ve Uyar ve Premedi ve Yanya ve () ve () kazalarının müslimin ve dahi reayas arzuhal edip Ohri kazasında Kozak nam karye mevzide kadimden martolos olmayıp ve martolosa

Martolosların ve kalelerde bulunan diğer askerlerin maaşları bulundukları bölge ve çevre yerleşim yerlerinin hasılatından sağlanmıştır. Bosna'daki Çetin/Çitin Kalesi'nin yüz yetmiş yedi adet martolos, farisân ve yerli kullarının maaşları 1735 yılına kadar Bosna ve Vılçitrin reayasının cizyelerinden karşılanırken 1739 yılında Vılçitrin bu kapsamdan çıkartılmış ve 1751 yılından sonra maaşlarının Bosna'ya ait gelirlerden ve hazineden karşılanması istenmiştir³²⁹.

7.5.Tımar Gelirleri

Martolosların tımar almasında onların seferde gösterdikleri yararlılık ve cesaretin önemi büyüktür. 1554 yılının kasım ayında Segedin Kalesi'nde günlük 12 akçe ile ağa olan Martolos Çırağbaşı Mehmed'e serhadlerde emekdâr ve yoldaşlığından dolayı Segedin Beyi Mustafa Bey'in arzı üzerine tımar verilmesi için Budin Beylerbeyi'ne hüküm gönderilmiştir³³⁰. Bir başka örnekte ise 9 Şubat 1574 tarihinde Temeşvar Beyi Cafer Ağa'nın onayıyla Göle'ye tabi Erdohik bakanında 16 akçe ile martoloslar ağası olan Nurullah bu diyarın emektarlarından ve Muharrem Bey'in büyük kardeşi olup Çan köyünü yağmalamaya gelen küffarla muharebede yoldaşlık ettiğinden; 18 Nisanda da Lipova martoloslarının 14 akçe ile

dahi muhtaç değil iken zikr olunan mahalden bunlardan mürur u ubur eylediklerinde bazı kimseler martolosluk iddiasıyla çuka yükü başına yarımşar gurus ve boçalardan? dörder ve altışar para ve timurdan dörder para ve reaya fukarasından kendi nefsiyçün aldıkları zehairden yük başına para ve yüksüz bargirlerinden birer paraların alıp ve ayan-ı vilayetin himayeleriyle bunun emsali zulm ve taaddillerinin nihayeti olmayıp geçen sene Ohri kazasında Hasan Efendi dimikle maruf şaki bir tarikile validen buyuruldu alup ve birkaç kimesnelere istinaden ben pandurbaşı oldum deyu fukarayı taciz ve rencide eylediği kaza-i mezbur reayası tarafından i'lam ve hazine-i amiremde mahfuz olan mevkufat defterlerine nazar olundukda Ohri kazasında pandur olduğunun kaydı bulunmakla vech-i meşruh üzere hilaf-ı şer'-i şerif taaddillerinin men' ü def'i için bilfiil başdefterdarım olan el-Hac Mustafa dame-uluvvuhu i'lamıyla emr-i şerifim verilmişken mezkurlar mündefi' olmayıp ol-vechile taaddi ve tecavüz eylediklerin bildirüb Görice tarafına ahar husus için mübaşir tayin olunan () çavuş zide-kadruhu marifetiyle mezburların taaddileri men' ü def' ve der-i devlet-medarıma arz ve i'lam olunmak babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden vech-i meşruh üzere çavuş-ı merkur mübaşeretiyle taaddileri men' ü def' ve arz ve i'lam olunmak için yazılmıştır. evahir-i Z(ilhicce) 1130 (Kasım 1718). bkz aynı belge.

329 BOA. TS.MA.e. 92/64.

330 BOA. MD. nr.1, s.190.

ikinci ağası olan Mehmed ise baskın yapan düşmanı yakaladığından kendilerine tımarlar verilmiştir³³¹.

Hizmetleri karşılığında kendilerine tımar geliri bağlanan martoloslar ise arazileri işleterek hayatlarını idame ettirmişlerdir. 1754 yılında İzvornik sancağına bağlı Podmir nahiyesinde Martolos Sevay adlı şahsın bir çiftliği bulunmaktadır³³². Görüldüğü gibi martolosluğun önemini kaybetmeye başlamasından sora bile hatta 1766 yılları gibi ileri bir tarihte dahi Bosna'daki çiftliklerin bazı martoloslar tarafından işletildiği görülmektedir³³³.

Genel olarak martoloslardan vergi talep edilmemesine rağmen çok acil durumlarda, zaman zaman devletin gönderdiği tahsisatlar yetmediğinde diğer vergi mükellefleri gibi onlardan da yardım talep edildiği örneklere rastlanmaktadır. Osmanlı-Avusturya savaşlarının hüküm sürdüğü 1718 yılının temmuz ayında bölgede yeniden eşkıyalar türemiş, yollar kesilmeye ve insanlar öldürülmeye başlanmıştır. 19 Temmuz'da başta Filibe, Köstendil, Sofya, Eğridere, Vardar ve Niğbolu olmak üzere kefillik usulüyle martoloslar, martoloslar bölükbaşıları ve martolosbaşları tayin edilerek eşkıyaların takip edilmesi istenmiştir³³⁴. Ancak bunun çare olmaması üzerine 1719 tarihinde Köstendil, Sirişnik, Radomir, Kumanova, İvranya, Koçana ve İştib bölgelerinde ortaya çıkan eşkıyalığın önlenmesi için bölgeye asker ve bir vali gönderilmiştir. Söz konusu kuvvetin masraflarının ödenmesinde güçlükler yaşandığı için

331 BOA. MD. nr. 25, s.56; MD. nr. 25, s.116. 12 Mayıs 1574 tarihinde 14 akçe ile Derş Kalesi martolosları ağası, Sini Kalesi keferesine karşı çıkan kuvvet içinde yer alarak düşmanın Osmanlı topraklarına ulaşmadan yenilgiye uğratılmasında yarar göstermiştir. Bu nedenle kendisine sülûsan üzere tımar verilmiştir. Aynı muharebede bulunan 14 akçe ile Knin Kalesi martolosları ağası da Nehr-i Kırka ucunda muhafazaya katıldığından aynı şekilde tımar verilmiştir. Bkz. MD. nr. 25, s.138. Peçuy sancağında Senmartin nahiyesindeki bir köyün 12.000 akçe geliri vardır ve burası 10 akçe ile martolos ağası olan Osman buranın kendisine tevcih edilmesini istemiştir. Bkz. MD. nr. 37, s.82.

332 E. Yasemin İnbaşı Arı, *1 Numaralı (H. 1155-1168/M. 1742-1755) Bosna Ahkâm Defteri -Değerlendirme ve Transkripsiyon-*, T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2019, s. 967.

333 Ahmet Keleş, *3 Numaralı Bosna Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme (s. 1-100)*, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2020, s. 19.

334 BOA. MD. nr.127. s.164.

Eğridere martoloslarından da nisan ayında ödenmek kaydıyla 100 kuruş talep edilmiştir³³⁵.

7.6.Martolosların Vergileri

Martoloslar, vergi konusunda Müslümanlara tanınan ayrıcalıklara sahip oldukları gibi bazı vergilerden muaf olarak da ayrıcalıklı bir konum elde etmişlerdir. Kanuni Dönemi'ne ait Budin, Estergon, Hatvan, Novigrad livalarının kanunnâmesine göre evlilik vergisi yani *resm-i arûs* bekar Müslümanlar için altmış akçe, dullar için otuz akçe iken martolos taifesinin bekarları için otuz akçe, dulları için on beş akçedir. IV. Mehmed Dönemi'nde bu veriler tekrar etmiştir³³⁶. Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, martaloslara vergi konusunda ayrıcalık tanımıştır.

Martolosluk görevini kabul eden veya bu görevi yerine getiren ahali, Osmanlı Devleti'nin nüzul, avarız ve kürekçi vergisinden muaf tutuldukları gibi yeniçeri ocağına genç oğlan ve çocuk vermekten de muaf tutulmuşlardır³³⁷.

Martolosların iç bölgelerde, derbentlerde ve yollarda koruma görevinde bulunan kesimi sınırlardaki sınıflardan farklı olarak ispençe vergisini vermektedir. 5 Haziran 1578 tarihinde Selanik'in Vardar Yenicesi sancağına daha önce bağlı olan Vodine nahiyesinde Mojar isimli köy ahalisi martolos olarak söz konusu kazada veya çevresinde bir ev basıldığında ve yahut bir tarafta eşkiya (haramî) ortaya çıktığında oraya gidip

335 BOA.MD. nr.127. s.360

336 Almila Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muâfiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.195; Ahmet Akgündüz, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım Kanuni Devri Eyalet Kanunnameleri, V. Kitap*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.272, 281,289.

337 Osman Karataş, *a.g.e.*, s.146-147; Zülfiye Kaygusuz, *10 Numaralı Mühimme Defteri' nin (s.1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006, s.117-118; Rahman Şahin, *a.g.e.*, s.72-73; Almila Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muâfiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.197-198. BOA. MD. nr.35, s.107, hk.271.

verdikleri zararı def etmek şartıyla on iki akçe ispenç verip ve sâir tekâlif-i örfiyeden muaf olmuşlardır³³⁸.

8. Martolosların Kullandıkları Silahlar

Sınır hattında bulunan martoloslar, bölgelerinden geçen veya girişimde bulunan kişi, eşkiya ve diğer kimseler hakkın-da diğerlerini uyarmak için ellerinde uzun sırkılar taşımışlardır. Bu sırkıların yukarı kaldırmaları ve onunla birlikte çeşitli hareketlerde bulunmalarının aralarındaki bir işaretleşme olduğu ve bu sayede yolcuları uyardıkları seyyahlarca kaydedilmektedir³³⁹. Sınır hattında bulunan martolosların kullandıkları başlıca silahlar kılıç, at ve tüfektir. Özellikle II. Viyana Kuşatması'ndan sonra, 1690 yılında, Timurhisar, Siroz, Drama, Zihne, Nevrekob, Menlik, Petric, Radoviş, İştib, Koçani (Koçanya), Doyran (Toyran) ve Ustrumca (Strumica) gibi yerlerde Avrupa devletleriyle yapılan savaşlar esnasında Hristiyan martolosların tüfekçi olarak yazılması yerine Müslüman olanların yazılması istenmiştir. Bunda ordularda artan ateşli silahların artık klasik silahlardan daha fazla tercih edilmesinin etkili olduğu düşünülebilir³⁴⁰. Martoloslar savaş zamanlarında başka kalelere veya seferdeki kuvvetlere cep-hane ve silah teslimatı görevinde yer almaktadırlar. II. Viyana Seferi sırasında Varat Kalesi Martolos Ağası Yusuf Ağa, Beç (Viyana) cephanesine 35.000 eski torba teslim etmiştir³⁴¹. 1690

338 BOA. MD. nr. 35, s.107.

339 Hans Derschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önem, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 23.

340 Mehmet Ali Tan, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 132-133, 233; Yunanistan'ın Rodovişte bölgesi dağlık ve ormanlık olduğundan eşkiyalık faaliyetleri için uygun bir ortama sahiptir. 19. yüzyıl boyunca bu durum değişmemiştir. Nitekim bu durumu John S. Kolopoulos, "O zamanlar sık ormanlık alanın içinde saklanmış olan on altı civarında küçük köyden oluşan Radovişte'de yağmacılıkla geçinen 1500 kadar Hristiyan ailesi yasallık/yasadışılık sınırında yaşıyordu. Radovişte bölgesi yün, peynir, bazı alanlarda pamuk, safran, ipek, tütün ve ceviz, ama en çok da eşkiya yetiştirmeye uygundu. Yöre insanı bölgenin zengin otlaklarında koyun-keçi besliyor ya da beslenen hayvanları çaralarak ve soygunculukla geçimini sağlıyordu. Radovişte, tıpkı sınırın Türk tarafında kalan komşu Agrapha ya da yine Yunan tarafındaki Valtos ve Xeromero gibi, her tür eşkiya ve haydut için bir cennetti. Bu gibi sınır bölgelerinde eşkiyalık günlük hayatın bir parçası sayılabilecek kadar yaygındı." sözleriyle ifade etmektedir. Bkz. John S. Kolopoulos, "a.g.m.", s. 256.

341 BOA. AE.SMMD.IV.89/10617.

yılında Tatarpazarı ile İhtiman arasında bulunan Kapulu ve Kız derbentlerinin muhâfazası eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesi için önemli olduğundan Filibelilerin kendi paralarıyla tuttukları tüfek teçhizatlı 300 nefer martolos ile buraların muhâfazasına Çirmen sancağı mutasarrıfı (Filibe’de sakin olan) Duncalı Şahin görevlendirilmiştir³⁴². Görüldüğü gibi martolosların tüfekli olmasına dikkat edilmiştir. Yunan İsyanı sırasında Osmanlılara karşı dağlık alanda kısa tüfek, pistol tabancası ve hançerlerden oluşan silahlarıyla savaşmışlardır³⁴³. Bunun dışında martoloslar, Tepedenli Ali Paşa’nın Yunanistan’daki valiliği sırasında onun hizmetinde bulunarak sınır koruyucusu olarak görev almışlardır³⁴⁴.

Martolosların kullandıkları silahların bulundukları bölgelerdeki kalelerin depolarından aldıkları düşünülebilir. Zira Nisan 1692 tarihinde Noveberde ve çevre kazalarda kefare martolosların ellerinde olan kılıç, tüfek ve sair savaş aletleri alınıp Noverde Kalesi’nde muhafaza edilip zararlarının def edilmesi istenmiştir³⁴⁵. Milan Vasiç, martolosların silah olarak kılıç, balta gibi vurucu silahlarla mızrak ve kargı gibi dürtücü silahlar kullandıklarını ancak ilerleyen dönemlerde zamanla hafif ateşli silahlar kullandıklarını belirtmektedir³⁴⁶. Bunların piştov denilen tabanca ve fitilli tüfekler olduğu düşünülmelidir. Bu durum martolosların da tıpkı ordu kuvvetleri gibi askeri alanda yaşanan teknolojik gelişmelerden istifade ettiklerini ve çağın gerisinde kalmadıklarını göstermektedir. Yunan isyanı sırasında ise martoloslar Osmanlılara karşı dağlık alanda kısa tüfek, pistol tabancası ve hançerlerden oluşan silahlarıyla savaşmışlardır³⁴⁷.

342 BOA. MD. nr. 100, s.76

343 W. E. Johnson, *a.g.e.*, s.20.

344 W. E. Johnson, *a.g.e.*, s.46.

345 MD. nr.102. s.218.

346 Milan Vasic, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martoloslar”, (Çev.: Kemal Beydilli), İÜFTD, S. 31, İstanbul, 1978, s.53.

347 W. E. Johnson, *a.g.e.*, s.20.

9. Atlı ve Piyade Martoloslar

Martoloslar teçhizat ve yapı olarak da iki kısma ayrılmışlardır. Bunlardan atlı olanlar daha çok sınır boylarındaki kale veya palanka çevresinde düşman askerlerinin yaptıkları veya yapacakları saldırıları hızla karşılamaları için tercih edilmiştir. Fatih döneminde Niğbolu, Vidin ve Braniçeva'daki martolosların bir kısmının atlı olduğu bilinmektedir³⁴⁸. 1577 yılında Temeşvar bölgesinde Göle sancağına bağlı Hırvaş adlı palankanın düşman sınırına bir günlük mesafede olmasından dolayı bu bölgenin halkı sık sık düşman saldırısına uğrayarak hayvanlarını ve mallarını kaybetmişlerdir. Yapılan şikâyet üzerine söz konusu palankada piyade askerler olmasına rağmen düşman atlı olduğundan Temeşvar Beylerbeyi olan Bali Kethüda'ya gönderilen emirde, saldırılara ani ve hızlı karşılık verilebilmesi için içinde martolosların da bulunduğu atlı askerlerin görevlendirilmesi istenmiştir³⁴⁹. Yine aynı şekilde 1491 yılında Vidin Kalesi'nde bulunan 77 nefer martolostan 25 tanesi atlı geri kalanı piyadedir³⁵⁰.

Sloveya'nın Osmanlı Devleti kısmında bulunan Sırp martoloslarının Avusturya sınırlarına yerleştirilmesiyle bu bölgede özellikle atlı olanlarının durumu daha iyidir. Bu kimselere aynı Osmanlı Devleti'ndeki sipahiler gibi timar verilmiş ve sadece görevleri sınırları korumak ve akınlarda bulunmak olarak belirlenmiştir. Bunun dışında atlı sipahiler diğer martoloslar gibi kayıklarda istihdam edilmemişlerdir³⁵¹.

10.Kara Martoloslar

Atlı martoloslar dışında yaya olanlar da bulunmakta olup bunların düşük derece oldukları düşünülebilir. Bu piyade

348 Halil İnalcık, Evgenı Radushev ve Uğur Altuğ, *a.g.e.*, s.344,347-348, 350.

349 Özge Teneş, *a.g.e.*, s.304.

350 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.69.

351 Boris Kršev, *a.g.e.*, s. 130.

martoloslara “Kara Martolos” olarak adlandırılmışlardır³⁵². Milan Vasić’de bu martolosların büyük oranda piyade olduklarını belirtmektedir³⁵³. Bu görevlilerin “Kara Martolos” olarak nitelemeye esas kıstas, onların ulufe veya doğrudan maaş yerine tımar veya başka ayrıcalıklarla bu görevi yapmalarından ileri gelmektedir.³⁵⁴

1566 yılındaki Sirem Sancağı Mufassal Defterinde kara martoloslar ve onların yaptıkları görevler ile ilgili bilgiler mevcuttur. Defterdeki “*Ve liva-i mezburda altmış nefer kara martolosi olup mezkurlar mal-i miri cem’inde eda-i hizmet edip ve liva-i merkume mutaallik Furuşka ve kaza-i Nemçe dağlarında ve gayrı mahallerde zuhur eden harami ve sair ehi-i fesadı ele getirmeğe mücid ve sai oldukları hizmetlerinin mukabelesinde ellerinde olan baştınalar ile muaf ve müsellemler olmuşlardır diye defter-i atikte mukayyet olmağın mezburların ahvali paye-i serir-i alaya arz olunmakta on neferi refi olunup elli neferi cem’i evkatta uhdelerinde olan hizmet-i lazımelerini müedda kılınup ve sefer-i zafer-rehber vaki oldukda gemiye girip gemi hizmetini etmek üzere mukarrer kılınmak ferman buyrulmağın mezkurun elli nefer emr-i ali kadir muktazasıca defter-i cedid-i hakanide her karar-i sabık muafiyet üzere martolos kayıt olundular.*” ifadelerden bu martolosların daha çok iç bölgelerdeki eşkiyaları önlemekle görevli oldukları görülmektedir. Yine bu kayıttan savaş dönemlerinde Tuna Nehrindeki gemi ve kayıklarda görevlendirildikleri anlaşılmaktadır³⁵⁵. Son olarak II. Selim döneminde Sirem Sancağı’nda bulunan martolosların hepsinin Sırp olduğu görülmektedir. Bu kişilerin birçoğu tımar sahibi olup köylerde oturmaktadırlar³⁵⁶.

352 Татјана Кагић, *Војнички Дефтер Из 1455. Године за санџаке Крушевца, Вучитри, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходићео*, Београд 2020, s. 16.

353 Milan Vasic, Milan. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martoloslar”, (Çev. Kemal Beydilli), İÜFTD, S. 31, İstanbul, 1978, s.53.

354 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.137.

355 Bruce W. McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, TTK Yayını, 1983, s.5; Данко Леовац, *Путеви и путници у југоисточној Европи (16-18 век)*, Завршни рад, Филозофски факултет Универзитета у Београду Одељење за Историју, Београд, 2019, s. 25, 27, 32, 34, 36; Ahmet Akgündüz, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım Kanuni Devri Eyalet Kanunnameleri III, VII. Kitap I*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 19994, s. 491.

356 Bruce W. McGowan, *a.g.e.*, s.1-539.

11.Hıristiyan Martoloslar

Rumeli bölgesinde martolosların büyük bir çoğunluğunu ilk dönemler Hristiyan unsurlar oluşturmuştur. Bu grupların Osmanlı Devleti dışında zaman zaman diğer Hristiyan güçlerin yanında Osmanlı'nın karşısında savaştığı da iddia edilmektedir. Matei Cazacu, 1461-62 tarihleri arasında Eflak Prensi Vlad'ın kendi bölgesinde bulunan martolosları kullanarak Tuna sınırında bulunan Osmanlı ordusunun ikmal ve yiyecek hattında sıkıntılar yaşamasına neden olduğunu belirtmektedir³⁵⁷. Hristiyan martoloslar, sınır bölgelerinde ve kalelerinde görev aldıkları için silah taşıma hakkına ve ³⁵⁸ aynı Müslüman martoloslar gibi kendi aralarında bir hiyerarşiye sahiptiler. Bu bağlamda Osmanlı sınırının emektarlarından olan Anton Pire Bey 1560 yılında Müslüman olmadan önce Donbo Kalesi (Budin) martoloslarının yüzbaşısıdır ve günlük 50 akçe ile bu görevi uzun yıllardır yürütmüştür³⁵⁹.

Martolosluğun kaldırılışına kadar Hristiyan martoloslar, bulundukları bölgelerde görev almışlardır. Bunda Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu istimalet politikasının da etkili olduğu bilinmektedir. Nitekim bazı Hristiyanların dolayı gönüllü olarak martolosluk için Osmanlı Devleti'ne başvurdukları bilinmektedir. Göksel Baş, *"Martolosân-i Braniçeva, kimesneye ra'iiyet olmayub ekseri öte taraftan istimâletle gelüb yalı muhâfazat için ve martolosluk hıdmetin itdikleriyle harâc ve ispenç ve ra'iiyet rüsûmu virmezler timâr eri yerine ekerlerse 'öşrûn virirler."* aktarımıyla bu durumu teyit etmektedir³⁶⁰. Halkın martolosluğu muafiyet karşılığında yapma talebi 14 Kasım 1559 yılında Sırbistan bölgesinde Alacahisar'da yaşayan eşkıyalık faaliyetleri neticesinde gerçekleşmiş ve bu istek

357 Matei Cazacu, "A propos du récit russe "Skazanie o Drakule voevode", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, Jul. - Dec., 1974, Vol. 15, No. 3/4 (Jul. - Dec., 1974), s. 281. (pp. 279-296)

358 Orhan Kılıç, Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri (OTAM, 31/Bahar 2012), s.117. şuna da bak Yavuz Ercan, Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar, T.T.K., Ankara, 1986

359 BOA. MD. nr.4. s.125

360 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.68, 72.

devlet tarafından kabul edilmiştir³⁶¹. Bir başka örnekte Bosna bölgesinde Zapana/Zaplona adlı yerleşim yerindeki halkın, aynı nedenlerle, martolos olmak için 7 Kasım 1572 tarihinde başvuruları olmuştur³⁶².

Osmanlı Devleti, Rumeli’de bulunan martolosları aynı timarlı sipahiler gibi değerlendirerek onlara timar ve zeamet gibi hizmet karşılığı toprak tahsis etmiştir. II. Murad döneminde Visuka ve İznepol defterine göre İznepol vilâyetinde, Kafir Şahin adlı sipahinin tasarruf etmiş olduğu timar, Eflak ilinden gelen Martolos Dragana ve Drago’ya müşterek olarak verilmiştir³⁶³. Ocak 1453 tarihinde Kırçova nahiyesinin “zaim” olarak geçen idarecisi Gedik İsteban adlı bir Hıristiyan sipahidir. Bu kişiye söz konusu zeamet, saray görevlisi olduğu anlaşılan Şarabdar İlyas Bey’den intikal etmiştir. Daha sonra bu zeamet, Karagözoğlu Paşa Yiğid’e, ondan Firuz/Feriz Beyoğlu

361 BOA. MD, nr.3,s.185. hk.511; Almila Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muafiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.195; Semendire, İzvornik ve Alacahisar sınırlarının birleştiği Gürmemürd (?) nâm mahalde genellikle Semendire Sancağı’ndan gelen eşkiyalar toplanıyor, Alacahisar Kazası’nı ve bu kazaya yakın madenlerde evleri basıyor, insanları öldürüyor, mallarını yağmalıyorlar, Gürmemürd nâm mahale kaçıyor, buradan da mezkûr sancaklara dağılıyorlardı. Bu sebeple ele geçirilmeleri zorlaşıyordu. Halk da eşkiyalar yüzünden rencide olmuştu. Alacahisar Beyi durumu İstanbul’a bildirmiş, Koçana/Koçanya adlı dağ önceden eşkiya yatağı iken birkaç tane martolos ve başlarına bir yarar kimse tayin olunması ile güvenliğinin sağlandığını söylemiş ve Koçana/Koçanya martoloslarının muaf olduğu gibi Alacahisar’dan Şamana (?) nâm mahalden altmış nefer martolos yazılmasını ve başlarına Mustafa adlı sipahinin tayin olunmasını istemişti. İstanbul’dan gönderilen H. 12 Safer 967/ M. 14 Kasım 1559 tarihli hükümde Alacahisar Beyi’ne sancakbeyi olmanın amacının memleketi korumak olduğu, sancağının korunmasının onun uhdesinde olduğu hatırlatılmış, ehl-i fesadı hangi yolla ele geçireceği ve güvenliği sağlayacağını düşünüyorsa o şekilde davranması emredilmiştir. Bkz aynı eser.

362 BOA. MD, nr.19,s.288; Almila Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muafiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.197. “Bosna sancağında vâkı Zapana/Zaplona (?) kadısına gönderilen hükümde bir yerin güvenliğinin sağlanmasının önemi ve halkın bunu sağlamak amacıyla muafiyet karşılığında martolos olmak istemesi hakkında bilgi vardır. Buna göre Bosna sancağında yer alan Zapana/Zaplona (?) kazası tehlikeli bir dağda idi. Buraya haramî korkusundan dolayı harîçten kimse gelmiyordu. Kazada yer alan Bluce (?) adlı derbend otuz beş hâne, Karlukreka (?) adlı karye yirmi yedi hâne olmak üzere Zaplona’dan toplam altmış üç nefer madenleri martolosları gibi harac vesair tekâliften muaf olmak, madene altmışar akçe vermek, Nurullah (?) adlı kimsenin on akçe ile martolosbaşı tayin olunması şartıyla karyeyi korumak istiyorlardı. Zaplona Kadısı Şüca ve Nazır Pir Mehmed durumu mektup gönderip İstanbul’a bildirmişti. Bunun üzerine Bosna Beyi’ne gönderilen H. 1 Receb 980 (gurre R 980)/ M. 7 Kasım 1572 tarihli hükümde sancakbeyinin mezkûr yerlerin güvenliği için adamlarını görevlendirmesi, kendi adamları yeterli olmaz ve muafiyet gerekir ise mezkûr yerlerin halkı ve il eri ile güvenliği sağlaması emredilmiştir”. Bkz aynı eser.

363 Uğur Altuğ, *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Timar Sistemi, Demografi, Yerleşme ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010, s.272.

Murad'a, Çuhadar Ali Bey'e ve nihayet Martolos Mustafa'ya verilmiştir. Gedik İsteban'ın kimliği meçhul görünmekle birlikte onun da mahalli bir bey olma ihtimali yüksektir³⁶⁴. Hristiyan Martoloslara 16. yüzyılın sonlarında bile tımar verildiği görülmektedir. 1579 yılında uygun kişilere tımar verilerek derbentlerin korunması ve asayişin sağlanması için martolos temin edilmesi istenmiştir³⁶⁵.

1467 yılında Braničevo Sancağı Defteri'nde otuz Sırp asilin martolos olarak Osmanlı askeri sistemine sipahi olarak kaydediliği görülmektedir³⁶⁶. 1476 yılında İzvornik sancağında 107 maaşlı martolos bulunmaktadır. Bu martoloslardan 31'i İzvornik halkından geri kalan 76'sı ise çevre yerleşim yerlerinden oluşmaktadır³⁶⁷.

II. Murat döneminde Sırp martolosların Müslüman sipahiler gibi tımar sahibi oldukları bilinmektedir. 1444/1445 yıllarında Sırbistan bölgesinde bulunan Kruševac, Toplica ve Dubočica adlı yerleşim yerlerinde bulunan 74 tımarın %11 yani 8 adeti martoloslarında içinde bulunduğu Hristiyan sipahilere aittir³⁶⁸. Aynı şekilde 1494 yılında Ram (Haram) Kalesi'nin martolosları 11 bölük ve 107 piyade olup tamamen Hristiyanlardan oluşmaktadır. Kalenin toplam nüfusunun %44'ünü Hristiyanlar oluşturmaktadır

1450 yılında Pirlepe ve Üsküp bölgesindeki Kičevo (Skopje) başta olmak üzere Makedonya'daki Hristiyan sipahiler Osmanlı Hristiyan sipahilerinin üçte birini oluşturmaktadırlar

364 Feridun M. Emecen, "Defter-i Köhne: Pirlepe-Kırçova Kesiminin En Eski Tımar Defteri (1445-1455)", *Osmanlı Araştırmaları I*, XLIII (2014), s. 348, 353 (341-474).

365 Erhan Akçelik, *39 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-118)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015, s. 37, 118.

366 Aleksandar Krstić, "Which Realm Will You Opt For?" – The Serbian Nobility Between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century", *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017, s.156. (129-159)

367 Antonina Zheliazkova, "The Penetration and Adaptation of Islam in Bosnia from the Fifteenth to the Nineteenth Century", *Journal of Islamic Studies*, July 1994, Vol. 5, No. 2, Islam in the Balkans (July 1994), s.190. (pp. 187-208).

368 Ema Miljković, "The Christian Sipahis in The Serbian Lands in the Second Half of the 15th Century", *Belgrade Historical Review I*, 2010, s.104. (103-120).

dır. 1476 yılında Semendire/Smederevo, sipahilerinin %63'ü Hristiyanlardan oluşmaktadır. 1469 yılında Bosna'daki 135 süvarinin 111'i, yani %82'si Hristiyanlardan oluşmaktadır. 1460 yılında Bulgaristan bölgesindeki Vidin için de aynı durum geçerlidir³⁶⁹.

Rumeli'de özellikle Hristiyan ahalinin bulunmuş olduğu bölgelerde görev yapan martoloslar ahali tarafından seçildiklerinden genellikle Hristiyanlardan oluşmuştur. 1491 yılında Vidin ve Semendire bölgesindeki martoloslar genellikle Sırlardan oluşmuştur³⁷⁰. Buralardaki martoloslar da aynı Müslümanlar gibi bu mesleği babadan oğla geçen bir baba mesleği olarak devam ettirmişlerdir. Semendire (Simirnie) sancağının Dimitrovica isimli nahiyesine bağlı Markovci adlı köyde Radija Mijan adlı Sırp martolosluk yapmıştır. Bunun karşılığında *baştına* adlı çiftlikleri timar olarak alan bu martolosun oğlu Radosav Mijan'ın da 1522 yılında martolos olduğu görülmektedir³⁷¹. Sırlar için martolosluk hizmeti toplumdaki Zadrugalı ailesi gibi büyük asilzade ailelerinin büyük ölçüde varlıklarını korumasına sağlayan bir yol olmuştur³⁷². Bu nedenle martoloslar arasında Sırların önemli bir oranda ağırlığı olmuştur. Nitekim Fatih dönemindeki Niğbolu, Vidin ve Braniçeva'daki martolosların tamamı Sırlardan oluşmuştur³⁷³. Nuray Ocaklı, martoloslar arasında Niğbolu bölgesini

369 Machiel Kiel, "The Ottoman Castle of Ram (Haram) in Serbia and the Accounts of its Construction, 1491", *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017, s.178-179.

370 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.69.

371 Dušan T. Bataković, *Histoire du peuple serbe*, Izdavač:L'Age D'Homme, Lausanne 2006, s.107.

372 Milan Vasic, Milan. *a.g.e.*, s. 31, İstanbul, 1978, s.61.

373 Halil İnalçık, Evgeni Radushev ve Uğur Altuğ, *a.g.e.*, s.348. Martolosların listedeki "Radenko birâder-i İvlayko, Radenko veled-i Novak, Radic veled-i Guyak,Koycin veled-i Dobreşin, Dobrivoy veled-i Koycin, Petir veled-i Radoye, Kruşeveled-i Radovan, Bogdan veled-i Peyak, Radiko veled-i Peyak, Eflâk veled-iliye, Kuzma veled-i Radiko, Radoslav veled-i Nikola, Dragac veled-i Priyezde,Layco veled-i Milan, Bojidar veled-i İstapan, Petko veled-i Radic, Petir veled-iBogovac, Radoyne veled-i Dobroslav, Radoslav veled-i Görıc, İstapan Rasik,Ometko veled-i Lazar, Raya veled-i Lazar, Radoyne Peyac, Curac veled-iVeselin, Dimitri veled-i Nenad, İstapan veled-i Slav, Bilic veled-i Ruben,Radoslav veled-i Prbik, Bogdan veled-i Görıc, Marko Prbik....Sûret-i martolosân-i müselleman ...Branuş veled-i Raduş, Mişe, Radoslav veled-i Ustoyko, Nikola veled-iDobreşin, Dragoslav, İstanişlav, Raycin, Çureşin veled-i Vecko, Radul veled-iZekil, Branuş veled-i Cuka, Raduş, Yovan veled-i Sayka, Mildrag, Braslav.Karye-i Bukovnik, tâbi-i Lucice, bu köy rûşüm-i raiyyetden nesnevremeyûb yılda Güğercinlik Kal'asına on bin ok teslim ederler.Radoye veled-i

örnek vererek Hristiyan Türklerin de martolosluk görevini yaptıklarını belirtmektedir³⁷⁴.

Srdja Trifkovic, Avusturya sınırında bulunan martolosların bazı haklarının Kanuni Sultan Süleyman döneminde ellerinden alınması üzerine bir kısmının Osmanlı Devleti'ne hizmet etmeyi bırakarak Avusturyalılar tarafına geçtiğini belirtmektedir³⁷⁵. Bu durum 16. yüzyıl boyunca aralıklarla sürmüştür. Klára Hegyi'nin çalışmasında İston-i Belgrad Kalesi'nde bulunan martolosların sayısı 1543 yılında 499 ile 503 arasında iken 1613 yılına gelindiğinde kaledeki martolos sayısı 18'e kadar düşmüştür³⁷⁶. Bunda 27 Nisan 1594 tarihinde Belgrad'da aslen Arnavut olan Sinan Paşa tarafından Sırp müstakil Ortodoks Kilisesi'nin kurucusu Mileşova'daki Aziz Sava'nın kemiklerinin ve emanetlerinin Belgrad'a getirtilip yakılmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Böylece birçok Sırp'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sınırında martolos olarak kullanıldığı ve Sultan'ın ordusunda yardımcı olarak görev yaptıkları bir asırlık dönem sona ermiştir. Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu, sınırdaki yerel Sırp martolos-

İviše, Radovan veled-i Druga, Racune veled-i Radoslav, İstepanveled-i İstanşe, Petak veled-i Raden, Bojidar biräder-i Radoye, Radovanbiräder-i o, Radovan veled-i Druga, Bojidar biräder-i o, Radoye veled-i Radoslav,[s. 273] Raşa biräder-i o, Nikola veled-i İstremic, Yovan biräder-i o, Radoslavveled-i Rayko, Marko veled-i Peyak, □odor veled-i Bogoslav, Dobroslav veled-iMiloš, Dobroyko biräder-i o, Radic veled-i Raka, Radivoy veled-i knez, Curce veled-i İlvanko 3, Dimitri veled-i Yanic 2, Curce veled-i Radoslav m[ezbür],Cayan veled-i Nenad m[ezbür], Kostadin veled-i Novakovic m[ezbür], Ustoyişveled-i Kalin m[ezbür], Radoman veled-i Vukuye m[ezbür], Aydın veled-i Bojidar m[ezbür], Radoslav m[ezbür], odor veled-i Brayan m[ezbür],Radohne veled-i Curic m[ezbür], Şaha veled-i Radine m[ezbür], Vişoslavveled-i Brayan 3, Petko veled-i İvladislav 2, Radohne m[ezbür], Vilkaşin veled-iRadovac m[ezbür], Miladin Dilge m[ezbür], Curce veled-i Poriço m[ezbür], Radovan veled-iDimitri m[ezbür], Cure veled-i Kovaç m[ezbür], Radoslav veled-iObraşin m[ezbür], Radovan veled-i o m[ezbür], Belošin m[ezbür], Miloşaveled-i Vilkaşin 3, Balıka veled-i Radine 2, Radic veled-i Ulah m[ezbür].Boruc veled-i Lika m[ezbür], Radişe veled-i Çor m[ezbür], Radovan veled-iDimitri m[ezbür], İstepan veled-i Radovan m[ezbür], Braycin veled-i Braşaym[ezbür], Yovan veled-i Pop m[ezbür], Raye veled-i Radoye m[ezbür], Bratine3, Bojidar veled-i Radic 2, Raden veled-i Dobri m[ezbür], Yano veled-i Radutem[ezbür], □odor veled-i Radoye m[ezbür], Vasil m[ezbür], Radine veled-iRadoyko m[ezbür], Dabjiv m[ezbür], Radoye Ulah m[ezbür], Ralya veled-iMarko m[ezbür].” sisimlerine bakıldığında büyük oranda Sırpça olduğu görülmektedir. Bkz. aynı eser s.344, 347-348, 350.

374 Nuray Ocaklı, *Danubian Border in The Second Half of the 16th Century: Revolution and Transformatiion, Tradition and Continuation on the Eve of A New Era*, A Ph.D. Dissertation, Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University Ankara July 2013, s.169-170.

375 Srdja Trifkovic, *a.g.e.*, s.19.

376 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.392-397.

lara olan güven konusunda sıkıntılar yaşamıştır³⁷⁷. Bu durum unutulmamalıdır ki Banat'ta ortaya çıkan Sırp İsyan'ının etkisiyle gerçekleşmiştir ve bunun sonucunda Sırp martoloslar Osmanlı hizmetinden kaçarak Avusturya tarafına geçmiştir. Milan Vasic, bu durumun oluşmasında uzun süren Avusturya savaşlarının etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Ona göre 1606 yılında savaşların sona ermesinden sonra Osmanlı Devleti, yara alan martolosluk teşkilatının tamamen çökmesini engellemek için çeşitli düzenlemelerde bulunmuştur. Bu sayede kısa bir süreliğine de olsa martolosluk teşkilatı canlılığını devam ettirmiş, ancak bu durum uzun süre devam etmemiştir³⁷⁸.

Yaptıkları hizmet mukabilinde vergiden muaf olmalarının yanı sıra Belgrad'daki martoloslar ayrıca ulufe almaktadır. Burada "Cemâ'at-i martolosân ki zirâ'at ederler." kaydının düşülmesinin sebebi ziraat yapmalarından ve elde ettiklerin üründen dolayı vergi vermek durumunda olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü martoloslar ziraat yaparlarsa elde ettikleri ürünün vergisini vermek zorundaydılar.³⁷⁹

Bosna sancakbeyine 1530 yılında yazılan bir mektupta, Venedik ile yapılan ahidnâmeyle rağmen bir grup martolos ve azebin Venedik topraklarına saldırması sebebiyle Venedik baylosunun, sultandan bu saldırılara son verilip esirlerin serbest bırakılması talebinde bulunduğu ifade edilmiştir³⁸⁰. 22 Nisan 1575 tarihli belgede, Klis Sancakbeyi Ali Bey'in merkeze gönderdiği mektupta daha önce Ferhad Bey'in fethettiği

377 Srdja Trifkovic, a.g.e., s.24; Mehmet Solak, *Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s.87.

378 Milan Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul, s.1978, s.52.

379 İlhan Türkmen, a.g.e., s. 73-74.

380 Nida Nebahat Nalçacı, "Osmanlılar ve Beylikler Tarafından Venediklilere Verilmiş Ahidnâmelerde Esaret Meselesinin Gelişimi", *Türk-İtalyan Müşterek Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri 21 - 22 Ekim 2019*, Milli Savunma Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi Yenilevent/İstanbul Aralık/2020, s. 19. (1-22). 1573 yılında Venedikliler, martolosların yağmalarından bıktıkları için Dalmaçya bölgesine yönelik bir hazırlık yapmışlardır. Bkz. Renzo Paci, "a.g.e.", s.49.

kalenin memlekete tabi gedikli bir kale olduğunu ve içinde 5 nefer ulufeli, 35 nefer martolos ve altı akçeli bir ağa ile gayri neferlerin martolos olduğunu, ayrıca bunların çoğunluğunun Hristiyan olduğunu belirtmiştir³⁸¹. Bu bölgedeki Hristiyanlardan uzun bir müddet martolos görevlendirilmesine devam edilmiştir. Hristiyanların martolos olarak atanmaları da tıpkı Müslümanların atanmalarında olduğu gibi boşta kalmış veya bir başka birinden boşalan martolosluklara atanmışlardır. 28 Mart 1578 yılında Petre oğlu Marko'ya boşta olan martolosluk görevi verilmiştir³⁸².

Hristiyan martoloslar zaman zaman bölgelerinde bulunan eşkıyalarla işbirliği yaparak adam öldürme ve yağmalama faaliyetlerine girişmişlerdir. 28 Ekim 1578 tarihinde Semendire Beyi eşkıyalık yapan martolosların ve işbirlikçilerine ne yapılması gerektiği konusunda bir merkezden emir istemiştir. Bunun üzerine Semendire Beyi'ne söz konusu kişilerin cezalandırılması emri verilmiştir³⁸³. 18 Aralık 1584 tarihinde Avusturya'ya tabi olan Viyana gibi bölgelerde bulunan martoloslar Osmanlı ve Erdel ülkesine saldırılarda bulunmuşlardır. Onlar gibi Osmanlı topraklarında bulunan Hristiyan martoloslar da sınır bölgelerindeki toprakları yağmaladıkları için şikâyetlere konu

381 BOA. MD. nr. 25. s.127.

382 BOA. MD. nr. 37. s.106.

383 BOA. MD. nr.35, s.107; Klis Beğine Hüküm ki; Südde-i sa'âdetimde olan Venedik balyosu arz-ı hâl sunup Venedik'e tâbi Laklu nâm karyeden bir kul ve on re's öktüz gâret idüp Jübenk ahâlisi cenk Şeklinde bayraklar kaldırup yürüyüş idüp on dokuz nefer âdem ve nice bârgir ve humâr gâret ü hasâret eyleyüp taleb olundukda on dört re's himârı alıkoyup bâkisini girü virüp ve bir sandal Novagrad nâm mevzie giderken Ranova dimekle ma_rûf mahalle uğradıkda mezbûr sandalın iki nefer neftilerin cebren alıkoyup ve Berzane nâm karyede bir evin kapusun yıkup içerü girüp bir nefer âdem katl itdiklerinden gayri ba_zı iri davarların ve yüz elli aded hurda davarların gâret idüp alup gidüp ve orman arasından bir nefer âdem ve iki bârgir alup ve Galviviye nâm karyeden ba_zı davarlarıyla iki nefer kul alup ve Riçuv(?) ve Tin(?) nâm yerlerin ahâlîsinden yüz nefer eŞkıyâ bayrak kaldırup Venedik'e tâbi Sanfasat nâm karyeyi gâret ü yağma idüp elli re's iri davar gâret itdiklerin bildirmeğın sunulan arz-ı hâlin süreti ihrac ü ırsâl olunmuşdur. İmdi mâ-beynde olan ahd ü emâna muhâlif bu makûle evzâ_zuhur itmeğ asla rızâ-yı Şerîfim yokdur. Buyurdum ki; Vusûl buldukda te'hîr itmeyüp bu makûle katl-i nefis ve gâret ü hasâret iden eşkıyâyı ele getirüp eğer senün zamânındadır ve eğer mîr-i sâbık zamânındadır sulh ü salâha muhâlif her ne alınmış ise zuhûra getürdüp ashâbına redd etdirüp ahd ü emâna muhâlif iş olmaksın hazer eyleyesin. iöyle ki min-ba_d sulha muhâlif Venediklü'ye dahl ü te_addi oluna adem-i ihtimâmından bilinüp me'sûl olman mukarrerdir. Ana göre Şerâyit-i sulh ü salâhın rî_âyetinde dakika fevt itmeyesin. (260) Hüküm: 547 Arz getüren Abdi'ye virildi. Fi 22 RA. Sene (98)6 Bkz. Süleyman Nacak, *34 Numaralı Mühimme Defteri (H. 986/M. 1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)*, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011, s.116.

olmuşlardır. Bunun üzerine Budin ve Temeşvar beylerinden bu duruma karşı tedbir almaları istenmiştir³⁸⁴.

Hıristiyan ahaliden bazıları martolosluk görevini üstlendikten sonra kendilerini dokunulmaz gördükleri için dindaşlarına olan borçlarını ödemedikleri örnekler de mevcuttur. Bu bağlamda 8 Eylül 1646 tarihinde Yenişehir-i Fenar bölgesinde yeni martolos olan Dimitri isimli kişi, 20.000 akçe borcu olduğu Todori isimli kişiye ben martolos oldum diyerek borcunu ödemek istememiş ve görevini suiistimal etmiştir. Bu tavır üzerine Todori, Osmanlı Devleti yetkililerine başvurmuş ve Dimitri'nin borcunu ödemesini istemiştir³⁸⁵.

Hıristiyan martoloslar uzun bir süre Osmanlı güvenlik teşkilatında yer almalarına rağmen duraklama döneminden itibaren yavaş yavaş asayiş sorununun bir parçası olmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Temmuz 1646 tarihinde Martolos Reisi Yovan Balaban, Köstendil Sancağı'nın Eğridere Kazası'nda Sultan I. Ahmet Vakfı'na ait olan yaylalara tecavüzde bulunarak buradaki mandıraların sahipleri olan Ali Hoca ve Şaban isimli sipahiler ile reayadan Vilko, Yovan ve Ustuyan'dan zorla mandıra başına kırkar koyun ile birer kantar tereyağı almışlardır. Bunun üzerine söz konusu martolos reisinden şikâyetçi olmuşlardır.³⁸⁶ Yine Yovan Balaban, aynı sancağın İvranya kazasının köylerinde de benzer faaliyetlerde bulunarak değirmenleri basmış ve reayanın atlarını, koyunlarını çalmıştır³⁸⁷. Bunun üzerine Yovan Balaban ve yetmiş adamının Sultan I. Ahmed Han Vakfı'na ait yaylalara yaptıkları tecavüzün/eşkıyalığın önlenmesi ve

384 Aylin Dengiz Ökke, *Mühimme Defterlerinde Kayıtlı Avrupalı Hükümdarlara Gönderilmiş Nâme-i Hümayûnlar (1545-1696)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s. 564-565.

385 BOA. MD. nr. 90, s.11.

386 91 Numaralı *Mühimme Defteri* (H. 1027-1028 /M. 1646-1647) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 140, İstanbul 2015, s.184.

387 91 Numaralı *Mühimme Defteri* (H. 1027-1028 /M. 1646-1647) Özet -, s.186.

mandıralardan aldıkları koyun ve yağların sahiplerine iade edilmesi istenmiştir³⁸⁸.

11.1. II. Viyana Kuşatması Sonrasında Hıristiyan Martoloslar

Hıristiyan martolosların asayiş sorununun bir parçası olma hadisesinin ilk emareleri 16. yüzyılın sonlarında görülmekle birlikte artık 17. yüzyılda kanıksanmayan bir hal alacaktır. Bu konuda özellikle Kutsal İttifak ile yapılan uzun süreli savaşlar bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'nin martolosbaşı olarak atamış olduğu bazı Hıristiyan liderler daha sonra Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında mensubu olduğu devlete ihanet ederek Avusturya'nın yanında yer almışlardır. Özellikle II. Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine bu tür olaylar sıklaşmıştır. Savaşın uzun sürmesi ve işe yarar askerlerin cephede olmasından faydalanan birtakım haydutlar ve eşkıyalar yol kesme, adam öldürme, çiftlik basma ve kervan soyma gibi olaylara karışmışlardır. Haydutların bazıları komşu kazalara saldırıp kendi bölgelerinde saklanma yoluna gitmişlerdir. 1686 yılının haziran ayında Paşa ve Köstendil sancaklarından bazı haydutlar Sofya bölgesinde eşkıyalık yaparak söz konusu sancaklarda saklandıkları tespit edildiğinden Sofya Müteselliminin isteği üzerine Paşa ve Köstendil ayan ve martoloslarının söz konusu eşkıyaların hakkından gelmeleri istenmiştir³⁸⁹.

II. Viyana Kuşatması sonrasında başlayan uzun savaşlar nedeniyle bölgedeki askerlerin orduya katılmaları ve yerel asayişin bozulmasıyla birlikte Rumeli'de birçok yerde eşkıyalar türemiştir. Karaferye, Alasonya ve Serfice bölgelerinde oraya çıkan eşkıyalar bu bölgelerdeki dağlık alanı kullanarak Müslüman ahalinin evlerini ve çiftliklerini yağmaladıkları için bunların eşkıyalıklarını sona erdirmek amacıyla 1688

388 BOA. MD. nr. 91, s.97.

389 Mesut Demir, *a.g.e.*, s.220.

yılında bu kişilerin martolos olarak görevlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Ancak bu kişiler zorla başlarına Stefan (Ostopan) adlı eşkıya başını martolosbaşı olarak görevlendirmişlerdir. Eşkıya kökenli bu martolosların pervasız davranışları üzerine bazı Hristiyan köylerinden birer ikişer kişi daha onlara katılarak asayişsizliğin daha da artmasına neden olmuşlardır. Bu nedenle Kaferye ahalisi adına Salih adlı bir kişi Nisan 1689 tarihinde şikâyetle bulunduğundan Osmanlı Devleti, Selanik Beyi İsmail Paşa'ya söz konusu bölgedeki asayiş olaylarını sona erdirmesi ve martolosları Müslümanlardan seçmesini emretmiştir³⁹⁰. Aynı durum Sofya-Belgrad yolundaki yerleşim yerleri için de geçerli olmuştur³⁹¹.

1689 yılında Rumeli'nde, bugünkü Yunanistan'ın Larissa veya Osmanlı dönemindeki adıyla Yenişehir-i Fenar bölgesindeki, Baba Derbendi çevresi başta olmak üzere Pazarköprü'den Katerina, Gölova, Tire ve Kozköy bölgelerine yakın olan yerleşim yerlerinden bazı eşkıyalar, bölgelerindeki köyleri yağmaladıkları gibi üç yüzden fazla kişiden oluşan bir hac kervanını da yağmalayarak birçok kişiyi öldürmüş ve bir kısmını da yaralamışlardır. Eşkıya takibi sonunda ele geçirilen bir eşkıyanın bölgedeki asayişsizliğin sorumlusu olarak martolosbaşını itiraf etmesi üzerine Osmanlı yetkilileri söz konusu Hristiyan martolosbaşısıyla birlikte tüm Hristiyan martolosbaşlarını görevden alarak bundan sonra sadece Müslümanlardan martolosbaşların bölgede görev yapmasını emretmiştir. Bunda Hristiyan martolosbaşının yerli dindaşlarının eşkıyalık faaliyetlerine göz yummasının

390 Hasan Basri Türk, *13 Numaralı Atık Şikâyet Defteri (VR.1-142) Değerlendirme-Çeviri Metin (H.1100/ M. 1689)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.105.

391 Bekir Gökpınar, Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkıyalık ve Asayiş Olayları (1683-1699), s.276. "II. Viyana kuşatması sonrası Sofya-Belgrad yolunda görülen eşkıyalık daha çok buralarda bulunan Sırp ahalisi arasında özellikle geri hizmet sınırında yer almış martolos, derbentçilik gibi görev yapmış Hristiyanlar da bulunmaktaydı. 1687-1688 yıllarında bu bölgelerin işgal altına girilmesi ile Sofya-Belgrad arasındaki kale ve palankalara Sırp isyancılar ve haydutlar saldırmışlar, önemli geçitleri abluka altına almışlar, yol üzerinde yiyecek, para ve cephanesini kervanlarını soymuşlardır." Bkz aynı eser.

etkisi büyüktür³⁹². Osmanlı Devleti bu olaylar karşısında önlem olarak martolosların Müslümanlardan seçilmesini sağlamaya çalışmıştır. Ancak martolosların tamamen Müslümanlardan seçilmesi birden bire olmamıştır. Önceleri martolosbaşı Müslümanlardan seçilirken diğer martoloslar Hristiyanlardan seçilmiştir. Martolosbaşının Müslüman olmasına rağmen Hristiyan martoloslar, reayaya zulmetmeye ve aldıkları ücretlerden başka reayayı kollarından asıp kırk elli kuruş fazladan haraç almaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine Yenişehir-i Fenar'a bağlı Argalestini'de bulunan ve Darüssade Ağası Hacı Hüseyin'in Haremeynü's-Şerîfeyn'e vakfettiği köylerin reayası, ücretlerini kendileri vermek kaydıyla martolosların Müslümanlardan seçilmesini istemiştir³⁹³. Bu durum Yunanistan'ın diğer bölgeleri için de geçerlidir. Nitekim Koniçe ve Hurpeşte bölgesinde ortaya çıkan 70-80 kadar eşkıyanın yakalanması için Ağustos 1691 tarihinde martolosların Müslümanlardan seçilmesi gerektiği yönünde Nasliç kadısına emir verilmiştir³⁹⁴. Ancak Hristiyan martoloslar sahip oldukları ayrıcalıkları ve görevleri bırakmak istememişlerdir. 1 Temmuz 1690 tarihinde Yenişehir-i Fenar'ın Argalestini köyü ve civarlarındaki Hristiyan martolosların yerine Müslümanların atanmasına rağmen seksen civarında eski Hristiyan martolosun hala ahaliden martolosluk akçesi topladıkları yönünde şikâyetler gelmiştir. Bunun üzerine Yenişehir-i Fenar ve Argalestini voyvodalarına bu durumun engellenmesi için emirler gönderilmiştir³⁹⁵.

1690'ların ilk yıllarında Kosova bölgesindeki Noveberde kazasında haramî ve haydut eşkıyası yaz mevsiminde Müslümanlara zulmetmişler ve büyük zararlar vermişlerdir. Kış mevsimi yaklaştığında devlete tabi olduklarını belirte-

392 Mehmet Ali Tan, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180)*,), Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 105-106, 224.

393 Muzaffer Fehmi Şakar, *a.g.e.*, s.74.

394 BOA. MD. nr.102, s.32.

395 BOA. MD. nr.100, s.40.

rek martolos olduklarını bildirmekte, ancak yaz geldiğinde haydutluğa yeniden başlamakta ve fukaranın sıkıntıya düşmesine neden olmaktadır. Bu sebeple Noveberde ve çevresindeki kazalarda kefare martolosların zararlarının def edilmesi istenmiştir. Bunun için Kara Mustafa Paşazade Eubekir görevlendirilmiştir. Ayrıca 1692 yılında 80 nefer piyade levendat ile birlikte Üsküp ve Arnavutluk taraflarından Niş ve Belgrad taraflarına giden derbentleri ve yolları korumak ve muhafaza etmek ve hala nakli emr edilen zahire ve mühimmat arabalarının ve tüccar taifesinin ve sair yolcuların derbentlerden emin bir şekilde geçmelerini sağlamak şartıyla Üsküp sancağı beyliği Halil'e tevcih edilmiştir³⁹⁶.

Martolosluk sistemi için II. Viyana sonrası savaşlarda bazı martolosların sadakatsizlikleri, Avusturyalılarla olan münasebetleri ve yarattıkları kargaşalar bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde martoloslar köylere saldırarak köylüleri soymuş, mallarını yağmalamış ve zaman zaman da eşkıya gruplarıyla birlikte hareket ederek asayişin hepten bozulmasına neden olmuşlardır. Bunun üzerine sistemi yeniden düzenlemek isteyen Osmanlı Devleti, martolosların görevini derbentleri korumakla sınırlandırmaya başlamıştır. Devlet, eskiden martolosluk yapan kimselerin affedilmeleri karşılığında bir yıl boyunca ücretsiz martolosluk yapmalarını şart koştuğu gibi bu görevi kabul etmeyenlerin yerine başta Arnavutlar olmak üzere Müslüman martoloslardan görevlendirme politikasına başvurmuştur. Bu politikanın bir sonucu olarak geçim sıkıntısı çeken eski martoloslar birer eşkıyaya ve sorun yumağına dönüşmüşlerdir³⁹⁷.

Mayıs 1708 tarihinde Karaferye, Manastır, Girinye, Tırhala, Karlılı, Yenişehir-i Fenar, Florine, Manastır, Kesriye, Horpişte bölgelerindeki derbent ve kazalarda görevlendirilen

396 BOA, MD, nr.102, s.218.

397 Michael Palaiet, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.66-67.

martolosların Müslümanlardan seçilmesi daha önceki tarihlerde kararlaştırılmış ve birçok emir verilmesine rağmen, alınan kararlar bu sahada uygulanamamıştır. Bu nedenle bir kez daha Hristiyan martolosların atanması uygulamalarına son verilip kadı ve ayanların ittifakıyla güvenilir ve dürüst Müslümanlardan kefiller alınarak atama yapılması istenmiştir³⁹⁸. Bu isteğe rağmen istenildiği şekilde dürüst ve güvenilir Müslüman kişilerden martolosların atanmadığı görülmüştür. Karaferye, Filorine, Manastır, Girinye, Horpişte ve civarındaki kazalarda bulunan derbentlerdeki martolosbaşı ve martolosların bazılarının azli veya tebdili gerektiğinden bu görev Kapıcıbaşı Osman'a verilmiş, ancak Osman, Müslümanların içinden dürüst ve güvenilir kimse-leri bu görevlere getirmesi gerekirken getirdiği bölükbaşı ve levendâtların bazıları hizmetlerini hakkıyla yerine getirmemiş hatta eşkıyalık hareketlerine karışmışlardır. Ocak 1709 tarihinde Osman Ağa'ya daha dikkatli olması ve derbentlere karışmaması istenmiştir³⁹⁹. Hristiyan martolosların varlığı eskisi kadar olmasa da belirli mıntikalarda 19. yüzyıl ve daha sonraki dönemlerde bile devam etmiştir⁴⁰⁰. Nitekim 1900'lerin ilk yıllarında bile hala Hristiyan martolosların görev aldığı görülmektedir. Söke bölgesindeki bir davada Rum Hristoloma veled-i Dimitri'nin aslen martolos olduğu ibaresi geçmektedir⁴⁰¹.

Sınır ve derbentlerde bulunan Hristiyan martolosların aksine maden bölgelerinde koruma ve işletme görevlerinde bulunan martoloslar, daha uzun süreler varlıklarını devam ettirmişlerdir.⁴⁰²

398 BOA. MD. nr. 115. s.577.

399 BOA. MD. nr.116. s.27.

400 Milan Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul, 1978, s.60.

401 Mustafa Özdemir, 275 Nolu Söke Şer'iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Aydın 2009, s.191-192.

402 Срђан катић, "Рударство Чемерна И Троглава (16-17. Века)", *Наша Прошлост* 16, Народни Музеј Краљево Историјски Архив Краљево, Краљево 2015, s. 17.

12.Martolosluk ve İslam

12.1.İhtida Hareketleri

Rumeli’de ve diğer bölgelerde bulunan kalelerde ve derbentlerdeki martoloslar ahalinin ve bölgenin durumuna göre Müslümanlardan ya da Hristiyanlardan seçilmişlerdir. Bunun dışında bazı Hristiyan martoloslar zamanla Müslüman olarak kademe ve gelirlerini arttırmışlardır. Eylül 1560 tarihinde günlük 50 akçe ile Donbo Kalesi (Budin) martoloslarının yüzbaşısı ve uzun süredir serhaddin emektarlarından olan Anton Pire Bey isimli kişi, İslam ordularının atlı ve yayaalarına kılavuzluk yapmış, çeteleri bozmuş, başlar kesmiş ve yoldaşlık etmiştir. Daha sonraları kendisi İstanbul’a gelip Muhammed ismini alarak Müslüman olmuş ve kendisine 10.000 akçelik tımar tevcih edilmiştir⁴⁰³.

Osmanlı Devleti’nin uygulamış olduğu istimalet politikası ve Müslümanların Hristiyanlara göre daha fazla hak sahibi olması gibi etkenler Hristiyan martolosların zamanla Müslümanlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Ivo Vukcevice’ye göre, 1528 yılında Bosna bölgesindeki Gorjini Vakuf (Üsküf) köyünde bulunan 60 martolostan 15 tanesi müslüman geri kalanı Hristiyanıdır. Müslümanların isimlerine bakıldığında bunların eskiden Hristiyan olduğuna dair işaretler bulunmaktadır. Buna, Yusuf Radunovic, Said Rodunovic, Mustafa Mihovilich gibi isimlerdeki soy isimlerini kanıt olarak göstermektedir. Yine ona göre 1558-59 yıllarında Budin Kalesi etrafındaki kalelerde faaliyet gösteren martolosların yüzde sekse ni artık Bosna’nın küçük köylerindeki Müslüman ailelerden gelmektedir. Bu kişiler özellikle sınırlarından Tuna, Morava ve Timok nehirleri vadilerindeki alanlardan batıya doğru faaliyet göstermişlerdir.⁴⁰⁴ Dritan Egro da Arnavutluk’un fethinden sonra Osmanlı askerlik teşkilatında yer alan Hı-

403 BOA. MD. nr.4. s.125

404 Ivo Vukcevice, *Croatia 2: Ludwig Von Gaj Opposes Croatia’S Hungarian Heritage*, Printed in the United State of America 2013, s.338-340.

ristiyan tımarlı sipahilerinin zamanla Müslümanlaştığından bahsetmektedir⁴⁰⁵. Bu durum Arnavutluk'ta da diğer yerlerde olduğu gibi yaşanmış ve yeni Müslüman olanlar Hristiyan isimleriyle birlikte yeni Müslüman olanlara verilen Abdullah ismini almışlardır⁴⁰⁶.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki Hristiyanları askere alması ve onlara bu teşkilatta görev vermesi Bosnalıların, bir kısım Sloven, Hırvat, Sırp ve diğer grupların Müslüman olmasını kolaylaştırmıştır. Antonina Zheliaskova'ya göre bunun en büyük nedeni Müslüman olduktan sonra reayanın her türlü özgürlüğe sahip olmasıdır. O, bu duruma İzvornik martoloslarını örnek göstermektedir⁴⁰⁷. Klára Hegyi, Müslüman olan martolos gibi askeri zümrelerin geleneksel olarak Abdullah adını taşıdıklarını belirtmektedir. Ayrıca ona göre martolosların bazılarının adlarının Ferhat b. Abdullah gibi sıfatlar taşımaları onların babalarının ihtida eden sınıftan olduklarını gösterdiğini kaydetmektedir⁴⁰⁸.

Askeri teşkilatta görev alan martoloslar arasında müslümanlaşma hadisesi 16. Yüzyıldan itibaren hızlanarak devam etmiştir. Hristiyan martolosların Müslüman ve islami isimlerinden oluşan iki ad kullanmaları 17. Yüzyılda tek isme düşmüştür. Temeşvar sınırındaki Branik Kalesi'ndeki değişimi örnek göstermektedir⁴⁰⁹. 1567 yılında Budin'de bulunan İtalyan Marco Antonio Pigafetta şehirde bulunan bütün Türklerin Hırvatça bildiğini ifade etmektedir⁴¹⁰.

Anto Iviç, 1480'lerden itibaren Hırvatistan, Sırbistan ve Dalmaçya bölgelerinde martolosluk yapan Ulah ve Sırpların bir kısmının zamanla Müslümanlaştığını belirtmektedir.

405 Dritan Egro, *Islam in Albanian Lands during the First Two Centuries of the Ottoman Rules*, The Enstitü of Social and Economic Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfilment of the Requirement for the Degree of Doctor of Philosophy in History, Ankara 2003, s. 190-200.

406 Bilge Keser, *XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı (1551-1583)*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998, s.14-15,38.

407 Antonina Zheliaskova, "a.g.e.", s. 190.

408 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.35.

409 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.39.

410 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.267.

1550'lerde Varvar bölgesinde 23 yeni Müslüman askeri hâne bulunurken Rumbocima bölgesinde beş yeni bekar Müslüman martolos askeri vardır ve bunlar yeni Müslüman olmuş kimselerdir⁴¹¹. Daha önceleri toplumun yüksek asiller sınıfı içerisinde başlayan İslamlaşma cereyanı daha sonra kendilerine timarlar verilmiş Hristiyan sipahiler, voynuk ve martolos gibi yardımcı kuvvetler arasında da yayılmaya başlamış görünmektedir. Malum olduğu üzere Osmanlı idaresi Balkan coğrafyasında raiyyetten olanlara ya da alelade askerlere timar vermemiştir⁴¹². 16. yüzyılda Bosna'da Müslüman nüfus %160 artarken Hristiyan nüfus %123 düşmüştür. Bu durum halkın çoğunluğunun İslamiyet'i seçmesiyle açıklanmaktadır⁴¹³. Nitekim 29 Haziran 1574 tarihinde önceden Hristiyan olan, ancak daha sonra İslamiyet'i benimseyerek Ali adını alan bir kişi, Novi (Nova) Kalesi'nin martolos ağalığının kendisine verilmesini rica etmiştir⁴¹⁴. Onun bu isteği kabul edilerek Novi (Nova) Kalesi'nde martolos ağalığı beratı kendisine verilmiştir⁴¹⁵.

1586 yılından 1643 yılına kadar Ulahlar başta olmak üzere martolosların büyük bir çoğunluğu Avusturya ile olan savaşlar neticesinde farisânlar ve azaplarla birlikte kalelerde görev almışlardır. Bu ilişki birçok Ulah'ın Müslüman olmasıyla sonuçlanmıştır⁴¹⁶.

Sınır bölgelerindeki martoloslar gibi Tuna Nehri civarında görev yapan martololsarın bir kısmı da zamanla Müslüman olduğu varsayılabilir. Nitekim 1527 yılında Dubra

411 Anto Ivić, "Prilozni Poznavanju Pučanstva Rame Od Srednjeg Vijeka Do Konca Osmanske Vladavine", *Bosanski Ban Tvrtko "Pod Prozorom u Ramu" Međunarodni znanstveno-stručni skup Prozor, 11. kolovoza 2016*, Prozor – Sarajevo – Zagreb 2016, s.416.

412 Uğur Altuğ, *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Timar Sistemi, Demografi, Yerleşme Ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010, s.210.

413 Mehmet Emin Yardımcı, *Nüfus ve Arazi Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarında Bosna Livasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İktisat Tarihi Anabilimdalı, Doktora Tezi, İstanbul İstanbul 2004, s. 151.

414 BOA. MD. nr. 25, s.185.

415 BOA. MD. nr. 25, s.189.

416 Nenad Moacanin, "a.g.e.", s. 80.

Vica, Zaton, Drmno (?), Kisiljevo, Požeženo, Rudarovac, Bi Jukotinci (?), Kličevac, Vučji Dol, G. Klepečka, Braničevac, Usje, Kusice, Vinci, Topolovnik köylerinde 329 martolos görev yapmaktadır. Bunların 15'i müslümandır. Buradan da anlaşılacağı üzere nehir martalozlarının büyük bir bölümü hristiyandır⁴¹⁷.

12.2. II. Viyana Sonrası Müslüman Martoloslar

II. Viyana kuşatmasının başarısız olması üzerine uzun süren Avusturya-Osmanlı Savaşları başlamıştır. Bu savaşlar sırasında Hristiyan bir güç olarak giderek üstün kazanmaya başlaması Osmanlı kısmında kalan bazı Hristiyan unsurlarında bu kuvvete destek vermesine neden olmuş ve bazı kaleler elden çıktığı bazıları da harap hale gelmiştir. Bu nedenle bazı kalelerde bulunan martoloslar ve muhafızlar görev yerlerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. 1689 yılının kasım ayında daha önceki çarpışmalarda görevlileri ayrılan Eğri Palankası'nın yeniden ele geçirilmesinin ardından idarecisi olan Rüstem Bey'den palankanın dağılmış olan azap ve martoloslarını yeniden palankada görevlendirmesi ve düşmana karşı kış boyunca palankanın korunması emredilmiştir⁴¹⁸. 1689 yılında martolosbaşı olan Ivaz divana başvurarak martolos topluluğunun yaşanan olaylar neticesinde dağılmış ve perişan olduğunu ifade ederek artık martolosluk bayrakları altında Hristiyan tüfek kullanan martolos istihdam edemedikleri için daha önceden memleket savunması için para karşılığı tutulan kişilerin martoloslardan olmaması konusunda ricada bulunmuştur. Onun bu isteği üzerine Timurhisar ve Drama ve Siroz ve Zihte ve Nevrakob ve Menlek ve Petriçe ve Radomir ve İştib ve Koçan ve Toyran kadı, ayanlara ve beyle-

417 Олга Зиројевић, “Чувари Дунава”, *Smakina Novak Em Son Epooue Recueil Des Travaux Symposium international Donji Milanovac, 16—17 septembre 1986*, Belgrad 1988, s.33.

418 Reşat Çelik, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1-90)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 63.

rine memleket korunması için ücret karşılığı tutulacak kişilerin sadece Müslüman tüfekçilerden oluşması emredilmiştir⁴¹⁹.

II. Viyana Kuşatması sonrasındaki savaş döneminde Hristiyan martoloslar gibi Müslüman martoloslar da görevlerini ihmal ederek asayişsizliğin bir parçası haline gelmişlerdir. Bu konuda Eğridere martolosbaşısı iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bugün Kriva adıyla anılan eski bir Osmanlı kasabası olan Eğridere içinden geçen küçük akarsu (Vardar ırmağının kolu olan Kriva Reka) sebebiyle Osmanlı kaynaklarında Eğridere olarak adlandırılmıştır. Bir palankaya da sahip olan Eğridere, Osmanlı idaresi sırasında Kosova vilâyetinde yer alan bir kaza merkeziydi⁴²⁰. Merhum Bayram Paşa'nın, 1634 yılında, Üsküb sancağında Eğridere adlı derbentte (büyük derbent) yaptırdığı kale ve hanın muhafazası için hizmet etmek üzere Karatova martoloslarından üç nefer ve bunların üç nefer yamakları tayin edilmiştir. Ancak bu yamakların beratları olmadığından köy zabitleri bunlara müdahale etmiştir. Yamakların muafiyetlerine dair berat verilmesini mütevellî Mehmed Kaptan rica etmiştir⁴²¹. Bu bölgede bulunan derbendin sınırlarından sorumlu olan derbentçiler, diğer derbendin sahasına giremezlerdi. Kendi derbentlerinde bir nevi jandarma kuvveti olarak yollarda ve geçitlerde güvenliği sağlama görevleri vardı. Eğridere Derbendi'nde ve Üskok, Çonya, İvlasne yaylaklarında eşkıya zuhur edince, derbentçiler burayı koruyup bekçilik etmekle görevlendirilmiştir. Hatta içlerinden yaşlı ve iş göremez halde olanların yerlerine adam tutarak vazifelerini ifa etmeleri emredilmiştir⁴²². 1689 yılında Köstendil ve Samakov başta olmak üzere çevre yerlerde haydutlar türemiş ve martolosların bir kısmı da bunlara

419 Mehmet Ali Tan, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180)*, T.C. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 132-133.

420 Micahel Kiel, "Eğridere Palankası", *DV İslâm Ansiklopedisi*, EK-1-Ankara 2020 s. 392-394.

421 BOA. İE.EV. 7: 856

422 Ayşe Değerli Keçici, "Osmanlı Devleti'nde bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1):44-53 (2008), s.49.

katılarak eşkıyalığa başlamışlardır. Bunun üzerine Eğridere martolosbaşısı olan Hasan, martolos başbuğu ilan edilerek çevredeki bütün martolosbaşılarının ve martolosların başına getirilerek eşkıyanın bastırılması amaçlanmıştır. Martolosbaşı Hasan'a, emri altına girmek istemeyenlerin isimlerini Divân'a bildirmesi istenmiştir. Hasan, temmuz ayında, eşkıya takibi sonucunda elde edilen at, sığır ve diğer mallara sahip çıkanları Divân'a şikâyet ederek bunların kendi hakları olduğunu ileri sürmüştür. Aynı ay martolosbaşısı Hasan, Köstendil sancağındaki diğer asker gruplarıyla birlikte haydut eşkıyasının yakalanması için ferman ile görevlendirilmişlerken bazı sürücüler tarafından adamlarının sefere götürülmek istendiği yönünde Divân'a şikâyetinde bulunmuştur. Divân'dan Köstendil sancağında bulunan kadılara, martoloslara ve iş erlerine gönderilen emirde işbirliği içinde eşkıyaya karşı mücadele ettiklerinden Hasan'a ve adamlarına müdahale edilmemesi istenmiştir. Bu kadar yetkiye rağmen Hasan eşkıya takibinde istenildiği gibi başarılı olamamıştır⁴²³.

1689 yılında Eğri Kalesi muhafızı olan Rüstem Bey'den Eğridere Palankası'nın yeniden güçlendirilmesi için palanka askerleriyle martolosbaşısına bağlı askerlerin yeniden palankaya getirtmesi istenmiştir. Zira palankada bulunan martolosbaşı ve askerler palankanın harap olmasından dolayı burayı terk etmişlerdir⁴²⁴. Kaleyi terk eden martolosbaşısının eşkıyalığa başladığı görülmektedir. Deli Sinanoğlu Kara Hasan adlı martolosbaşı, Bosna taraflarına giden İsmail ve validesini Eğridere Palankası'nın yanındaki handa gece vakti soyarak dört yüz kuruşlarını ve üç yüz kuruşluk mallarını gasp etmişlerdir⁴²⁵. Bu durumun oluşmasında, Kutsal İttifak ile yapılan

423 BOA. MD. 98. s.187, 221-222, 236.

424 Reşat Çelik, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1-90)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 63.

425 Hasan Basri Türk, *13 Numaralı Atık Şikâyet Defteri (VR.1-142) Değerlendirme-Çeviri Metin (H.1100/ M. 1689)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019, s.257.

savaşın uzun sürmesi ve bölgesi askeri güçlerin varlığının azalmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

1690 yılında Sergi adlı şahsa Eğridere ile Radomir arasındaki derbendi koruyacağına dair söz vermesi üzerine bu bölgelerin muhafızlığı verilmiştir. Buna rağmen Sergi, bir müddet sonra etrafına topladığı beş yüz ila altı yüz kişilik bir kuvvetle Köstendil, Kumanova, Eğridere, Radomir, Koçana ve Binyalise bölgesindeki yollarda yol kesme, adam soyma ve çeşitli eşkıyalık faaliyetlerine girişmiştir. Bunun üzerine 1690 yılının Ağustos ayında bu bölgelerdeki eşkıyalığı sonlandırmak için Eğridere Palankası'nın muhafızı Hüseyin, Köstendil Muhafızı Kurd Mehmet, Koçanya ve Binyalise muhafızı Şaban, Kumanova muhafızı Halil ve İvazoğlu Mehmet'le birlikte diğer bölgelerdeki martolosbaşılara emir verilmiştir⁴²⁶.

Aynı yılın ekim ayında ise Eğridere bölgesindeki Kumanova martolosbaşısı olan İvaz Mehmet, eşkıya takibini bırakıp kendisi bölgesindeki reayanın malına ve canına kast ederek zorla her ay beşer altışar yüz kuruş haraç almaya başlamıştır. Hakkında Divân'a şikâyet başvurusu yapılması üzerine onun martolosluk görevinden alınarak eşkıyalık faaliyetlerinin sona erdirilmesi istenmiştir. Bu olaydan sonra Osmanlı Devleti, palankalarda bulunan martolosların artık Hristiyanlardan değil Müslümanlardan seçilmesi ve Hristiyanların silahlı gezmesine izin verilmemesi yönünde karar almış ve bu kararın tatbiki için Eğridere Muhafızı Hüseyin'e emir göndermiştir⁴²⁷. Ancak daha sonraki dönemlerde bu emrin uygulanmadığı ve martolosların yine bölgedeki Hristiyan köylerden seçilmesi usulüne devam edildiği görülmüştür. Bu politika uyarınca 10 Ağustos 1695 tarihinde 162 kişilik Eğridere martoloslarının üçü hariç tamamı Hristiyanlardan oluşmaktadır⁴²⁸.

426 BOA. MD. nr.100. s.77; Muzaffer Fehmi Şakar, *a.g.e.*, s.144.

427 BOA. MD. nr.100. s.67; Muzaffer Fehmi Şakar, *a.g.e.*, s.123.

428 BOA. MAD.d. 2740, s.183-189

Martoluktan alınan eski Martolosbaşı Kara Hasan bir müddet sonra cüretini arttıracak ve artık Osmanlı askerlerini ve onlara giden para postalarını da soymaya başlayacaktır. Nitekim Viyana Kuşatması'nın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine başlayan uzun süreli savaşlar sebebiyle ordu sürekli cephelerde bulunmak zorunda kalmış ve askerlerin ulufe-leri ve ihtiyaçları için "hazine" ordunun bulunduğu mahalle gönderilerek orada dağıtılmıştır. Bu durum eşkıyaların ve eski martolosbaşı Kara Hasan'ın dikkatini bu para trafiğine yöneltmiş ve yol üzerinde baskınlar yaparak hazineyi sık sık yağmalama girişiminde bulunmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Belgrad'da bulunan orduya 1692 yılında Maraş Beylerbeyi Arnavut Ali Paşa vasıtasıyla Edirne'den gönderilen para, Niş ile Aleksence menzili ortasında ormandan çıkan 400 kadar eşkıya tarafından yağmalanmıştır. Bu olayda devlet, Belgrad'a kadar olan bölgedeki eşkıyaların teftişi için görevli olan Edirne Bostancıbaşı sorumlu tutmuştur⁴²⁹. Yapılan takibat ve tahkikat sonucunda soygunu gerçekleştirenlerin eski Eğridere martolosbaşısı olan Kara Hasan ve adamlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Kara Hasan, Eğridere ve çevresi Avusturya kuvvetleri ve müttefikleri tarafından işgal edildiğinde 150 kadar adamıyla birlikte isyan ederek dağlara kaçmış, daha sonra da palanka ve kasabadaki evleri yakmıştır. Bu süre zarfında eşkıya ile birlikte kışın çiftliklerde, yazın ise askeri ve ticari yollarda yağmalama faaliyetlerine devam etmiştir. Bu nedenle derhal yakalanması için emir verilmiştir. Bu amaçla bir taraftan piyade, süvari, Arnavut askeri ve 1.000 kadar yeniçeri ile Rumeli Beylerbeyi Arnavut Mahmud Paşa görevlendirilirken diğer taraftan Morava Köprüsü ve Devebağırta Derbendi bölgesindeki eşkıyanın izini takip etmek için Hasan Paşa Palankası'ndan Niş'e kadar yolların güvenli-

429 BOA. MD. nr. 104/74; Bekir Gökpinar, Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkıyalık Ve Asayiş Olayları (1683-1699), s.279.

ğinden sorumlu olan Mehmed Ağa görevlendirilmiştir⁴³⁰. Osmanlı Devleti, Mahmut Paşa'dan Hasan'ın yakalanmasını ardından bir mübaşir ile Edirne'ye gönderilmesini istemiştir⁴³¹.

Temmuz 1696 tarihinde Eğridere palankası dizdarı, merkeze mektup gönderip Eğridere martolosbaşı olan Hüseyin'i şikâyet etmiştir. Şikâyetinde bulunan martolosbaşı, Eğridere Derbendi'ni muhafaza eden martolos taifesinin kendi yanına geldiklerini ve başları olan Hüseyin'in hizmetini yapmadığını, açgözlülük yaptığını ve kendilerinden akçe aldığını belirterek şikâyetçi olduklarını dile getirmiştir. Bununla birlikte bir kimsenin malı çalındığında veya gasp edildiğinde martolosbaşı eşkıyalarla işbirliği yaparak bargirleri götürüp mezde? namıyla peşin akçelerini alıp yolculara zulmetmektedir. Hüseyin'in görevden alınarak yerine her yönüyle yarar ve hizmetin gereğini yerine getirmeye kadir olan palanka sakinlerinden Osman'ın getirilmesini rica etmişlerdir. Baş Muhassebe Defterleri'ne bakıldığında martolosbaşı olan Hüseyin'in yaşlı biri olduğu görülmüş ve bölgeye mübaşir tayin edilerek ahaliden durumu soruşturması, eğer söylenildiği gibi Hüseyin suça bulaşmışsa görevden alınarak yerine Osman'ın atanmasına karar verilmiştir⁴³².

1704 yılının mart ayında Debre Kazası'nın Dirmen köyü'nün Müslüman ve Hıristiyan ahalisi Kalkandelen, Kırcaova, Pirlepe, Ohri ve Debre kazalarından bir araya gelen haydut adlı eşkıyalar ve bazı martolosbaşlarıyla birlikte basılarak yağmalanmıştır. Söz konusu kişiler köy halkının mallarını, paralarını ve hayvanlarını aldıkları gibi bazı kadınları ateşe atmak gibi vahşiliklerde bulunmuşlardır. Bunun üzeri-

430 BOA. MD. nr. 104/121; Bekir Gökınar, Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkıyalık Ve Asayiş Olayları (1683-1699), s.283-284.

431 BOA. MD. nr. 104. s.158

432 BOA. MD. nr. 108. s.352

ne söz konusu kadı ve beylere suçluların cezalandırılması için Ekim 1705 tarihinde emirler verilmiştir⁴³³.

Osmanlı Devleti'nin idari taksimatında Sancak bölgesi içinde yer alan günümüzde ise Karadağ ülkesinin kuzey-doğusunda bulunan Rozaje bölgesinin martolosbaşı olan İbrahim ve oğlu Ömer, eşkıyalık faaliyetlerine başlayarak asayiş bozmuşlardır. 1725 yılında Osmanlı Devleti tarafından görevinden el çektirilen İbrahim ve oğlu Ömer, gelen emri dinlemedikleri gibi başlarına kendileri gibi Arnavut olan Rugovalı kimseleri de toplayarak yeni atanan martolosbaşısını öldürdükleri gibi kasabanın kalesini de kuşatmışlardır⁴³⁴.

8 Haziran 1767 tarihinde Eğridere Derbendi martolosbaşı olan Hacı Ali adlı görevli bu bölgeden geçip giden ve hayvancılıkla uğraşan kişilerden kanun dışı olarak *bâc-ı mürûr* adı altında geçiş akçesi almıştır. Yapılan şikayetler neticesinde bu işten men edilmiştir⁴³⁵.

12.3.Bir İstimalet Politikasının Aracı Olarak Martolosluk

Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla birlikte Rumeli topraklarında yaşayan başta Sırp ve Yunanlılar olmak üzere devletin savaştığı diğer devletle işbirliği ve destek arayışında olan belirli bir kesim türemiştir. Özellikle savaş dönemlerinde öne çıkan bu kişiler etraflarına topladıkları adamlarla eşkıyalık faaliyetlerinde bulunarak asayiş bozmuş ve devleti zor durumda bırakmışlardır. 1787-1792 yılları arasında önce çatışmayla başlayan, ama daha sonra savaşa dönüşen Osmanlı-Rus ve Avusturya mücadeleleri sırasında Nikos Tsaras adlı Makedonyalı bir kişi başına topladığı adam-

433 Ayşe Kavak, *12 Numaralı Mühimme Zeyli (H. 1117 / M. 1705) (İnceleme-Metin)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2014, s.130-131.

434 R. Šćekić, Ž. Leković & M. Premović, "Political Developments and Unrests in Stara Raška (Old Rascia) and Old Herzegovina during Ottoman Rule", *Balkanica* XLVI (2015), s.91 (79-133)

435 BOA. C.ZB.21/1022

larla birlikte Rumeli’de asayiş bozarak kolluk kuvvetlerine sorunlar yaşatmıştır. Osmanlı Devleti, söz konusu kişiye martolosluk vererek isyanının önü aldığı gibi onun faaliyetlerinin önünü de almak istemiştir. Onun dışında iki önemli adamı olan Piziotades’e Serfice martolosluğu, Siaperes’e ise İnce Karasu Nehri martolosluğu verilmiştir. Tepedelenli Ali Paşa döneminde söz konusu kişiler onun denetimine tabi tutulmuş ve söz konusu derbentleri ona bıramak durumunda kalmışlardır⁴³⁶.

13.Martolosluktan Başka Görevlere Yükselen Kişiler

Osmanlı Devleti’nde, aslen martolos kökenli olup daha sonraki dönemlerde üst düzey devlet memurluklarına kadar yükselen bazı kimseler bulunmaktadır. 15. yüzyılda Şeyhülislamı yapan Şeyhülislam Hamit Efendi’nin kardeşinin oğulları bu görevi yürüttüğü gibi çeşitli vilayetlerde müderris olan bazı kişilerin babalarının da martolos kökenli olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu kişilere *martoloszâde* unvanı lakabı görülmektedir. Bu kişilerden Martoloszâde Abdullah, müderrislik, Rodos müftülüğü ve Bagdat kadılığı görevlerinde bulunmuştur.⁴³⁷ Bu örneğin yanı sıra Martolos Abdullah Efendi’nin oğlu Mahmud Efendi (Martoloszâde) de örnek gösterilebilir.⁴³⁸ Abdullah Efendi, aynı zamanda Saray Bosna Kadılığı da yapmıştır⁴³⁹.

14.Deliler ve Martoloslar

Martolosların önemli bir bölümü “divane” yani “deli” sıfatını taşımıştır. Klára Hegyi, kalelerde görev yapan hüris-

436 Dimitrios K. Lamprakis, *a.g.e.*, s.242-243.

437 Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani* 3, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul 1996, s.1010; Nev’îzâde Atâyî, *Hadâ’İku’l-hakâ’İk fî Tekmîlet’î-ş-şakâ’İk Nev’îzâde Atâyî’nin Şakâ’ik Zeyli (İnceleme - Tenkitli Metin)*, c.1., Haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, s.287, 303.

438 Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani* 3, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul 1996, s.919.

439 Nev’îzâde Atâyî, *Hadâ’İku’l-hakâ’İk fî Tekmîlet’î-ş-şakâ’İk Nev’îzâde Atâyî’nin Şakâ’ik Zeyli (İnceleme - Tenkitli Metin)*, c.1., Haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, s.772-773.

tiyan slavların bir kısmının ikinci ad olarak kullandıklarını Divane Nikola, Vukmir, Mirko ve Janko gibi örnekler vererek açıklamaktadır. Osmanlı askeri sınıfında olan “Deliler”e 1554 ödeme listesinde yer alan etnik köken olarak bakıldığında büyük bir çoğunluğunun Balkan kökenli olduğunu belirtmektedir. Onun çıkarımlarında 1554 ödeme listesinde yer alan 96 delinin isimlerinden birinin Anadolu diğerinin İran kökenli olduğu görülmektedir. Listedeki isimlerin büyük bir bölümü Tuna’nın alt taraflarında Vidin, Bulgaristan deltası, Bulgaristan, Makedon, Kuzey Yunanistan’lı, Sava ve Drina Nehrilerinin yerleşimcilerinden Sırp, Boşnak kökenlilerden oluşmaktadır. Özellikle Bosna Hersek kökenlilerin Müslümanlaşma süreçlerinden dolayı Divane veya Deli unvanının yanında islami dini bir isim eki bulunduğunu belirtmektedir⁴⁴⁰. Slav kökenlilerin deli veya divane ismiyle Osmanlı askeri teşkilatında yer almaları daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir. Bu kişilerin atlı süvari olanları kalelerdeki arkadaşlarından daha fazla ücret aldıkları gibi hizmetlerine karşılık tımar sahibi dahi olabilmişlerdir⁴⁴¹.

440 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.36-37.

441 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.37.

İKİNCİ BÖLÜM

MARTOLOSLARIN GÖREVLERİ

Osmanlı Devleti'nde martolosluk teşkilatının birkaç istisna dışında büyük oranda teşkilatlandığı yer Rumeli bölgesidir. Bunda Osmanlı tarihi boyunca savaşlarının büyük bir kısmını bu bölgelerde yapmış olmasının önemi büyüktür. Kuruluş devrinden itibaren Osmanlı Devleti, Rumeli'ye büyük önem vermiş ve burada olan ve olabilecek olan gelişmeleri takip etmeye çalışmıştır. Bu politikasının bir sonucu olarak bölgedeki askerî, istihbarî, ulaşım ve iletişim konusunda teşkilatlanmaya büyük önem vermiştir. Bu teşkilatlanma faaliyetlerinin neticesinde oluşturulan martolosluk teşkilatı da bölgenin muhafazası, kamu düzeninin sağlanması ve idame ettirilmesi açısından önemli görülmüştür. Bu doğrultuda martolosluk teşkilatına birtakım görevler ve sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. Bunların başlıcaları; istihbarat alma, derbent ve geçitleri koruma, düşman kuvvetlerini taciz etme, iskeleleri, panayırları, türbeleri, hanları, madenleri ve madencileri muhafaza etme, kalelerde muhafızlık görevini yürütme, Tuna Nehri ve çevresinde güvenliği sağlama, devlet görevlilerine muhafızlık etme, yardım ve vergi toplama işlemlerde devlet görevlilerine yardım ve onları muhafaza etme gibi görevlerdir. Bunların yanı sıra martolosların ön cephedekiler için yiyecek teminini sağlamak, iz sürmek, kalelerdeki marangozluk işlerini yapmak, nüfus kayıtlarının yapılmasını sağlamak gibi görevleri de bulunmaktadır⁴⁴².

442 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.251.

Martolosların yukarıda zikredilen görev ve sorumlulukları sadece kendi görev bölgeleri ve sorumluluklarıyla sınırlı kalmamış, ihtiyaç hasıl olduğunda farklı bölgelere ve farklı görevlere yönlendirilmişlerdir. Özellikle eşkıyalık hareketlerinin arttığı dönemlerde eşkıyaların toplandığı haber alındığında direkt olarak o bölgeye yönelmeleri gerekmektedir. 18 Eylül 1683 tarihinde Paşa ve Üksüp bölgesindeki asayişten sorumlu olan Ahmet, komşu bölgelerde olduğu haber alınan eşkıyalara karşı kendi bölgesinde olmadığı için benim yetki alanım değil diyerek harekete geçmemiştir. Bu konuda kendisine, kendi sınırı veya komşu sınırı olup olmadığına bakılmaksızın eşkıyaların her nerde olduğu haber alınırsa üzerine gitmesi yönünde emir verilmiştir. Ayrıca aynı belgede derbentlerde ve köy, kervan ve kasabaları korumakla görevli olan martolosların önlem olarak eşkıyaların üstelenbilecekleri mekanları teftiş etmesi de istenmiştir⁴⁴³.

1. İstihbarat Alma

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlardan beri martolosları kullandıkları önemli görevlerden biri istihbarat ve casusluk faaliyetleridir. Bu konuda martolosların yanı sıra akıncılardan da faydalanılmıştır⁴⁴⁴. Hoca Saadettin Efendi, Gelibolu ve çevresinin alınması sırasında gece vakitleri Osmanlı askelerine baskınlar düzenleyip zayıat verdiren Bizans askerlerinin faaliyetlerini engellemek ve Kalekonya Kalesi'ni alabilmek için Süleyman Paşa'nın ordunun ilerisine gözcü olarak birkaç martolosu gönderdiğini ve ardından askerleriyle birlikte gelip kaleyi ele geçirdiğini belirtmektedir⁴⁴⁵. Yine II. Kosova

443 Hülya Gözcü, *25 Nolu Manastır Şer'îye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1682-1684)*, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş 2019, s. 151.

444 Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2007, Sayı 17, s.631.

445 Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 91; Rüstem Paşa tarihinde bu olay "Konur Hisârî derlerdi bir hisâr vardı, tekvurına Kalakonya derlerdi, bahâdur mel'ündi, Türk Rûm-ili'ne geçicek ol hiç at arkasından inmedi. Bu tarafda Ece Beğ Gelibolı'yı eğridüp muhâsara etmişdi. Bu Kalakonya bunlara hayli teşvîş verüp gâfilin gâh gâh gelüp âdem alurdi. Bir gün Süleymân Paşa martoloslara cüstledüp kâfirler Gelibolı'dan çıkup

Savaşı öncesinde II. Murad, Haçlıların Osmanlı topraklarına doğru ilerlediği haberini alınca bu istihbaratın doğruluğunu öğrenmek için Martolos Doğan isimli bir görevliyi ileri hatlara göndermiştir. Aşıkpaşazade'ye göre bu kişiden bizzat aldığı bilgi sayesinde padişah, Osmanlı üzerine gelen Haçlı kuvvetlerinin Hunyadi Yanoş komutasında Eflak, Macar, Çek, Sırp ve diğer Balkan milletlerinden oluştuğunu öğrenmiş ve buna göre tedbir almıştır⁴⁴⁶. Burada zikredilen Doğan Bey'in, 1438 yılında Semendire Kalesi alınca padişahın kale verdiği Doğan Bey olup olmadığı kesin olmamakla birlikte aynı kişi olması muhtemeldir. Zira Yeniçeri Ağası Doğan'ın, Karaman seferi sırasında azledildiği kaydedilmektedir⁴⁴⁷. Fatih Sultan Mehmed zamanında Mihaloğlu Ali Bey'in Macarlara karşı hareketinde beraberinde düşmanın faaliyetleri hakkında haberci olarak hizmet veren 40 martolos bulunmuştur⁴⁴⁸.

Savaş zamanlarında veya tehlikesi belirldiğinde martoloslar bulundukları bölgelerden düşman sınırlarına geçerek buralardan istihbarat amaçlı esirler elde ederek bağlı bulundukları merkezlere götürürlerdi⁴⁴⁹. Özellikle Macarlarla olan mücadeleler esnasında martoloslar Osmanlı Devleti için dil adı verilen esirler olarak istihbarat toplamıştır⁴⁵⁰. Nitekim Martoloslar, akıncılarla birlikte hareket ederek Macar Kralı Matthias Corvinus (1443-1490)'un oluşturmuş olduğu Sava ve Tuna savunma hattını çökerterek Hırvatistan'ın Krbava'nın Vukovska bölgesi başta olmak üzere Hırvatistan'ın güney

âdem almağa girü gelicek Süleymân Paşa gâzilerle gelüp hisârı kuşadup ve birkaç yerde pusu kodı ki kefare âdem alup girü hisâra dönerken hemân karvayalar. Öyle olsa Kalakonya ki Ece Beğ'den gelüp girü âdemler alup dönicek Gâzi Fâzıl kâfirin ardına düşüp hücum edicek kâfirler dahi hisârına mütevecceh olup kaçdıklarında pusuda olan gâziler karşı gelüp kâfirleri kılıçdan geçirüp ve tekvrını tutup hisârına karşı getürdiler ve başını kesdiler" sözleriyle ifade edilmektedir. Bkz. Dilek Yılmaz, *a.g.e.*, s.111.

446 Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz.: Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003, s.477; Neşri, *Kütâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi*, Cilt II., Yay.: Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1957, s.659; Hoca Saadettin Efendi, *a.g.e.*, s.237.

447 Hoca Saadettin Efendi, *a.g.e.*, s.200, 269.

448 Bilge Keser, "Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, Erzurum 1999, s.271.

449 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.68.

450 Gabor Ágoston, "Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa", *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, Çev. M. F. Çalıışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.35.

bölgelerini ani ve hızlı bir şekilde yağmalamış ve kaleleri kuşatmışlardır. Bu yağmalar sırasında pusu ve ani tuzaklarla düşmanlarını yıldırılmışlardır⁴⁵¹.

Martoloslar ayrıca akıncılarla birlikte sınır bölgelerinde gerçekleştirmiş oldukları akınlar ve yağmalarla ordunun ileri harekâtları için düşmanın sınırı boşaltılmasına da katkıda bulunmuşlardır⁴⁵².

2. Derbent ve Geçitleri Koruma

Derbent kelimesi, Farsça *der* (geçit) ve *bend* (tutma) kelimelerinden meydana gelmiş olup engel, geçit, boğaz, set, sınır bölgeleri, dağlar arasında güçlkle geçilen yerlerle istihkâm mevkileri için kullanılmıştır.⁴⁵³ Özellikle coğrafyanın yüksek, dağlık, çok az veya dar bir biçimde geçit vermiş olduğu bölgelere derbent veya günümüz anlamıyla geçit (=Türkçe’de *belen*) denilmektedir. Tarih boyunca bu tür yerlerin askeri ve ekonomik yönden kontrol altında tutulması her zaman büyük bir önem arz etmiştir. Bu nedenle devletler bu tür yerleri başta askeri yönden olmak üzere sürekli biçimde denetim altında tutmaya çalışmışlardır. Ancak aksi durumların yaşandığı zamanlarda yani derbentleri eşkıyalar veya başka istenmeyen güçler tuttuğunda, burayı devletlerin otoritesine meydan okuma sahnesi olarak kullanmışlardır.

Martolos seçimini belirleyen unsurların başında görevlendirilecekleri bölgenin özellikleri, yapısı, nüfus niteliği ve tehlikesi gelmektedir. Geçit ve derbentlerin korunmasında bölgenin daha iyi muhafaza edilebilmesi için söz konusu derbent veya geçite yakın köy veya kasabalardan orayı iyi

451 Ivan Jurković, “Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)”, *Migracijske i etničke*, tema 19 (2003), 2–3: s.154-155. (147–174).

452 Srdja Trifkovic, *The Krajina Chronicle A History of Serbs in Croatia, Slavonia and Dalmatia*, The Lord Byron Foundation for Balkan Studies Chicago-Ottawa-London 2010, s.19.

453 Yusuf Halaçoğlu, “Derbent”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., C.9, Ankara 1994, s.162.

tanyan ve harbe kâdir kişiler seçilmektedir⁴⁵⁴. 1548 yılındaki İzvornik kanunnâmesinde derbentçi martolosların gelirlerinin derbent gelirlerinden ve çevre yerleşim yerlerinden karşılandığı görülmektedir⁴⁵⁵. Rumeli’de özellikle Yunanistan’da Ağrafa, Serişe, Alasonya, Dömenik, Tırhala, Grebene, Görice, Eğriboz, Naslıç, Yanya, Karlili ve Badracık kazalarında bulunan derbendlerde, yolcuların geçiş güvenliğini sağlamak için martolosluk merkezleri oluşturulmuştur⁴⁵⁶.

Askeri önemi dışında derbentler ve geçitler ticari olarak da bölgelerden geçen kervan veya diğer ticari faaliyetlerin kontrol altına alınması veya vergilendirilmesi yönünden devletlere büyük kolaylıklar ve gelirler sağlamıştır. Bu özelliklerinden dolayı bazı derbentler, Osmanlı Devleti tarafından belirli bir ücret karşılığında taliplilerine kiralanmıştır. Cengiz Orhonlu; Sırbistan, Bulgaristan ve diğer yerlerde derbentlerin “martolos” ismi ile adlandırıldığını ve başlarında bulunan kişiye martolosbaşı denildiğini ifade etmektedir:

“...Bunun dışında Sırbistan, Bulgaristan ve diğer yerlerde martolos ismi ile anılan derbendlerin başında bulunan martolosbaşı zikredilmelidir. Ücretli olup derbend hizmetinde kullanılan pandorların başında pandorbaşı bulunuyordu... Derbenddeki derbendciler arasında sözü geçen itimad edilen bir şahıs derbendci-başı tayin ediliyordu. Muayyen bir derbendin bekçiliği için bir köyden tayin edilmiş olan derbendciler arasında aynı şekilde bir kimse tayin edilmekte idi. Derbendci-başı idaresi altındaki derbendcilerin

454 Özge Teneş, *a.g.e.*, s.280-28. “..Mevlâna Mehemmed’e hüküm ki: Hâliyâ Südde-i Sa’âdet’ime kazâya defterin gönderüp livâ-yı mezbûra tâbi nehr-i Tisa üzerinde ba’zı köylerde iskele olup dâimâ vüzarlık için reâyaya lâzım olmağla ücret ile tutulup ba’zı zamanda vüzar bulunmayup ol sebebden iskele mahsûlüne zarar olur deyu sekiz pâre köy avâriz divâniyye ve tekâlif-i örfiyyeden muâf olmaların bildirmişsin...”

455 York Norman, *a.g.e.*, s.101.

456 BOA. C.ZB. 31/1540; BOA. MD. nr. 110, s.552; MD. nr. 111, s.400, 52, 614; Cemile Kara, *a.g.e.* s. 94. Bu dönemde sadece gayrimüslim değil aynı zamanda Müslüman martolosların da zaman zaman eşkıyalık yaptıkları görülmektedir. 4 Eylül 1700 tarihinde Sekbanbaşı olarak atanan Kolçak Mehmed ahaliye türlü zulümler yaptığı için şikayet edilmiş ve Eğriboz Hakimi Vezir İsmail Paşa’ya onun hakkından gelmesi için emirler verilmiştir. Bkz MD. nr. 111, s.400. Yine Fener ve Kuhistan nahiyeleri ahâlisindeki kişileri gasp ve katleden martolosbaşı İpekli ve Şarlı Tahir Kulu ile adamlarının yakalanması ve martoloslara nizam vermesi için İslamil Paşa’ya emir verilmiştir. Bkz. MD. nr. 111, s.599.

zabt ve rabtı ile derbend hizmetinin aksamamasını temin etmekle görevli idi. Bir derbenden başka yere giden derbendcileri yerlerine getirmek, nöbetlerine gelmeyenleri takib edip nöbetleri başında olmalarını sağlamak onların en belli başlı işlerinden idi. Eğer bir derbendci-başı bu hususları yerine getirmekte ihmal gösterirse, derhal azledilerek yerine başka bir kimse getirilmekte idi”⁴⁵⁷.

24 Aralık 1576 tarihinde Semendire sancağı idarecisi Muharrem Bey’e Semendire’ye bağlı Yagod (Yagodine) kazasına bağlı Lefçe nahiyesindeki derbentlerin eşkıyalara karşı korunması emri verilmiştir⁴⁵⁸. Kendilerine derbentleri korumak şartıyla bazı muafiyetler tanınmış olmasına rağmen martolosluk teşkilatına dahil edilmiş olan bir kısım ahali zaman zaman görevlerini ihmal etmişlerdir. 1571 yılında Koçanya Dağları’nın muhafızları olan martolosların serdarı Zaim Mustafa, eskiden beri buradaki derbent köylerinde meskûn olanların martolos olarak hizmet ettiklerini, ancak son zamanlarda martolosluk hizmetini yürütmediklerini belirterek şikâyetçi olmuştur. Bu şikâyet üzerine hizmet etmeyen martolosların küreğe konulmak üzere gönderilmesi ve derbent köylerinin eskiden olduğu gibi martolosluk hizmetini yürütmeleri ve karşı çıkanlar olursa isimlerinin bildirilmesi istenmiştir⁴⁵⁹. Milan Vasiç, görevden kaçınan martolosların ayrıcalıklarının kaldırıldığını ve bu kişilerin bedeni ceza, kürek ve hapis cezası gibi yaptırımlarla karşılaştıklarını belirtmektedir⁴⁶⁰.

Derbent ve geçitleri koruması için görevlendirilen martolosların ücreti, o bölgede meskûn olan ahali tarafından, genellikle de yaz mevsimi için yani geçit ve derbentlerin en fazla kullanıldığı sezon için ödenmektedir. Ahali, martolos

457 Cengiz Orhonlu, *a.g.e.*, s.71.

458 MD. nr. 29, s.42.

459 İbrahim Etem Çakır, *10 Numaralı Mühimme Defteri’ nin (s.179–356) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006, s.203.

460 Milan Vasiç, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martoloslar”, (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul, 1978, s.59.

tutulması ve ücret miktarıyla ilgili resmî işlemler için bağlı bulundukları idari merkezlere başvurmıştır. Bu konuyla ilgili uygulanagelen genel kaide martolosların, derbentlerin bulunduğu bölgedeki ahalinin onayı ile seçilmesidir. Ancak zaman zaman bu kaidenin dışına çıkılarak görevlendirme yapıldığında ve martolos olarak seçilen kişi bölge dışından atandığında asayiş sorunlarında artış yaşanmakta ve bu durum birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir⁴⁶¹. Temmuz 1695 tarihinde Kavala muhafazasında olan Drama ile Nevrekob ahalileri Divân'a başvurarak kazalarındaki tehlike arz eden yollardan geçen yolcuları haydut eşkıyasından korumak amacıyla martolos kiraladıklarını ve bir önceki sene olduğu gibi yine martolos kiralamak istediklerinde Rumeli beylerbeyi olan Mahmud Paşa'nın bir kağıt ile kazalarına martolos tayin ettiğini ve bu martolosun 100 nefer Arnavut sekbanıyla kazalarına gelerek fukaraya ve yolculara zulm ettiğini belirterek şikâyetçi olmuşlardır. Merkezden gelen emirde bölgeye mübaşir olarak görevlendirilen kişinin durumu soruşturması ve söz konusu kişilerin sekbanlıktan azledilmeleri istenmiştir⁴⁶².

Osmanlı Devleti'nin Rumeli bölgesini ele geçirmesinden iti baren uzun bir süre bu bölgedeki derbentlerin büyük bir çoğunluğunda gayrimüslim martoloslar görev almıştır. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyıldan itibaren giriştiği savaşların uzaması ve asayiş sağlamada güçlük çekmesi bu kişilerin eşkıyalık faaliyetlerine başlamalarına neden olmuştur. Ocak 1699 tarihinde gayrimüslim martolosların haydutluk yaptığı-

461 İbrahim Etem Çakır, *a.g.e.*, s.553; "Priştine kâdisına hüküm ki Sûdde-i sa'âdetime mektûb kasaba -i Priştinede vâkî' a'yân ve eşrâf ve re'âyâ fukarâsı meclis-i şer'i şerife varub Vilçitrin sancağında olan derbentlerde ve (...) ve muhâtara olan mahallerde ebnâ-yı sebîl ve re'âyâ fukarâsı hıfz ve hırâset eylemek için Martolos başı ta'yîn olunagelub lâkin martolos başı olan kimesneler ve neferleri ahar diyarda olmağla ebnâ-yı sebîli tecâvüz ve re'âyâ fukarâsını ta'cîz ve tazâyik ve te'addî itmeleriyle ba'de'l-yevm Martolos başı nasb ve ta'yîn olunmak lâzım geldikde beyinlerinde makûle fehm itdikleri kimesneyi re'âyâ talepleri ma'rifet-i şer'le martolosuyla nasb u ta'yîn olunmak bâbında elhaslarıyla emr-i şerîfim virilmek ricâsına arz eyledüğü ecilden cümle ahâlî-i memleket muhtâr olan kimesneyi hidmeti mezbûrda istihdâm ve ta'yîn olunmak için şurûtuyla hüküm yazılmıştır." bkz aynı tez.

462 BOA. MD. nr.106. s.179.

nı, ahaliyle yolculara zarar verdiğini reayanın haber vermesiyle bunların azledilerek yerlerine Müslüman olanların tayin edilmesi istenmiştir⁴⁶³. Buna rağmen istenen bu atamalar ve görevlendirilmeler gerçekleştirilememiştir. Nitekim daha sonraki tarihlerde derbentlerde bulunan martoloslar haksız yere yolculardan ve tüccarlardan geçiş ücreti almaya devam etmişlerdir⁴⁶⁴. Bu konuda sadece Hristiyan martoloslar değil aynı zamanda Arnavutlar da asayiş sorununun bir parçası olmuşlardır. Bu yüzden martolosların Müslümanlardan olmak üzere kendisinde razı olunan, üzerinde ittifak edilen ve dürüst olan kişilerin bu göreve atanmaları istenmiştir. Bu bağlamda zımmilerin yerine bazı bölgelere atanan Müslümanlardan ahalinin memnun olduğu görülmektedir. Mayıs 1702 tarihinde Yanya bölgesinin yerleşim yerlerinden Girinye kasabasında 3 senedir hizmetini layıkıyla eda eden Seyyid Abdulaziz isimli martolosbaşının ahalinin ricası ve kendisinden memnun olması sebebi ile eskisi gibi görevini sürdürmesine karar verilmiştir⁴⁶⁵.

Martolosların derbentlerde yaptıkları görev ve hizmet karşılığında ahaliden ücret almalarına rağmen bununla yetinmeyip ahaliden daha fazla para alabilmek için devr (devre çıkma) adı verdikleri bir yöntemle ahaliden zorla para aldıkları görülmektedir. Ekim 1707 tarihinde Karlili ve İne-

463 BOA.MD. nr. 110, s.552; MD. nr. 111, s.400, 52, 614.

464 BOA.MD. nr.112. s.69, 180.Selanik mollasına ve Yenişehir-i Fenar ve () naibine ve Serfice ve Kesriye ve Yenice-i Vardar ve Vidinye ve Doyran ve Ustrumca ve Manastır ve Pirlepe ve Köprülü ve () kadılarına hüküm ki, Zikredilen kazalardaki derbent ve geçitlerde görevli martolosların zulümleri bilindiğinden bunların görevlerine son verilip yerlerine Müslümanlardan malları bilinen ve dürüst kişilerin tayin edilmesi istenmiştir. Görevlendirilen martolosların derbent ve köprülerden geçen yolculardan bac-ı mürur talep etmemeleri istenmiştir. Ancak Selanik taraflarından Belgrad'a gitmek isteyen tüccardan Kumanovo'da haksız bir şekilde resm-i ubur namıyla ikişer gurusları alındığından başka zikredilen kazalardaki derbent ve geçitlerde zaimler, erbab-ı tumar ve martoloslar yük başına 10 para ve fazla miktarda bac vergisi almışlardır. Tüccar, yolcu ve reayaya yapılan bu zulmün bir an önce sonlandırılması emredilmiştir. Yine 1702 yılında Tırhala ve Karlili ve Eğriboz sancaklarına mutasarrıf olup Eğriboz muhafızı Vezir İsmail Paşa'ya ve Yenişehir-i Fena kadısına hüküm ki, Tırhala sancağında Ağrafa nahiyesi ahalisi arzual gönderip Tırhala sancağında bulunan Yenişehir-i Fenar, Kuhistan, Ağrafa nahiyelerinde zımmi martoloslar yerleşmiş olup bunların yolculara, ahaliye zarar verdiklerini bu sebeple daha evvel bunların yerine Müslümanlardan martolos ataması yapılmasına karar verildiğini, ancak birkaç senedir Eneklî, Şarlı ve Tahirkulu ve neferatlarından 200 kadar eşkıyanın ahaliye zulm etmeye başladığını belirterek şikayetçi olmuşlardır. Bölgeye mübaşir gönderilmiş ve eşkıyaların yakalanması, martoloslara nizam verilmesi istenmiştir.Bkz aynı belge.

465 BOA. MD. nr.112. s.216.

bahtı bölgesindeki martolosbaşları ve bölükbaşları kanuna aykırı bir şekilde para ve haraç toplamak için yılda üç defa devre çıkmışlar, ahaliye zulmetmiş ve ahalinin mallarına el koymuşlardır. Bu durum bölgenin asayişini bozduğu gibi devletin gelirlerinin de düşmesine neden olmuştur. Bu durumun önlenmesi amacıyla eşkıyalık yapan ve görevini yerine getirmeyen martolosların görevden alınıp yerlerine güvenilir ve emin kişilerin atanması için Osman Ağa'ya emirler verilmiştir⁴⁶⁶.

23 Şubat 1709 yılında Manastır bölgesindeki asayişin sağlamakla görevli martolosların reayadan haksız yere para aldıkları ve eşkıyalık yaptıkları için şikayet edildiği görülmektedir⁴⁶⁷. Martolosların derbentçilik görevinden azledilmelerinde ve derbentçilik yapmalarının yasaklanmalarında bu kişilerin devletin içinde bulunduğu durumdan faydalanaarak ahaliye zulmetmeleri ve gelip geçen tüccar ve yolculardan para almaları etkili olmuştur. Temmuz 1714 tarihinde Karlılı sancağında martolobaşı olan Abdigu? Bölükbaşı ile Manastır, Filorine, Pirlepe derbentlerinde olan martoloslar itaat etmediklerinden başka yolculara ve ahaliye zulm edip gelen gidenden beşer altışar para almaktadırlar. Bunların yaptıkları zulümlerin sona erdirilmesi için Kapıcıbaşı Osman Ağa'ya emir verilmiştir⁴⁶⁸.

466 BOA. MD. nr.115. s.359.

467 Esra Akar, "33 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Manastır Şehri", *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 2, Sayı. 2, Kış 2020, s. 362.

468 BOA. MD. nr.122. s.69; Derbentlerin gelir getirmesinden dolayı Osmanlı Devleti'nin, bazı derbentleri yıllık iltizama vermeye başladığı görülmektedir. 1720 yılında Manastır kazasında bulunan derbente martolos bölükbaşı olan kişi, ahali tarafından tutulmuş ve altı senedir herkes huzur içindeyken martolosbaşı olan Mustafa ve adamı İbrahim ağgözlülüklerinden dolayı martolos bölükbaşını azlettirip kendi adamlarından birini bu göreve getirmişlerdir. Bu kişi ahaliden ve yolculardan kanuna aykırı bir şekilde fazla akçeler almaya başlamıştır. Yukarıda söz konusu sancaklardaki derbentlerin martolosluğu senelik 3.000 kuruş miriye vermek üzere İbrahim ve Mustafa'ya iltizam ile verilmiştir. Bu kişiler daha sonra diğer derbentlerin martolosluğunu aynı şekilde kendi adamlarına aldırılmışlardır. Böylece bu kişiler istedikleri gibi ahaliden ve yolculardan yüksek miktarda akçeler almaya başlamışlardır. Bunun üzerine ahalinin martolosları kendilerinin tutması ve muhafazayı bu şekilde sağlamaları istenmiştir. Kaza ahalişi birbirlerine kefil edilmiş ve taahhüdleriyle martolosbaşlıklar kaldırılmıştır. Bkz. MD. nr.129. s.207-208; Derbentlerin usulsüz bir şekilde kullanılması ve işletilmesi birçok yerde asayiş sorununa sebep olmuştur. Aynı yıl Yanya, Tırhala, Karlılı, İnebahtı ve Selanik bölgesinde İbrahim ve Mustafa isimli kişiler ağgözlülüklerinden dolayı bu sancaklardaki bazı derbetlerde görevli ahali tarafından atanmış martolos bölükbaşlarını görevden alıp yerine zorla kişileri atamışlardır. Bu derbentleri iltizam ile aldık diyerek haksız yere gelen geçenden yüksek miktarlarda akçe talep

Derbentlerdeki asayiş sorunu ileriki yıllarda da devam etmiştir. 1713 yılında Yanya'ya giderken Mezrak (Mezarık) kazası yakınlarında tüccar Malok isimli zimminin mal ve eşyasının gasp edilmiştir⁴⁶⁹. Uzun süre bu bölgelerde faaliyet gösteren martolosluk asayişin sağlanmasına bağlı olarak ya kaldırılmış veya yeniden oluşturulmuştur. Kasım 1719 tarihinde Behişte kazasında (?) Beypınarı isimli mahal tehlikeli bir yer olmasından dolayı martolos tarafından korunurken bu uygulamadan bir müddet sonra vazgeçilmiştir. Bunun üzerine kaza sakinlerinden Süleyman ve kardeşleri martolos olmak amacıyla kendisine tabi eşkıyalarla ahaliye zulmetmeye başlamıştır. Beypınarı denilen bu mahallin eşkıya yatağı haline gelmesinden ve halkın rahatsız olmasından dolayı kapıcıbaşından tahkikat yapılmak suretiyle yeniden martoloslar tarafından korumaya alınması istenmiştir⁴⁷⁰.

Eşkıyaların üstlendikleri bölgeler içerisinde belki de ilk sırada derbentler gelmektedir. Özellikle savaş zamanlarında askerlerin seferlerde olmasından faydalanan eşkıyalar ahalinin geçmek veya kullanmak zorunda olduğu derbentleri ele geçirerek ve burada üstlenerek eşkıyalık yapmışlardır. 1690/1691 yılında II. Viyana Seferi'nin ardından Rumeli'deki Kız Derbendi ve Kuli Derbendi başta olmak üzere derbentlerin eşkıyalar tarafından işgal edilip gelip geçen yolculara ve çevredeki yerleşim yerlerine saldırılarda bulunarak birçok sıkıntıya neden olmuşlardır. Bunun üzerine İhtiman, Kösence, Samokov ve Pazarcık kazalarının martolosları ve eli silah tutanları bir araya gelerek derbentlerdeki haydutları

etmişlerdir. Martolos neferatının yiyecek ve içeceklerini dahi ahaliden almışlardır. Bu sebeple bunların yaptıkları bu usulsüzlüklere bir son verilmesine karar verilmiştir. Derbente sorun çıktığı görülürse ahali birbirine kefil olmak koşuluyla ve atanacak kişinin hiç bir haksızlık yapmaması kaydıyla ayan-ı vilayet marifetiyle her bir derbende bir bekçi atanmasına karar verilmiştir. Bir adama iki derbenden verilmemesi tembihlenmiştir. Kadı ve ayanların kendi adamlarını atamaları halinde ahali sorumlu tutulamayacağından ahalinin kendi seçtiği bir kişinin bekçi olması istenmiştir. Kadı ve ayanlara gönderilen emirde ahaliye ve ahalinin seçtiği kişilere müdahale etmemeleri istenmiştir. Bkz MD. nr.129. s.227.

469 BOA. MD. nr.121. s.21; Delvine bölgesinde yaşanan benzer hadiseler için bkz. MD. nr.121. s.61.

470 BOA. MD. nr.129. s.164.

buradan çıkartmaya çalışmışlardır⁴⁷¹. Aynı durum Dragoman derbendinden Musa Paşa Palankası'na kadar olan yerler için de geçerlidir. Bu bölgelerdeki eşkıyalar üzerine potara (?) kararı verildiği takdirde tüm martolosların yanı sıra Musa Paşa Palankası neferlerinin, kasabada olan piyade ve süvarilerin tamamının bu seferberliğe dahil olmaları emredilmiştir. Alınan tedbirlere rağmen Şehirköy kazasında olan derbentlerde eşkıyalar yol keserek bu yollardan gelip geçenlere zarar vermişlerdir. Bu nedenle eşkıyalığı önleme görevi ve cezai müeyyide işleri bu defa kaza reayasına havale olunmuştur. Buna göre Şehirköy kazasına tabi köylerin her birinden söz sahibi kişiler seçilerek ayan-ı vilayet ile derbentlerde eşkıyayı gezdirmeyerek mallarına el koyacak ve bunları öldürüp başlarını mahkemeye getireceklerdir⁴⁷².

1719 yılında Yanya ve Grebene bölgesinde Bayezidoğlu Mehmed, İbrahim Ağa ve oğlu Hasan ve beraberindeki bazı eşkıyalar, martolos bölükbaşısını Todo/Tardo (?) Derbendi'nde ele geçirmiş ve Yanya sancağı mutasarrıfının da iki adamını öldürmüşlerdir. Bu eşkıyaların yakalanarak gasp ettikleri şeyler her ne ise geri alınıp layık oldukları şekilde cezalandırılmaları emredilmiştir⁴⁷³.

Uzun süre bu bölgelerde faaliyet gösteren martoloslar asayişin sağlanmasına bağlı olarak ya kaldırılmış veya yeniden oluşturulmuştur. Kasım 1719 tarihinde Bihlişte kaza-

471 Muzaffer Fehmi Şakar, *a.g.e.*, s.96. Canik Sancağıbeği 'Ömer dâme 'izzehûya hüküm ki: Sefer-i hümayûnuna me'mûr olan tavâif-i 'askerden ordu-yı hümayûnuna gelenler ve tüccârdan ve erbâb-i mesâlihden gelüp gidenler Kız derbendinden ve Kulı derbendinden emîn ve sâlim mürûr u 'ubûr itmek ehemmi ü elzem olmağla İhtiman ve Somakov ve Pazarcık kazâlarının martolosları ve bu üç kasabanun darb u harbe kadir olan âdemleri ve Köstence kasabasının dahi cenge kadir olan âdemleri İhtiman kasabâsından Bektaş Ağa ve Somakov'dan sâbikan nâzırları Sarı Hüseyin Ağa ve Köstence'den Bostancı 'Alî Ağa ve Pazarcık'dan sâbikan kal'â nâzırı gedüklü Hacı Ahmed Ağa vakt-i iktizâda önlere düşüp Ponoren tarikiyle geçid yerlerine irişüp zikr olunan iki derbende zuhûr iden haydûd eşkıyâsın ele getürmeğe mücidd ü sâ'î olmaları fermânım olmağın bu cümlesine sen baş ve buğ olup vakt-i iktizâda tarafeynden kâğıd-ı emr gönderüp ve götürülüp haydûd-ı melâ'inün ele getürülmesine bezl-i ihtimâm eyleyesin ve fi-mâ-ba'd bu iki derbende bir ferde zarar isâbet itmekden be-gayet ictinâb idüp iki cânibün dahi hıfz u hrâsetini hizmetinde bezl-i kudret eylemen bâbında diyü hüküm yazılmışdır. Fi Evâhir-i L Sene [1] 101. Bkz aynı eser.

472 Bekir Gökpinar, Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkıyalık Ve Asayiş Olayları (1683-1699), s.281-282.

473 BOA. MD. nr.129. s.64.

sında (?) Beypınarı isimli mahal tehlikeli bir yer olmasından dolayı martolos tarafından korunurken bu uygulamadan bir müddet sonra vazgeçilmiştir. Bunun üzerine kaza sakinlerinden Süleyman ve kardeşleri martolos olmak amacıyla kendisine tabi eşkıyalarla ahaliye zulmetmeye başlamıştır. Beypınarı denilen bu mahallin eşkıya yatağı haline gelmesinden ve halkın rahatsız olmasından dolayı kapıcıbaşından tahkikat yapılmak suretiyle yeniden martoloslar tarafından korumaya alınması istenmiştir⁴⁷⁴.

Derbentlerin yolcu ve tüccar geçişlerinde önemli bir gelir kaynağı teşkil etmesi 1722 yılında derbetlerde bulunan martolosluğun kaldırılmasına ve buraların bundan sonra ahali tarafından korunmasına karar verilmesine neden olmuş, ancak bu karar martoloslar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu bağlamda Tırhala ve Yanya bölgesine Kerpiniş martolosbaşı olan Hamza ve kardeşi Mehmed Kerpiniş, Ağrafa, Yanya, Narde ve Tırhala kazalarında martolos olmak için 30 nefer bölükbaşı ve 800 civarı Arnavut eşkıyası ile Yanya taraflarında eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Yanya mutasarrıfı bunların üzerine görevlendirildiyse de sayıları fazla olduğu için Premedi voyvodasından, ayanlardan ve iş erlerinden yardım istenmiştir. Ancak bunlar yardım etmedikleri için eşkıyalarla bayrak açıp Yanya ve Ergirikasrı taraflarına doğru ilerlemişlerdir. İlbasan, İskenderiye, Ohri, Avlonya ve sair sancakların yöneticilerinin eşkıyanın önlenmesi konusunda birlikte hareket etmeleri istenmiştir⁴⁷⁵. Görüldüğü gibi martoloslar işlerini kaybettikleri için eşkıyalık faaliyetlerine girişmiş ve 1720 yılında Narde kazasında olduğu gibi kendilerinin yerine görevlendirilen bekçi ve ahali ile çatışarak sorunlara neden

474 BOA. MD. nr.129. s.164.

475 BOA. MD. nr.130. s.325, 343-344. Rumeli'nde bulunan martolos ve pandur eşhası bi'l-küllîye ref' ve derbentler kadimi derbentçi ve yerli reaya ile muhafaza ve bundan böyle eşkıya zuhur ederse hep birlikte mücadele edecek ve bu doğrultuda nizam verilecektir. Bunun için herkez birbirine kefil olacak ve hüccetler düzenlenerek İstanbul'a gönderilecek ve başmuhasebeye kaydedilecektir. Şuan mevsim bahar olduğu için eşkıyaların çıkması yakındır ve bunun için ayan, iş-erleri ve sair görevliler işbirliği yaparak eşkıyayı def edeceklerdir. Bkz s. 323.

olmuşlardır⁴⁷⁶. Bununla da yetinmeyip söz konusu dönemde eşkıyalık yapan martoloslar, devlet görevlilerini de soyup öldürmüşlerdir⁴⁷⁷.

3. Panayırları Koruma

Martoloslar, sadece sınırların ve derbentlerin muhafaza-sının yanı sıra iç bölgelerdeki ticaret yollarının ve panayırların korunması görevini de yerine getirmişlerdir. 19 Ocak 1574 tarihinde Budin beylerbeyi Mustafa Paşa'nın idari görev bölgesinde Kopan sancağında Köröş varoşunda panayır bas-maya gelen küffara karşı başarılı olan zaim ve erbab-ı timarın akçelerine zam verilmiştir. Aynı başarıyı gösteren on iki ak-çeli martolos ağası olan Divane Ali'ye de sülüsân üzere timar verilmiştir⁴⁷⁸.

Osmanlı Devleti'nin savaşta olduğu dönemlerde bölge-deki askeri ve idari görevlilerin sefere çıkmasından fayda-lanan martoloslar, zaman zaman bizzat kendileri eşkıyalık hareketlerinin öznesi haline gelmişler ve korumaları gereken panayırları basmışlardır. 1618 yılında Köstendil Sancakbeyi Mehmed'in Kazak seferinde bulunmasından faydalanan başta İvranya martolosları Deli Şahin, Fetoz (?) ve Muslu adlı martolosbaşları dört yüz kadar adamlarıyla birlikte Dolyan Panayırı'nı bastıkları gibi ahaliden de zorla üç dört defa mar-tolos akçesi almışlardır. Bu konuda İvranya kadısı Halil'in de eşkıyanın toplamış olduğu üç dört yük akçeden elli bin

476 BOA. MD. nr.130. s.18, 229. 10 sene önce Narde kazasına martolosbaşı olarak atanan Cirazlı Mustafa isimli kişiden Narde ahalisi hoşnut olmayıp bu kişi eşkıya hareketlerini de engelleyememiştir. Bu sebeplerle daha evvel martolosların nizamına memur olan Mustafa, bunu görevden almış ve Osman isimli kişiye ma'rifet-i şer' ve ahali-i vilayet marifetleriyle bekçi olarak atamıştır. Cirazlı Mustafa ise yine martolosbaşı olmak amacıyla haydut eşkıyasını tahrik ederek bölgede olaylar çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca Dömenik martolosbaşı ve bölükbaşıyla da işbirliği yapmıştır. Cirazlı Mustafa'nın yakalanarak hapsedilmesi istenmiştir. Bkz. Aynı eser.

477 BOA. MD. nr.130. s.229; Mühim işler için gönderilen tatar, Tırhala mezniline geldiğinde burada görevli martoloslar tarafından katledilmiş ve eşyası gasp edilmiştir. Bunu yapanların daha önce vezir Osman'ın yanın gittikleri haber alınmış ve katil martolosların sürücülerini olan Tırhala menzircisi sorgulatıldığına derbent martoloslarından Hüseyin ve Ali Kalyoncu isimli martoloslarla birlikte 10 nefer adamın söz konusu mahalde tatari öldürdükleri anlaşılmıştır. Bu cinayete karışmış olan martolosların derhal cezalandırılmaları Osman Paşa'dan istenmiştir.

478 BOA. MD. nr. 25, s.40.

akçe olarak eşkıyalara destek olduğu görülmektedir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Sancakbeyi Mehmed'den bahar mevsimi gelip eşkıyalar toplanmadan haklarından gelinmesi istenmiştir⁴⁷⁹.

4. Düşman Kuvvetlerini Taciz etme

Martoloslar, savaş zamanlarında akıncılar gibi düşman güçlerini yıpratma ve lojistiğini kesme konularında orduya yardımcı güç olarak yardımda bulunmuşlardır. Bu sayede düşman güçlerini, kendi topraklarını terk etmeye zorlamışlardır. Bu konuda kullandıkları argümanlar ise yakma, yıkma, yağma faaliyetleri ve gelir elde etmek için esir alma faaliyetleridir⁴⁸⁰. Esir alınan kişilerden düşman hakkında bilgiler edinilmektedir. Devletler bazen bu işlem için karşı tarafa hizmet eden martolosları esir etme girişiminde bulunmuşlardır. 1571 yılında Klis Sancakbeyi Ferhad Paşa, kendi bölgesinde yakaladığı Zadar Kalesi martolosbaşısından Venediklilerin durumu hakkında bilgi almıştır. Buna göre Hırvat Askeri Sınır Bölgesi'ndeki bazı birliklerin Venedik ile ittifak kurmasının an meselesi olduğu ve Osmanlı topraklarına saldırma ihtimali olduğu bildirmiştir. Bunun üzerine önceki baharda Bosna, Požega, Semendire'den belirli sayıda cebelü sipahi gönderildiği gibi yine Bosna'dan üç yüz, Semendire'den iki yüz ve İzvornik sancağının tüm sipahileri Klis Sancağına yardıma gönderilmiştir⁴⁸¹.

1533 yılının temmuz ayında yaşanan Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki çatışmalarda Çingeneler ve Eflâklılar ile birlikte martoloslar Yahyabeyzade Mehmed Bey'in emri altında Avusturya ordusunun kullandığı yolda

479 82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1618-1619) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 7, İstanbul 2020, s.158.

480 Drago Roksandic, *Triplex Confinum İli o Granicama i Regijama Hrvatske Povijesti 1500*, Barbat 2003, s.127, 145.

481 Mehmet Solak, *Sınırların Hapsettiği Tarih: Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Hırvat Askeri Sınır Bölgesi'nin Örgütlenmesi (1553-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018, s.133.

pusular kurarak top arabalarını, öküzlerini, zahirelerini çalarak yağmalamışlardır. Yine söz konusu ordunun lojistiğini de keserek erzak sıkıntısı yaşamalarına neden oldukları gibi geri çekilirlerken de akıncılarla birlikte vur kaç taktikleriyle yüklü miktarda mal ve birçok esir elde etmişlerdir⁴⁸². Görüldüğü özellikle sınır bölgelerinde oturan martolosların yapmış oldukları akın ve seferlerde ele geçirmiş oldukları esir, hayvan ve paralar onların önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır⁴⁸³. Bu tür seferlerde martoloslar Kanuni döneminde olduğu gibi sancakbeylerinin emri altında toplanır ve düşman topraklarına akınlar düzenleyerek düşmanı yıpratır ve gelir elde ederlerdi⁴⁸⁴. Ancak her akının başarılı olmadığını da berlitmek gerekmektedir. Nitekim 1592 yılında Telli Hasan Paşa'nın Bihaç Kalesini almak için çıkmış olduğu sefere katılan Bosna bölgesinden Prens Obrad ve emrindeki yetmiş martolos sefer sırasında ilk öncü kale olan Ripaç (Ripça)'nın alınması sırasında çıkan çatışmada öldürülmüş ve aynı köye gömülmüşlerdir⁴⁸⁵.

Akıncılarla birlikte martolosların bu yıkıcı ve yıpratıcı özelliğine karşı koyabilmek için Avusturya Kralı I. Ferdinand, kendi topraklarında Sırp, Boşnak ve Hırvatlardan oluşan, daha sonra da bunlara Uskok adı verilen çetelerin katıldığı grupları himaye etmiş ve korumuştur⁴⁸⁶. Bunda Osmanlı Devleti'nin Mohaç Savaşı'ndan sonra martolos olarak kullanmış olduğu Eflak, Macar, Sırp ve diğer grupların ayrıcalıklarının zamanla ortadan kaldırması ve söz konusu grupların bu ayrıcalıklarını devam ettirebilmek için Avusturya tarafına

482 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, Ankara 1989, s. 452. 1989.

483 Almıla Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Müdâfîyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.194.

484 York Norman, *Reflectons of the Qift-Hane System in Medieval Bosnia and Serbia*, The Institute of Economics and Social Sciences in Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree of Master of History, Ankara 1997, s.101.

485 Душко М. Петровић, "Из Путне Бележнице: Змијањет И Око Змијања", *Братство*, XXI, Beograd, 2017, s. 213. (259-274).

486 Johann Wilhelm Zinkeisen, a.g.e., s. 321; Drago Roksandic, *Triplex Confinum İli o Granicama i Regijama Hrvatske Povijesti 1500*, Barbat 2003, s.127.

geçmesinin etkili olduğu belirtilmektedir. Avusturya tarafına geçen bu gruplar Avusturya topraklarından Osmanlı topraklarına seferler düzenlemişlerdir⁴⁸⁷. Hamdija Kreševljaković, Avusturya tarafında yer alıp Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan martoloslara Avusturya karallığının daha iyi ekipman ve maaş verdiğini belirterek onlardan azami ölçüde faydalanmaya çalıştığını belirtmektedir⁴⁸⁸. Böylelikle Avusturya, Osmanlı topraklarından kendi nüfuz alanlarına yönelik yapılacak saldırılara karşı koymayı ve karşılığını vermeyi amaçlamıştır⁴⁸⁹. Martolosların Avusturya tarafına geçişlerinin 1527 yılından itibaren gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu sınıra yerleştirilen martolosların akrabaları ilerleyen zamanlarda Osmanlı martoloslarının ilerlemesine 1555 yılındaki Slovenya örneğinde olduğu gibi engel olmuş⁴⁹⁰ Macaristan için yapılan mücadelede Avusturya Kralı Ferdinand ile birlikte hareket ederek Macar Kralı Zapolyo'nun karşısında yer almışlardır⁴⁹¹. 16. yüzyılın sonuna doğru Avusturya'nın giderek sınır bölgelerini güçlendirmesi martolosların sınırlardaki saldırılarının azalmasına ve saldırıları sırasında kayıplar vermesine neden olmaya başlamıştır. 1595 yılında Avusturya'nın müttefiki olan Ivan Klobučić ve Ladislav Bukovačić, Hırvatlar gibi düzensiz birlikleri karşısında dağılarak kaçmak durumunda kalmışlardır⁴⁹².

487 Mehmet Solak, *Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s.38. Bu zamana kadar Osmanlı topraklarından özellikle Sırlar, Bosnalılar ve Hırvatlar Osmanlılar lehine Balkanlarda ve orta Avrupa'da faaliyet göstermişlerdir. Bkz. Deniz Armağan Akto, *a.g.e.*, s.54.

488 Drago Roksandić, "Stojan Janković in The Morean War, or of Uskoks, Slaves And Subjects", *Constructing Border Societies On The Triplex Confinum International Project Conference Papers 2 "Plan and Practice. How to Construct A Border Society? The Triplex Confinum c. 1700-1750"* (Graz, December 9-12, 1998), Central European University Budapest, 2000, s.248. (91-116).

489 A. M. Gruenfelder, " Senjski uskoci u "povijesti svakodnevnice" Senj", *zb. 28, 2001*, s.123. 105-128 (2001)

490 Fedor Moacanin, "Vojna Krajina Do Kantonskog Uredjenja 1737", *Vojna Krajina U Hrvatskoj*, Zagreb 1981, s. 13,22.

491 Mehmet Solak, *Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)*, s.38.

492 Dana Gruber, *Borba Hrvata sa Turci. Od pada Sigeta do mira Žitva-Dorožkoga (1566-1606.)*, Zagreb 1879, s.226.

5. İskelelerin Muhafazası

İç bölgelerde martolosların korumakla görevli oldukları yerlerden birisi de nehir iskeleleridir. 1577 yılında, martolosların tutmak ve korumakla yükümlü oldukları geçit ve iskelelerden biri Segedin yakınlarındaki Tise Nehri'nin geçmiş olduğu köylerin iskeleleridir⁴⁹³. Bir diğer iskele ise Felnak Kalesi yakınındaki iskeledir. Temeşvar sancağında Moriş Nehri kenarında bulunan Felnak Kalesi, günlük 12 akçeli Korkud Ağa (?) ve otuz nefer martolos ile muhafaza edilirken bunların ulufeleri verilmeyince bunlar görev yapmaz olmuşlardır. Bunlar görev yapmayınca çok iyi işleyen ve iyi hasılat elde edilen kale yakınındaki iskeleye eşkıyalar musallat olmuştur. Bu sebeple 12 Haziran 1585 tarihinde kaleye, bir yarar ağa ve 30 martolos tayin olunması istendiğinden ağalığa Ali bin Mehmed isimli kişi atanmıştır⁴⁹⁴.

6. Hanların Muhafazası

Martoloslar sınır ve derbentlerde görev almış olmalarının yanı sıra bazı derbentlerde bulunan hanların muhafazasında da görev almışlardır. Merhum Bayram Paşa'nın, Üsküp sancağında 1634 yılında kurulan Eğridere isimli derbente (büyük derbent) yaptırdığı kale ve hanın muhafazası için buraya, Karatova martoloslarından üç nefer martolos ve üç nefer yamak atanmıştır. Ancak bu yamakların beratları olmadığından köy zabıtları bunlara müdahale etmektedir. Vakfın mütevellisi Mehmed Kapdan, yamakların muafiyetlerine dair berat verilmesini rica etmiştir.⁴⁹⁵

7. Türbelerin Muhafazası

Osmanlı Devleti'nde martoloslar genel olarak sınır, yol güvenliği ve derbentler gibi yerlerde koruma faaliyetlerinde

493 Özge Teneş, *a.g.e.*, s.280-281.

494 BOA. MD. nr. 58, s.24.

495 BOA. İE.EV. 7: 856

bulunmalarına rağmen çok istisnai bir durum olarak türbelerin muhafazasına da görevlendirilmişlerdir. 10 Ocak 1576 tarihinde Sultan Süleyman'ın Sigetvar'daki Camii ve türbesi için görevlendirilen bir dizdarın emrine dört martolos verilmiştir. Aynı zamanda söz konusu dizdara timar olarak verilen Sigetvar'daki köylerin hududunun da belirlenmesi istenmiştir⁴⁹⁶.

8. Kalelerin Muhafazası

8.1.Kale ve Sınır Boylarındaki Görevleri

Martoloslar özellikle 16. ve 17. yüzyılın başlarında kalelerde hem savunma ve hem de saldırı görevlerinde bulunan ileri harekât unsurlarından birisidir. Bu özelliklerinden dolayı Osmanlı Devleti'nin Avusturya ve Venedik'e karşı yapmış olduğu seferlerin hemen hepsine katılım sağlamışlar⁴⁹⁷ ve sınır kalelerinde bulunan birliklerin başında gelmişlerdir⁴⁹⁸. Bazen de akıncılar martolos liderlerinin emrine girmiş ve onlarla birlikte sefere çıkmış veya asayişin sağlanmasına katkı sağlamışlardır. Bu bağlamda 1577 yılında Semendire, Vidin ve Alacahisar sancakbeylerine gönderilen bir hükümde Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Koçanya Dağı etrafında güvenliğin sağlanması için martolos ağası olan Mustafa isimli zaim, akıncı ve martolos tedarik etmeleri istenmiştir⁴⁹⁹. Kalelerde bulunan martoloslar martolosbaşının emrinde bulunmaktadır. Atlı ve piyadeleri olan martolosların atlı olan kısımları piyadelere göre daha azdır⁵⁰⁰.

Milan Vasiç'e göre Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ve Orta Avrupa'da ilerlemesine bağlı olarak martolos birlikle-

496 BOA. MD. nr. 29, s.61.

497 Milan Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul,

1978, s.50; Okan Güven, *a.g.e.*, s. 49.

498 E. Yasemin İnbaşı Arı, *I Numaralı (H. 1155–1168/ M. 1742–1755) Bosna Ahkâm Defteri -Değerlendirme ve Transkripsiyon-*, T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Burdur 2019, s.95-96, 100.

499 Rahman Şahin, *a.g.e.*, s.43.

500 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.252.

rinin de sınır hattı boyunca ilerleyişi sürmüştür. Ona göre Türklerin Sava ve Tuna'nın kuzeyindeki fetihleriyle irtibatlı olarak, martolosların büyük bir kısmı Kuzey Sırbistan ve Bosna şehirlerinden Sirem'e ve Slovenya'ya ve oradan kuzeye doğru daha ileriye Macaristan'a sevk edilmişlerdir. Buda'nın düşüşünden ve bu isimle bir paşalığın kurulmasından sonra, Martoloslar bu bölgenin hemen hemen bütün önemli yerlerinde ortaya çıktılar. 1552 yılında Banat'ın Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden sonra doğudan Komorn ve batıda Platten Gölü'ne kadar olan bütün önemli Erdel şehirlerinde üstlenmişlerdir. Özellikle Batı Macaristan şehirleri bu konuda oldukça önem arz etmiştir. 1543 yılında sadece Estergon bölgesinde diğer kuvvetlerin yanı sıra 1.242 kişilik dört bölük martolos bulunmaktadır⁵⁰¹. Bunda Osmanlı Devleti'nin yeni kurulan sınır boylarına öncü kuvvetlerle birlikte martolosları da yerleştirmesinin etkisi büyüktür. Bu bağlamda 9 Nisan 1559 tarihinde Budin Paşası Toygun Paşa tarafından Mohaç bölgesinde sınır hattını korumak için yeni bir palanka inşasına başlanmış ve burada diğer askerlerle birlikte görevlendirilmek üzere iki yüz tüfekli martolosun yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Onun başlattığı inşaat, halefi Rüstem Paşa tarafından 29 Haziran 1560 tarihinde bitirilmiştir⁵⁰².

Kursar'a göre Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerindeki güvenlik sisteminin üçte birini martoloslar oluşturmaktadır. Kursar, martolosların bulundukları kaleleri ifade ederken Baja, Bata (Százhalombatta), Buda, Pest, Budimir (Nagybudmér), Grabovac (Grabóc), Deska (Deszk), Dunaújváros, Dunaföldvár, Eger, Lipova (Lippó), Mohács, Ostrogon (Esztergom), Pomaz, Rácalmás, Segedin (Szeged), Sent Andreja (Sanct Andrea, Szentendre), Sirig (Szőreg), Ko-

501 Milan Vasic, Milan. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul, 1978, s.51.

502 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.88-89.

vin (Srpski Kovin, Ráckeve), and Stolni Beograd (İstolni Belgrad, Székesfehérvár) kalelerini örnek vermektedir⁵⁰³.

Kalelerden farklı olarak palankalarda Müslüman askerlerle birlikte martoloslar bulunabildiği gibi sadece martolosların bulunduğu palankalar da mevcuttur⁵⁰⁴. 1607-1619 yılları arasında Budin eyaletinde Parkan-i Hamzabey Sarayı'nın martolosları Radul Ağa'nın ve Sermiye Vukço'nun emrinde bulunmaktadır⁵⁰⁵. Yine 1621 yılında günümüz Romanya sınırlarında bulunan Mureş Nehri'nin kolları üzerinde bulunan Lipova'nın karşısındaki Radna'da bulunan plankadaki askerlerin tamamını martoloslar oluşturmuştur⁵⁰⁶. Özellikle 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başlarında Avusturya ile yaşanan uzun savaşlar sınır boylarında bir dizi palankanın inşa edilmesine sağlamıştır.

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerine yapılan akın veya tecavüzleri ilk karşılayan grup içinde martolosların yer aldığı düşünülebilir. 10 Nisan 1560 tarihinde Avusturya'nın Zigetvar, Babócsa ve Csurgó kalelerinden gelen Macar askerler, Osmanlı topraklarına girerek Mohaç Kalesi'ne kadar olan bölgede faaliyet göstermişlerdir. Bu sebeple bölgenin sancakbeyi tarafından on beş asker ile kırk martolos bu kuvvetleri karşılamak üzere bölgeye gönderilmiştir. Macar kuvvetlerini takip eden bu kuvvet, onları bir kilisede sıkıştırmış ve birkaç çatışmanın ardından onları Tuna Nehri vasıtasıyla gerisin geri kaçırmaya mecbur bırakmıştır. Hatta bu olayda bölgenin yerel halkı Avusturya kuvvetlerine, kaçmaları konusunda yardımda bulunmuştur⁵⁰⁷.

Kalelerde görev yapan martoloslar, zaman zaman iç bölgelerde kaldıklarından veya kalelerdeki insan eksikliği ve lo-

503 Vjeran Kursar, "a.g.m." s.134.

504 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.105. Foça Kalesinde hem martoloslar hem de azaplar bulunmaktadır. Nkz aynı eser.

505 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.369-370.

506 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.105.

507 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.88.

jistik yetersizlikler nedeniyle başka kalelere nakledilmiş veya diğer gruplarla birleştirilmişlerdir. Örneğin, 1568 yılında Temeşvar bölgesindeki Kalnak Kalesi'nde bulunan otuz adet martolos yetersizlikler nedeniyle buradan kaldırılmıştır⁵⁰⁸.

Martolos teşkilatının sınır bölgelerindeki kalelerde ve palankalarda bulunan Hristiyan personelinden, başta azaplar ve sipahiler olmak üzere, daha az olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda Macaristan'da Budin'in fethinden sonra Budin kalesi'ne 3.000 yeniçeri, 1.000 sipahi, 1.000 martolos, 500 solak ve 500 gemici olmak üzere 6.000 kişilik kuvvet istihdam edilmiştir⁵⁰⁹.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki kalelerinde, doğudakilerden farklı olarak, istihbarat ve öncü kuvvet olarak kullanılan martoloslar da yer almıştır. Rumeli'deki kalelerin, bu yönüyle doğu sınırındaki kalelerden ayrıldığı düşünülebilir. 1561 yılında Belgrad Kalesi'nde diğer muhafızlarla birlikte martoloslar da bulunmaktadır⁵¹⁰. Martoloslar kendilerine ayrılmış olan dış mahallelerde oturmakta olup kale, dışarıdan saldırıya uğradığında subaşı veya sancakbeyinin emri altında savunmaya katılmakta ve icap ettiğinde akınlarda yer almaktadırlar. Barış zamanlarında kalenin yıkık, dökük ve tamire ihtiyaç duyulan yerlerinin onarılması, kale demirlerinin işlenmesi, gece ve gündüz boyunca devletin kaledeki ambarlarının korunmasından sorumludurlar. Bu görevlerinden dolayı *divân-ı umûmîye* vergilerinden tamamen ve tekâlifi örfüyeden de özel olarak muaf tutulmuşlardır⁵¹¹.

Kalelerde görevli olan martolosların aldıkları ücretler kaleden kaleye ve dönemden döneme değişiklik göstermektedir. 15. yüzyılda ulûfeli martoloslar 10-15 kişilik birlikler

508 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks> I, Başbakanlık Devlet Arşivler Ş Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 37, Ankara 1998, s.569.

509 Mustafa Sadık Bilgin, "Macaristan'da Osmanlı Hakimeyitin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi", 39-40,

510 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.47.

511 İlhan Türkmen, *a.g.e.*, s.75.

halinde bir reis idaresinde bulunmakta olup her birlik reisi ile birlikte zikredilmektedir. Bunların yevmiyeleri 2 akça kadar-ken 16. yüzyılda bu yevmiyenin yükseldiği görülmektedir. Bu yükselme kısmen paranın kıymetinin düşmesinden ileri gelmiştir. Arslan Ağa idaresinde Fethülsîlâm Kalesi'nde görevli 59 nefer martolosun 1592 yılına ait yevmiyesi 208 akçe olarak hesaplanmıştır. Hâlbuki Semendre sancağının Gradişka varoşunun Ahmed Bey idaresindeki 25 martolosunun yevmiyeleri 63 akçe olarak hesaplanmıştır⁵¹².

Martoloslar kalelerde görev yaptıkları zamanlar genellikle sancakbeyinin emri altında bulunup onun her türlü emrini yerine getirmekle mükelleftirler⁵¹³. Bazı kalelerde Müslüman ve Hristiyan martoloslar bir arada görev almışlardır. 17 Mart 1585 tarihinde Bosna bölgesinde Gradişka ve Zirin kalelerinde günlük beş akçe yevmiye ile Müslüman ve Hristiyan martoloslar bir arada görev almışlardır⁵¹⁴. İhtiyaç hasıl olduğu zamanlarda bir kaleden başka bir kaleye martolos takviyesi yapılabildiği gibi martolosların tamamının başka bir kaleye nakledilebildiği de görülmektedir. 7 Haziran 1605 tarihinde Sonbur, Bac ve Fotuk kalelerinden Estergon Kalesi'ne asker takviyesi yapılmıştır. Bununla birlikte bazı kalelerde takviye ihtiyacı olduğunda çevredeki kalelerden askerlerle birlikte bir miktar martalosun da görevlendirildiği görülmektedir⁵¹⁵. 1683 yılında Bosna ve çevresindeki kalelerde 13.358 görevlinin 1.657 tanesi martolos olarak görev yapmaktadır. Martolosların toplam kale görevlilerine oranı %12,4'tür⁵¹⁶. Martoloslar, görevli oldukları kalelerde muhafız ve askerler bulunmadığında kalenin muhafazasını yalnızca kendileri

512 Cengiz Orhonlu, *a.g.e.*, s.81.

513 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.36.

514 BOA. MD. nr. 58, s.312

515 Serpil Gökçe, *77 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Hükümlerin Özeti (1-370)*, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2019, s. 160-161.

516 Okan Güven, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2017, s.115-118.

yapmaktadır. Bu dönemde Alasonya şehrinin 300 adet martolosu bulunmaktadır⁵¹⁷.

Martolosların sayısı zaman ve mekâna göre değişkenlik göstermiştir. 1666 yılında Uyvar Kalesi'nde 22 Martolos bulunurken bir yıl sonra bu sayı 21'e düşmüş ve 1675-1676 yılında martolos sayısı diğer askerlerin sayısında olduğu gibi üç kat artarak 66'ya ulaşmıştır⁵¹⁸. Bu da savaş durumunda martolos sayısının arttığı ve barış zamanlarında azaldığı şeklinde yorumlanabilir. Evliya Çelebi onların bu vazifeleri hakkında; *"Akşam yaklaşırken şehir içinde davullar çalındıktan sonra bütün bu kapıları bekçi ve martoloslar kapayıp kendilerini güven altına alırlar."* ifadelerini kullanmaktadır⁵¹⁹.

Yeni fethedilen veya asker ihtiyacı olan kalelere yakınlar da bulunanlardan diğer kalelerden askerler ve martoloslar takviye edilmektedir. Gönderilen bu martoloslar bölgede tehlike bittiğinde veya tekrar geri çağrıldıklarında, 1585 yılında Zirin ve Gradişka kalelerinde olduğu gibi, eski kalelerine dönmektedirler⁵²⁰. Yine bu bağlamda 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından II. Viyana Seferi sırasında fethedilen Beşpirim Kalesi (?)'nin muhafazası için İstolni Belgrat Kalesi'nden 400 nefer martolos ve diğer askerler nakledilmiştir⁵²¹. 1689 yılında Eğri Kalesi muhafızı olan Rüstem Bey'den Eğridere Palankası'nın yeniden güçlendirilmesi için palanka askerleri ile martolosbaşının askerleriyle birlikte yeniden palankaya getirtilmesi istenmiştir. Zira palankada bulunan martolosbaşı ve askerler palankanın harap olmasından dolayı

517 İlhan Türkmen, a.g.e., s. 107.

518 Muhammed Fatih Çalışır, *War and Peace in The Frontier: Ottoman Rule In The Uyvar Province, 1663-1685*, A Master's Thesis, Department of History Bilkent University, Ankara July 2009, s. 53-54.

519 122.

520 BOA. MD. nr. 58, s.312. 2 Kasım 1605 tarihinde Sonbor, Baç ve Futuk/Kunuva? kalelerinin neferat ağalarına; Estergon Kalesi'nin muhafazası önemli olduğundan atlı neferata ikişer ve piyadeye birer akçe terakki verilerek Sonbor Kalesi martoloslarından 65 nefer ve evvelki farisandan 55 nefer ve ikinci martoloslardan 51 nefer ve Bac Kalesi martoloslarından 99 nefer ve azebanından 98 nefer ve Kotova/Futuk Kalesinin cedid farisanından 80 nefer ve azebanından 97 nefer gönderilmesi istenmiştir.Bkz. MD. nr. 77, s.75.

521 Mehtap Yılmaz, *Vekayi' name (Vekayi-İ Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)*, Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.75-76.

burayı terk etmişlerdir⁵²². Aynı durum önceleri elden çıkan ve daha sonra yeniden ele geçirilen kaleler için de geçerli olmuştur. Temmuz 1686 tarihinde yeniden tamir edilen Navarin Kalesi'ne diğer askerlerle birlikte onbeş akçe ile bir martolos kethüdası ile onar akçe yevmiye ile yirmi martolos görevlendirilmiştir⁵²³. 25 Temmuz 1699 tarihinde yeniden ele geçirilen günümüz Ukrayna topraklarında bulunan Yanıkhisar Kalesi için de geçerli olmuştur. Yeniden yapılan düzenlemelerle Vezir Kahraman Paşa'ya kaleye diğer asker ve görevlilerle birlikte martolosların da yerleştirilmesi emredilmiştir⁵²⁴.

Savaş zamanlarında kalelerde ve sınır bölgelerinde bulunan martolosların erzakları kimi zaman devlet tarafından karşılanmıştır. 1700'lerden sonra bunun bir kanun haline geldiği görülmektedir. 12 Nisan 1700'de Niş bölgesinde bulunan Badinçe nahiyesindeki askerin zahîre ihtiyacının Niş Anbarı'ndan karşılanması için Niş paşasına ve kadısına emir verilmiş ve bundan sonra sınır boylarında bu durumun sürekli olması istenmiştir⁵²⁵.

9. Tuna Nehri ve Çevresinin Muhafazası

Braničevo ve Vidin bölgesi sancakbeyi olan Mihaloğlu Ali Bey 1458 yılında ilk defa Tuna Nehri'nin geçitlerini muhafaza etmesi için Ulahları görevlendirmiştir. 1467 yılında Braničevo bölgesindeki Hrama köyünden 20, Uşja köyünden 35 ve Požežena köyünden 50 kişi Tuna kıyılarını gece gündüz muhafaza etmek üzere örfi vergilerden ve haraçtan muaf

522 Reşat Çelik, *99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1-90)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015, s. 63.

523 Mesut Demir, *a.g.e.*, s.257. Aralık 1685 tarihinde İşrova Kalesi'nin tamiratından sonra onar akçe yevmiye ile yüz nefer mustahfız ve on beşer akçe yevmiye ile yüz nefer fârisân ve onar akçe yevmiye ile yirmi nefer topçu ve onar akçe yevmiye ile kırk nefer azeb ve kırk nefer martolosun beratları hazırlanarak görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bkz aynı eser s.354-355.

524 Nebahat Pehlivan, *H.1111 (1699-1700) Tarihli Ahkâm Defteri'nin (Mad 9885) Latin Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi (S. 1-181)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2018, s.119.

525 Habibe Nur Nasuhoğlu, *H.1111 (1699-1700) Tarihli Ahkâm Defteri'nin (Mad 9885) Latin Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi (S. 182-363)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2017, s.169.

tutulmak kaydıyla görevlendirilmişlerdir. Eğer tarım yaparlarsa yetiştirdikleri ürünlerinden öşür vergisi alacağı gibi tuttukları balıklardan da belli oranda vergi vermekle mükellef olacaklardır.

Kisiljevo'den 80 ve Golubac'tan 76 kişi Tuna Nehri'ndeki saykaların yani büyük sandalların korunmasından ve bakımından sorumludur. Bu yetmiş altı kişi aynı zamanda bulundukları kasabanın güvenliğinden de sorumludur. İlerleyen dönemde bu köydeki koruma görevine martoloslar da eşlik etmiş olmakla birlikte Tuna Nehri kıyılarını koruma görevine 82'si Müslüman olmak üzere 437 hâne daha dahil edilmiştir. Bunda Osmanlı Devleti'nin kıyı bölgelerinde bulunan kaçak haydutlara ve diğer kişilere bu görev karşılığında sağladığı vergi muafiyetinin etkisi büyüktür. Bir Floransalı'nın raporuna göre 1475 yılında Tuna Nehri'nde 300 adet gemi/kayık olup 10.000 de gemici istihdam edilmekteydi. Tuna kıyılarının martoloslar tarafından korunma meselesi Fatih döneminden beri önemsenmektedir. Bu bağlamda Braniçe Kalesi önemli yerlerden birisidir.

16. yüzyılda bu muhafızlardan on kişinin Golubac'da gemi muhafızlığına devam ettiği görülmektedir. 1516 yılında Macar tarafından Osmanlı Devleti'nin Tuna bölgesine yapılan atakların artması sonucunda Osmanlı Devleti önlemlerini arttırmıştır. Bu bağlamda Tuna kıyısında bulunan bu köy halkına ispenç, haraç ve diğer örfi vergilerden muafiyet tanınmıştır. 15. yüzyılın ikinci yarısından sonra martoloslar yerine verilmeye başlanmıştır. Kıyı halkının görevlerinin azalmasına bağlı olarak vergi muafiyetleri de azalmıştır⁵²⁶. Ancak bunun her bölgede her zaman uygulanmadığını düşünmekteyiz.

1477 yılında Osmanlı Macar sınırında bulunan İzvornik Kalesi'nde yüz civarında martolos bulunmaktaydı. Ancak

526 Олга Зиројевић, “Чувари Дунава”, *Smakina Novak Em Son Epooue Recueil Des Travaux Symposium international Donji Milanovac*, 16—17 septembre 1986, Belgrad 1988, s.30-31; BOA, TT.d, 16/695; *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, s.237.

devletin sınırlarını genişletip bu bölgenin biraz daha içerde kalmasından sonra kaledeki askerlerin bir kısmı Sava Nehri çevresine gönderilmiştir. Osmanlı Devleti özellikle Tuna Nehri'nin önemli kolları olan Sava ve Drava ile Sirem bölgesine büyük önem vermiş ve buraların koruyan önemi orandaki askerlerini ise martoloslar oluşturmuştur. 1541 yılındaki Budin seferi sırasında bu bölgedeki askerin %37'sini 1916 kişiyle martoloslar oluşturmuştur⁵²⁷.

Osmanlı Devleti tarafından Tuna donanmasının bir parçası olarak Tuna Nehri'nde çok sayıda şayka, firkate, şalopa, üstü açık, tombaz ve benzeri gemiler kullanılmaktaydı.⁵²⁸ Osmanlı Devleti 16. yüzyılda bu nehir boyunca kıyıların korunması için başta Sırp'lar olmak üzere çeşitli martolos grupları kullanmıştır⁵²⁹. Olga Zırojević'e göre 1516 yılında Tuna Nehri'ni geçerek gerçekleşen birçok Macar saldırısından sonra Mihaloğlu Ali Bey, Tuna kıyılarını korumak için nehrin her iki yakasında bulunan Kostolac, Rečica, Kličevac, Dolna Klepečka, Gorna Klepečka, Braničevo, Dabrova, Petka, Vučji Dol, Dubra Vica, Dolinac, Kisiljevo, Zatonje ve Gradishte köylerinde güvenlik önlemleri almıştır. Bunlara ek olarak Peka Nehri'nin ağzında bulunan Gradishte köyünün yakınlarında bir kale yaptırarak oraya Macar saldırılarını önlemek ve nehri korumak üzere martoloslar görevlendirmiştir. Bunun dışında Topolovnik köyünün yakınlarında da aynı amaçla bir kale inşa ederek buranın korunması görevini 70 Hristiyan hâne ile Müslüman ahalinin vermiştir.⁵³⁰

527 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.275.

528 Mehmet Taş, "18. Yüzyılda Tuna Donanması ve Donatımı", *Turkish Studies*, 15(2), 2020, s.1403.

529 Gheorghe Bogdan, *Memory, Identity, Typology: An Interdisciplinary Reconstruction of Vlach Ethnohistory*, Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Interdisciplinary Studies, University of Northern British Columbia April 2011, s.59; Fadimana Fidan, *18. Yüzyılda İstanbul'un ve Ordunun İşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kars 2014, s. 27; Mehmet Emin Yardımcı, *Nüfus ve Arazi Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarında Bosna Livasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İktisat Tarihi Anabilimdalı, Doktora Tezi, İstanbul İstanbul 2004, s. 143.

530 Олга Зиројевић, "a.g.m.", s.31.

1552 yılında Osmanlı Devleti'nin Macaristan seferi sırasında Tuna Nehri ve kıyılarında bulunan martoloslar, sefer boyunca nehir kıyılarındaki iskeleleri ve körfezleri korudukları gibi taşıma faaliyetlerinin düzenli ve güvenli bir şekilde yürütülmesini de sağlamışlardır. Bu faaliyetlerine ek olarak Osmanlı Ordusu'nun Belgrad ve Budin'e olan erzak sevkiyatının güvenliğini de sağlamışlardır. Tuna Nehri üzerinde martoloslarla birlikte azepler da görev almışlardır⁵³¹. Martoloslar, her ne kadar nehirde gerçekleşen sevkiyatların muhafazasından sorumlu olsalar da kimi zaman düşmanların saldırılarına maruz kalmakta ve nehir taşımacılığı sekteye uğramaktadır. 20 Haziran 1599 tarihinde Avusturya ile olan çatışmalarda Tuna Nehri'nden gerçekleşmek üzere Fedvar Palankası'ndan Budin'e cephane ve para sevkiyle görevli olan farisler ve martoloslar, Tuna Nehri'nin Tolna mevkiinde Macarların saldırısına uğramıştır. Görevli olan martoloslardan 11 tanesi hayatını kaybettiği gibi farislerin ağası da esir düşmüştür. Bunun üzerine Osmanlı Devleti tarafından söz konusu palankaya 11 Ekimde yeni martoloslar atanmıştır⁵³².

1522 yılında Petervaradin'de Radic Bozic adındaki bir Sırp tarafından yeniden tasarlanan ve 1529 yılında I. Viyana Kuşatması sırasında önemli bir rol oynayan Osmanlı Devleti'nin Tuna Nehrinde kullandığı gemilerin 1530 yılındaki sayısı 800'ü bulmuştur. Drava ve Tuna Nehri'nde kullanılan bu gemilerin mürettebatları martolos adı verilen Sırlardan oluşmaktaydı⁵³³. Tuna kıyılarının martoloslar tarafından korunma meselesi Fatih döneminden beri önemsenmektedir. Bu bağlamda Branice Kalesi önemli yerlerden birisidir⁵³⁴.

Nehir kıyılarında görevlendirilen martolosların, genellikle aynı bölgenin insanları olduğu görülmektedir. Mostar Köprüsü'nün üzerine kurulduğu Neretva Nehri ile aynı adı ta-

531 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.135.

532 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.364.

533 Ольга Зиројевић, "a.g.m.", s.38.

534 BOA, TT.d, 16/695; *Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri*, s.237.

şıyan Nertova nahiyesinde, 1530 yılında, 3 köyde 55 martolos, Üskopya nahiyesinde 1 köyde 4 martolos, Laşka nahiyesinde bir köyde 15 martolos olmak üzere toplamda 74 martolos bulunmaktadır⁵³⁵. Nertova nahiyesindeki köylerde Müslümanlarla Hristiyanlar birlikte yaşamakta ve bu köylerin büyük bir bölümünde Laşka bölgesindeki Karusiç, Tutbis, Puçil Gavra köylerinde olduğu gibi baştinalar bulunmaktadır⁵³⁶.

Savaş veya sefer dönemlerinde Balkanlardaki nehir kıyılarındaki gemilerde görev yapan martoloslar, orduya katılarak hizmet etmekle yükümlüdürler. 1543 yılında Estergon Seferi'ne Budin'den 44 martolos kayık ve kaptanlarıyla katılmışlardır. Bir yıl sonra yani 1544 yılında 18 nefer Estergon nehir martolosu Tuna Kaptanı'nın emri altına verilmiştir. Buradan da anlaşılabacağı üzere kara martolosları gibi deniz martolosları da isteğe ve ihtiyaca göre bir başka bölgeden bir diğerine sevk edilmişlerdir⁵³⁷.

1551 yılında Banat'ın ele geçirilişine kadar Osmanlı Devleti'nin Tuna'daki savunma sınır hattını Belgrad'dan Fethiislam (Kladovo)'a kadar olan hat oluşturmuştur. 16. yüzyılın ilk dönemlerinde Tuna Nehri'nin Transilvanya'dan Kladovo'ya kadar olan hattın ilkbahardan sonbahara kadar Macarlara ve Haydutlara karşı korunması için Ulahlar görevlendirilmiştir. Franz Babinger'e göre Osmanlı Devleti, Tuna'nın geçiş noktalarının korunması için 1715-1718 arasında Avusturya ile yaptığı savaşa kadar sınırdaki gözcüler ve muhafızlar bulundurmıştır⁵³⁸.

Osmanlı Devleti, Rumeli'deki nehir kenarlarında bulunan kale, palanka ve iskelelerdeki şaykalarda veya kayıklarda görevlendirilen martoloslar, hem güvenliği sağlamışlar hem de devletin zaman zaman ihtiyaç duyduğu istihbarat amaç-

535 Mehmet Emin Yardımcı, *a.g.e.*, s. 143.

536 Mehmet Emin Yardımcı, *a.g.e.*, s. 173, 178.

537 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.46.

538 Олга Зиројевић, "a.g.m.", s.29.

lı esirleri temin etmişlerdir. Temmuz 1571 tarihinde Drava Nehri'nde bulunan kayıkların kaptanı olan Süleyman, Drak Nehri yakınlarında yeniden inşa edilen kalenin dokuz adet kayığı bulunduğunu, ancak buralarda görevlendirilen martolosların diğer kalelerde istihdam edilmesi üzerine nehrin korunamadığını ve kayıkların boş kaldığını bunu sonucunda nehir boyunca muhafazanın güçleştiğini bildirmiştir. Bunun üzerine bu bölgelere yeniden martolosların görevlendirilmesine karar verilmiştir⁵³⁹.

1536 yılında Semendire bölgesindeki koruma ve martolosluk görevinde bulunan muhafızların sayısının bölgenin içerde kalmasına bağlı olarak azaltıldığı belirtilmiştir. Buna rağmen Gobulac gibi bazı önemli yerleşim yerlerinde Tuna Nehri gemilerinin onarılması, bakımı ve koruma görevi uzun yıllar devam etmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısında 112 ev ve 12 erkek bu konuda görevlendirildiği gibi Tuna'nın son kıyısındaki Pancevo, Kovin ve Hisarlık köylerinin sâkinleri için de aynı yükümlülükler getirilmiştir⁵⁴⁰. 1530'da yılında Fethiislam nahiyesinde bulunan Ulahlar, bu konuda 1501 Branciova ve Vidin Kanunâmesi'ne göre beş evden bir mızrakçı vererek Tuna Nehri'ni korumaktadırlar. İlerleyen yıllarda bu bölgedeki Ulah nüfus azalmıştır⁵⁴¹. Buna rağmen 1576 yılında Delvine sancağına yönelik yabancı bölgelerden yağmaya gelen eşkıyaların olduğu görülmektedir. Bu tür faaliyetlerin önlenmesi için bölgeye sevk edilmesi istenen askerler arasında martolosların da bulunduğu görülmektedir⁵⁴².

Tuna Nehri ve diğer bölgelerdeki akarsularda görev alan martoloslar, güçlü kuvvetli insanlar olarak betimlenmişlerdir. 1529 yılındaki I. Viyana Kuşatması sırasında Osmanlı ordusu

539 Zülfiye Kaygusuz, *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (s.1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006, s.110-111.

540 Олга Зиројевић, "a.g.m.", s.33.

541 Олга Зиројевић, "a.g.m.", s.33-34.

542 Osman Karataş, *a.g.e.*, s.186-187.

ile birlikte cepheye katılarak diğer kuvvetlerle birlikte kuşatma hareketinde yer almışlardır. Bu dönemde Osmanlı Tuna donanmasının 400 civarında bir parçadan oluştuğu ifade edilmektedir⁵⁴³.

18. yüzyılın başlarında haydutların ve Kazakların saldırıları sonucunda Osmanlı Devleti, Tuna kıyısındaki köylülerden Kazakları gördüklerinde en yakın askeri birliklere haber vermeleri konusunda görevlendirilmişlerdir. Bu konuda başta 1707 yılı olmak üzere Belgrad, Niş Belgradcık, Fethiislam, Raja ve Aleksinac gibi yerleşim yerlerinin idarecilerine birçok emir gönderilmiştir⁵⁴⁴.

Tuna boyundaki kalelerde bulunan nehir korumasında görevlendirilen martolosların genel olarak bir kaptana bağlı oldukları görülmektedir. 1766 yılında Ostriviçe-i Atik Kalesi'ndeki martoloslar aynı zamanda Ostriviçe-i Atik Kaptanlığı'na da bağlıdır⁵⁴⁵. Klis sancağı beyi, Tuna Nehri'ndeki eşkıyalara ve Uskok saldırılarına karşı Ostroviçe-i Atik Kalesi'nin, bölgedeki reyanın ve topraklarının korunabilmesi için on altı oturaklı olup 12.000 kuruşa mal olan kayıklar yaptırmıştır. Bunun yanı sıra 1573-1574 yıllarında martolosların ve azeplerin kullanması için dört kayık daha yapılması istenmiştir⁵⁴⁶.

Osmanlı Devleti'nin Tuna'da kullandığı donanmaya ince donanma denilmektedir. Bu donanmanın mürettebatı arasında çok sayıda martolos bulunmuştur. Bu donanma sayesinde Avrupa içlerindeki kuvvetlere karadakilere daha hızlı yardım ve destek verilmesi sağlandığı gibi düşmanın taarruz ve yağmalarını önleme konusunda da büyük bir kolaylık sağlanmıştır. 30 Mart 1560 tarihinde Tuna Nehri üzerinde

543 Karl Schimmer, *The Sieges of Vienna by The Turks*, Paphos Publishers 2015, s.42.

544 Олга Зиројевић, "a.g.m.", s.36.

545 BOA. AE.SSLM.III.357/28642

546 Şeyda Karvar, *23 Numaralı ve 1573-1574 Tarihli Mühimme Defteri/s. 282-352 (Özet- Transkripsiyon-Dizin)*, Fırat Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018, s.65.

olup Mohaç'a yakın adalarda sürekli düşman faaliyeti olduğunu ifade eden Mohaç Beyi, yedi-sekiz günlük mesafedeki Budin'den kendilerine yardım gelmesini beklemek yerine Peçuy'daki on şaykanın ve buradaki viran haldeki palanka-nın savaş tecrübesi olan yüz yirmi beş nefer piyadesinin ve ayrıca daha önce Mohaç'ta inşası emredilen yeni palankadaki iki yüz nefer martolostan yüz tanesinin istihdam edilmesini ve bütün bu askerî gücün Mohaç'ta mütevaffa Ali Paşa'nın kethüdası Zaim Kasım'ın emrine müstakil bir kapudanlık kurularak verilmesini önermektedir. 19 Eylül 1560 tarihinde teklif ve taahhüt edilen şartlar çerçevesinde 31.500 akçe zeâmete sahip olan Zaim Kasım'a bölgedeki adaları korumak ve mücadele etmek üzere kaptanlık görevi verilmiştir⁵⁴⁷.

Tuna dışında Sava Nehri'nin yakınlarındaki Gradiška bölgesi kıyı korumasının yapıldığı ve martolosların görev aldığı Kaptanlık bölgelerinden birisidir. Bu bölgede aynı zamanda gemicilik ve taşıma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda Peşte bölgesinde 1548 yılında bir bey idaresinde martolosların görev aldığı bir kapudanlık teşkilatı bulunmaktadır⁵⁴⁸. Nehir kenarlarında bulunan kalelerdeki martoloslar asker dışında muhtemelen atların da nakli için at gemilerinde de görev almışlardır. 1565 yılında Semendire Beyi Bayram Bey'e Rumeli askerinin Ösek'e geçebilmesi için köprü lâzım olduğundan, asker ulaşmadan yetişmesi mümkün ise köprü yapılması, aksi takdirde at gemilerinin hazır bulundurulması; ayrıca Budun'a gönderilecek elli adet şaykanın da kürekçi vs. levâzımı ile hazırlanıp azepler ve martoloslarla donatılarak hazır bulundurması için emir verilmiştir⁵⁴⁹. Yine 13 Aralık 1571 yılında Belgrad'daki gemiler martolos ve azeplerle do-

547 3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968 / 1558-1560, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12 Ankara 1993, s. 573-574; Seyfullah Aslan, "Tuna Donanması'nın Kuruluşu Meselesi", *Kanûnî Sultan Süleyman ve Dönemi Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s.84.

548 Nenad Moacanin, "a.g.e.", s. 78.

549 5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565-1566) < Özet ve İndeks >, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 21, Ankara 1994, s.271.

natılmış ve Tımsıvar iskelesinden Rodosçuk iskelesine kendir nakli sağlanmıştır⁵⁵⁰.

Tuna kıyılarında görevlendirilen martolosların bir görevi de karşı kıyılardan sandallarla gelip bölgeyi yağmalamaya çalışan eşkıyalara karşı engel olmaktır. 9 Eylül 1580 tarihinde Silistre ve Niğbolu yöneticileri, Tuna Donanmasının Demir Kapı Kaptanlığına mektup göndererek Eflak, Boğdal ve Er-del bölgelerinden sandallarla gelip bölgelerini yağmalayan eşkıyaların önlenmesi ve yakalanması için Tuna kıyılarında bulunan reayadan azap ve martoloslardan adamlar görevlendirilmesini istemişlerdir⁵⁵¹. Ancak bu tür saldırıların uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Zira 8 Mayıs 1583'te Demirkapı Kapudanı Zaim Mustafa'nın elinde "kapudanlığa müteallik" şaykası ve neferleri olmadığından Tuna Nehri'nin muhafaza ve korunma hizmetini görmesi için kendisine Vi-din ve Fethülislam kalelerinden iki mirî şayka, on beş azeb ve yirmi beş martolos verilmesi emredilmiştir⁵⁵².

Tuna Nehri üzerindeki eşkıyalık faaliyetleri sürekli olarak devam etmiştir. 1594 yılında Tuna Nehri kıyılarının korunması için Hırsova kapudanı görevlendirilmiş ve Tuna boy-larındaki martoloslar arasından daha önce ne kadar kürekçi alınmasına izin verilmişse o kadar kürekçi görevlendirmesi emredilmiştir. Bir başka hükümde ise Hırsova kalesindeki otuz iki neferden on sekizinin Hırsova Kapudanı Osman'ın emrine verildiği halde Tuna muhafazası için yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Tuna'daki eşkıyalara karşı muhafaza görevini devam ettirebilmek için Hırsova kapudanı emrine nöbetleşe cenkçi olarak görevlendirilmesi emredilmiştir⁵⁵³.

550 BOA. MD. nr. 18, s.88 .

551 BOA. MD. nr. 43, s.171.

552 BOA. MD. nr. 48, s.359; MD. nr. 49, s.40; Seyfullah Aslan, "a.g.m.", s.91.

553 Seyfullah Aslan, "a.g.m.", s.94-95; BOA. MD, nr. 72, hk. 712; Zafer Şahin, "72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002- 1003) (vr. 231-473)" (yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014, s. 255.

Tuna kıyısında bulunan palanka ve kalelerin kendilerine ait şayka adı verilen küçük gemileri olduğu görülmektedir. Bu gemiler Tuna Kaptanlığı'na bağlı olarak birbirlerine yardımcı olmak ve aralarındaki irtibatı sağlamak için kullanılmışlardır. Nitekim 3 Nisan 1609 tarihinde, Tuna Kapudanı Hacı Kethüda'ya Budin'e giden donanma gibi otuz şaykaya azep, martolos ve diğer cenkçilerden koyup Silistre'ye gitmesi emredilmiştir. Yaklaşık iki ay sonra, bu sefer Belgrad kapudanı olarak zikredilen Hacı Kethüda'nın Belgrad'tan Kili Kalesi'ne kadar olan tüm kale kapudanlarından sorumlu olduğu, Tuna kıyılarında bulunan kale ve palankaların kaptanlarının birer şaykadan başka gemileri olmadığı, bu nedenle kapudanlar ve neferat ağalarının Hacı Kethüda'ya müracaat ederek onun münasip gördüğü şekilde ve hizmette görev almaları emredilmiştir⁵⁵⁴.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ve Avrupa'ya yaptığı seferlerde Tuna Nehri ve kollarının asker, hayvan ve zahire nakliyatına imkan tanınması bu nehre verilen önemin artmasını sağlamıştır. Belgrad Kalesi'nde bulunan azep, yeniçeri ve martolosların kaleye ve diğer bölgelere ikmali için Tuna Nehri'ni kullandıkları bilinmektedir. 1573 yılında söz konusu martolosların adet şayka adlı gemileri kullandıkları bilinmektedir⁵⁵⁵. Bunun dışında martoloslar Tuna kıyılarını bekleyerek herhangi bir tehlike karşısında devleti uyarmaktadırlar⁵⁵⁶. *"Martolosân-ı Braniçeva, kimesneye ra'iiyyet olmayub ekseri öte taraftan istimâletle gelüb yalı muhâfazatı için ve martolosluk hıdmetin itdikleriyle harâc ve ispenç ve ra'iiyyet rûsûmu virmezler timâr eri yerine ekerlerse 'öşrûn virirler."* ifadesi bunu teyit etmektedir⁵⁵⁷.

554 Seyfullah Aslan, "a.g.m.", s.97." BOA. MD, nr. 78, hk. 1976 (23 Safer 1018 / 28 Mayıs 1609)"

555 Sıtkı Çelik, 21 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil Metin), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s.108.

556 Göksel Baş, a.g.e., s.36.

557 Göksel Baş, a.g.e., s.68.

Bu nehrin kollarında bulunan geçitlerin korunması ve elde tutulması savaşıyan taraflara üstünlük sağladığından buraların elde tutulması devletler için bir hayli önemli görülmüştür. Bu nedenle Osmanlı Devleti, nehir geçitlerinin bulunduğu yerleri başta martoloslar olmak üzere yardımcı askeri unsurlarla kontrol etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Osmanlı-Avusturya çatışmalarında, 1604 yılının yazından 1606 yılına kadar, Budin bölgesindeki Tuna Nehri ağzında ve geçitlerinde faaliyet gösteren Osmanlı donanması çevredeki tüfekli martoloslar tarafından söz konusu yılların temmuz ayından seferlerin sonuna kadar korunmuştur⁵⁵⁸.

Avusturya'nın ve diğer Avrupa devletlerinin Tuna Nehri kıyılarından Osmanlı topraklarına geçişleri ve saldırılarının yanı sıra Kazaklar, özellikle şayka adı verilen ince uzun kayıklarıyla Karadeniz'den Tuna yoluyla Osmanlı topraklarına saldırılarda bulunmaya başlamışlardır. 1606 yılında bu saldırıları durdurabilmek ve o bölgedeki reayanın korunmasını sağlayabilmek için Osmanlı Devleti, bugünkü Romanya'nın güneydoğusundaki Kuzey Dobruca'da, Tuna'nın delta alanına girerken ayrıldığı üç koldan Hızırilyas (Sfantu Gheorghe) kolunun sağ yakasında bir liman şehri olan Tulça (Tulcea)⁵⁵⁹ kazasına bağlı Baştepesi (Başdepesi) köyündeki martolosları buradaki boğazı ve denizi kontrol etmeleri karşılığında *divân-ı avârız* vergisinden muaf kılmıştır. Burada görevli olan martoloslar bölgede atlı olarak dolaşarak güvenliği sağladıkları gibi Kazakların gelişlerini de Osmanlı Devleti'ne bildirmekle yükümlüydüler. Devlet, aksi takdirde bölgede meydana gelen zararları kendilerinden tazmin edeceğini ve avârız vergisindeki muafiyeti kaldıracağını kendilerine bildirmiştir⁵⁶⁰. Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda ve Romanya

558 Caroline Finkel, *a.g.e.*, s. 218.

559 Mihai Maxim, "Tulça", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41. İstanbul 2012, s. 360-361.

560 Yeliz Karataş, *18 Numaralı Mühimme Zeyli Defteri (H.1013-1015/M.1604-1607) (vr.1-130) (İnceleme-Metin-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017, s.165.

sınırında bulunan Silistre’de ve Romanya’nın Dobruca bölgesinde bulunan Babadağ’da bulunan kasaba ve köyler de Kazak saldırılarına maruz kalmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Silistre kadısına gönderdiği hükümde çevredeki köylerde bulunan martolosları ve diğer adamları Babadağ Sancakbeyi Ramazan’ın emrine vermesini istemiştir. Buna göre Ramazan, bu kuvvet ve martolosları gemilerde kürekçi olarak Silistre İskeleyi’nde iki gemiyi donatıp bunlarla Tuna ağzında ve Karadeniz kıyılarında devriye atmalarını istemiştir. İzin belgeleri kendilerine verilmeye kadar, 1606 yılının mayıs ayından kasım ayının sonuna kadarki süreçte, söz konusu kişilerin görevlerinden ayrılmamaları istenmiştir. Bu süre ve aylar dikkate alındığında zikredilen görev süresinin saldırılar konusunda Karadeniz’in elverişli olduğu bahar ve yaz aylarını kapsadığı görülecektir⁵⁶¹.

1593 yılında Baron Wratislaw’ın elçilik heyetinde bulunduğu katile, Osmanlı ülkesinden dönerken Bosna Beyi Telli Hasan Paşa ile karşılaşmış ve onun temin ettiği martoloslar tarafından Tuna Nehri üzerinden kayıkla Avusturya tarafına teslim edilmişlerdir⁵⁶². Bu eserin Türkçe çevirisinde olay aynı şekilde anlatılmakla birlikte kayıkçıların martolos olduğu belirtilmemiştir⁵⁶³. Tuna Nehri aynı zamanda martolos ve yeniçerilerin diğer kalelere aktarımında önemli bir güzergâh olmuştur. 7 Mayıs 1566 Vidin’den Koylu İskeleyi’ne ve 29 Mayıs 1566’da da Semendire’den Budin’e martolos ve azep askerler bu şekilde taşınmıştır.⁵⁶⁴

Martolosların 1571 yılında Arnavutluk’un Avlonya Körfezi istihkamında yer almaları, onların Tuna dışında Akdeniz’e

561 Yeliz Karataş, *a.g.e.*, s.378.

562 https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/08/48/79/prihody_vaclava_vratislava_z_mitrovic.pdf. S. 208-209 (Erişim: 12.01.2021)

563 Baron W Wratislaw, *Baron W. Wratislaw’ın Anıları “16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler”*, Çev. M. Süreyya Dilmien, İstanbul 1996, s. 177-178.

564 *5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565-1566) <Özet ve İndeks>*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 21, Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi : II, Ankara 1994, s.244, 271.

kıyısı olan yerlerdeki körfezlerin korunmasında da görevlendirildikleri anlaşılmaktadır⁵⁶⁵. 1578 yılında Avlonya Sancakbeyi Mahmud'a gönderilen emirde başta Kırkleş eşkıyası olmak üzere bölgedeki eşkıyaları temizlemesi, körfezden eşkıyalara mal verilmemesi ve bu bölgelerin korunması için martalozlarla birlikte diğer kuvvetleri kullanması istenmiştir. Bu işleri bitirdikten sonra emrindeki askerleriyle sefere katılması istenmiştir⁵⁶⁶. Tuna bölgesindeki martolosların aynı zamanda nehir taşımacılığında kullanılan kayıkları kullandıkları görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin, Tuna'nın kollarındaki varlığını martoloslar vasıtasıyla kontrol etmeye çalışması 19. yüzyıl boyunca sürmüştür. Osmanlılar, söz konusu yüzyılda özellikle elde kalan en önemli Rumeli toprağı olan Bosna çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Tuna kollarından Sava Nehri kıyındaki Sava Palankası'ndaki martolosların maaşlarını 1830'larda Afyon ve Hüdavendigâr bölgelerinden karşılamaya devam etmiştir⁵⁶⁷.

10. Madenleri ve Madencileri Koruma

Martolosların Rumeli bölgesinde muhafaza ettikleri yerlerden birisi de maden ocaklarıdır. Bu maden ocaklarında çalışan işçileri ve maden üretiminin devamını sağlamak martolosların görevleri arasındadır⁵⁶⁸. Rudnik Madeni Çavuşu Mehmed, Rudnik madeninde demir top yuvalıkları imal eden yörüklerle ve diğer ahaliye zarar veren ve dağ kenarından geçerken önlerini kesip adamlarını katleden eşkıyalara karşı 15 Temmuz 1568 tarihinde Semendire beyinden, madenin ve madencilerin korunması için 30 nefer martolos görevlendir-

565 Zülfiye Kaygusuz, *a.g.e.*, s.134.

566 Yunus Eren, *34 Numaralı ve H.986/1578 Tarihli Mühimme Defteri [s. 1-164] "İnceleme-Metin"*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011, s.85-86.

567 BOA. AE.SMHD.II. 86-6900; AE.SMHD.II. 86-6901.

568 Almıla Gökçe Özcan, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muafiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017, s.194.

mesini talep etmiştir⁵⁶⁹. Madenlerde görevlendirilen martolosların tamamı Hristiyanlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda 1560'larda Semendire bölgesindeki Oziçe ve çevresindeki martolosların tamamının Duro, Nikola, Rajko, Manojlo gibi isimler taşıyan Hristiyanlar olduğu dikkat çekmektedir⁵⁷⁰.

Osmanlı Devleti'nin önemli madenlerinin bulunduğu yerlerden birisi de Rumeli bölgesidir. Bosna'da bulunan Balamış Madeni'ni korumak için bölgeden martoloslar tutulmuştur. Bu madeni korumakla yükümlü olan martolosların, haraç ve diğer örfi vergilerden muaf tutuldukları 17 Ağustos 1577 tarihli hükümde belirtilmiştir⁵⁷¹. Yine aynı defterde Bosna'da Bac (Rudnik) Madeni'nin korunmasında İzvornik ve Semendire'deki martolosların görev aldığı görülmektedir. Bu koruma görevinin madencilik mevsimi ile sınırlı olduğu anlaşılmaktadır⁵⁷². Osmanlı Devleti, bu bölgedeki madenlerin çıkartılmasına önem verdiği için sınırdaki martoloslar gibi burada görev alan martolosları da tekâlif-i örfiye vergilerinden ve yeniçeri ocağına çocuk vermekten muaf tutmuştur. Ayrıca dağlık alanda bulunan bu madenin korunması ve işletilmesi için 1571 yılında iki yüz elli kişi olan Semendire martoloslarından sekseninin dönüşümlü olarak bu madeni korumasına karar verilmiştir⁵⁷³.

16. yüzyılın ikinci yarısında Semendire sancağında Čemerno Dağları'nın bulunduğu bölgedeki gümüş ve kurşun madeni, 12 muazzaf ve 4 dört de yardımcı olmak üzere toplam 16 nefer martolos tarafından korunmaktadır⁵⁷⁴. Aynı durum 1560 yılında Öziçe nahiyesindeki madenler için de geçerlidir. Bu madeni koruma görevini ise baba, oğul ve kar-

569 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks> I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 37, Ankara 1998, s.272.

570 Срђан катић, "Рударство Чемерна И Троглава (16-17. Већ)", *Наша Прошлост* 16, Народни Музеј Краљево Историјски Архив Краљево, Краљево 2015, s. 17.

571 H.Muharrem Bostancı, a.g.e., s. 411.

572 H.Muharrem Bostancı, a.g.e., s. 411.

573 Zülfiye Kaygusuz, a.g.e. s.117-118.

574 Срђан катић, "a.g.m.", s. 9-10.

deşlerden oluşan on altı martolos sağlamaktadır. Öziçe'de 6, Požeška'da 5 köy olmak üzere toplam 11 köyde, 9'u yedek olmak üzere 38 martolos görev almıştır. 1572 yılında martolosların sayısı artarak martolosluğun olduğu köy sayısı 30'u asil olmak üzere toplam 60'a ulaşmıştır. Bunda martolosların vergilerden muaf tutulmasının ve diğer Hristiyanlara göre kendilerinden daha az vergi alınmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Madenci martoloslar da diğer martoloslar gibi yaşlılık, ağır hastalık gibi görevini yerine getiremeyecek durumda olduklarında veya ölümleri halinde görevleri, önce oğulları veya kardeşlerine verilmektedir. Bunlardan martolosluk görevini yürütecek kimse bulunamaması halinde ise bu görev, köylerinden hizmete layık, uygun bir başka kişiye verilmektedir.⁵⁷⁵

1560 yılında Čemerno Demir Madeni, Osmanlı topraklarının demir güllerinin dökümü için büyük önem arz etmektedir. Bu madeni korumakla görevli martoloslar G. Brekova, Kotulovače ve Latvice gibi köylerden seçilmektedir⁵⁷⁶.

Madenlerde ve çevresinde martolosluk yapan otuz köyden Kotuljevče, Rash, Latvia, Doljanovo / Dobrača, Orta ve Yukarı Guca köyleri derbentçi martolos çıkartan köyler arasında bulunmaktadır⁵⁷⁷. Maden martoloslarından da görevlerinden ayrılanların yerine bu görev çocukları başta olmak üzere yakınlarına verilmiştir. Kotorane Köyü'nden Martolos Rajin'in yerine bu görev oğluna verilmiştir. 1566 yılında Čemerno madeninin bağlı olduğu Öziçe Sancağı'nda olduğu gibi Maden martoloslarının bazıları kendilerinden bazı muafiyetlerinin kaldırılmasından dolayı daha iyi şartlarda yaşamak için bulundukları görevleri terk ederek başka diyarlara gitmişlerdir⁵⁷⁸.

575 Срђан катић, "a.g.m." s. 16-17.

576 Дејан М. Булић, *Насеља II Становништво „Земље“ Моравице (XIV - Средина XVI Века)*, Универзитет У Београду, Филозофски Факултет, Београд 2014, s.177.

577 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.253.

578 Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s.253.

1580 yılında Čemerno bölgesindeki bu madende görevli martoslardan bazılarının ölümünden sonra bölgedeki yerel yöneticiler onların timarlarına, mülklerine ve işlerine karışmaya başlayarak onları başta ağnam vergisi olmak üzere vergilendirmeye başlamışlardır. Bu durum martoloslar tarafından Divân'a iki kez şikayet edimesine rağmen bunlar müdahaleye devam etmiştir. Bu durum martolosların bölgedeki hizmetlerini aksatmalarına ve sayılarının azalmasına neden olmuştur⁵⁷⁹.

24 Ekim 1589 yılında Čemerno (Cemerno) madeninde görevli olan elli martolosun sahip oldukları baştinalardaki vergi muafiyetlerine bulundukları bölgenin voyvodaları ve tımar sahipleri tarafından müdahaleler devam etmiştir. Bunun üzerine maden emini olan Hacı Sinan tarafından yetkililere martolosların bu müdahaleler nedeniyle kaçtıkları ve huzurluklar yaşadıkları konusunda şikâyetlerde bulunulmuştur⁵⁸⁰.

10 Şubat 1709 tarihinde Köstendil Sancağı'na bağlı olan Kumanova, Kurtova Madeni ve Eğridere derbentinin muhafazası için Osmanlı Saray tebdarlarından (baltacılarından) Hacı Mehmet martolosbaşı olarak altmış dört nefer sekbanın başına getirilmiştir. Bir müddet sonra bu sekbanlardan otuzu Kratova Madeni'nin korunması için görevlendirilmiştir⁵⁸¹.

Köstendil sancağına bağlı Eğridere, Kumanova, Kratova, Koçana ve İştib bölgelerindeki 64 nefer martolosun, martolosbaşısı olan Abdülhalim ve Seyyid Ali isimli iki kardeştir. 31 Aralık 1797 tarihinde her iki kardeşin de vefat ettiği haberi yayılınca söz konusu göreve sarayın zülüflü baltacılarından Arnavut Mustafa talip olmuştur.⁵⁸² Ancak söz konusu vefat haberinin yanlış olduğu bu iki kardeşten sadece Abdülhalim'in bölgedeki çatışmada öldürüldüğü, ancak maktulün diğer

579 Срђан катић, "a.g.m." s. 17; Дејан М. Булић, *a.g.e.*, s. s.77.

580 ІЕ.MDN.1/15.

581 C.ZB.79/3920.

582 BOA. HAT. 1468/19; C.ZB. 77/3837.

kardeşi Seyyid Ali'nin hâlâ hayatta olduğu anlaşılmıştır. 8 Temmuz 1798 tarihinde, Arnavut Mustafa'nın yanlış bir haber neticesinde atandığını ileri süren Seyyid Ali bu atamaya karşı çıkmıştır. Bunun üzerine martolosbaşılığın müştereken yürütüldüğü dikkate alınarak bundan sonraki süreçte de müşterek olarak yürütülmesine karar verilmiş ve eski bir zülüflü baltacı olan Arnavut Mustafa ile Seyyid Ali'nin bu görevi beraber yürütmeleri istenmiştir⁵⁸³.

Bu bölgelerde maden ve derbentlerin korunmasına yönelik martolosluk uygulaması uzun bir süre daha devam etmiştir. Ancak bir müddet sonra Kratova bölgesindeki madenlerin kapatılması üzerine buradaki martolosların görevine son verilmiştir. Bunun üzerine 1840 yılında Radayor/Radyor (?) köyünde oturan ve uzun yıllardan beri martolosluk yapan Niko adlı Hristiyan, daha önceden her hânedan ikişer nefer martolosun madenleri, fukarayı ve Eğridere Derbendi'ni koruma karşılığında ziraat ettiklerini, baştinalarının defterde kayıtlı öşr ve şer'i vergilerin tamamından muaf olmak üzere beratları olduğunu, ancak şimdi söz konusu madenin kapanması üzerine martolos taifesinin dağılmasına ve perişan hale gelmesine, bunun da harami eşkıyasının ortaya çıkmasına neden olduğunu, eşkıyaların da yolculara ve ahaliye zararlar verdiğini belirtmiştir. Söz konusu mahalde yeniden bir kale inşa edilmesi ve bölgenin muhafazası için zikr olunan martolos taifesine, her sene kalede sakin olmak üzere, ikişer nefer dahi zam olunup her hânedan dörder neferin muaf olmasına ve bir neferin kalede kalıp üç neferin ise yamak olmasına karar verilmiştir. Bunun yanı sıra defterde kayıtlı baştinalardan şer'i ve örfi vergi talep olunmamak üzere yeniden berat verilmesi ve berat verilen martolosların derbent ve kaleyi muhafaza etmesi istenmiştir. Görüldüğü üzere martolosların maden ve derbentleri koruma görevi uzun bir süre devam etmiştir⁵⁸⁴.

583 BOA. C.ZB. 77/3837.

584 BOA. İE.MDN. 2: 103

1863 yılına gelindiğinde ise artık Eğridere Palankası'nda zaptiye teşkilatının faaliyet gösterdiği görülmektedir⁵⁸⁵.

11. Köy ve Kasabaları Koruma

1606 yılının baharında asıl Osmanlı ordusu gelinceye kadar Budin çevresinde bulunan yerleşim yerlerindeki yardımcı kuvvetlerle birlikte martoloslar da şehri korumak için görevlendirilmiştir⁵⁸⁶. Köy ve kasabalarda görev alan martolosların seçiminde, söz konusu kişilerin adı geçen bölgeden olmalarına dikkat edilmiştir. Buna dikkat edilmediği zamanlarda martoloslar ile yerleşim yeri sâkinleri arasında çatışmalar ve uyumsuzluklar yaşanmıştır. Temmuz 1696 tarihinde Nevrekop kazası ahalisi, haydut eşkıyasına karşı kazalarını muhafaza etmek için kendi istedikleri adamların martolos tayin edilmesini istemelerine rağmen ve muhafazaya muhtaç değilken Rumeli beylerbeyi Süleyman Paşa tarafından Arnavut sekbanının kazalarına tayin edildiğini belirterek bu kişilerin azledilmelerini talep etmişlerdir. Bunun üzerine Nevrekop kadısına gönderilen emirde söz konusu şikâyetin dikkate alınması istenmiştir⁵⁸⁷.

Martoloslar görev yaptıkları bölgelerin sadece fiziki alanlarına yönelik koruma faaliyetleri yürütmemişler aynı zamanda mütesellim, kadı ve diğer görevlilerin reayaya yaptıkları haksızlık ve zulümlerde kendilerini ücret mukabilinde tutan reayanın şikâyetlerini martolos başbuğu aracılığıyla Divân'a iletmışlerdir. 1706 yılının mayıs ayında kapıcıbaşı-lığı payesiyle Ağrafa taraflarında martolosbaşların üzerine başbuğ olan Osman isimli kişi Divan'a başvurarak söz konusu kazaların reayalarından bazılarının başka diyara gidip geldiklerinde voyvoda, mütesellim gibi ehl-i örf görevlilerin bunlara müdahale etmemesini rica etmiştir. Ayrıca mütevellî

585 Micahel Kiel, "Eğridere Palankası", s. 392-394.

586 Caroline Finkel, *a.g.e.*, s. 218.

587 BOA. MD. nr.108. s.343

ve murabahacılar (faizcilere) olan borçlarının beş sene süreli taksit ile eda etmelerine mücade edilmesi ve tekrar akçe talebinde bulunulmaması ricasında bulunmuştur⁵⁸⁸.

12. Devlet Görevlilerine Muhafızlık ve Yardım

Osmanlı Devleti'nin memurlarının Rumeli'deki gezileri veya görev teftişleri sırasında martoloslar Alasonya şehri örneğinde olduğu gibi onlara refakat etmişlerdir. 1584 yılının ilk aylarında Macaristan bölgesinde seyahat eden bir çavuşa refakat eden martolos ağası, Avusturya tarafında bulunan Korpanılar (?) tarafından kaçırılarak esir edilmiştir. Bunun üzerine 21 Şubat 1584 tarihinde Sinan Paşa tarafından Avusturya Arşidük'ü Ernest'e söz konusu çavuşun ve martolos ağasının serbest bırakılmasını, aksi takdirde durumun Osmanlı hükümdarına bildirileceğini ve sorunların daha da büyüyeceğini ifade etmiştir⁵⁸⁹.

Martoloslar aynı zamanda devlet görevlilerinin bölgedeki icraatları sırasında görevli kişinin emrine girmek ve ona yardımcı olmak gibi görevleri de bulunmaktaydı. Özellikle timar sahibi olanlar bu çağrıya uymak durumundaydı. Osmanlı ordusunun 1595 yılındaki seferi esnasında kullandığı yol ve derbentlerde yuvalanmış olan eşkıyaların temizlenmesi için İstanbul'dan Hızır Çavuş görevlendirilmiştir. Rumeli'deki beylere de onun faaliyetlerine destek vermeleri için her martolos hânesinden bir atının silah ve atıyla onun emrine girmesi ve ona yardımcı olmaları istenmiştir⁵⁹⁰.

Martoloslar, devşirme sistemi içinde gönderilen memurlara yardımcı olmakla görevlendirilmişlerdir. 1705 yılında yeniçeri ocağı için Naoussa bölgesinden elli adet çocuk dev-

588 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.275.

589 Yasemin Altaylı, *Osmanlı Döneminde Budin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı / Hungaroloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 166.

590 Muhammed Uğurlu, *73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (121-276)*, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2018, s.207.

şirmek isteyen Ahmet Çelebi ve yanındakilere, halk karşı koymuş ve bu kişiler bölge martolosu olan Zitso Karadimo ve martolos oğulları tarafından öldürülmüşlerdir. Bu olay üzerine bunların üzerine Muharrem Ağa komutasında kuvvetler sevk edilmiş ve Zitso Karadimo öldürüldüğü gibi çetesi de esir alınarak Karaferye (Veria)'ye götürülmüştür. Ayrıca, Karadimo'nun oğulları başta olmak üzere arkadaşları idam edilmiştir⁵⁹¹.

Osmanlı Devleti'nin resmî görevlilerinin evrak taşımalarında geçtikleri menzillerden at almaları bilinen bir uygulamadır. Atların olmadığı yerlerde ise martoloslar, bu görevlilerin sağ salim yerlerine ulaşmasını sağlamakta onlara yardımcı olmuşlardır. 1598 yılında III. Mehmed zamanında Rumeli'deki yöneticilere bu konuda dikkatli olmaları tembihlenmiştir⁵⁹². Martoloslar, bulundukları bölgelerde devlet memurlarının vergi toplamasına da yardımcı olmuşlardır. 1706 yılının nisan ayında bugünkü Yunanistan'ın Patras Körfezi'nin kuzeyi ile Arta Körfezi'nin güneyi arasında bulunan Karlı-ili sancağının mütesellimi olan Mehmed, reayadan vergi toplaması için bölgenin martolosbaşısı olan Salih Odabaşı'yı bir tezkire ile görevlendirmiştir. Ancak, Martolosbaşı Salih, vergi defterine göre toplaması gereken vergileri teslim etmediği gibi kayıplara karışmıştır. Bunun üzerine Salih'in yakalanması için Tır-

591 Michael Paläret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.60.

592 Aydın Acar, 74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (121-241), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015, s 85; "...Südde-i sa'âdetimden orduyu hümayunuma varınca yol üzerinde vak'â olan beyler beylere ve sancak beylere ve kâdılara ve dizdarlara ve beş atlı ağalarına hüküm ki: Hâlâ bir mühim husus için dergâh-ı 'âli bevvablarından ulakla irsal olunmuşlardır. Buyurdum ki: Hüküm-i şerifimle her kangınızın taht-ı hükümetinde dahl olurlarsa kendüsülerin ademlerine menzil bargiri bulunan yerde menzil bargiri olmayan yerde yolcu yükde yakdurma deyüb yerluden yarar ulak bargirleri mahvuf ve muhâtarâ olan mahallerde yanlarına kifâyet mikdarı ademler koşub emr ü salim birbirine ulaştırub ber vecih isti'câl mecali mahalli irsal ve iysal idüb 'avh u tehirden hazer idesin ve siz ki kula-ı dizdarları ve beş atlı ağasız yersiz mezbûrları emr-i şrifimle dahl oldukları gibi 'avh u tahir itdirmeyüb menzil bargirleri olmayan yerde olgeldüğü üzere koçiler ve martoloslar tedârik idüb irsal ve isal eylesin..." Bkz. aynı tez.

hala, Karlı-ili, Eğriboz, Yenişehir-i Fenar mutasarrıflarına ve kadılarına hüküm gönderilmiştir⁵⁹³.

Martolosların koruma görevlerinden biri de insanların ve malzemelerin ulaştırılması gereken bölgeye sağ salim ulaşmasını sağlamaktır. 1661 yılında Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan dört martolos Sofya'dan ordu cephesine cephane sevkine nezaret etmek ve konvoyu korumakla görevlendirilmiştir⁵⁹⁴. Buna ek olarak özellikle savaşın olduğu ve asayiş sorunlarının yaşandığı dönemlerde martolosların kendi bölgelerinden geçen memurlara yollarda eşlik etmeleri ve onlara kolaylık sağlamaları emredilmiştir. 12 Haziran 1696 tarihinde Ohri sancağının tahsildarına defter götüren Ahmed isimli şahsın sağ salim defteri götürüp getirmesi için bölgedeki kadı ve martoloslara emir verilmiştir⁵⁹⁵. 25 Haziran 1696 tarihinde Yanya bölgesinin cizye bakayasını tahsil için görevlendirilen Mehmed Çavuş, bölgedeki yerleşim yerlerindeki martolosların, ayanların emrinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yanya'nın kuzeyinin ve sancaklarının dağlık ve orman içlerindeki köylerden oluştuğunu ve haydutların varlığından bahsederek ve kendisinin yalnızca bir iki adamı olduğunu belirterek yetkililerden kendisine martolosbaşların eşlik etmesini istemiştir⁵⁹⁶. Bu dönemde ayanların martolosluk işlerine karışması ve etkilerini arttırmaları devam etmiştir. Ocak 1709 tarihinde Manastır, Filorine, Kesriye, Ostrova ve Pirlepe bölgelerinde martolosların ayanların desteği ve teşviği ile ahaliye zulmetmeye devam ettikleri görülmektedir. Bu durumun sona ermesi ve martolosların devlet tarafından onaylanması

593 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.215. “*Ber-vech-i arpalık Tırhala ve Karlı-ili ve Eğriboz sancaklarına mutasarrıfına ve Yenişehir-i Fenar ve () kadısına hüküm ki, 1115 senesinde Karlı-ili mütesellimi olan Mehmed, Divân'a başvurarak kendisi mütesellim iken hizmetinde olan Martolosbaşı Salih Odabaşı'ı reayadan vergi toplamak için tezkire ile görevlendirdiğini ve bunun da toplamak gereken 300 kuruşu imzalı deftere göre getirip teslim etmesi gerekirken teslim etmediğini ve firar ettiğini belirterek şikâyetçi olmuştur. Davanın şer'ile görülmesi istenmiştir. (Zühicce 1117 - Nisan 1706)*” bkz. aynı belge.

594 Jan Grzegorzewski, *Z Sidsyllatów Rumelijskich Epoki Wýprawy Wiedeńskiej Akta Tureckie*, We Lwowie. Nakładem Towarzystwa Dla Popierania Nauki Polskiej 1912, s.51, 82.

595 BOA. İE.DH. 15/1398.

596 BOA. AE. SMST.II.44/43/29.

gerektiğini vurgulamak için eşkıyalık yapan martoloslara haber gönderilerek mahkemeye gelmeleri ve eşkıyalık yapmayacaklarına dair taahhütte bulunmaları istenmiştir. Ayrıca bölgedeki yöneticilerden, martolosluk iddiasıyla derbentlerin zabt edilmesi ve ahaliden martolos akçesi talep edilmesi gibi hareketlerin önüne geçmeleri ve bundan böyle her kim martolosluk iddiasında bulunursa dikkate almamaları istenmiştir.⁵⁹⁷

Martoloslar sadece resmî devlet görevlilerinin değil aynı zamanda devletin görevlendirdiği tüccar ve celeplerin güvenliğinden de sorumluydu. 1720 yılında martoloslar, Eğridere ve Üsküb bölgesinden koyun almak için hariçten gelen koyun tüccarlarına klavuzluk yapmak üzere emir almışlardır. Aynı yıl bu görev Eski Saray Baltacılarından Hacı Mehmed'e verilmiştir.⁵⁹⁸

Martoloslar kimi zaman da devlet görevlileriyle birlik olup ahaliye haksızlık etmekte ve zorbalık yapmaktadır. 1646 yılının temmuz ayında Selanik kadısı on, on beş atlı ve martoloslarla birlikte Şehit Mehmed Paşa Vakfı'na ait köyleri gezmiş ve kanuna aykırı bir şekilde köylülerden para olarak toplamıştır. Yapılan şikâyet neticesinde kadının bu şekilde para toplanmasının men edilmesine karar verilmiştir.⁵⁹⁹

13. Vergi Toplama İşlemine Yardım

Osmanlı Devleti'nin hazine gelirleri içinde önemli bir yer tutan koyun veya diğer adıyla ağnam vergisinin toplanmasında devlet çeşitli görevliler kullanmıştır. Klasik dönemde bu görevlilerden birisi de martoloslardır. 27 Nisan 1544 tarihinde Mora'daki ağnam vergisi Kalavirina Kadısı Muslihiddin'e cevaben yazılan;

“şimdiye değin aded-i ağnâm cem'inde martolos istihdâm olunurmuş hâlîyâ ref' olunub hisâr kifâyet mikdârı adam alınub

597 BOA. MD. nr.116. s.27.

598 BOA. AE.SAMD.III. 170/16644.

599 91 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1646-1647) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 140, İstanbul 2015, s.145.

istihdâm oluna diyü fermân olunmuş hisâr erenlerinin bu husûsda ihtimâmları olmayub martolos kullanmak evlâdır deyü bildirmişsiz imdi martoloslara mîrî cânibinden ulûfe virilmek memnu'dur gerekdir ki emr-i sâbıkım mücebince lâzım olan mahallerde zikr olunan sancakda vâki' olan kula' dizdârlarından kifâyet mikdârı hisâr eri taleb edüb alub aded-i ağnâm cem'i için istihdâm etdiresiz şol hisâr erlerinin mâl-ı mîrînin tahsilinde ve cem'inde ihmâl ve müsâhele edüb mâl-ı mîrî külli tehirine sebep ola ol asıl hisâr erenlerin yazub bildiresiz ki yerleri âhara virile bu husûsda dizdârlar dahi mu'avenet edüb hisâr eri virmeğe te'allül edüb def' ü'l-vakt ider ise arz idesiz tebdîl oluna şöyle bilesiz deyü"

şeklindeki ifadeler bu duruma vurgu yapılmaktadır⁶⁰⁰. Ancak daha sonraki dönemlerde bu vergi alma işleminde martolosların kullanılmasına tesadüf edilmemektedir. Bununla birlikte martolosların bazı dönemlerde, 1656 yılında olduğu gibi, Balkanlarda vergilerin toplanmasında yardımcı bir unsur olarak kullanıldığı bilinmektedir⁶⁰¹.

14. Mübaşirlik Görevi

Palankalarda ve kalelerde bulunan martoloslar, kamu düzenini ilgilendiren meselelerde, resmî işlerde veya herhangi bir nedenle mahkemeye yansımış davalarda mübaşir olarak görevlendirilebilmekteydiler. Buna göre 1706 yılının mayıs ayında Eğridere palankası sakinlerinden martoloslar ağası olan Hacı Mehmed, mahkemeye giderek yine aynı palanka sakinlerinden Hacı Hasan isimli kişi zimmetinde olan miri akçenin alınması için mübaşir tayin edildiğini hatta bu kişinin mahkemeye davet edilmesine rağmen zorbalık çıkarak gelmediğini belirtmiş ve şikâyetçi olmuştur⁶⁰².

600 Kübra Güven, *1544-1545 Tarihli ve Kâmil Kepeci Tasnifi 62 Numaralı Divân-ı Hümayûn Rumeli Ahkâm Defteri (Özet- Transkripsiyon-Dizin/s.80-145)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019, 77-78.

601 Muhsin Soyudoğan, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, A. Ph.D. Dissertation Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara 2012, s. 190.

602 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.286.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YARAR VE ZARAR EKSENİNDE MARTOLOSLAR: HARAMİLİK, EŞKİYALIK

Martolosları tanımlamak için kullanılan ifadeler arasında *haramî* kelimesi de bulunmaktadır. Bu nedenle martolosların başlarına da haramîbaşı adı verilmiştir. Haramî adı özellikle yağma ve çapul faaliyetlerinde bulundukları için kendilerine verilen bir unvandır. Martolosların haramî olarak adlandırılması Macar diline de geçmiş olup “*haramia*” olarak adlandırılmıştır. Bu tabir kuruluş devrinden itibaren sonraki dönemlerde de “*haramîbaşı*” veya “*ser-i haramîyân*” olarak kullanılmıştır. 1476 yılında İzvornik martolosbaşına haramîbaşı denildiği gibi 16. yüzyılda da Vaç, Solnok, Diregel ve Seçin kalelerinin martolosbaşına haramîbaşı denilmektedir⁶⁰³. Haramî kelimesi sadece Hıristiyan martolosları tanımlamak için kullanılan bir kelime olmaktan ziyade bunların yaptıkları faaliyetler ve olumsuz davranışlarıyla ilgilidir. Bununla birlikte Müslümanların yaptıkları olumsuz faaliyetlerde de bu ifadenin kullanıldığına şahit olunmaktadır. 1556 yılında Solnok Kalesi’nde Mehmet isimli kişi, yaptığı faaliyetlerden ötürü haramî olarak nitelendirilmiştir⁶⁰⁴.

Osmanlı Devleti, 17. yüzyılda meydana gelen dış gelişmelerin de etkisiyle eşkıya veya haramî olarak gördüğü kimseleri, eşkıyaların yataklarını ve psikolojilerini bildikleri için, sisteme dahil etmiştir. Böylelikle eşkıyalık yapan veya yapacak olan kimseleri sorunun bir parçası olmaktan çıkartıp

603 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.139.

604 Klára Hegyi, *a.g.e.*, s.139.

çözümünün bir ortağı haline getirmeye çalışmıştır⁶⁰⁵. Bunun bilincinde olan bazı kimseler sırf martolos olabilmekte ve bu göreve atanabilmek için eşkıyalık hareketlerine karışmaktadırlar. Mayıs 1722 tarihinde Tepedelen bölgesinde Kirniş (Kırniş)'in eski martolosbaşısı, yeniden martolos olabilmek için otuz kadar adamıyla birlikte eşkıyalık hareketlerine karışmıştır. Üzerlerine askerle gidilmesine rağmen ilk başlarda başarısız olunmuştur⁶⁰⁶. Ancak yaşanan tecrübeler ve hadiseler istenen sonucun vermediğini göstermektedir. Martoloslar ve çevreleri bunu bir çıkar döngüsüne dönüştürmüşlerdir. Bu durumu John S. Koliopoulos;

“Haydut çetelerinin üyeleri olan kleftlerin iki temel kaygısı vardı: Hayatta kalma -ki bu basit bir iş değildi- ve affedilme -bu da genelde bir armatolos milis kuvvetine girip tanınma anlamına geliyordu. Kleftlerin kendilerini kanıtlamaları gerekiyordu: şiddet ve teröre başvurarak tehlikeli ve korkutucu oluyorlar, hem de bir zamanlar kendileri gibi olan, fakat artık yasalarca tanınıp armatoloslar arasına girmiş bulunan arkadaşlarını gözden düşürüyorlardı. Aralarından ancak en gözü pek, cin fikirli ve tehlikeli olanlar hayatta kalabiliyor ve armatolos olarak yasal bir kimliğe kavuşuyordu. Bir kere affedilip güç kazandıklarında da bu gücü kaybetmemek için

605 Milan Vasic, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martoloslar”, (Çev. Kemal Beydilli), *İÜFTD*, S. 31, İstanbul, 1978, s.56; Bu durumu John S. Koliopoulos şu sözleriyle açıklamaktadır : “Hem kleftler hem de armatoloslar temel can ve mal güvenliğinin olmamasının ürünleriydi; can ve mal güvenliğini de genelde fetih ve kanun tanımazlık, özelde ise eşkıyalık ortadan kaldırmaktaydı. Her iki grup da yağmacılığa alışmış, çoğu kırsal kesimden gelen dağlılardan oluşuyordu. Armatoloslar affedilip yasadışı olayları bastırmakla görevlendirilmiş eski haydutlardı. Milisler halinde örgütlenir ve içlerindeki en yetenekli ve en tehlikeli haydutlar arasından seçilerek yetkisini Hristiyan cemaatin ileri gelenlerinin huzurunda Türk otoritelerden alan bir milis kaptanı tarafından yönetilirlerdi. Milis kaptanları ve adamları dağ geçitlerinin güvenliğinden ve kendilerine bağlı olan ve armatoliki adı verilen bölgelerin hukuk ve düzeninden sorumluydular.” Bkz John S. Koliopoulos, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yunan Topraklarında Eşkıyalık ve Ayaklanmalar 1853 – 1908”, *kebkeç* / 33 • 2012, s.252.

606 BOA. MD. nr.130. s.344-345. Yanya sancağı beyi mektup gönderip Depedelen kazası sakinlerinden daha önce Kirniş martolosbaşısı olan kişi, kardeşiyle birlik olup ve yanına otuz nefer bölükbaşı eşkıya alarak martolos olmak amacıyla eşkıyalık yapmaya başlamıştır. Sancakbeyi de kapı halkıyla birlikte bunların üzerine gitmiş, ancak eşkıyalar sayıca fazla olduğundan çevre kazalardan asker talep etmiştir. Bununla birlikte eşkıya grubunun sayıca çokluğunu ve isyan üzere olduklarını tüm bölge ahalisi iler gelenleri merkeze bildirmiştir. Merkezden gelen emirde durumun ehemmiyetinin anlaşıldığı görülmekte olup bölgedeki asker zümrelerinin Yanya Sancakbeyi başbuğluğunda bunların üzerine gitmesi ve isyanı bastırması, bir tanesinin dahi firar etmesine müsaade edilmeden haklarında lazım gelen cezaların tertip edilmesi istenmiştir. Bkz aynı eser.

*ellerinden geleni yapıyor, eğer görevden alınırlarsa ki eninde sonunda çoğu görevden alınıyordu, haydutluğa dönüp tekrar armatolos olabilmek için şiddet ve kurnazlık yarışına başlıyorlardı.*⁶⁰⁷

sözleriyle açıklamaktadır. Aslında bu gelişmeler Batı Anadolu'daki efelerin ve zeybeklerin kimi zaman affedilip kır serdarı adı altında güvenlik kuvveti olarak eski arkadaşlarıyla birlikte çarpışmışlara girdikleri kimi zaman da görevlerini ihmal edip eşkıyalığa döndükleri olaylara benzetilebilir.

19. yüzyılda martolos olarak görevlerine devam eden Hristiyan martoloslardan Rumlar, Yunan İsyanı sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmışlardır. 1854 yılına kadar Osmanlı Devleti adına bölgede martolosbaşılığı görevinde bulunan Skaltsogiannes, Kotsilas, Katsikogiannes ve Tsigidas gibi bazı asilzade ailelerden gelen liderler bölgelerini Osmanlı Devleti'nden kurtarmak için aralarında sözleşerek eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Bunda uzun yıllardan beri bu görevi yapan ailelerin yerine yeni bir derbent ağasının atanmasının da etkisi bulunmaktadır.⁶⁰⁸ Yunan haydut ve kleftlerinin bazen haydutluk yapmaları bazen de martolos olarak Osmanlı Devleti'nde görev almaları 19. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir⁶⁰⁹.

1.Sen de Martolos Gibisin Kendinden Başkasına Faydan Yok

Martolosluk yapan zümreler arasında göçebeler ve kendi çıkarına çalışan gruplar da bulunmuştur. Bu kimselerin faa-

607 John S. Kolopoulos, "a.g.m.", s.253.

608 John S. Kolopoulos, "a.g.m.", s.256. "Bir yıl önce *armatolos*ların başına yeni bir yönetici [dervenağa: Yunanca 'zorba' anlamına da gelen 'derbent ağası'] getirilmesi eski dervenağanın hizmetinde olan milis kaptanları arasında büyük paniğe yol açmıştı. Göreve başlayacak olan Arnavut Süleyman Fraşeri, arkasında kendisinden iş bekleyen pek çok adamla yeniden iş başı yapacaktı. Üstelik aynı ailenin bir diğer üyesi, İsmail Bey de yeniden Teselya bölgesinin dervenağalığına atanmıştı. Bu durum, özellikle Radovişte bölgesinin milis kaptanları ve haydutları için bir kriz anıydı çünkü yönetim değişikliği ciddi bir görevden atılma ve sonrasında tekrar kabul edilebilmek için yeniden pazarlık yapmak zorunda kalma tehlikesini doğuruyordu. Bunun da ötesinde Radovişte'deki milis kaptanları ve adamları birkaç aydır eski dervenağadan para alamamışlardı ve dervenağa değişmesinden sonra eski dervenağadan alacaklarını yenisinden talep edip edemeyecekleri yahut yeni dervenağanın kendilerine adil davranıp davranmayacağı konusunda haklı endişeleri vardı." bkz aynı eser.

609 John S. Kolopoulos, "a.g.m.", s.262.

liyetlerinden ve alışkanlıklarından dolayı Osmanlı deyimleri arasında; *“Sen de martolos gibisin kendinden başkasına faydan yok.”* sözleriyle kendine yer bulmuştur. Ulah martoloslar, akıncılarla birlikte düşman bölgelerine akınlar yaparak ganimet elde etmektedirler. Ancak bunlar kale martolosu olmayan daha çok yerleşik köylülerdir⁶¹⁰. Bu ifadelerle rağmen sınır bölgelerinde bulunan martolosların karşı tarafın halkı ile her zaman kötü olmadığını Tayyib Gökbilgin belirtmektedir. O, Osmanlı ordusunda başta Sırp, Hırvat ve Boşnak olmak üzere birçok Slav kökenli komutan olduğunu, bunların Macar ve Venedik sınırındaki Hristiyan halk ile iyi geçindiklerini hatta yiyecek sıkıntısı çeken kalelere yardım dahi yaptıklarını belirtmektedir⁶¹¹. Martolosların kendi çıkarlarına göre hareket ettikleri ve buna göre bağlı bulundukları devletlerin değiştiği Fatih döneminde çıkartılan Semendire Kanunamelerindeki *“Martelûtsân-ı Birancık, kimseye ra’iyyet olunayub ekseri öte taraftan intihabla gelüb yalı muhafaza için ve martelusluk hizmetin ettikleriyle harıl ve ispenç ve ra’iyyet rüsumunu vermezler. Tirnar eri yeri ne ekerlerse öşrin · verürler .. Bunların cürm ü cinayeti Sancak beğindir”* ifadelerinden de anlaşılmaktadır⁶¹².

Martolosları, konuştukları dilden, yaşam stillerinden ve diğer benzer özelliklerinden dolayı Uskoklardan ayırt etmek oldukça zordur. Türk ordusu tarafından istihdam edilen bir askeri birlik olarak martoloslar postacı, casus, yağmacı ve öncü asker olarak kullanılmışlardır. Venedik raporlarına göre Dalmaçya kıyılarında Milos Zapanovic, 16. yüzyılda önplana çıkan bir Sırp martolos beyidir. Bazı Uskoklar eski martoloslardan oluştuğu gibi martolosların bazılarının eskiden Uskok olduğu da idda edilmektedir. Yani her iki taraf

610 Nenad Moacanin, “a.g.e.”, s. 79-80.

611 M. Tayyib Gökbilgin, “Kânuni Sultan Süleyman’ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri Geçirdikleri Safhalar, *Kanunî Armağanı 1970’den ayrışım*, Ankara 1970, s.13.

612 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri, I. Kitap*, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 529.

arasında bir geçişkenlik mevcuttur⁶¹³. 1570'lerde Osmanlı Devleti tarafında yer alan martolosların akınlarına karşı Venedik Cumnhuriyeti, Uskokları desteklemiştir. Hatta sırf bu yüzden onların kendi topraklarında akınlar düzenlemelerine ve eşkıyalık yapmalarına göz yummuşlardır. I. Süleyman zamanında Osmanlı Devleti tarafından Uskokların Salona kenti yakınlarındaki Klis Dağı'na yerleşmiş olan Uskoklar buradan çıkartılmıştır. Bunun üzerine Venedik, söz konusu bu grubu Osmanlılara karşı gönüllü bir birlik ve kuvvet olarak gördüğü için koruma altına almıştır. Segna hakimi, onların Beglia, Arbo ve Pap gibi kayalık adalarda ve Zara bölgesindeki kayalıklarda tutunmalarına izin vermiştir⁶¹⁴.

16. Yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Uskokların bazı liderleri eskiden martolosluk yapmış kişilerde oluşmuştur⁶¹⁵. Görüldüğü gibi martolosların bazıları çıkarlarına bağlı olarak taraf değiştirmişlerdir. Bazı dönemlerde de eşkıyaların kendileri martolosluk adını kullanarak millete zulmetmişlerdir. Mayıs 1609 tarihinde Haramî Şaban isimli kişi ordunun savaş halinde bulunmasından faydalanarak dağlarda haramîzâde vardır diyerek ve bir yolunu bularak yetkililerden bir şekilde emir almış ve 20 neferden fazla martolos ile birlikte köy köy dolaşıp reayadan zorla yem ve yiyecek aldığı gibi vergi konusunda da reayaya çeşitli haksızlıklar yapmıştır⁶¹⁶. Önemli görevlerinden biri de eşkıyalığı önlemek olan martolosluk teşkilatı, buradan da anlaşılacağı üzere kimi zaman bazı şahısların kendi çıkarları için kullandıkları bir meslek haline gelmiştir.

Eşkıyalara karşı iç bölgelerde kullanılan bir teşkilat olan martolosluk aynı zamanda Osmanlı ordusuna katılmak istemeyen bazı kimseler için de önemli bir mazeret unsuru

613 Philip Longworth, "The Senj Uskoks Reconsidered", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 57, No. 3 (Jul., 1979), pp. (348-368)s. 364-365.

614 Zinkeisen, *a.g.e.*, s.321, 392

615 Nenad Moacanin, "a.g.e.", s. 81.

616 BOA. MD. nr. 78, s.618.

olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Temmuz 1691 yılında bazı yörukler sefere gitmemek için kendilerini derbentçi martolos ve sekban olarak yazdırıp bu görevden muaf olmak istemişlerdir⁶¹⁷. Bu hüküm bize iç bölgelerde güvenlik için tutulan martolosların askere alınmadıklarını ve bölgelerinde vazifelerine devam ettiklerini düşündürmektedir.

1695 tarihinde Haydut kelimesi, Sırpların soygun ve yağma yapan kesimi için kullanıldığı görülmektedir Arnavud Küçük Cafer Paşa, Belgrad ile Niş arasındaki yolların güvenliğinin sağlanması için görevlendirilmiştir. Bu görevi sırasında altı barak altında 300 Sırp Haydut'a Badçane ile Hassan Paşa Palankası arasında rastlayıp bunların büyük kısmını öldürmüş birkaçını esir etmiştir. Alınan esirler Türkçe ve yolları bildiklerinden dolayı Avusturya ordusu için dil yani istihbarat amaçlı esir elde etmeleri için giydirilmiş ve donatılmışlardır. Esir edilen Sırplar, Osmanlı tarafında bulunan haydutlardan (martoloslar) 3.000 kişinin Avusturya ordusunun tabularında hizmet ettiklerini belirtmişlerdir⁶¹⁸. Bu Kişiler Budin, Tuna ve diğer bölgelerdeki Osmanlı Ordusu'nun durumunu tetkik ve yağma için gönderilmişlerdir. Bu reayalar, Tuna kıyılarından kaptan dedikleri liderlerinin emri altında yağma ve talanda bulunmuşlardır. Tuna kıyısındaki Timuk adlı köyden bir Sırp kendi liderlerinin Kara Pençe isimli birisi olduğunu Osmanlı zahire arabalarını yağmaladıklarını belirtmektedir.⁶¹⁹ Kara Pençe daha sonra İki Karacalar isimli bir başka haydutla bir-

617 BOA. MD. nr. 101, s.88; Tuba Meryem Karacan, *a.g.e.*, s.29-30. Hüseyin Paşa'ya hüküm ki; Bundan akdem hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum ile tekâlifleri ref' olunup, sefer-i hümayûnuma me'mûr olan Yörük tâifesinden ba'zıları, mücerred sefere gitmemek için, Rumeli zabıtlarında Martolos ve Sekban yazıldığı ihbâr olunmağın, husûs-ı mezbûr sana havâle olunmuşdur. İmdi zümre-i merkûmeden, tahrir olunup sefere gelmek üzere ta'yin olunanlar, derhâl çeribaşlarıyla, me'mûr oldukları hizmetde mevcûd ettirilmeğe muhtâcdır. Ol makûleden bir ferdî Sekban ve Martolos olmağa cevâz göstermeyüp, men' eylesin. Sefer-i hümayûn hizmetine me'mûr olmayan Yörük tâifesinden Sekban ve Martolos olanlar dahi keyfiyyet hâlleri malûm olmak ve Sekban oldukları yerde, sadâkat ve hiyânetleri bilinmek için, senin ma'rifetin ve iznin olmadıkça, Martolos ve Sekban yazılmayalar deyü müekkid hüküm yazılmışdır. Evâil-i L. 1103 Bkz. aynı eser s.260.

618 Mehmet Topal, *Silâhdar Fındıklı Mehmed Ağa Nusretname Tahvil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, T.C. Marmara Üniversitesi Tarihîyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihî Anabilim Dalı Yenicağ Tarihî Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.49

619 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.50-51.

likte başlarına altmış kadar adam toplayarak Vidin'in Maden emanetinin Malanik Dağı'nı karargah olarak kullanım çevre-deki köylere büyük zarar vermişlerdir. 1696 yılında olduğu gibi Zaman zaman Osmanlı kuvvetleriyle de çarpışmışsalar bile kaçarak canlarını kurtarmışlardır⁶²⁰. 1698 tarihinde Pazar-cık bölgesindeki Yeniköy'de ortaya çıkan Serayıl/İsrail adlı haydut yüz atlı ve iki yüz piyade ile haramilik yapmıştır⁶²¹.

Haydutlar, Sava Nehri'nin kenarında bir palanka olan Mo-ravik Palankasını ele geçirip budan Osmanlı topraklarına yağ-ma ve talan faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ekim 1698 yılında Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa, bu palankayı almak için hareket geçmiştir. Palanka'da Perçemli isimli haydut ile birlikte Niş bölgesine götürülen hazineyi yağmalayan ve Elçi Zülfikar Efendi'yi öldüren Marko adlı haydut başları beş yüz kadar askerleriyle burada bulunmaktadır. Kuşatmada Perçemli öldürülünce yerine Marko geçmiştir. Kuşatma sonunda teslim olmak istemiş iseler de daha önceki eylemlerinden dolayı idam edilmişlerdir⁶²². Aynı ay Batıçne Palankası önündeki köprü de dört haydut kazığa vurulmuştur⁶²³. 1699 yılında Belgrad'dan Nişe giden yolların sağındaki Alacahisar ve solundaki Vidin'e kadar olan yollarda haydutlar bayrak açıp adam toplayarak rast geldikleri Osmanlı askerlerinden başka Müslüman ahaliyi hunharca katlettikleri için bu yollardan geçilmez olmuştur. Zira insanların cesetlerini parça parça etmeleri, kazığa oturt-maları, ağaçlara çivilemeleri, ellerini ayaklarını kesmeleri ve tüfekleri için nişangah olarak kullanmaları gibi birçok eziyetten dolayı ahaliyi korkutmuşlardır. Sadece Devebağırta Geçidi'ni tutup iki üç bin kişiyi katletmişlerdir. Son olarak Belgrad'dan dönen Tatar İslam Paşa'yı Hasan Paşa Palankası ile Çatalköprü bölgesinde elli adamıyla pusuya düşürmüşlerdir. Rayko adlı haydut, üç yüz piyade ve yüz atlısıyla Paşa'nın altı adamını

620 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.154-155.

621 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.186.

622 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.209-210.

623 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.213.

şehit edip on iki adamıyla kendisini yaralı olarak ele geçirmişlerdir. Fidyeye için kırk bir kese akçe ile on başlık samur isteyen rayko ve adamları İslam Paşa'yı Morova Nehri'nin kenarındaki bir dağa götürmüş ve burada rehin tutarlarken paşa ölmüştür. Bunun üzerine Rumeli Beylerbeyi Küçük Cafer Paşa'ya bölgeyi eşkıyalardan temizlenmesi görevi verilmiştir. Cafer Paşa bölgedeki palanka askerini geçitleri tutmakla görevlendirmiş ve kethüdası Mustafa Ağa'yı eşkıyayı takibe memur etmiştir. Haydutlar bunun haber alıp sağa sola dağılmalarına rağmen Kethüda Mustafa Ağa birçoğunu ele geçirmiştir. Elebaşları olan Çolak Voyvoda, Macar Voyvoda, Rayko ve Jarka isimli haydut elebaşlarını Sava Nehri'ni geçip Rajne'ye giderken yakalamıştır. İki yüz yirmi adamlarıyla geçerken söz konusu haydutları öldürmüştür⁶²⁴.

1718 yılında Avusturya ordularının İzvornik, Semendire, Novi, Toy ve Belgrad'ın yakınındaki kaleleri Haydut adı verilen eşkıyalarla birlikte, Sırp, Hırvat, Macarlar birlikte kuşattıkları görülmektedir. Bu askerleri bölgeden Osmanlı ve Bosna askerleri uzaklaştırmıştır⁶²⁵. Bu da bize aynı kalelerden Avusturya toparlaklarına saldırılar düzenleyen martolosların şimdi taraf değiştirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bu olaylardan sonra martaloslukla ilgili belegeler ve olaylar Bosna, Arnavutluk ve Yunanistan bölgelerindeki geçitler ve kalelerin işleyişi ile ilgili olacaktır. Avusturya'dan geri alınan Belgrad Kalesi'ni tahkim ederlerden yerli kulları, yeniçeriler, cebeci, topçular bulunurken Fındıklı Silahtar Ağa martoloslardan bahsetmemektedir⁶²⁶.

2. Martolosların Karıştığı Hadiseler

Martolosların yasadışı işlere karışmasının birçok sebebi bulunmakla birlikte bunlar arasında en çok öne çıkan unsur

624 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.222-24, 294,297.

625 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.890-893.

626 Mehmet Topal, *a.g.e.*, s.210-211.

maddi varlıklarını arttırma ve ekonomik yaşamlarını devam ettirme arzusu olduğu düşünülebilir. 19 Aralık 1577 tarihli kayıтта ulufeleri kesilen ve bunun yerine kendilerine toprak verilen martolosların çiftçiliği bilmemelerinden dolayı meyhanecilik ve diğer birçok uygunsuz işlere bulaştığı görülmektedir⁶²⁷.

Osmanlı tarihinde Yanıkkale diye bilinen Kanuni Sultan Süleyman zamanında alınmış olan Raab adlı kale, Avusturya'nın kuşatmasına maruz kalmış, kısa sürede Osmanlı ordusunun yetişmesiyle kurtarılmıştır. Bu hadiseden bir müddet sonra Peçevi (Peçuy)'den kaleye zahire getirildiği söylentisi ve içeriden elde edilen martaloslar vasıtasıyla düşmüştür. Avusturya güçleri geceleyin kalenin su kapısını açıp sayka denilen kayıklar ile kale içine girmiş ve kaledeki Yeniçeri Ağası Yahya ile diğer muhafızları öldürmüştür⁶²⁸. Aynı şekilde Estergon Kalesi'nin içindeki Eflak martoloslarının ihaneti ile Avusturyalıların eline geçtiği belirtilmektedir⁶²⁹.

Martoloslar, her ne kadar asayişin sağlanması ve korunması için görevli olmuş olsalar da özellikle savaş zamanlarında olmak üzere birçok defa sorunun bir parçası haline gelmişlerdir. Özellikle II.Viyana Kuşatması'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin sınır bölgelerindeki askerlerin büyük oranda savaşlarla meşgul olmasından dolayı Timurhisar, Drama, Siroz, Zihne, Nevrekob, Menlik, Petriçe, Radomir, İştib, Koçan ve Doyran bölgelerini korumakla görevli olan martalos bölükbaşları adam bulmakta büyük sıkıntı yaşamışlardır. Bu nedenle onları temsilen Martolosbaşı Ivaz, 1689 yılında bölgelerindeki Hristiyan martoloslar yerine birliklerinde ücretli Müslüman tüfekçiler tutabilmek için izin istemişlerdir⁶³⁰.

627 Özge Teneş, *a.g.e.*, s.280-281.

628 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, Ankara 1989, s. 94.

629 Cäfer İyâni, *Tevârih-i Cedid-i Vilâyet-i Üngürüs*, ed. by Mehmet Kirişcioğlu, Kitabevi, İstanbul 2001, pp. 70, 59a-59b; Vjeran Kursar, "a.g.m.", s.144.

630 Mehmet Ali Tan, *a.g.e.*, s. 132-133. II. Viyana Kuşa

Martoloslar, karışmış oldukları kanundışı faaliyetlerde kimi zaman tek başlarına hareket ettikleri gibi kimi zaman da bölgelerinde bulunan diğer devlet görevlileriyle birlikte hareket etmişlerdir. Nisan 1706 tarihinde Eskofi köyü ahalisi Divân'a başvurarak daha önce Grebene sakinlerinden olup hala Bogonya kazasında sakin olan martolosbaşı Abdulaziz isimli kişinin kadı ve bazı eşkıyalarla işbirliği yaparak bunların köyüne geldiğini ve kadınlarını helak ettiklerini, bazı adamlarını yaraladıklarını, hayvanlarını ve paralarını çaldıklarını belirterek şikâyetçi olmuşlardır⁶³¹.

Martolosların karıştıkları olumsuz hadiselerinde görevden alınan martolosbaşının duruma isyan edip adamlarıyla birlikte eşkıyalık yaptıklarına dair birçok olaya rastlanmaktadır. Bu bağlamda Mayıs 1706 tarihinde Yanya sancağına bağlı Zagor nahiyesinde Eskofi köyü ahalisi devlete arzuhal göndererek daha önce Yanya ve Korindos kazalarında martolosbaşı iken azledilen Grebene sakinlerinden Hacı Abdulaziz isimli kişinin, yanlarına adamlarını da alarak köylerini bastığını, gasp ve zorbalık yaptığını belirterek şikâyetçi olmuşlardır⁶³².

Bazı durumlarda Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile savaş halinde olmasından faydalanmak isteyen martolosbaşları, görevlerini kendi şahsi güç ve servetlerini arttırmak için kullanmışlardır. Bu bağlamda 1691 yılında, Kumanova kazası martolosbaşı olan İvazoğlu Mehmed isimli şahıs, halktan her ay zorla para almaktadır. Hakkında yapılan şikâyet üzerine aldığı paralar sahiplerine iade ettirildiği gibi kendisine hapis cezası verilmiştir⁶³³. Aynı tarihlerde buna benzer hadiseler Rumeli'deki başka yerleşim yerlerinde de yaşanmıştır. 1691

631 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.218.

632 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.325

633 Mehmet Koç, *Osmanlı Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları*, T. C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2017, s.248. Komanova kadısına hüküm ki: "...Komanova martolos başısı olan İvazoğlu Mehmed fukaradan beher ayda beşer altışar yüz kuruş aldıktan mâada zulm ve taaddisinin nihayeti olmayıp... mezbur Mehmed'in zulmen aldığı her ne ise şer'le ashabına red ettirilip ve kendisi muhkem habs olunup..1102/1691." BOA. MD. nr. 100, h.no. 245. akt. Şakar, s. 123.

yılında Mora tarafındaki birkaç köyden bölgelerini eşkıya baskısından korumak için martolos adı altında toplanan askerler, tüm ihtiyaçlarını halka karşılatmış ve halka zulmetmiştir. Bunun üzrine söz konusu martolos birliğinin dağıtılması, bunlar için halktan alınan verginin iptali ve o zamana kadar toplanan paraların kimin elinde ve ne kadar olduğunun görevli tarafından tespit edilerek, merkeze bildirilmesi hususu Mora'da askere başbuğ olan Ali'ye bildirilmiştir⁶³⁴.

Temmuz 1696 tarihinde Kız Derbendi'nden geçen tüccar arabalarının eşyaları kaybolmuştur. Bunun teftiş edilmesi için bostancı ustalarından bir kişi görevlendirilmiştir. Yapılan araştırmada söz konusu malları ve eşyaları gasp eden kişilerin Pazarcık martolosları olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Osmanlı ordusu bölgeye varıncaya kadar bu kişilerin hapsedilmesi istenmiştir. Bu konuda Akyayla Mehmed Ağa ve Sofya, Pazarcık ve Samakov kadılarına ve tayin olunan ustaya emirler verilmiştir⁶³⁵.

1700'lerin başından itibaren Rumeli'de eşkıyalık faaliyetleri artarak devam etmiştir. Şubat 1713 tarihinde Tepedelen kazasından Moçohaso/Moçoho/Moçohso (Moçohooğulları), olarak bilinen Muhtar ve Ebubekir adlı eşkıyalar daha önce yedi yüz kadar eşkıya ile Yanya sancağındaki köyleri tahrip, malları yağma ve nüfusu katlettikleri gibi bu sefer de Premedi ve Kolonya kazalarından bazı kişiler ve bin kadar Arnavut eşkıyası ile Yanya'ya üç saat mesafedeki bir köye sığınıp kendilerine yapılan tembihleri dinlemeyip eşkıyalıklarına devam etmişlerdir. Yanya kasabasını tahrip kasdında olduklarından bunların katledilmelerinin meşru olduğuna dair Şeyhülislam Abdullah Efendi fetva vermiştir⁶³⁶. Aynı yıl Moçohooğulları

634 Tuba Meryem Karacan, *a.g.e.*, s.71.

635 BOA. MD. nrd. 108, s.362.

636 BOA. MD. nr.119. s.269, 337-338; Şeyhülislam Abdullah'ın fetvası gereğince haklarında gerekli cezaların tertibi, bölge ve ahalinin emniyetinin sağlanması için adı geçen kazalardan il erleri, martolos bölükbaşları ve neferatının ihrac edilerek bu husus için memur edilen Delvine ve Yanya sancakları mutasarrıfı Selim'in yanına gönderilmesi istenmiştir. Görevlendirilenler içinde Ağrafa martolosbaşısı

dışında Florine kazasının Çalıcılar köyünden, Kara Veli oğlu Yakup, Florine ve Sarıgöl civarında, Delvine sancağında bulunan Mazrak, Aydonat, Margliç, Kurveleş ve Lopoş kazalarındaki Arnavut eşkiyası ve bunların adamları eşkiyalık yaparak ahaliye zulmetmişlerdir. Bunun üzerine Delvine ve Yanya mutasarrıfı Selim, silahdar ocağı emektarlarından Manastırlı Süleyman'a, Pirlepeli Hocaoglu Ali'ye, Deyreli gönüllüyân ağası Hüseyin'e, Avlonya sancağındaki kadılara, sancak mutasarrıfına ve martolosların nizamına memur olan Kapıcıbaşı Osman Ağa'ya gönderilen emirde söz konusu kişilerin eşkiyalıklarının def edilmesi emri verilmiştir. Bunun için söz konusu kişilerin biner piyade levant ile Osman ve Selim'e katılmaları istenmiştir. Görüldüğü gibi eşkiyaların def'i için sefer özelliği gösteren büyük çaplı askeri hazırlıklar yapılmıştır⁶³⁷. Bu büyük hazırlık niyayet meyvesini vermiş ve Moçohooğulları yakalanmış ve davalarının görülmesi için İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir⁶³⁸. Kasım 1713 tarihinde ele geçirilen Moçohooğulları olan Ebubekir, Muhtar ve Şetim Bela'nın sürgün edilerek Limni Kalesi'nde kalebent olunmaları emredilmiştir⁶³⁹. Ancak bu kişilerin hapis hayatı uzun sürmemiştir. Nitekim Ekim 1714 tarihinde söz konusu kişiler, Limni'den kaçarak Tepedelen bölgesine gelmişler ve eşkiyalık faaliyetlerine başlamışlardır. Bunun üzerine Oman Paşa'ya eşkiyaları yakalama emri yeniden verilmiştir⁶⁴⁰. Bununla birlikte söz konusu tarihte Osman Paşa'ya yeniden emir

Ömer Bölükbaşı, Tırhhala martolosbaşısı Abdullatif ve Alasonya ile Serfice martolosbaşısı Kara Yusuf bulunmaktadır. Bkz aynı belge.

637 BOA. MD. nr.119. s.413-414, 415, 456.

638 BOA. MD. nr.120. s.61.

639 BOA. MD. nr.121. s.49.

640 BOA. MD. nr.120. s.253-254; Osmanlı Devleti'nde eşkiyalık yapan tebaanın başka illere gönderilerek kalebent veya iskan edildikleri bilinmektedir. 1 Temmuz 1577 tarihinde bugünkü Arnavutluğun Kurveleş bölgesindeki ahali eşkiyalık yaparak Delvine bölgesine saldırılarda ve yağmalarda bulunduğu için buradaki eşkiyaların Tokat Kalesi'ne sürülmesi emredilmiş ise de bu konuda başarılı olunamadığından asileri ortadan kaldırmak için Delvine Beyi Alaüddeve'ye yardım için Avlonya, İlbasan, Ohri ve Yanya'ki askerler ve martaloslara emirler verilmiştir. Bkz. Telhan Aslan, *30 Numaralı Mühimme Defteri [s.248-370] (Transkripsiyon, Belge Özetleri ve Dizin)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2016, s.148.

verilmesi Moçohooğulların tamamının ele geçirilemediğini de göstermektedir. Nitekim söz konusu eşkıyalıklar sonraki dönemde de devam etmiştir⁶⁴¹.

1716 yılında başlayan Osmanlı-Venedik ve Avusturya savaşları sırasında bölgedeki askerlerin seferde olmasından faydalanan bazı kimseler eşkıyalık faaliyetlerine girişmişlerdir. Florine kazası ahalisinden Kara Veli oğlu Yakup, başına topladığı elli kadar adamıyla eşraftan otuz kadar eşrafı da rehin alarak yağma ve talanda bulunmuştur. Kara Velioğlu'na daha sonra eşkıyalık yaptıkları için Osman Paşa tarafından görevlerinden el çektirilen Pirlepe ve Manastır martolosbaşları da adamlarıyla katılarak asayişin daha da bozulmasına neden olmuşlardır. Kendilerini yakalamak üzere Osman Paşa tarafından görevlendirilen yeni martolosbaşı ve adamlarının üzerlerine gelmeleri halinde ise Kara Veli, bölgede ele geçirdiği bazı çiftliklerde siperler kazarak buralarda mevzilendiği gibi yanında reayadan çok sayıda kişiyi de rehin alarak öldürmekle tehdit etmiştir. Bu nedenle Florine Martolos Bölükbaşısı Mustafa'ya ve Naslıç ve Karaferye bölükbaşlarına söz konusu kişileri yakalayıp cezalandırmaları emri verilmiştir⁶⁴².

641 BOA. MD. nr.122. s.169.

642 Melek Tuğba Uzun, *a.g.e.*, s. 32-33, "Florina kazasının Martolos bölükbaşısı Tafrın Mustafa ve Naslıç ve Karaferye bölükbaşları ve zide kadrühü'ma hükmü ki: Mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân Florina kazasına tâbi' (Çalıcınar) nâm karyede vâki' Karaveli oğlu Yakub nâm şâkinin katl olunması için mukaddemâ defa'âtle evâmîr-i şerîfem sâdır olmuş iken bir vech ile ele girmeyüp fırır ve hânesi ihrâk bi'n-nâr olmakla hâlâ sefer-i hümâyûnuna me'mûr olup kazâ-i mezbûrda sâkin olan sipâh ve sâ'ir askerî tâifesi sefere gidüp, kazâ-i mezbûr ol-vech ile hâli kaldığından Pirlepe ve Manastır ve martolosbaşları dahi haydut ve eşkiyasından oldukları ecilden, neferâtlarından elli neferden mütecâviz eşkiyâyı şâkî-i mezkûr Karaveli oğlu Yakub bey' yanına koşup ve şâkî mezbûr haydut ve eşkiyası ile kazâ-i mezbûrın kurâlarına varup, re'âyâ fukarâsından otuz neferden ziyâde re'âyâyı esîr ve der-zencîr idüp ve ba'zı karyeler ahâlisinin malların garet ve evimizi ve çiftliklerin hedm ve tahassus içün meters eyleyüp ve eğer üzerine adam cem' olup gelür ise ve Osman Paşa tarafından vaz' olunan martolosbaşlarını çıkartır iseniz hâlâ habsimde olan re'âyâyı katl eylediğimden mâ'adâ cümle karyeleri ihrâk bi'n-nâr ve re'âyânın ba'zılarının katl ve ba'zılarının perişan iderim deyü haber ırsâl ve derbendi eşkiyâyı mezbûre ile cebren zabt idüp bunun emsâl zulüm ve ta'addisinden nihâyeti olmayup ve'l-hâsil şâkî-i merkûm Karaveli oğlu Yakub hâne ber-düş ve yanında küllî eşkiyâ olmakla kendüye emniyet ve başında olan eşkiyâyı dağıtmak içün Florina kâdisının i'lâmıyla şâkî-i mezkûrın 33 ukubetini müş'ir mukaddem târîh ile emr-i şerîfim sâdır olmakla imdi siz ki bölükbaşılırsız şâkî-i mezbûru olduğu yerde haber alınıp ale'l-gafile üzerine varup basup ahz ve bil-emân cezâsını tertib eyleyesiz. Şöyle ki bir tarikıyla müsâmaha olunmak ihtimâli olur ise onun yerine siz katl olunacağınızı muhakkak bilüp, bu emr-i hatırdâ ana göre basîret ve intibâh ile hareket ve hilâfından bi-gâyet ihtarız eylemeniz bâbinda fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur buyurdum ki. Fi evâhir-i Receb Sene 1128" b kz aynı eser.

Bazı durumlarda martoloslar yerel eşkıyalarla iş birliği yaparak mal varlıklarını artıma yoluna gitmişlerdir. Bunun için ahalinin hayvanlarına zorla el koymuşlardır. 1719 yılında İnebahtı bölgesinde Yenişehir-i Fenar'a bağlı Meçun köyü ahalisi, martolosbaşı ile Koniçeli Mehmed ve bazı kişilerin birbirleriyle ittifak yaparak koyunlarını çaldıklarını ve aralarında paylaştıklarını belirterek şikâyetçi olmuşlardır. Söz konusu kişiler bu şikâyet üzerine uyarılmışlar ve koyunların bu kişilerden alınması istenmiştir⁶⁴³. Yine aynı tarihte Tırhala sâkinlerinden olan bir ipek tüccarı, ticaret için yola çıkmışken Grebene kazası martolosbaşısının vekili ve aynı zamanda kardeşi olan martolos, adamlarıyla birlikte bunun önünü kesmişler ve mallarına el koyarak bunu öldürmüşlerdir. Öldürülen tüccarın kardeşi de martolosu şikâyet etmiştir⁶⁴⁴.

Karadağ sınırında bulunan daha çok Boşnakların yaşadığı bir bölge olan Rožaje'de daha önceden martolosbaşı olarak görev yapan İbrahim ve oğlu Ömer yasadışı işlere kalkışıp eşkıyalık faaliyetlerinde bulundukları için görevden alınmış ve yerlerine başka birisi atanmıştır. 1725 yılında azledilmeyi

643 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.78, s.388; İnebahtı muhafızı vezirim () paşaya ve Yenişehir-i Fenar kadısına, Meçun nam karye ahalisi adem ve arzuhal gönderip bundan akdem katl olunan Beytullah'ın (?) zaman-ı şekavetinde martolosbaşı Meyahor, Koniçeli Mehmed Bey dimekle maruf kimesne ile kethüdasi ve sairleri birbirleriyle yekdil olmalarıyla bunların bin yüz yirmi () senesinde on bin re's koyunların ahz ve beynlerinden taksim eylediklerinde bundan akdem i'lam-ı hal der-i devlet-medarıma teşekki eylediklerinde ihkak-ı hakk olunmak üzere emr-i şerifim ısdar ve nahiyye vardıklarından koyunların bir mikdan mezbur Mehmed'in koyunlarına halt olunmuş bulunmakla davaya şüruh ve senki vezir-i müşarun-ileyhsin olvakitte martoloslar nizamına me'mur olduğun hasebiyle mezbur Mehmed'in yanında mevcut bulunan koyunları kendilere aliverilip ve zayi' olan koyunları için ... kırk bin akçe üzerine sülh ve kat'-ı niza' olunmuş iken mezbur Mehmed şirrete süluk olduğundan sonra emr-i şerifim yedlerine verilip ve mezbur Mehmed'e cevap verilmişken mücab olmayıp tekrar Rumili valilerine tecrim ve tasaddiyle taciz ve rencideden bir an hali olmayıp halleri mükerrer olduğun bildirip mezbur Mehmed ve kethüdasının ve mezkur Meyaho'nun hilaf-ı şer'-i şerif taaddileri men' ü def' olunmak babında emr-i şerifim rica eyledikleri ecilden meşruh üzere hilaf-ı şer'-i şerif ve bigayr-i hakk taaddileri men' ü def' olup bundan sonra ısrar ederler ise arz ve i'lam eylemeniz için yazılmıştır.

644 BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.81, s.266; Rumili valisine ve Girinye ve () kadılarına hüküm ki, Todora nam zımmı gelip Tırhala kazası sakinlerinden karındaşı Arnavudoğlu Anaştas zımmı ipek tüccarından olmakla bin yüz yirmi () senesinde birkaç refikallarıyla giderler iken Grebene kazasına tabi' Mavroyor? ve Rebna? yerinden avdetlerinde Grebene kazasında martolosbaşı tarafından vekil nasb olunan karındaşı oğlu Malo? nam martolos hevasına tabi' ademleriyle üzerlerine inüp beş kile ipekden ziyade emval ve erzakını nehb ü garet ve bigayr-i hak kendilerin katl edip ziyade taaddi ve fesad ettiğün bildirüb ol-tarafa ahar hususa mübaşir tayin olunan () zide-kadruhu marifetiyile şer'ile görölüp icra-yı hakk olunmak babında emr-i şerifim rica eylediği ecilden mahallinde şer'ile görölme için yazılmıştır. evail-i Ş(aban) 1131 (Haziran 1719).” Bkz aynı belge.

kabul etmeyen ve gelen emri uygulamak istemeyen eski martolosbaşı İbrahim kendisi gibi Arnavut kökenli Rugovalı 55 adamı ve 30 Hristiyanla birlikte Rožaje Kalesi'ni kuşatmışlardır. Bu eylemlerinde merkezi hükümetin zayıf durumda olmasının etkisi büyüktür⁶⁴⁵.

Martoloslar her ne kadar zaman zaman ahaliye zulmedip zarar vermişlerse bazı durumlarda kendileri de üst düzey memurların yolsuzluklarına maruz kalmışlardır. Bu bağlamda 2 Şubat 1592 tarihinde Belgrad Mukataası müfettişine ve nazırına gönderilen hükümde Semendire sancağındaki voyvoda ve mirlivaların Tac Madeni'ne hizmet eden knez, primekür ve martolosların her birinden birer tilki postu, birer koç ve revgan-ı sade (tereyağ) talep ettikleri, bunun yanı sıra havâss-ı hümayûn reayasına da envai zulümlerde bulundukları belirtilmiştir. Bu sebeple söz konusu knez, primekür ve martoloslarla birlikte reaya da perakende ve perişan olmuştur⁶⁴⁶.

2.1.Martolosbaşı Karposh

II. Viyana bozgununda sonra ortaya çıkan karışıklılar esnasında martolosların bir kısmı eşkıyalık faaliyetlerine kalkışmıştır. Bu kişilerden birisi de Karposh'tur. Makedon tarihinde kendisine özel bir önem atfedilen Karposh, önceleri Osmanlı topraklarında haydutluk ve eşkıyalık yaparken 1689 yılında gücünü iyice arttırmıştır. Dospat Dağlarını kendisine mesken edinen Karposh, faaliyet alanını kısa zamanda Niş, Vranje, Leskovac ve Pirot bölgesine kadar genişletmiştir. Osmanlı Devleti, Karposh'un faaliyetlerini önlemek ve devlete bağlılığını sağlamak için haydutlarla savaşması karşılığında kendisini martolosbaşı olarak görevlendirmiştir⁶⁴⁷. Sırp Tarih-

645 Radenko Šćekić - Žarko Leković and Marijan Premović, "Political Developments and Unrests in Stara Raška (Old Rascia) and Old Herzegovina during Ottoman Rule", *Balkanica* XLVI (2015), s.91 (79-133).

646 BOA. MD. nr.. 69, s.159

647 Michael Palaret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.64-65; Александра Новаков, "Ђорђе С. Камперелић, Наставник Призренске

çi Nebojsa Djokić göre Karposh, Yeniçeri Ağası Mahmut'un aracılığı ile affedilmiş ve Martolosbaşı olarak atanmıştır⁶⁴⁸.

Bu nedenle Karposh, 25 Eylül 1688 ile 5 Ocak 1689 yılları arasında Osmanlı Devleti tarafından Köstendil (Kyustendil), Sirishnik ve Radomir'de bulunan martolosbaşların başbuğu olarak atanmıştır. Onun adamlarından İştibli Ivo da Shtip, Radovish, Veles, Dojran, Seres, Demir Hisar, Nevrokop ve Razlog bölgelerinin başbuğu olarak görevlendirilmiştir. Diğer bir haydut Sugare ise Petrich ve Menlik bölgelerine martolosbaşı olarak atanmıştır⁶⁴⁹.

Karposh'un affedilmesinde Osmanlı Devleti'nin Avusturya kuvvetlerine karşı asker ihtiyacının olması etkili olmuştur. Ancak Karposh, bu görevde kısa bir süre kalmış ve eşkıyalık hareketlerine tekrar kaldığı yerden devam etmiştir. Karposh, martolosbaşı olarak rahat bir şekilde Makedonya bölgesindeki halk arasında dolaşabilmiştir. Resmiyette asayiş sağlamakla görevli "*Kaya*" takma adlı bir martolosbaşı iken gerçekte Avusturya lehine isyan için halkı örgütlemiştir. Ohrili Sarrac Ali Usta'ya, ihaneti belgelenen Karposh'u yakalayıp etkisiz hale getirmesi için görev verilmiştir. Mayıs 1689 tarihinde, Rodop Dağları'nın batı kısmındaki Rospat/Despot bölgesinde taraflar karşılaşmış ve bu karşılaşmada Ali Usta, haydut grubundan birçok kişi öldürüp on kişiyi esir rağmen Karposh kaçmayı başarmıştır. Onun eşkıyalık yaptığı bölge, yaz aylarında Avusturya ordusunun Balkanlara ilerlemesi so-

Богословије И Лесковачки Прота", *Лесковачки Зборник* (издање Народног музеја) XLVIII, Leskovac 2008, s.(50-79) 62-63; Dušan T. Bataković, a.g.e., s. 117; *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.145; Tatjana Katić, a.g.e., s.23; Zoran Georgiev, "Helebarda habsburške vojske iz 17. stoljeća u Skoplju", *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, Vol. 52, 2020, s. 343-344. (339-349).

648 Небојша Ђокић, "Ратне операције у Јужној и Старој Србији и Македонији 1689-1690", *Лесковачки Зборник* (издање Народног музеја), XLVIII, Лесковац 2008, s. 53.(49-78).

649 Risto Stefov, *Timeline Macedonian History at a Glance - Chronology of key events*, Toronto, Canada 2016, s.162.; *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.145.

nucunda Sofya'dan Nish, Leskovac, Vranje, Breznik ve Pirot bölgesine kadar genişlemiştir⁶⁵⁰.

2.2.1.Karposh ve Martolosbaşı İveh/İvo

Mariova bölgesindeki karışıklıklar sırasında buadaki adamları da Avusturyalı haydutlarla birlikte hareket ederek isyan etmiştir. Bölgede yayılan isyan hareketi Kriva Palanga ve Petralisa bölgesinde de kendisini göstermiştir. Bu sırada İştîp bölgesinde bulunan Martolosbaşı Ivo da kendisine katılmıştır⁶⁵¹. Üsküdarî'nin eserinde İveh olarak tanımlanan bu kişi yeniçeri ağası olan Mahmut Paşa'nın yeğenlerinden Üsküp Nazırı Mehmet Ağa'nın İştîp kazasının ayanı olan küçük kardeşi Mustafa Ağa'nın isteği ve himayesi üzerine elli altmış kişi martolosbaşı olarak görevlendirilmiştir⁶⁵². Ivo, İştîp Derbendi'ni koruyan bir martolosbaşı iken Karposh'un bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerinin artması üzerine onunla ve haydutlarıyla gizlice işbirliği yapmıştır. Bu durumu açığa çıkınca Osmanlı Devleti, Ivo'ya martolosbaşılık görevinden el çekirmiştir. Ancak Ivo, söz konusu hamisi olan Mustafa Ağa'nın aracılığıyla Osmanlı yetkililerine başvurarak affedildiği takdirde İştîp ve çevresini haydutlardan ve eşkıyalardan temizleyeceğini, sadakatinin bir göstergesi olarak Müslüman olacağını ve cepheye asker sağlayacağını vaat etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, onun talebini kabul etmiş ve kendisine bu konuda bir af mektubu göndermiştir. Böylece Ivo, İştîp'ten Sofya'ya giderek burada bulunan Yeniçeri Ağası Mahmut Paşa'nın huzurunda Temmuz 1689 tarihinde Müslüman olmuştur. Yeniçeri Ağası Mahmut Ağa, ona, İştîp bölgesinden cepheye birkaç bin levent asker yazıp Sofya'ya getirmesini emretmiştir. İlk başlarda kendi ahalisinden on bayrak

650 Risto Stefov, *a.g.e.*, s.161; *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.145; Üsküdarî Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rûz-Merre, C.I., Tüba Yayınları, Ankara 2017,s.89.

651 Risto Stefov, *a.g.e.*, s.159-161.

652 Üsküdarî Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rûz-Merre, c.I., s.211.

civarında bir asker toplayan Ivo, Osmanlı Devleti'nin 24 Ekim 1689 tarihinde Niş bölgesinde Avusturya kuvvetleriyle yaşadığı çatışmalar esnasında Osmanlı kuvvetleri bünyesinde yer alması gerekirken Osmanlı kuvvetlerinin çatışmayı kaybetmesi üzerine, İslam dinini terk etmiş ve daha önceden de yaptığı gibi Karposh'un yanına kaçarak onun kuvvetlerinin yani Avusturya'nın safında yer almıştır. Bu aşamadan sonra Ivo ve Karposh, birlikte hareket ederek Üsküp ve Köstendil bölgelerindeki Müslüman ahalinin göç etmelerine ve perişan olmalarına yol açmışlar ve büyük bir kargaşaya neden olmuşlardır.⁶⁵³.

2.2.2.Karposh ve Avusturya Devleti

Karposh ve adamlarının bölgedeki nüfuzundan yararlanmak isteyen Avusturya, Piccolomini isimli bir komutanı, Katolik Metropolit Üsküplü Peter Boğdani'yi ve Toma Rapsanovich adlı bir tercümanı görevlendirmiştir. Bu kişilerin çabası ve Avusturya'nın etkisi ile Karposh, tercihinin Avusturya'dan yana kullanmış ve Makedonya bölgesindeki halkı Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmaya çalışmıştır. 25 Ekim 1689 tarihinde Osmanlı güçlerinin Kriva (Eğri) Palanga, İştib ve Kachanik bölgelerinden çekilmesi üzerine Karposh, Ivo ve Avusturya güçleriyle birleşmiştir. Avusturya güçlerinin yaklaşması üzerine başta Müslümanlar olmak üzere halk, Mahmut Paşa ile birlikte şehri terk etmek durumunda kalmıştır. Emrinde 3.000 kişilik kuvvet bulunan Karposh, Kaçanik Ormanı bölgesinde Osmanlı askerleriyle çatışmış ve on dokuz askeri öldürdüğü gibi on bir askeri de esir alarak Avusturya kuvvetleriyle birlikte Üsküp'e girmiştir⁶⁵⁴. Diğer bir eski martolos olan İtibli Ivo da 1.000 kadar adamıyla onlara katılmış ve Karposh'la birlikte Makedonya, Sırbistan ve Bulgaristan'da ayaklanmalar çıkartmıştır. 9 Kasım 1689 tarihinde Üsküp'te Avusturyalı

653 Üsküdarı Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rüz-Merre, c.I., s.211; Risto Stefov, *a.g.e.*, .159-161.

654 Risto Stefov, *a.g.e.*, s.161-64.

komutan Piccolomini'nin vebadan ölmesi üzerine Avusturya güçleri Kaçhanik bölgesine geri çekilirken Karposh ve adamları da Kariva (Eğri) Palanga ve Kumonova bölgesine gitmiştir. Eğri Palanka'yı ve Kumonova'yı aldıktan sonra Kratova bölgesini de özellikle bu bölgede madencilik yapan ahalinin yardımıyla ele geçiren Karposh, Osmanlı kuvvetleriyle sokak savaşı yapmış ve daha sonra da onları bir hamama çekilmeye zorlayarak orada sıkıştırmıştır. Bu aşamadan sonra hamamın çatısından ateş açarak içerdekileri hunharca katletmiş ve şehri ele geçirmiştir. Karposh'un kuvvetleri, altı hafta içinde Zletovo, Kocani, Kacanik, Tetovo, Gostivar, Gradiška/Grade-litsa, Shtip, Veles ve Tikvesh'ten Kyustendil'e kadar bütün Makedonya'yı ele geçirmiştir. Bu başarısı üzerine Avusturya İmparatoru Leopold tarafından kendisine Kumonova Prensi unvanı verildiği gibi bir de prens şapkası ile ödüllendirilmiştir⁶⁵⁵. Üsküdarî, Karposh'un yakalanmasından sonra yanında bulunan ve Avusturya hükümeti tarafından kendisine gönderilmiş olan mektuplarda Bulgarların kralı ve o bölgenin yöneticisi olduğuna dair ibareler olduğunu belirtmektedir⁶⁵⁶.

Çatışmalar sırasında Mavrovolular Avusturya'nın tarafında savaşırken Miakslılar, Osmanlı Devleti tarafında savaşmıştır. Osmanlı Devleti, bu hizmetlerine mukabil onları düğünlerinde ve adetlerinde serbest bıraktığı gibi onların martolosların taşıdığı "Hilal Bayrakları" taşımalarına izin vermiştir⁶⁵⁷.

2.2.3.Karposh'un Öldürülmesi

Karposh isyanı sırasında Kuzeydoğu Makedonya'dan Güneydoğu Sırbistan'a kadar olan geniş alanda faaliyet göstermiş, daha sonra Kumanova bölgesine saldırarak Avusturyalılarla birlikte hareket etmiştir. Birkaç bin adamının yanı

655 Risto Stefov, a.g.e., s.165-166.

656 Üsküdarî Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rûz-Merre, c.I., s.210.

657 Risto Stefov, a.g.e., s.167.

sıra savaş topu dahi olan Karposh'a, Osmanlı-Avusturya savaşlarında gösterdiği yararlıktan dolayı Avusturyalılar tarafından "*Kumanova Sezari*" unvanı verilmiştir. Ancak Köprülü Mustafa Paşa ve Kırım güçlerinin Köstendil çevresinde aldığı önlemler neticesinde önce Kriva Palankası'nı terk etmiş ve daha sonra da bu bölgeden kaçmıştır. Bir müddet sonra kendisi ve adamları yakalanarak idam edilmiştir⁶⁵⁸. Risto Stefov'a göre Karposh'un ölüm şekline dair iki rivayet vardır. Bunlardan ilkinde göre Üsküp'te Vardar Nehri Köprüsü yakınlarında Tatar mızraklarından oluşan kazığa oturtularak öldürülmüş, ikincisine göre ise köprü yakınlarındaki bir meşe ağacına asılarak öldürülmüştür⁶⁵⁹.

Bir başka kaynakta Karposh, Serasker Kozcu Mahmut Paşa ile Selim Giray Han'ın orduları tarafından 24-28 Kasım 1689 tarihleri arasında yapılan takibat sonucunda önce Kriva Palanka (Eğri Palanka)'sında kuşatılmış, ancak adamlarıyla birlikte palankayı yakarak Kumonova bölgesine kaçmıştır. Buraya giren Kırım ve Osmanlı güçlerine karşı dayanamayan Karposh ve adamları yenilgiye uğratılmış ve Karposh, Üsküp'e getirilerek Aralık 1689 tarihinde idam edilmiştir⁶⁶⁰. Karposh'un idam edilmesine dair bir başka kaynakta, Selim Giray tarafından Vardar Nehri'nin Üsküp kıyısında bulunan bir köprüde bir kazığa oturtulduğu ve daha sonra da Tatarlar tarafından bıçaklanarak nehre atıldığı bildirilmektedir⁶⁶¹. Karposh'un isyanından sonra Köstendil Sancağı martolosba-

658 Michael Palaret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.64-65; Александра Новаков, "Ђорђе С. Камперелић, Наставник Призренске Богословије И Лесковачки Прота", *Лесковачки Зборник* (издање Народног музеја) XLVIII, Leskovac 2008, s.(50-79) 62-63.

659 Risto Stefov, *a.g.e.*, s.168-171.

660 *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.146; Александра Новаков, "Ђорђе С. Камперелић, Наставник Призренске Богословије И Лесковачки Прота", *Лесковачки Зборник* (издање Народног музеја) XLVIII, Leskovac 2008, s.63-64 (50-79)

661 Ристо Ивановски, *Албанците Двоконтинентален И Дворасен Т.Н. Народ, Битола*, Р.Македонија 2011, s.82; Александра Новаков, "a.g.m." s. 64.

şılığına Hasan adlı birisi geçmiştir. Martolos başı Vranje geçidini haydutlardan koruma görevi bulunmaktadır⁶⁶².

Karposh'un isyanı bölgede o kadar büyük etki etmiştir ki, uzun yıllar isyanı ve öldürüldüğü yer unutulmamıştır. 2015 yılında bile Kosova'daki Bilaç Türk köyünden Hasan Mehmeti, kendisi ile yapılan görüşmede II. Dünya Savaşı'nda bölgede yaşanan olayların geçtiği yeri tarif ederken "dübüdüs karpüş orda vurulmuşidi kumanovın karpuş vöyvöda" ifadesiyle Karposh'un bölge Müslüman halkın anılarında olayların üzerinden 325 geçmesine rağmen halen taze olduğunu göstermesi bakımından önemlidir⁶⁶³.

2.3. Martolos İsrail

Karposh'un Üsküp bölgesindeki isyanı 1690 yılının ocak ayında Kalkandelen ve Kumanova bölgesine giren Osmanlı ve Kırım güçleri tarafından bastırılmıştır⁶⁶⁴. Filibe ayanının ve vilayetinin önde gelenlerinin himayesi ile Filibe martolosbaşı olan İsrail adındaki zımmi, Niş'in Avusturya kuvvetlerinin eline geçmesinden sonra eşkıyalık faaliyetine başlayarak ilk başlarda başına toplamış olduğu iki yüz kadar eşkıya ile Filibe bölgesinde eşkıyalık hareketlerinde yer almış ve eline geçirmiş olduğu Müslüman ahaliyi katletmeye başlamıştır. Filibe ve Tatarpazarı bölgesindeki yollarda eşkıyalık yapan İsrail'e daha sonra Niş bölgesindeki diğer haydutların da katılmasıyla birlikte bunun gücü daha da artmıştır. ⁶⁶⁵.

Bunun üzerine Filibe kadısı, bu haydutlara karşı ahaliyi korumak için *nefir-i amm* yani genel seferberlik ilan ederek eli silah tutan askerleri, haramibaşı olarak adlandırılan İsrail'i

662 Небојина Ђокић, "a.g.m.", s. 57-58.

663 Bilinda Kameri, *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük*, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2015, s.121.

664 Tatjana Katić, a.g.e., s.23; Zoran Georgiev, "Helebarda habsburške vojske iz 17. stoljeća u Skoplju", *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, Vol. 52, 2020, s. 343-344. (339-349).

665 Üsküdüri Abdullah Efendi, *Vakı'ât-ı Rûz-Merre*, c.I., s.360; Bekir Gökpinar, *Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkıyalık ve Asayiş Olayları (1683-1699)*, s.278.

tutuklamak için harekete geçirmiştir. İsrail'in yapmış olduğu Müslüman köylerindeki katliamlar, sadrazamının tepkisini çektiğinden 22 Mart 1689 tarihinde bu bölgeye iki komutan emrinde elli bostancı gönderilmiştir. Ancak, hükümet kuvvetlerinin takibi İsrail'e haber verildiğinden Niş dağlarına kaçarak buralarda dolaşmıştır. Yanındaki iki üç yüz kişiyle burada bir müddet kalan İsrail, buradan Avusturya kuvvetlerinin yanına gitmiştir. Avusturyalılar ona "kaptan" unvanını verdikleri gibi onu "Arnautin" olarak da adlandırmışlardır. Daha sonraki süreçte İsrail, 25 Mayıs 1689 tarihinde Kösten-dil bölgesindeki büyük saldırılara katılmıştır. Niş bölgesine yapılan saldırı sırasında Avusturyalıların kendisini Osmanlı Devleti'ne teslim edeceğinden korktuğundan kalede karısını ve ailesini rehin bırakarak Avusturyalılardan kaçmıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde Macaristan'ın Erdel bölgesinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaya devam etmiştir⁶⁶⁶. Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan çoğunluğunu Sırpların oluşturduğu eski martolos ve Hıristiyan timarlı sipahilerinin durumunun 1690'lardan sonra kötüleşmeye başlamasında Macar ve Avusturyalı komutanların kendilerine olumsuz davranışlarda bulunması; ayrıca yiyecek ve lojistik sıkıntısının yaşanması etkili olmuştur⁶⁶⁷.

Bir müddet sonra iki bin civarında adamı olan İsrail, İznepol üzerinden Dobnice adlı kasabayı yağmalamak için harekete geçmiştir. Onun bu girişiminden haberdar olan Osmanlı Devleti, üzerine Sofya'da bulunan "Katana" lakabıyla bilinen İznikmid Mirlivası Mustafa ve beraberindeki serhat askerlerini İsrail ve adamlarını cezalandırması için görevlendirmiştir. 31 Temmuz 1689 tarihinde İznepol yakınlarında söz konusu çeteye yetişen Mirliya Mustafa Bey ile İsrail'in kuvvetleri arasında çatışma yaşanmış ve birçok eşkıya öldürülürken birkaç elebaşı da ordugâha esir olarak götürülmüştür. Yapılan araştırmalar

666 Tatjana Katić, *a.g.e.*, s.30, 107-108.

667 Tatjana Katić, *a.g.e.*, s.111

ve ele geçirilen esirlerin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla bu çatışmada İsrail, aldığı yaralardan ötürü ölmüştür⁶⁶⁸.

Bulgar İsrail için birçok halk şarkısı ve şiiri bestelenmiştir⁶⁶⁹. Hristiyan martoloslar gibi Hristiyan ahalinin de bir kısmı savaş ortamından faydalanarak Osmanlı Devleti aleyhine dönmüş ve Avusturya tarafına geçmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti'nin savaşta dengeyi sağlaması üzerine geri dönmek istemişlerdir. Temmuz 1691 tarihinde yukarıdaki nedenlerden ötürü yurtlarını terk eden Drama ahalisi geri dönmek için kaza ayanlarına ve Martolosbaşı Kara Mustafa'ya devlet nezdinde aracı olmaları için başvurmuşlar ve bu sayede istekleri kabul edilmiştir⁶⁷⁰.

2.4. Eşkîya Karaca

Martolos İsrail'in öldürülmesinden sonra da Filibe bölgesindeki eşkıyalık faaliyetlerinin devam ettiği görülmektedir. Öyle ki bu artık bir alışkanlık haline geldiğinden Filibe halkı, yaz dönemlerinde dağlarda ve çeşitli yerlerde toplanarak ahalinin yolunu kesen ve onları soyan eşkıyalardan korunmak için martoloslar tutma yoluna gitmiştir. 1689 yılının haziranında bölgeye bu konuda gönderilen emirde eşkıyaların artışına bağlı olarak martolos sayısının otuz adet daha fazla olması gerektiği ifade edilmiş ve bu konuda ahali den martolos akçesi toplanması istenmiştir. Bu dönemde bölgede eşkıyalık yaparak ahaliyi bezdiren kişilerin başında Karaca adlı bir eşkıya gelmektedir⁶⁷¹. Karaca, uzun yıllar Pirlepe'nin

668 Üsküdarî Abdullah Efendi, Vâkı'ât-ı Rûz-Merre, c.I., s.360; Bekir Gökpinar, Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkîyalık ve Asayiş Olayları (1683-1699), s.278.

669 Tatjana Katić, *a.g.e.*, s.108.

670 Tuba Meryem Karacan, *a.g.e.*, s. 84, 233

671 Mehmet Karagöz, "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1680-1700)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Fırat University Journal of Social Science Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa: 373-402, Elazığ-2006, s.396; 1695 senesinin mayıs sonu haziran başında, Filibe mollasına ve vilayet ileri gelenleri ve vazifelilere, bir zamandan beri Filibe civarında yol kesen, adam öldüren ve halkın eşya ve malına zorla el koyan Karaca adındaki haydut eşkıyasının Filibe'nin eşrafından Halit Bey'in kendi adamlarından iken bu kişinin yakalanmasında herhangi bir gayreti olmadığı yazılmıştır. Sefere çıkan ordunun Filibe sahrasında hareket etmeden adı geçen eşkıyanın sağ-salim yakalanarak orduya teslim edilmesi, aksi takdirde, öldürdüğü kişilerin deyini ve gasp eylediği malın miktarının

Merejeçko adlı köyünden olup uzun yıllar eşkıyalık yaparak yüz kadar adamıyla ahaliye zulmetmektedir. Nitekim 1695 yılına geldiğinde altı yıldır eşkıyalık yaptığı anlaşılmaktadır. Karaca, bölgede o kadar dehşet saçmıştır ki insanlar derbentlerden ve geçitlerden onun korkusundan dolayı büyük kalabalıklar oluşturarak geçmek ve yolculuk yapmak zorunda kalmışlardır. Üzerine martoloslar gönderildiğinde Karaca ve adamları Morhiva bölgesinin dağlık alanlarına kaçarak izlerini kaybettirmektedir⁶⁷². Bu durum Karaca'nın öldürülmesine kadar devam etmiştir. Bu olaydan anlaşıldığı üzere martolosların sayısının artması veya azalması bölgede asayiş olaylarının sıklığına veya büyüklüğüne göre değişmektedir.

2.5.Martolosbaşı Hibetullah

1700'lerin başında Rumeli'de yaşanan en önemli hadislerden biri de Hibetullah adlı bir Arnavut martolosbaşının etrafına topladığı diğer Arnavutlarla ve Naslıç kazasının cizye tahsildarıyla işbirliği yaparak reayaya zulmedip mallarını yağmalaması ve bunlara eziyet etmesidir. Bu kişilerden bazıları eskiden martolos olarak hizmet etmiş daha sonra da eşkıyalık yapmış olmalarına rağmen pişman olup devlet tarafından affolunan kişilerdir. Bu kişiler daha sonra Hibetullah'ın tazyikinden dağlara kaçmış ve ahaliden martolosluk akçesi adı altında akçe talebinde bulunmuşlardır. Bir müddet sonra bu kişilerin silahlarını bırakarak martolosluk iddiasından vaz geçtikleri yönünde duyumlar alınmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, o bölgelerde martolosluğu kaldırdığına dair kadılara hüküm göndermiştir. Ancak Hibetullah'ın ve adamlarının eşkıyalığa ve zorla martolosluk akçesi almaya devam etmesi üzerine Osmanlı Devleti, 1705 yılında bu grup üzerine

kendisinden tazmin edileceği belirtilerek, Filibe kadısının ve şehirdeki diğer vazifelilerin bu hususta titiz davranmaları emredilmiştir. Bkz aynı eser.

672 Yasemin Tataroğlu, 4 Numaralı Atık Şikâyet Defteri 1665-1670 (H. 1075-1081) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.292-293.

bir müfreze göndermiştir. Bu kuvvet karşısında Hibetullah'ın adamlarından birçoğu teslim olmasına rağmen kendisi ve 200 adamı kaçmaya muvaffak olmuştur⁶⁷³.

Sonraki süreçte Hibetullah ve adamlarının yaptıkları eşkıyalıkla ilgili şikâyetler devam etmiştir. Yunanistan'daki Narde'nin Müslüman ahalisi, eşkıyalardan (200-300 civarı Müslüman eşkıya) muzdarip olduklarını belirterek şikayetçi olmuşlardır. Şikâyet üzerine Narde taraflarında bulunan ve martolos taifesine nizam vermek üzere görevlendirilmiş olan dergâh-ı mualla kapıcıbaşlarından Osman, eşkıyanın def'i için de görevlendirilmiştir. Osman Ağa'nın bu bölgeye gönderilmesinin yanı sıra Temmuz 1706 tarihinde⁶⁷⁴ ikinci bir müfreze görevlendirilmiş ve bunlar, Hibetullah'ın kaçmaması için derbentlerin muhafazasından sorumlu tutulmuşlardır. Ancak burada yaşanan çatışmalarda Hibetullah, adamlarının yarısını kaybetmesine rağmen kaçabilmeyi başarmıştır. Bununla birlikte gücü ve ünü artan Hibetullah, çevredeki yerleşim yerlerinden 900 civarında Türk'ün de kendisine katılmasıyla birlikte Kastoria, Florina, Bitola ve Pirlepe çevresindeki timar ve vakıf köylerine büyük zarar vermiş ve üzerine gönderilen birkaç kuvveti yenmeyi başarmıştır.

Osmanlı Devleti bu sorunu kökünden halletmek için saray kapıcılarından Osman Ağa'yı onun takibine göndermiştir. Osman Ağa, 1707 yılında Sarıgöl çevresinde onunla çatışarak yetmiş adamını öldürdüğü gibi kendisini de yaralı olarak ele geçirmiştir⁶⁷⁵. Nitekim Haziran 1708 tarihinde Osman

673 Michael Palairat, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.67; *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.141. History of Macedonian adlı eserde Hibetullah'la birlikte 1.000 adamına eşlik eden devlet görevlisinin Ohri Mütessellimi olduğu ifade edilmektedir. Florina, Edessa, Kastoria, Bitola ve Prilepe bölgesinde eşkıyalık faaliyetinde bulunmuş ve daha sonrada öldürülmüştür. Ancak yanlış bir şekilde ölüm tarihi 1780 gibi çok ileri tarih verilmiştir.

674 MD. nr.115. s.75

675 Michael Palairat, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.,67; *History of the Macedonian People*, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008, s.141. History of Macedonian adlı eserde Hibetullah'la birlikte 1.000 adamına eşlik eden devlet görevlisinin Ohri Mütessellimi olduğu ifade edilmektedir. Florina, Edessa, Kastoria, Bitola ve Prilepe bölgesinde eşkıyalık faaliyetinde bulunmuş ve daha sonrada öldürülmüştür. Ancak yanlış bir şekilde ölüm tarihi 1780 gibi çok ileri tarih verilmiştir; BOA. MD. nr.115. s.622, 633.

Ağa'dan bir kez daha bölgedeki alaybeyleri, kethüdayerleri, yeniçeri serdarları, zaimler, timar erbabı gibi askerlerle işbirliği yaparak yanına alacağı martoloslarla birlikte eşkiya hareketlerine son vermesi istenmiştir. Bu konuda kendisine Köstendil, Üsküp, Ohri, İlbasan, Avlonya, Selanik, Filorine, Sarıgöl, Cumapazarı, Manastır, Eğribucak, Premedi ve sair kazalarda yeniçeri serdarları ve ayan-ı vilayet ve iş erlerinin yardım etmesi emredilmiştir. Kim üzerine düşen hizmeti hakkıyla eda etmez ise görevlerinden uzaklaştırılmasına karar verilmiştir. Martoloslardan da cenk ve harbe kadir olanların tercih edilmesi istenmiştir⁶⁷⁶.

7 Ocak 1707 tarihinde ele geçirilen Hibetullah ve adamları Selanik Kalesi'ne hapsedilmiştir. Ancak aynı yılın haziran ayında kendisi ve 13 adamı hapisneden kaçarak tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Bunun üzerine yeniden takip müfrezesi oluşturulmuştur. Kasım 1709 tarihinde Osmanlı Devleti kendisine ve adamlarına eşkıyalıktan vazgeçmeleri halinde martolosluk verilmesi teklifini sunmuştur. Bu teklifi kabul eden Hibetullah ve adamları Bitola kazasına gelerek beratlarını almışlardır. Ancak adamlarından Nuh ve Nuh'un oğlu bu affı kabul etmeyerek eşkıyalığa devam etmiştir. Florina çevresinde terör estiren Nuh'un yakalanması için Hibetullah görevlendirilmiş, ancak emre rağmen Hibetullah bu konuda gönülsüz davranmıştır. Ocak 1711 tarihinde emrindeki 600 adamla birlikte Avusturya sınırındaki orduya katılması emredilmesine rağmen bu emre de uymadığı gibi kendi politikasına devam eden Hibetullah, martolosluktan alınmış ve yakalaması için üzerine bir müfreze gönderilmiştir. Bu müfrezeyi mağlup eden Hibetullah'a sekiz yüze kadar çıkan adamlarıyla birlikte orduya katılması halinde affedileceği yönünde tekrar teklif götürülmüş ise de o bunu reddetmiştir. Bunun üzerine

676 BOA. MD. nr.115. s.606-607; Sarıgöl-i Şumnu'da ortaya çıkan eşkıyalık hareketlerinde Osman Ağa, emrindeki martoloslarla birlikte hareket edebilme için martolosbaşlarını ve martolosları tayin etme yetkisi almıştır. Ancak şu ana kadar eşkiya def'inde başarı gösterememiştir. Bkz aynı eser.

başka bir eşkıyaya Hibetullah'ı öldürmesi halinde aynı teklif yapılmış ve bu teklifi kabul eden eşkıyadan da kurtulan Hibetullah'ı yakalamak ve öldürmek üzere yeniden Kapıcıbaşı Osman Ağa gönderilmiştir. Osman Ağa, Arnavutluk'tan topladığı 1.500 başıbozuk ve Selanik'ten getirdiği üç topla daha önceki çatışmalardan başarıyla çıkmasından dolayı kendisine son derece güvenen Hibetullah'ı yenilgiye uğratarak öldürmüştür⁶⁷⁷.

2.6.Martolosbaşı Kara Ali

Osmanlı Devleti Hibetullah'ın ölümünden sonra bölgede asayişin sağlamak için Hibetullah'ın adamlarına genel af ilan ederek onun adamlarından Kara Ali'yi Üsküp'ten Selanik'e kadar olan bölgede martolos ve pandurbaşı ilan etmiştir⁶⁷⁸. Ancak birkaç ay sonrasında martolosbaşı olan Kara Ali bu sefer kendisi eşkıyalık yapmaya başladığından Selanik molasına, Filorine ve Kesriye ve Ostrova ve Manastır ve Pirlepe ve sair kazaların kadılarına, ayanlara ve iş-erlerine onun hakkında gelinmesi için Temmuz 1712 tarihinde emirler verilmiştir⁶⁷⁹. Plaairet'e göre devlet, bir müddet sonra Kara Ali'ye verdiği ayrıcalık ve yetkileri kısmıştır. Bunun üzerine Kara Ali başına 200 civarında adam toplamış ve Nuh'un adamlarına dahil olarak dört evi yakmış ve eşkıyalığa başlamıştır. Osmanlı Hükümeti, bir kez daha eşkıyalığı önlemek için Kara Ali'ye arkadaşları olan Mujo ve Çolak Ali'ye af önermiştir.⁶⁸⁰ Ancak Kara Ali bunu kabul etmemiştir. 1712 yılının mayıs ayında gücünü iyice arttıran Kara Ali, adamlarının sayısını sekiz yüze kadar çıkartmış ve haziran ayında Selanik civarını yağmalayarak ordunun barut deposunu ele geçirmiştir⁶⁸¹.

677 *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.,67-68.

678 BOA. İE.DH. 23/2833.

679 BOA. MD. nr.119. s.221.

680 Michael Palaioret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.68.

681 Michael Palaioret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to the Present)*, s.69.

Kara Ali'nin faaliyetlerini önlemek için bölgeye Saray Bostancıbaşılarından Hacı Ali Ağa gönderilmiştir. Hacı Ali Ağa topladığı sekbanlarla bölgede birtakım düzenlemeler yapmış ve söz konusu yerleşim yerlerindeki martolosluklara Yusuf, Hüseyin ve Mustafa isimli kişileri kefillerinin onayıyla martolosbaşı olarak atamıştır⁶⁸². Bu sırada Kara Ali ise, adamlarını dörde bölerek herbirinin başına yakın adamlarını getirmiştir. Buna göre birinci kısım kendisi, ikinci kısım Çolak Ali ve Ahmet, üçüncü kısım Hibetullah'ın oğlu olduğu düşünülen Yakup ve son kısım ise Hibetullah'ın yakın arkadaşı olan Paşo Ahmet tarafından yönetilmiştir. Kara Ali'nin adamlarından Yakup'un adamlarının sayısı 300-500'e kadar yükselmiş ve üzerine gönderilen yeniçerileri ve diğer askerleri Veria civarında yenilgiye uğratmıştır. Bu çatışmada Yakup yaralanmış ve Yanina'ya çekilmiştir. 1715 yılında Osmanlı Devleti kendisine ve adamlarına genel af teklif etmiştir. Yakup bu teklifi kabul etmekle birlikte kardeşleri Ali ve Veli bu teklifi reddetmiştir. Yakup'un teklifi kabul etmesi üzerine adamları, Kara Ali'ye katılarak onun adam sayısının 500-600'a kadar çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bu olaylar sonrasında Osmanlı Devleti, martolosluk teşkilatından ümidini keserek bu teşkilatı kaldırmaya karar vermiştir. Martolosluğun kaldırılmasıyla bu kurumda görev yapan bütün martoloslar Kara Ali'ye katılarak yağma ve talan faaliyetlerinde bulunmaya devam etmişlerdir. Kara Ali ve adamları ise Filorine bölgesini yağmalamıştır⁶⁸³.

Paşo Ahmet ise 1715 yılındaki af önerisini redderek 150 adamıyla eşkıyalığa devam etmiştir. Bitolo bölgesinde yağma ve talana yönelerek bölgenin zengin adamlarını kaçırmış, işkence ederek onlardan fidye alma yolunu tutmuştur. 1716 yılında Hacı Hüseyin adlı görevliye Paşo Ahmed'i ortadan

682 BOA, İE.DH. 23/2833.

683 Michael Palaioret, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.69.

kaldırması için emir verilmiştir. Savaşı kaybettiği takdirde kellesini kaybedeceği uyarısını alan Hacı Hüseyin, Paşo Ahmet'le olan çatışmayı kazanarak onu öldürmüştür. Paşo Ahmet'in ölümünden sonra ortada kalan adamları Yakup'un kardeşlerine katılmışlardır⁶⁸⁴.

Kara Ali'nin ölümünden sonra 400 kişiden oluşan bir başka Arnavut grup, Hacı Zeno'nun bayrağı altında eşkıyalık faaliyetlerine devam etmiştir. Preveze bölgesindeki çiftlikleri ve köyleri yakarak rehinelerden fidye alan Zeno ve adamlarını durdurmak için kapıcıbaşılardan Osman Ağa, 500 piyade ile yola çıkmıştır. Kısa bir süre sonra, 1715 yılında, Müslümanlar arasında kan dökülmesini engellemek için Zeno ve çetesine af çıkarılmıştır. Bu af ilanını kabul etmeyen Zeno ile çetesi, Osman Ağa ve adamlarıyla on beş gün boyunca çatışmaktan yorgun düşerek Preveze ve çevresinden çekilmiştir. Bu sırada Zeno öldürülmüş, ancak geride kalan martoloslar ve adamları çevredeki yerleşim yerlerini gece gündüz yağmalamaya devam etmişlerdir. Osman Ağa ve Ferhat Paşa'nın çabaları sonucu 500 martolos Tırhala (Trikkale)'dan çıkartılmışlardır. Çıkarılan afların sonuçsuz kalması ve eşkıyalığın martoloslar vasıtasıyla devam etmesi üzerine Osmanlı Devleti 1721 yılında martolosluk teşkilatını lağv etmiştir. Bunun üzerine daha önceden martolos olarak istihdam edilenlerin büyük bir çoğunluğu eşkıyalık faaliyetlerine katılmışlardır.⁶⁸⁵

1723 yılında Kara Ali'nin çetesinden ayrılan bir grup Arnavut, Hüseyin'in emri altında Biotala'daki köyleri ve on yedi çiftliği yağmalamışlar, Biotala şehrine de saldırmak için hazırlıklarına başlamışlardır. Saldırı hazırlığını haber alan ahali şehri terk ederek kaçmıştır. Üzerilerine gönderilen merkezi kuvvetin önünden kaçan bu Arnavut çetesi daha sonra bölgeye dönerek zengin Müslüman çiftlik sahiplerini soymaya

684 Michael Palaioret, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.67.

685 Michael Palaioret, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.69.

devam etmişlerdir. Bir yıl sonra, 1724 yılında, Kara Ali bu sefer kendi çetesi ile çevrede yağma faaliyetlerinde bulunarak zengin Müslüman Türkleri soymaya başlamıştır. Michael'e göre, soygun faaliyetlerinden muzdarip olanlardan biri de eski martolosbaşı olan Hibetullah'ın arkadaşı Nuh Ağa'dır. Kara Ali, Nuh Ağa'nın çiftliğine saldırdığı gibi bütün parasını almış ve karısını da kurşunlamıştır. Kara Ali, saldırılarını yedi sekiz sancak ve müzik eşliğinde gerçekleştirmiştir. Aynı yılın sonlarına doğru Hibetullah'ın küçük oğlu Murtaza da babasının yolundan giderek soygun faaliyetlerinde bulunmuş ve çetesinin faaliyetleri ancak 1730'larda sona erdirilebilmiştir⁶⁸⁶.

1705 ile 1730 yılları arasında martolosbaşılık görevine Arnavutlar getirilmekle birlikte bunlar, asayişi sağlamaları gerekirken aksine köyleri yakmış, gasp ve yağma olaylarına karışmış, hayvan hırsızlığı ve yol kemse gibi hadiselerle kal-kışarak eşkıyalık yapmışlardır. Zaman zaman affedilseler bile eşkıyalık yapmayı daha çok çekici bulmuşlardır⁶⁸⁷.

Martolosluğun kaldırılmasından sonra silahlı Arnavutlar varlıklarını uzun bir süre daha devam ettirmişlerdir. Özellikle devletin merkezi otoritesinin zayıflamasına bağlı olarak ortaya çıkan yeni güç odakları olan ayanlar bir şekilde timarları ele geçirerek köylüleri yarı köle haline getirmişler ve çiftliklerinde çalıştırmaya başlamışlardır. Bu yerel güç odakları çiftliklerini ve ekonomik yaşamlarını korumak için Arnavut askerlerinden muhafızlar ve bekçiler tutarak güçlerini arttırmışlardır⁶⁸⁸.

3.Martoloslara Yapılan Müdahaleler

Martolosların faaliyetleri sırasında onların sahip oldukları avantajlardan yararlanmak isteyenler veya faaliyetlerinden

686 Michael Palaiet, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.67.

687 Michael Palaiet, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.70.

688 Michael Palaiet, *Macedonia: A Voyage through History* (Vol. 2, *From the Fifteenth Century to the Present*), s.71.

menfaati zedelenenler bölgelerinde martolosların işlerine karışmaya çalışmış ve zaman zaman da onlar hakkında mesnetsiz ve yalan şikâyetlerde bulunmuşlardır. 1609 yılına kadar Üsküp bölgesindeki Kaçanik Derbendi ve çevresinde sık sık toplanan haramiler bölgedeki Müslüman kasaba ve çiftliklerine baskınlar verip adam öldürme ve yağma faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ekim 1609 tarihinde Üsküp kadısı olan Kemalzâde Mehmed'in gayreti ile Kaçanik Derbendi yakınlarındaki köylerden martoloslar görevlendirilmiş ve bu sayede Müslüman ahali huzur bulmuştur⁶⁸⁹. Şubat 1695 tarihinde Üsküb vilâyetinin martolosbaşısının Üsküp sakinlerinden Ahmed olduğu görülmektedir. Söz konusu kişi hakkında görevini kötüye kullandığı yönünde şikâyetlerde bulunulmuştur. Bunun üzerine Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa, Ahmed'in işini layıkıyla yerine getiren biri olduğunu, bazı kişilerin yalancı şahitler ile Ahmed'e iftira attıklarını, Ahmed'in 20 nefer adamıyla birlikte yanında bulunduğunu ve rencide edilmemesini rica eden bir mektup göndermiştir. Mustafa Paşa'nın mektubuna cevaben Üsküp kadısına gönderilen hükümde beylerbeyinin yanında bulunan Ahmed'in rencide edilmemesi emredilmiştir⁶⁹⁰. Bu hükümden anlaşılacağı üzere savaş zamanlarında ve sahrasında martolosların üzerinde ordu yetkilileri etki sahibidirler.

Temmuz 1698 tarihinde Yenişehir-i Fenar'a bağlı Yenice nahiyesinin bir tarafı deniz bir tarafı da taşlık olduğundan muhazafaya muhtaç olup martolos tayin edilmiştir. Buranın martolosbaşısı olan Hacı Mustafa şikâyet edildiğinden ahali, onun işini iyi yaptığını ve sebepsiz yerek azl olunmaması istemiştir. Aynı durum Hasan Baba Derbendi'nde martolosbaşısı olan Hasan için de geçerli olmuştur⁶⁹¹.

689 Eyüp Kul, *XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s. 145.

690 Eyüp Kul, *a.g.e.*, s.172.

691 BOA, MD. nr. 110, s.450; Plevne ahalisinin tuttuğu ve kendisinden memnun olduğu Martolos Ahmed Bölükbaşı'ya Niğbolu'ndan bazı kişiler ve pandurbaşısı müdahale etmişlerdir. Bu görevi pandurbaşı ele geçirmek istemiştir. Ahalinin martolos Ahmet Bölükbaşı'ya destek çıkması üzerine Plevne

Osmanlı Devleti'nin resmi görevlerinin martoloslara müdahaleleri daha sonraki dönem ve yüzyıllarda da devam etmiştir. Nitekim Ocak 1708 tarihinde Tırhala, Yanya, Karlılı, Yenişehir-i Fenar, Serfice, Grebene, Alasonya, Dömenik, Naslıç, Kerpiniş, Badracık bölgelerindeki mütesellim, voyvoda, vakıf zabiti gibi martoloslukla ilgili ve yetkili olmayan kişilerin yerel yöneticilerin martolos seçimine ve azledilmemesine daha önceden de karışmamaları yönünde ferman yazılmasına rağmen yerel yöneticiler karışmaya devam etmiştir. Bu durum martolosların zaman zaman isyan etmelerine neden olduğundan söz konusu bölgelerdeki martolosların seçim ve azil işlemlerine karışmamaları ve Kapıcıbaşı Osman Ağa'ya yardımcı olmaları istenmiştir⁶⁹².

Martolosların görevleri arasında bulunan Rumeli'deki madenleri koruma görevleri uzun yıllar devam etmiştir. Ancak devlet zayıflamaya başladıkça derbent bölgelerinde ayan adı verilen mütegalibeler ortaya çıkacak ve bunlar eşkıyalarla birlikte hareket ederek reayaya zulmedeceklerdir. 13 Kasım 1784 tarihinde Üsküp Ayanı Hemaşahzade Süleyman ve Safizade Süleyman isimli kişiler, başlarına topladıkları Arnavutlarla birlikte ahaliden zorla 50.000 akçe almışlar ve ahaliye türlü sıkıntılar yaşatmışlardır⁶⁹³. Ayanların devletin zayıflamasına bağlı olarak taşrada ayanların güçleri artmaya devam etmiş ve bu kişiler bölgelerindeki martolosların işlerine daha fazla karışmaya başlamışlardır. Bu kişilerden Üsküp bölgesindeki Ayan Numan Bey'in martolos ailelerine ve işlerine müdahale etmemesi için 22 Eylül 1808 tarihinde Üsküp nazırı ve maden emini hükümete yazı göndermişlerdir. Ayrıca bu yazıda, eskiden olduğu gibi martolosların maden emininin

kadısına, ayan-ı vilayet ve iş erlerine söz konusu kişilerin martolosluğa müdahalesinin men edilmesi ve mutemet kişilerin martolosbaşı olması emredilmiştir. Bkz. MD. nr. 110, s.334.

692 MHM.d.115. s.476, 478.

693 BOA. C.ZB.72/3600

teklifi ve Üsküp nazırının onayı ile tayin edilmesi gerektiğini bildiren bir resmi belge talep etmişlerdir⁶⁹⁴.

4.Martolosbaşı Topal Osman Paşa

Martoloslar arasından çıkıp sadrazamalık gibi devletin en yüksek memuriyet makamına çıkan bir örnek bulunmaktadır: Topal Osman Paşa. Aslen Moralı olan Osman Paşa Prut Savaşı'na katılmıştır. Enver Cebeci'ye göre Osman Bey 1711 yılında İstanbul'da bir müddet bekledikten sonra bugünkü Yunanistan'daki martolos sorununu çözmek için martolosbaşı olarak atamıştır. Bu süre zarfında Venedik'le olan çatışmalarda Rumeli'de bulunan Osman Bey, martolosbaşı sıfatıyla bu seferlerde çeşitli görevler almış ve başarılarıyla göz doldurmuştur. Osman Bey için bu savaşlar adeta dönüm noktası olmuştur. Zira bu savaşlar esnasında aldığı görevleri başarıyla yerine getirerek kendini saraya tekrar gösterme imkânını bulmuştur⁶⁹⁵. Ancak 9 Ekim 1705 tarihinde Osman Ağa'nın Rumeli'nde eşkıya takibi ve martolosların düzeni için çalıştığı, faaliyetlerinden Müslüman ve Hristiyan halkın oldukça memnun olduğu Girne Kadısı Musa'nın İstanbul'a gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Söz konusu belgede Osman Paşa'nın faaliyetlerinden rahatsızlık duyanların kendisini şikâyet ettiği ve kadının buna bir cevap olarak yazdığı anlaşılmaktadır⁶⁹⁶. Kapıcıbaşı Osman Ağa ve beraberindekiler, Mart 1713 tarinde bazı devlet görevlilerinin eşkıyalarla iş birliği yaparak asayiş bozması sebebiyle ilk dönemlerde pek büyük bir başarı sağladıkları söylenemez⁶⁹⁷.

Osmanlı Devleti tarafından Aralık 1714 başlarında Osman Bey'den Venedik seferi için 5.000 asker hazırlaması istenmiştir. 1715 Haziran'ında Osman Bey, kendisine bağlı

694 BOA. C.ZB. 8/383; C.ZB. 45/2247.

695 Enver Cebeci, *Topal Osman Paşa ve Osmanlı-İran Savaşlarındaki Rolü (1664-1733)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2015, s. 11.

696 BOA. İE.DH. 31/2780.

697 BOA. MD. nr119. s.467.

askerlerle Anapoli civarında rast geldiği takriben 400 civarında Venedik askeriyle mücadeleye girişmiş ve bu çatışmalarda başarılı olmuştur. Ali Paşa, bu başarısından dolayı Osman Bey'i 1.100 kuruş ile ödüllendirmiştir. Korent Kalesi'nin kuşatması esnasında, Korent civarında yaşayan Hristiyan kara reayasının ileri gelenleri Osmanlı ordu karargâhına gelerek, önceki gibi Osmanlı idaresini kabul edeceklerini söylemişler ve eman dileyerek etraftaki reayayı da itaat ettireceklerine dair söz vermişlerdir. Bu hizmeti gerçekleştirmeleri için, Martolosbaşı Osman Bey tarafından her bir reaya liderinin yanına adamlar tayin edilmiş ve ellerine eman belgeleri verilmiştir⁶⁹⁸

Topal Osman Paşa, daha önceleri Yenişehir ve Tırhala civarlarında martolosbaşı göreviyle haydut gruplarını ortadan kaldırmakta başarılı olmasından dolayı Mora Seraskeri Abdullâh Paşa'nın izniyle Mora içlerine girerek, isyancı grupları bulmak için halkı sorgulamış, etrafta soruşturma başlatmıştır. Araştırma esnasında yakaladığı haydutları affetmeksizin yol üzerlerinde astırmış ve bu sayede itaatsiz halkın gözünü korkutmuştur. Topal Osman Paşa'nın, Mora'yı taşkınlık yapan haydutların istilasından temizlediğini ve arındırdığını, Mora halkı İstanbul'a bildirmiştir. Bunun üzerine Ocak 1717 tarihinde Topal Osman Paşa'yı Mora seraskerliğine getirilmiştir. Ayrıca Mora'da düzeni sağlamasına yardımcı olmak için rütbesine bir tuğ daha ilave edilerek üç tuğlu vezirlik rütbesine terfi ettirilmiştir⁶⁹⁹.

4.1. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın Martolos Başbuğluğu

27 Mart 1706 tarihinde Rume'lide özellikle Yunanistan ve Aranvutluk bölgelerinde türeyen eşkıyalar ahaliye sıkıntı yaşatmışlar, ancak martolosbaşılarının kendi aralarındaki iletişimsizlik sebebiyle bunlarla başa çıkılamamıştır. Bu asa-

698 Cebeci, *a.g.t.*, s. 12.

699 Enver Cebeci, *a.g.e.*, s. 17.

yiş sorununu çözebilmek için Kozbekçilerinden Osman Ağa, *martolos başbuğu* olarak Rumeli'deki martolosların başına getirilmiştir. Anlaşılacağı üzere martolos başbuğuluğu, mevcut martolosbaşılarını emri altında bulunduran en yüksek idari birimdir. Bu dönemde sorun çıkartanların Arnavutlar ve haydut olarak isimlendirilen gruplar olduğu görülmektedir⁷⁰⁰. Martolosların yarattığı asayiş sorunu uzun bir müddet devam etmiştir. Haziran 1714 tarihinde bu nedenle Osman Ağa'ya yardımcı olmaları için Kerpiniş, Badracık, Grebene, Naslıç, Hurpeşte, Kesriye, Karaferye, Florine, Yanya, Manastır, Pırlepe, Vodine, Ostrova, Alasonya, Narde, Yanya, Tırhala, Konıçe, Karlili, Sarıgöl, Delvine ve Aydonat kadılarına emir verilmiştir. Bu emirde, Delvine sancağından Arnavut Mehmet Bey ve adamlarının Aydonat bölgesinde vergi toplayan cizye memurlarını öldürdüğü ve çevre kazalarda eşkıyalık yaptığı ifade edilmiştir⁷⁰¹.

Aynı dönemde ahaliye sıkıntılar yaşıtan birtakım eşkıyalar, bu tür faaliyetlerini martolosluk adı altında yürütmüşlerdir. Nitekim Aralık 1713 tarihinde Debre kazasına bağlı köylerin Müslüman ve zımmi reayası Divan'a başvurarak çok sayıda eşkıyanın birlikte hareket ederek köylerini bastığını ve ellerindeki mal ve hayvanlarını gasp ettiklerini, bazılarını katlettiklerini belirterek şikâyetçi olmuşlardır. Bunun yanı sıra feth-i hakaniden beri bu köylerden martolos tutulmamasına rağmen bu eşkıyalar, her sene için ahaliden martolos akçesi adıyla para toplamışlardır⁷⁰².

Osman Ağa, martoloslara çeki düzen vermek ve bu teşkilatı yeniden yapılandırmak için Rumeli'de bulunduğu sırada kendi başına birtakım insiyatiflerde bulunmuştur. 1714

700 BOA. C.ZB. 31/1540; Cemile Kara, *a.g.e.* s. 94.

701 BOA. MD. nr.122. s.83,84-85, 86; Bu konuda özellikle Margiliç bölgesinde bulunan eşkıyalar dikkat çekmektedir. Haizran 1714 tarihinde 200 civarı Margiliç eşkıyasının yaptıkları eşkıyalıklarının sona erdirilmesi için martolos nizamına memur Osman ve bölgedeki diğer ehl-i örfün neferatlarıyla birlikte Yanya, Narde, Preveze ve Aydonat taraflarında eşkıyalarla mücadele etmesi istenmiştir. Bkz. BOA. MD. nr.122. s. 36-37,43-44; MD. nr.120. s.221

702 BOA. MD. nr.121. s.244.

yılında karıştığı yasadışı işlerden dolayı Yenişehir-i Fenar'a sürgün edilen Badracıklı Topaloğlu Ahmed'in buradan da bir mübaşir ile Bozcaada'ya sürgün edilmesi istenmişken Kapıcı Osman Ağa, bu kişiyi affetmiş ve yanında götürmüştür. Merkezden gelen emirde Topaloğlu Ahmed'in görevli çavuşa teslim edilmesi ve Bozcaada'ya sürgün edilmesi emredilmiştir⁷⁰³.

5.Martolosluğun Kaldırılması

Martolosluğun kaldırılmasında, görevlendirildikleri bölgede artık kendilerine ihtiyaç duyulmaması etkili olmuştur. 3 Ağustos 1578 yılında Sirem sancağındaki köprülerin tamiri için görevli olan knez, köylülerin ve martolosların ihtiyaç duyulmaması halinde muafiyetlerinin kaldırılması istenmiştir⁷⁰⁴. Bunun dışında Osmanlı Devleti'nde uzun süren savaşlar esasında derbent, geçit ve yolların güvenliğinden sorumlu olan martolos ve pandurların, bu görevlerinin aksine hareket ettikleri ve huzuru bozarak asayiş sorununun bir parçası haline geldikleri görüldüğünden artık bu sistemin işlemediği anlaşılarak martolosluğun kaldırılması için birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda Rumeli Valisi Vezir Osman Paşa'ya Karlili ve Yanya sancaklarında bulunan bazı köylerden gelip giden yolcuların korunması işi genellikle martolosbaşlıların uhdesindeyken yukarıdaki nedenlerden dolayı martolosbaşlıkları kaldırılıp bundan böyle yolların güvenliğini bizzat köylülerin kendilerinin yapmasına karar verilmiştir. Gerçekten de bu karar sayesinde halk rahat ve emniyete kavuşmuştur. Ancak Karlili sancağındaki derbentlerin martolos ve pandurları henüz kaldırılmadığından sorunlara neden olmaya devam ettikleri ve asayiş bozukları anlaşılmaktadır. Çünkü bu kişiler bu durumu kabullenmeyerek söz konusu derbentlerde kalmaya devam etmişlerdir. Onların bu durumu, bölgedeki kocabaşlar ve diğer görevliler tarafından yetkililere bildirilmiştir. Bu konuda Ma-

703 BOA. MD. nr.122, s.143.

704 BOA. MD. nr. 35, s.107.

yısı 1711 tarihinde Kapıcıbaşı Osman Ağa'ya gönderilen emirde derbentlerin dahi artık martoloslar tarafından değil bizzat ahalî tarafından bekçiler tayin edilerek korunması yönünde emir verilmiştir. Bununla birlikte bekçilerin akçe talep ve kimseye müdahale etmemesi gerektiği de belirtilmiştir⁷⁰⁵. Martolosluğun kaldırılmasına giden yolda Osmanlı Devleti, bunların derbentlerde yolcuları soymalarının bir sonucu olarak bu teşkilatı kaldırma yoluna gitmiştir.

Ancak ilerleyen süreçte Rumeli'deki martoloslukların tamamen kaldırılamadığı görülmektedir. 6 Temmuz 1720 tarihinde Selanik, Tırhala, Yanya, Yenişehir-i Fenar, Grebene, Paşa ve Karlı-ili'ndeki derbentlerde bulunan martololukların kaldırıldığından buradaki halkın ve ayanların birbirlerine kefil gösterilerek derbentleri korumaları emredilmiştir. Saray kapıcılarından Mustafa Ağa, bölgedeki ahalinin senetlerinin imzalanması konusunda görevlendirilmiştir. Yine söz konusu bölgelerde martolosların ahaliye zarar verdiği ve bunun önlenmesi gerektiği de vurgulanmıştır⁷⁰⁶.

13 Ocak 1722 tarihinde Rumeli Valisi Osman Paşa'ya bu konuda yeni emirler verilmiştir⁷⁰⁷. Karlılı Derbendi'ndeki martolosların ve pandurların hâlâ durumu kabullenmedikleri ve direndikleri görülmektedir. Bu nedenle Osman Ağa'dan sonra Mart 1722 tarihinde Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa'ya verilen emirde Karlılı'ndeki martoloslukların kaldırılması ve azledilen martolos ve pandurların ahaliye zarar vermelerinin önünün alınabilmesi için kefillik sistemine dahil edilmeleri yani kefil tutmaları istenmiştir. Karşı koymaları halinde ise haklarından gelinmesi istenmiştir⁷⁰⁸.

Rumeli'nde bulunan derbentleri muhafaza etmek için toplanmış olan martolos ve pandurların ahaliye ve yolculara

705 BOA. MD. nr.130. s.268.

706 BOA. C.DH. 271/13525.

707 BOA. İE.DH. 28: 2469.

708 BOA. MD. nr.130. s.321.

nice türlü zulümler ettikleri, bu sebeple martolos ve pandurluğun kaldırılıp her bir kazanın ahalisinin, bulundukları mahalli haydutları karşı muhafaza etmeleri istenmiştir. Bu kararın uygulanabilmesi için bölgeye nizam verilmesi icap ettiğinden Rumeli Valisi Osman Paşa'ya emir gönderilmiştir. Gönderilen emre göre bölgedeki kazalarda bulunan pandur neferatı tamamen kaldırılıp ve yerlerine vilayet ahalisi tarafından reayadan bekçiler tayin olunarak haydutlara karşı vilayet ahalisi, tüccar ve yolcular korunmuş olacaktır. Bunun dışında söz konusu kişiler herhangi bir bahane ile vilayet ahalisinden akçe talep etmeyeceklerdir. 13 Ocak 1722 tarihli bu yazı uyarınca Rumeli'de büyük oranda martalosluk kaldırılmaya çalışılmıştır⁷⁰⁹. Bununla birlikte uzun bir süre daha martolosluk teşkilatı devam etmiştir. 8 Temmuz 1785'te Üsküp ve çevresinde altı bölgede 3 ile 28 nefer arasında martolosun görev yaptığı görülmektedir.

Lamprakis, Yunanistan'da martolosların kendi güçlerini belirli bir ücret karşılığında ayanlara sunduğunu belirtmektedir⁷¹⁰. Bunun dışında Yunan İsyanı sırasında Rum martoloslar, Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele etmişlerdir⁷¹¹. Martolosluk teşkilatı ve martoloslar Tanzimat Dönemi'ne kadar varlığını sürdürmüştür. Tanzimatla birlikte diğer eskiyen kurumlarla birlikte bu teşkilat da kaldırılmıştır⁷¹². Eskiden martolosların bulunmuş olduğu bölgeler artık zaptiye veya jandarmalar tarafından korunmaya başlamıştır⁷¹³.

Martolosluğun kaldırılmasından sonra bazı martoloslar bunu kabul etmeyerek başka yerlerde martolosluk iddiasında bulunmuşlardır. Aralık 1724 yılında Rumeli'de bulunan derbentlerden azledilen martoloslar Vedenik'ten geri alınan Mora'ya gelerek eşkiyalığa başlamışlardır. 4 tane menzili

709 BOA. İE.DH. 28/2469.

710 Dimitrios K. Lamprakis, *a.g.e.* , s.60,85-86

711 Dimitrios K. Lamprakis, *a.g.e.* , s.60,85-86

712 Deniz Armağan Akto, *a.g.e.* , s.54.

713 Micahel Kiel, "Eğridere Palankası", s. 392-394.

ele geçiren ve buradan da menzil akçesi toplamaya başlayan martoloslar hakkında şikâyetler olmuştur. Bunun üzerine Mora Muhassılı Hasan'dan gerekli önlemlerin alınarak martolosların faaliyetlerinin önlenmesi istenmiştir⁷¹⁴.

5.1.Martolosluğun Kaldırılmasına Tepkiler

Eğriboz muhafızı Vezir İbrahim Paşa'ya Mart 1722 tarihinde gönderilen hükümde, Rumeli eyaletindeki martoloslukluğun kaldırıldığı ve bu sebeple yolcuların derbentlerdeki güvenliğini ahalinin kendi bölgesinden sorumlu olmak üzere bizzat sağlamasına karar verildiği belirtilmiştir. Ancak, martolosluğun kaldırılması her bölgede aynı anda uygulanamadığı gibi bazı bölgelerdeki martoloslar görevlerini bırakmak istememişler, bu durum da bölgede martolosluktan kaynaklanan karışıkların artmasına neden olmuştur.

Karlılı sancağındaki derbentlerde görevli martolos ve pandurlar henüz azledilmediğinden bu durum ihtilale sebep olmuştur. Bu sebeple bunların da azledilmesi ve martoloslukla pandurluğun kaldırılmasına karar verilmiştir. Ancak kocabaşılardan ve sair kişilerden gelen mektuplarda azledilen bu kişilerin yeniden derbentlere gittikleri ve ihtilale sebep oldukları belirtilmiştir. İhtilale sebep olanların azli ve güvenliğin sağlanması amacıyla bölgeye vezir görevlendirilmiş ve Karlılı sancağındaki derbentleri bizzat kaza ahalisinin muhafaza etmesinin sağlanması istenmiştir. Bununla birlikte, görevden azledilen martolos ve pandurların reayaya zarar verme ihtimaline binaen kefile bağlanmaları aksi bir tavır sergilerler ise haklarından gelinmesi istenmiştir⁷¹⁵.

Martolosluğun her ne kadar devlet nezdinde varlığını ve önemini kaybettiği düşünülse de 19. yüzyılın ilk yarısında bile başta günümüzdeki Yunanistan olmak üzere diğer Balkan ülkelerinde derbent ve geçitleri koruyanların bir kısmına

714 BOA. MD. nr.132. s.171-172.

715 BOA. MD. nr.130. s.321

bu isim verile gelmiştir. 1801 yılında Tepedenli Ali Paşa'nın Rumeli Derbentler Muhafızı olarak Makedonya, Teselya, Epirus ve Stere Elleda gibi geçitlerin olduğu söz konusu yerlerde martolos adı altında muhafız bulundurduğu kaydedilmektedir. Bu yerlerden Serfice bölgesinde bulunan Olympus Dağı'ndaki martoloslar, Serfice ve Velvendos arasındaki iletişimi; Teselya geçidindeki martoloslar ise Sarantaporos ile Batı Makedonya ve Teselya arasındaki iletişimi sağlamaktadır⁷¹⁶. Tepedelenli Ali Paşa'nın bütün martoloslarla iyi anlaştığı ifade edilemez. Ali Paşa, 1809 yılında dağlık Agrapha bölgesine düzenlediği sefer sonucunda buradaki isyancı martolos Thymios Vlahavas'ı ele geçirerek öldürmüştür. Böylelikle bu bölgede asayiş yeniden sağlanmıştır⁷¹⁷.

6.Ayanlar ve Martoloslar

Osmanlı Devleti'nin özellikle taşrada ve uzak eyaletlerinde otoritesinin bozulmasına bağlı olarak ayan adı verilen bazı eşkıya veya yerel hanedandan türeme ayan adlı güç unsurları ortaya çıkmıştır. Bu ayanlar bölgelerindeki bütün askeri ve sivil gücü yönetimlerinde toplamak ve bölgelerinde tek hakim güç haline gelebilmek için büyük güç sarf etmişlerdir. Bu amaçla Rumeli'de bulunan ayanlar, önemli geçit ve derbentleri de kontrol altına almayı istemiş ve buralardaki martolosları kendilerine bağlı adamlardan seçtirmeye çalışmışlardır. Bu durum martolosluk teşkilatının zarar görmesine ve bozulmasının hızlanmasına neden olmuştur.

Ayanların martolos seçimine ve martolosluk bölgelerine karışmaları II. Viyana bozgunundan sonra artarak devam etmiştir. Bu durumun meydana gelmesinde ve ayanların

716 Dimitrios K. Lamprakis, *The Relationship Between Centre And Periphery in the Ottoman Era of Experimentation with and Adaptation of Institutions for Fiscal Demands: The Cases Of Kozani, Serfice, And Velvendos, CA.1690-CA.1820*, A Thesis submitted to The University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy, University of Birmingham October 2017, s.85-86, 178-179, 242-243.

717 Stefanos P. Papageorgiou, "The attitude of the Beys of the Albanian Southern Provinces (Toskaria) towards Ali Pasha Tepedelenli and the Sublime Porte (mid-18th-mid19th centuries)", *Cahiers Balkaniques*, 42, 2014, s.13. (1-34).

martolosluk işlerine karışmasında devletin acziyetinin de önemi büyüktür. Savaş dönemlerinde ayanların martolosların seçimine müdahil olmasını bizzat devletin kendisinin istediği görülmektedir. Haziran 1696 tarihinde Filibe mollasına ve nazırına, ayan-ı vilayet ve iş erlerine gönderilen hükümde, Filibe etrafında ve dağlarında ortaya çıkıp ahaliye zarar veren haydut eşkiyasının def'i için 30 nefer martolos tutulması ve bunların ücretinin ayan tarafından karşılanması istenmiştir. Eğer eşkiyalar bir mahalde toplanırlarsa ayan ve iş erlerinin de bunlarla mücadeleye katılması istenmiştir. Bu durum ve istek daha sonraki yıllarda da Filibe, Köstendil, Eğridere, Vardar ve Niğbolu taraflarında devam etmiştir. Görüldüğü gibi ayanların martolosların işine karışmasını bizzat devlet istemektedir⁷¹⁸. Temmuz 1697 tarihinde aynı şekilde Üsküp ve Köstendil bölgesindeki kadı ve ayanlara gönderilen hükümde, ortaya çıkan eşkiyanın defi için Üsküb Nazırı İbrahim, vilayet martolosları ve kale neferleriyle birlikte hareket etmeleri emredilmiştir⁷¹⁹.

Genel bir kaide olan martolos ve martolosbaşının sınırın veya derbendin bulunduğu bölgelerden seçilmesi usulü yeni türeyen mütegalibe veya diğer ismiyle ayanlardan dolayı bu teşkilatta önce suiistimaller ve aksamalar yaşanmasına ve daha sonra da teşkilatın bozulmasına neden olmuştur. Bu bağlamda 1696 yılına kadar Rumeli'de Manastır'ın Kesriye kazası ve çevresindeki derbent ve yollarda yedi reaya köyü, martolosluk yaparak vergilerden muaf olarak hizmet etmişlerdir. Söz konusu yılda Manastır bölgesindeki bir ayanın bölge dışından kendi adamını martolosbaşı olarak ataması bölgede sıkıntıya neden olmuştur. Söz konusu martolosbaşı kendi seçtiği elli-altmış adamıyla reaya köylerine baskı uygulayıp onlara zarar vermiştir. Bunun üzerine söz konusu köylüler Kadı Abdullah Efendi'ye ulaşarak eskiden olduğu gibi martolosbaşının ve martolosların kendi bölgelerinden

718 BOA. MD. nr. 108, s.317; MD. nr. 110, s.279; MD. nr.127. s.164, 681-683.

719 BOA. MD. nr. 110, s.83.

seçilmesini, dışarıdan bu işlere kimsenin karışmamasını rica etmişlerdir⁷²⁰. Ancak bir müddet sonra bu sefer de martolosların kendileri asayiş sorununun bir parçası olmuştur. Nitekim Ocak 1697 tarihinde eşkıya ile mücadele için görevlendirilen martoloslar, köy köy gezerek reayadan yem, yiyecek ve akçe talep ederek zorluk çıkarmışlardır. Kesriye Kalesi Dizdarı Ebubekir müstakim, dindar ve ayrıca eşkıyayı def'e kadir bir kişi olduğundan martolosbaşı tayin edilmiştir⁷²¹. Bununla birlikte ayanların hala martolos seçiminde etkili olduğu görülmektedir. Bunda devletin içinde bulunduğu siyasi durumun ve çelişkili emirlerin etkisi büyüktür.

25 Haziran 1697 tarihinde Yanya bölgesinin cizye baka-yasını tahsil için görevlendirilen Mehmet Çavuş, bölgedeki martolosların ayanların emrinde olduğunu belirtmiştir⁷²². Devletin yerel görevlilerinin, ayanların iç işlerine karışmasını engellemek istemelerine rağmen artık ayanlar bölgede sözü geçen ve onlarsız iş yapılamayan bir güç odağı olmuştur. Bundan dolayı devlet, martolos atamalarında ayanların da rızasını ve onayını alarak bu tür işlemleri gerçekleştirmişlerdir. Bu bağlamda Ocak 1708 tarihinde İnebahtı, Yanya, Karlıili ve Narde sancaklarındaki yönetici ve kadılardan Tırhala, Yanya, Karlıili, Yenişehir-i Fenar, Serfice, Grebene, Alasonya, Dömenik, Naslıç, Kerpiniş ve Badracık kazalarında, martolos ataması yapılması gereken mahallere martolos ataması yapılırken toprak kadıları, ayanlar ve sair kişilerin ittifak yapması; güvenilir ve dürüst kişilerin kefil edilmesi istemiştir. İlgili emirde ayanların bu seçime onay vermesi önemli görülürken ehli örfün bu atamalara karışmaması istenmiştir⁷²³. Ancak buna uyulmadığı görülmektedir. Eylül 1709 tarihinde Yanya

720 BOA. İE.DH. 16/1478.

721 BOA. MD. nr. 110, s.226

722 BOA. AE. SMST.II.44/43/29.

723 BOA. MD. nr.115. s.478; Osmanlı voyvoda, mütesellim gibi ehl-i örf görevlilerinin gibi resmi görevlileri ve ileri gelenleri bulundukları bölgenin reayasından bazılarının başka diyara gidip geldiklerinde müdahale ettikleri görülmektedir. Bu neden Kapıcıbaşı Osman Ağa, divandan bunlara müdahale edilmemesini rica etmiştir. Bkz. BOA. DVNS.ŞKT.d. nr.44. s.275.

Alaybeyi Ömer'in tahrikiyle köprübaşına konulmuş olan martoloslar, süvari ve piyadelerden zorla 20'şer para adlıkları gibi yolculardan ve tüccarlardan da zorla para almışlardır. Bunun üzerine Yanya Alaybeyi Ömer'in martolosluk işlerine karışmaması yönünde emirler verilmiştir. Buna rağmen Ömer, martolosluk işlerine karışmaya ve martolosların ahalie zulmetmesine arka çıkmıştır. Bundan dolayı tekrar ehli örfün martolosluk işlerine karışmaması emredilmiştir⁷²⁴ Bu martolosbaşının İspahov adlı bir kişi olduğu görülmektedir. İspahov'un Yanya alaybeyinin yanı sıra Yanya mutasarrıfından da destek gördüğü görülmektedir. Bu sayede İspahov, yerine atanan martolosbaşı Ali'ye saldırmıştır. Bunun üzerine İspahov'un yakalanması için emir gönderilmiştir⁷²⁵.

Nitekim 20 Ağustos 1712 tarihinde Manastır bölgesindeki Pirlepe martolosbaşı ve adamlarının seçiminde ayanların da onayının alındığı bölgedeki devlet yetkilerince belirtilmiştir. Ayanların da onayıyla martolosbaşılığa Bölükbaşı Adem ve onun emrine yirmi dokuz adamı atanmıştır⁷²⁶. Devlet, ayanların martolosluk teşkilatına müdahil olmasını her ne kadar engellemek istemişse de bu durum uzun yıllar devam etmiş ve ayanlar gittikçe artan bir şekilde martolosların işlerine karışmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında Eğridere Palankası Ayanı Numan Bey, Üsküp civarında bulunan Karatova Madeni'nin emniyetini sağlamakla görevli olan başta martolosbaşılıarı Seyyid Mehmet Efendi ile Seyyid Ali olmak üzere bölgedeki derbentçilere ve madencilere müdahale etmiştir. Ayan Numan Bey'in martolos ailelerine ve işlerine müdahale etmemesi için 22 Eylül 1808 tarihinde Üsküp nazırı ve maden emini yazı göndermişlerdir. Bu yazıda ayrıca eskiden olduğu

724 BOA. MD. nr.115. s.684.

725 BOA. MD. nr.116. s.90. diğer bir emirde İspahov'un destek aldığı kişinin Yanya Paşası olduğu görülmektedir. Bkz. MD. nr.116. s.27-28; 1712 tarihinde Yanya bölgesinde İspahov Mehmet Bölükbaşı, martolosluk görevini layıkıyla eda ettiğini ve herkesin kendisinden memnun olduğunu belirttikten sonra bazı kötü niyetli kişilerin kendisine müdahale ettiklerini belirterek şikayetçi olmuştur. Bkz. MD. nr.118. s.302

726 BOA. C.AS. 595/25095.

gibi martolosların maden emininin teklifi ve Üsküp nazırının onayı ile tayin edilmesi gerektiğini bildiren bir resmi belge talep etmişlerdir⁷²⁷. 17 Ekim 1808 tarihinde Numan Bey'in martolosbaşılarını değiştirmek istemesi üzerine söz konusu kişiler bu sefer kendileri Kumanova, Eğridere, Üsküp ve İştib kazalarında gece gündüz güvenlik işlerinde bulunduklarını belirtip ayandan şikayette bulunarak ayanın martolos seçimine karışmasının yasaklanmasını devletten istemişlerdir⁷²⁸.

10 şubat 1709 tarihinde Köstendil sancağına bağlı olan Kumanova, Kratova Madeni ve Eğridere Derbendi'nin muhafazası için Osmanlı Saray teberdarlarından (baltacılarından) Hacı Mehmed, martolosbaşı olarak altmış dört nefer sekbanın başına getirilmiştir. Bir müddet sonra bu sekbanlardan otuzu Kratova Madeni'nin korunması için görevlendirilmiştir⁷²⁹. Sınır bölgelerinde bulunan serhat kullarından farklı olarak martolosların öşür ve rüsûm vermedikleri görülmektedir⁷³⁰. Buna rağmen 1719-1720 yıllarında Vidin bölgesinde olduğu gibi bazı devlet görevlileri ve mütegalibeler kanunlara aykırı olarak martolosluk yapan çiftçilerden ve ahaliden ziraat bahası (tarım parası) adı altında para almaya kalkışmış ve şikâyetler üzerine bu tür haksızlıklar yasaklanmıştır⁷³¹.

8 Haziran 1767 tarihinde Eğridere Derbendi martolosbaşı olan Hacı Ali adlı görevli bu bölgeden geçip giden hayvancılıkla uğraşan kişilerden kanun dışı olarak bâc-ı mürûr adı altında geçiş akçesi almıştır. Yapılan şikâyetler neticesinde bu tür işler yapmaması emredilmiştir⁷³².

727 BOA. C.ZB. 8/383.

728 BOA. C.ZB. 45/2247

729 BOA. C.ZB.79/3920.

730 Göksel Baş, *a.g.e.*, s.36. "Cemâ'at-i hizmetkârân-i kal'a-i Niğbolu ve Holovnik ve Yergögi, evvel ulûfe yerlermiş, kesilmiş, harâc ve ispence virmezler hemân öşrlerin ve bağların rüsûmlerin virürler cem'-i avârizdan muâf ve müsellemlerdir amma martoloslar öşr ve rüsûm virmezler" bkz aynı eser.

731 Serap Yazıcıoğlu, *8 Numaralı Vidin Şer'hye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019, s.209-210.

732 BOA. C.ZB.21/1022

SONUÇ

Martolosluk, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde daha çok haber almak ve bilgi edinmek (casusluk ve istihbarat) için kullanılan sınır boylarındaki akıncılara eşlik eden Hristiyan askerlere verilen isimdir. Martoloslar, ilerleyen yıllarda sınır koruma görevlerine ek olarak bulundukları bölgenin derbent ve geçitlerini koruma görevlerini de üstlenmişlerdir. Bunda artık savaşların azalması ve barış dönemlerinin de etkisi bulunmaktadır. Birçok kaynakta martolosluk kelimesinin kaynağının yunanca armatoli yani paralı asker anlamından kaynaklandığı ifade edilmektedir. İncelediğimiz süreç zarfında söz konusu martolosların tanımlarına uygun bir şekilde hareket ettiği görülmektedir.

İlk zamanlar nesreyse büyük oranda Eflak, Sloven, Boşnak, Rum Hırvat, Sırp ve bir kısım da Macarlardan oluşan martoloslara daha sonraki dönemlerde ihtida hareketleri ve Türklerin de bu sınıfta yer almasıyla Müslümanlar da katılım sağlamışlardır. Bu grupların bir kısmı daha sonraki dönemlerde günümüz Rumeli Muhacirler unsurlarından birisini oluşturacaktır. Martolosluk teşkilatında Macarların da yer almasına rağmen büyük oranda Slavların ve Ortodoks kökenlilerin yer aldığı görülmektedir. Farklı mezheplere sahip olmaları tarafların birbirlerine karşı saldırılarda bulunmalarını önemli bir oranda ahlaki zemin oluşturduğu düşüncesindeyiz.

Martoloslar ilk zamanlar devletin sınırlarının genişlettiği dönemlerde devletin düşman kuvvetlerini zayıflatan, savaş alanlarını boşalttıran ve devletin korkutucu propaganda araç-

larından birisi olmuşlardır. Bu nedenle bir kısım martosların deliler sınıfında olduğu ve deli lakabını taşıdıkları görülmektedir. Sınır boylarında özellikle kalelerde, palangalarda ve geçitlerde görevlendirilen martoloslar, esir alma, yıpratma savaşları ve kale tamirat görevlerinde bulunmuşlardır. Bulundukları toprakların zamanla iç bölgelerde kalmasına bağlı olarak önemleri azalanlar iç bölgelerdeki maden, geçit ve önemli yerleşim yerlerini koruma görevinde bulunmuşlardır.

Martolosluk tarihi Anadolu'da da kısmen bulunmuş olsa da gerçekte büyük oranda Balkan tarihini içermektedir. Özellikle teşkilatta kuruluşundan beri aktif olarak görev alan Rumların ve Sırpların önemi büyüktür. Martolosluk, Sırp tarihini ve Rum tarihini çalışan kimselerin zaman zaman karşılaştıkları önemli bir unsur olarak Osmanlı Devleti'nin barındırdığı zengin etnik ve dini unsurları göstermesi açısından da önemlidir.

Martolosluk teşkilatında II. Viyana Kuşatması bir dönüm noktası olmuştur. Bu hadiseden sonra Osmanlı Devleti ile Avrupa devletlerinin arasındaki uzun süreli savaşlar martolosların yasadışı işler yapmalarına ve eşkıyalık hareketlerine katılmalarına neden olmuştur. II. Viyana sonrası Osmanlı-Avusturya savaşlarını inceleyen bir tarihçi orada martolosların da aktif bir biçimde Avusturya tarafında haydut veya kaptan olarak Osmanlı Devleti'nde ise martolos olarak yer aldığını görecektir. Bu döneme kadar zaman zaman bir takım suistimalleri görülen Hristiyan martoloslar, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına bağlı olarak uzun savaş döneminde Avusturya'nın tarafına geçerek Osmanlı Devleti için asayiş sorunun bir parçası olmuşlardır. Birçok müslümanı öldürmeleri ve yeri yağmaladıklarından dolayı Osmanlı Devleti, martolosların Hristiyanlardan değil Müslümanlardan seçilmesi uygulamasını denemek istemiş ise de bunda Hristiyan ahalinin istekleri ve martolosların tepkileri nedeniyle pek fazla bir başarı kazanamamıştır. Zira Balkanlar'da bulunan

ahali kendi bölgelerine dışarıdan gelen martolosları veya görevlendirmeleri kabul etmek istememiştir. Ancak Hristiyan unsurların eşkıyalığa kalkışmaları üzerine Osmanlı Devleti, özellikle derbentlerde ve geçitlerde Arnavutları görevlendirmiştir. Bir müddet sonra asayişi sağlaması beklenen Arnavut martoloslar kendileri de sorunun bir parçası olmaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, söz konusu teşkilatı 1722 yılında kaldırıp yerine yerel ahaliden kır bekçileri ve muhafızlar görevlendirmek istemiş ise de bunda eşkıyalık faaliyetlerin yeniden nüksetmesi ve martalosluğu meslek haline getirmiş olan kimselerin tepkisi üzerine kaldıramamıştır. Bu nedenle özellikle madenlerin ve geçitlerin bulunduğu yerlerde zaptiye teşkilatı kuruluncaya kadar devam etmiştir. Sonuç olarak özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında Yunanistan gibi bölgelerde derbent ve geçitlerin korumasında martolosların kullanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

Mühimme Defterleri (MD) : 1, 4, 14, 15, 18, 25, 29, 35, 37, 43, 48, 49, 58, 69, 77, 78, 82, 90, 91, 98, 100, 101, 102, 104, 106, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 129, 130, 132.

Ali Emiri Tasnifi (AE)

AE.SMMD.IV. 27/3097; 89/10617; 106/12385.

AE. SSÜL. II. 7/650.

AE.SMST.II. 26/2541.

AE.SAMD.III. 29/2801; 109/10740; 124/12153; 170/16644.

AE.SMHD.I. 49/11106.

AE.SOSM.III. 24/1686.

AE.SMST.III. 168/13178.

AE.SABH.I. 227/15044.

AE.SSLM.III.177/10596; 357/28642; 364/20834

AE.SMHD.II. 86/6900; 86/6901.

Atik Şikâyet Defterleri (DVNS.ŞKT.d): 44, 78, 81.

Cevdet Tasnifi (C)

C.AS. 568/23896.

C.DH. 271/13525.

C.ML. 446/18029.

C.ZB.79/3920.

İbnü'l-Emin Tasnifi (İE)

İE.AS. 9/814; 11/1032; 14/1410.

İE.DH. 15/1398; 16/1478; 23/2833; 28/2469; 31/2780;
32/2833.

İE.EV. 7/856

İE.MDN. 1/15; 2/103

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)

MAD.d. 2740, 6617, 17811.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA):

TS.MA.d. 7557.

TS.MA.e. 92/64.

Tapu Tahrir Defterleri

BOA, TT.d, 16/695

Büyük Kale Defterleri

D.BKL.d. 32842.

Hatt-ı Hümayûnlar

HAT. 1468/19.

B) Araştırma-İnceleme Eserler

3 Numaralı Mühimme Defteri 966–968 / 1558–1560, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 12 Ankara 1993, s. 573-574.

5 Numaralı Mühimme Defteri (973 / 1565–1566) <Özet ve İndeks>, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 21, Ankara 1994.

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567–1569) <Özet-Transkripsiyon-İndeks> I, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 37, Ankara 1998.

82 Numaralı Mühimme Defteri (1026-1027/1617-1618) <Özet-Transkripsiyon - İndeks ve Tıpkıbasım>, T.C. Başbakanlık

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 47, Ankara 2000.

82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1618-1619) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 7, İstanbul 2020.

91 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 /M. 1646-1647) Özet - Çeviri Yazı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayın No: 140, İstanbul 2015.

Acar, Aydın, 74 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (121-241), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015.

Ágoston, Gabor, "Osmanlılar: Serhad Beyliğinden İmparatorluğa", *Osmanlı'da Strateji ve Askeri Güç*, Çev. M. F. Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s.15-58.

Akar, Esra, "33 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Manastır Şehri", s.363. *Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 2, Sayı. 2, Kış 2020, s.341-368.

Akçelik, Erhan, 39 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-118), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2015.

Akgündüz, Ahmet, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım Kanuni Devri Eyalet Kanunnameleri*, V. Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

Akgündüz, Ahmet, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnameleri II. Kısım Kanuni Devri Eyalet Kanunnameleri III, VII. Kitap I, , Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları*, İstanbul 1994.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri*, I.Kitap, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.

Akto, Deniz Armağan, *Ottoman Fortresses and Garrisons in The Hungarian and the Eastern Frontiers (1578-1664)*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara 2019.

Altaylı, Yasemin, *Osmanlı Döneminde Budin*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı / Hungaroloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Doktora Tezi, Ankara 2008.

Altuğ, Uğur, *II. Murad Dönemine Ait Tahrir Defterlerinin Yayına Hazırlanması ve Bu Malzemeye Göre Tımar Sistemi, Demografi, Yerleşme Ve Topoğrafya Üzerinde Araştırmalar*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2010.

Aslan, Seyfullah, "Tuna Donanması'nın Kuruluşu Meselesi", *Kanûnî Sultan Süleyman ve Dönemi Yeni Kaynaklar, Yeni Yaklaşımlar*, İbni Haldun Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s.84. (77-

Aslan, Telhan, *30 Numaralı Mühimme Defteri [s.248-370] (Transkripsiyon, Belge Özetleri ve Dizin)*, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2016.

Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Haz. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç, K Kitaplığı, İstanbul 2003.

Atak, Nazan, *45 Numaralı /989 [1581] Tarihli Mühimme Defteri ve Kars İle İlgili Hükümlerin Transkribi-Değerlendirilmesi*, T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Kars 2019.

Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", s.234, 236.

Bartulin, Nevenko, *The Ideology of Nation and Race: The Croatian Ustasha Regime And Its Policies toward Minorities in The Independent State of Croatia, 1941-1945*, A thesis submitted

in fulfilment Of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, University of New South Wales November 2006.

Baş, Göksel, "XV. Yüzyılın İkinci Yarısında Balkanlarda Osmanlı Serhad Organizasyonunun Oluşumu: Kaleler Ağı, Askeri Personel, Finansman ve Mali Külfet", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Özel Dosya: Balkanlarda Osmanlı Kaleleri, Yıl: 2018-1 Sayı: 33, s.165.(151-181).

Baş, Göksel, *Ottoman Serhad Organization in the Balkans (1450s to Early 1500s)*, The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, Ankara 2017.

Bataković, Dušan T., *Histoire du peuple serbe*, Izdavač: L'Age D'Homme, Lausanne 2006.

Beydilli, Kemal, *Yeniçeriler ve Bir Yeniçerinin Hatıratı*, Pınar Yayınları, İstanbul 2019.

Bilgin, Mustafa Sadık, "Macaristan'da Osmanlı Hakimeyitinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu Ve Gelişmesi", 39-40,

Bogdan, Gheorghe, *Memory, Identity, Typology: An Interdisciplinary Reconstruction of Vlach Ethnohistory*, Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Interdisciplinary Studies, University of Northern British Columbia April 2011.

Bostancı, H.Muharrem, *19 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil-Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Tarihi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.

Brückner, Aleksander, *Słownik Etymologiczny Języka Polskiego*, Krakow 1927.

Buturović, Denana, "The Geographic Extent and Chronological Coordinates of South Slavic Moslem Oral Epic", *Oral Tradition*, 6/2 3 (1991), s. 289 (284-302).

Câfer İyânî, *Tevârîh-i Cedîd-i Vilâyet-i Üngürüs*, ed. by Mehmet Kirişcioğlu, Kitabevi, İstanbul 2001.

Canbaz, Sevda Dıraga, 15/3 No'lu Dubrovnik Düvel-i Ecnebiye Defteri: (H.1057-1073/M.1647-1663) (İnceleme-Metin), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Cazacu, Matei, "A propos du récit russe "Skazanie o Drakule voevode", *Cahiers du Monde russe et soviétique*, Jul. - Dec., 1974, Vol. 15, No. 3/4 (Jul. - Dec., 1974), s. 281. (pp. 279-296)

Cebeci, Enver, *Topal Osman Paşa ve Osmanlı-İran Savaşlarındaki Rolü (1664-1733)*, TC. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2015.

Curipeschitz, Benedict, 1530 yılında, Bosna, Sırbistan ve Bulgaristan Üzerinden İstanbul'a Giden Joseph von Lamberg ile Niclas Jurischitz'in Elçilik Günlüğü, Çev. Özdemir Nutku, TTK Yayl., Ankara 1977.

Срђан катић, "Рударство Чемерна И Троглава (16–17. Веќ)", *Наша Прошлост* 16, Народни Музеј Краљево Историјски Архив Краљево, Краљево 2015.

Çakır, İbrahim Etem, 10 Numaralı Mühimme Defteri' nin (s.179–356) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006.

Çalışır, Muhammed Fatih, *War and Peace in The Frontier: Ottoman Rule In The Uyvar Province, 1663-1685*, A Master's Thesis, Department of History Bilkent University, Ankara July 2009.

Çelik, Reşat, 99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (1-90), Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015

Çelik, Sıtkı, 23 Numaralı Mühimme Defteri (Tahlil Metin), TC İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, s.108.

Çıtak, Havva Merve, 1556- 1557 (H. 963-964) Tarihli *Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri* (s.1-125) Metin- Değerlendirme-Dizin, T.C. Fırat Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2015.

Demir, Mesut, 1686-1687 (h. 1097-1098) Tarihli *Atik Şikâyet Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

Dernschwam, Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önem, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Drago Roksandić, "Stojan Janković in The Morean War, or of Uskoks, Slaves And Subjects", *Constructing Border Societies On The Triplex Confinium International Project Conference Papers 2 "Plan and Practice. How to Construct A Border Society? The Triplex Confinium c. 1700-1750 "* (Graz, December 9-12, 1998), Central European University Budapest, 2000, pp.91-116.

Džunková, Katarína, *Turkické výpožičky v slovenčine Turkic loanwords in Slovak*, Univerzita Karlova v Praze Filozofická fakulta Filozofická fakulta Ústav srovnávací jazykovědy Diplomová práce, Praha 2012.

Egro, Dritan, *Islam in Albenian Lands during the First Two Centuries of the Ottoman Rules*, The Enstitü of Social and Economic Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfilment of the Requirment for the Degree of Doctor of Philosophy in History, Ankara 2003.

Emecen, Feridun M., "Defter-i Köhne: Pirlepe-Kırçova Kesiminin En Eski Timar Defteri (1445-1455)", *Osmanlı Araştırmaları* /, XLIII (2014), s. 348, 353 (341-474).

Ercan, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Vaynuklar*, T.T.K., Ankara, 1986.

Eren, Yunus, 34 Numaralı ve H.986/1578 Tarihli Mühimme Defteri [s. 1-164] "İnceleme-Metin", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011.

Fatih Sultan Mehmed Dönemi Ferman ve Arşiv Belgeleri, Edit. Mehmet Çelik, Gebze Belediyesi Yayınları Kocaeli 2018.

Fidan, Fadimana, 18. Yüzyılda İstanbul'un ve Ordunun İaşesinde Tuna İskelelerinin Rolü (1711-1768), T.C. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Kars 2014.

Finkel, Caroline, *The Administration of Warfare: THE Supply and Provisioning the Ottoman Army in Hungary, 1593 – 1606*, Thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy June 1986, University of London 1968.

Frankovič, Andreja, *Uskoki v slovenski zgodovinski povesti diplomatsko delo*, Univerza V Ljubljani Filozofska Fakulteta Oddelek Za Slovenistiko, Slovenski jezik in književnost, dvopredmetni študij, Ljubljana, marec 2006.

Gacović, Slavoljub, *Odabrana dela o istoriji Vlaha istočne Srbije u pet knjiga*, Beograd – Negotin 2016 s.247-248.

Gelir Çelebi, Azize, 93 Numaralı Mühimme Defteri (1069-1071/1658-1660) (Tahlil-Transkripsiyon ve Özet), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2008.

Georgiev, Zoran, “Helebarda habsburške vojske iz 17. stoljeća u Skoplju”, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, Vol. 52, 2020, s. 339-349.

Gökbilgin, M. Tayyib, “Kânuni Sultan Süleyman’ın Macaristan ve Avrupa Siyasetinin Sebep ve Amilleri Geçirdikleri Safhalar”, *Kanunî Armağanı 1970’den ayırbaşım*, Ankara 1970, s. 5-39.

Gökbilgin, Tayyip, “15 v e 16. Asırlarda Eyâlet-ı Rüm”, *Vakıflar Dergisi*, S.VI, Ankara 1965.

Gökçe, Serpil, *77 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu Ve Hükümlerin Özeti (1-370)*, T.C. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı 2019.

Gökpinar, Bekir, *Kutsal İttifak Savaşları Sırasında Sofya-Belgrad Arasında Eşkiyalık ve Asayiş Olayları (1683-1699)*, s.279.

Gözcü, Hülya, *25 Nolu Manastır Şer’iye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (1682-1684)*, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş 2019.

Gruber, Dana, *Borba Hrvata sa Turci. Od pada Sigeta do mira Žitva-Dorožkoga (1566-1606.)*, Zagrebu 1879.

Gruenfelder, A. M., “ Senjski uskoci u “povijesti svakodnevnice” *Senj*, zb. 28, 2001, s.123. 105-128 (2001)

Grzegorzewski, Jan, *Z Sıdzyllatów Rumelijskich Epoki Wyprawy Wiedeńskiej Akta Tureckie*, We Lwowie .Nakładem Towarzystwa Dla Popierania Nauki Polskiej 1912.

Güven, Kübra, *1544-1545 Tarihli ve Kâmil Kepeci Tasnifi 62 Numaralı Divân-I Hümayûn Rumeli Ahkâm Defteri (Özet-Transkripsiyon-Dizin/s.80-145)*, T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019.

Güven, Okan, *İki Savaş Arasında Bosna Kaleleri (1669-1683)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2017.

Hegy, Klára, *The Ottoman Military Organization in Hungary, Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*, Klaus Schwarz Verlag GmbH, Berlin 2018.

History of the Macedonian People, Editor: Todor Chepreganov, Institute of National History, Skopje 2008.

Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih I*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979

Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih II*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

Horvat, Zorislav, "Fortifikacijska djelatnost Bernardina Frankopana", *Modruski zbornik*, 2009, (3), s.237-286.

Hupchick, Dennis P., *The Balkans from Constantinople to Communism*, Published by Palgrave, 2002.

İşık, Mustafa, *XVI.Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2013.

İşiksel, Güneş, "Managing Cohabitation and Conflict: Frontier Diplomacy in the Dalmatian Frontier (1540–1646)" *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017.

Ivić, Anto, "Prilozi Poznavanju Pučanstva Rame Od Srednjeg Vijeka Do Konca Osmanske Vladavine", *Bosanski Ban Tvrto "Pod Prozorom u Rami" Međunarodni znanstvenostručni skup Prozor, 11. kolovoza 2016*, Prozor – Sarajevo – Zagreb 2016.

İnalçık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, TTK Yayınları, 2014.

İnbaşı Arı, E. Yasemin, *I Numaralı (H. 1155–1168/ M. 1742–1755) Bosna Ahkâm Defteri -Değerlendirme ve Transkript-*

siyon-, T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Burdur 2019.

İzgi, Şuayib, 986 (1578) *Tarihli 32 Numaralı Mühimme Defteri* [s. 201-400] *Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Johnson, W. E., *The crescent among the Eagles: The Ottoman Empire in the Napoleonic Wars 1792-1815*,

Jurković, Ivan, “Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)”, *Migracijske i etničke*, teme 19 (2003), 2–3: s.147–174.

Kameri, Bilinda, *Preşova ve Bilaç Türk Ağzı İnceleme – Metin – Sözlük*, T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2015.

Kara, Cemile, *Osmanlı Devleti’nde Martolosluk Teşkilatı*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2013.

Karabulut, Fatih, 1556- 1557 (H. 963-964) *Tarihli Divan-ı Hümayûn Ruûs Defteri* (s.126-243) *Metin- Değerlendirme- Dizin*, T.C. Fırat Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2015.

Karacan, Tuba Meryem, *101 No’lu Mühimme Defteri’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2010.

Karagöz, Mehmet, “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1680-1700)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Fırat University Journal of Social Science Cilt: 16, Sayı: 2 Sayfa: 373-402, Elazığ-2006.

Karataş, Osman, 3 Numaralı Mühimme Zeyli Rebiülevvel-Cemâziyelevvel 984 / Haziran-Ağustos 1576 (s. 176-351), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2010.

Karataş, Yeliz, 18 Numaralı Mühimme Zeyli Defteri (H.1013-1015/M.1604-1607) (vr.1-130) (İnceleme- Metin-İndeks), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2017.

Karlovich, Jean, "Memoire sur l'influence des langues orientales sur la langue polonaise Par" *Acte's Du Sixieme Congres International Des Orientalistes, tenu en 1883 a Leide. Deuxieme Partie. Section 1: Semitique*, E.J. Brill, Leide 1883,s. 409-442.

Karvar, Şeyda, 23 Numaralı ve 1573-1574 Tarihli Mühimme Defteri/s. 282-352 (Özet- Transkripsiyon-Dizin), T.C. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.

Katić, Tatjana, *Tursko Osvajanje Srbije 1690*, Beograd 2012.

Kavak, Ayşe, 12 Numaralı Mühimme Zeyli (H. 1117 / M. 1705) (İnceleme-Metin), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2014.

Kayapınar, Ayşe, "Ortaçağ ve Osmanlı Döneminde Vîdin", *Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2015-1 Sayı 1, s. 67-114.

Kaygusuz, Zülfiye, 10 Numaralı Mühimme Defteri' nin (s.1-178) *Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Erzurum 2006.

Keçici, Ayşe Değerli, "Osmanlı Devleti'nde bir Taşra Güvenlik Örgütü Olan Derbent Teşkilâtı", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(1):44-53 (2008).

Keleş, Ahmet, *3 Numaralı Bosna Ahkâm Defteri Transkripsiyon ve Değerlendirme* (s. 1-100), T.C. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2020.

Keser, Bilge, “Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12 Erzurum 1999.

Keser, Bilge, *XVI. Yüzyılda Delvine Sancağı (1551-1583)*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1998.

Kılıç, Orhan, Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri (OTAM, 31/Bahar 2012).

Kiel, Machiel, “Avlonya”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4. İstanbul 1991, s. 118-120.

Micahel Kiel, “Eğridere Palankası”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, EK-1. Ankara 2020 s. 392-394.

Kiel, Machiel, “The Ottoman Castle of Ram (Haram) in Serbia and the Accounts of its Construction, 1491”, *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017, s.178-179.

Koç, Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları*, T. C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2017,

Koliko Se Poznajemo iz istorije nacionalnih zajednica u Vojvodini IV izdanje, Novisad 2009.

Koliopoulos, John S., “Osmanlı İmparatorluğu’nun Yunan Topraklarında Eşkıyalık ve Ayaklanmalar 1853 – 1908”, *kebikeç* / 33 • 2012.

Kolokotrones, Theodore, *Kolokotrones Klepht and Warrior, Sixty Years of Peril and Daring. An Autobiography*, London MDCCCXCII.

Koncu, Hanife, "Remzi'nin Kebüter-name'si Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, Yıl 2007, s. 209-219.

Kopitar, Bartholomäus, *Kleinere Schriften Sprachwissenschaftlichen, Geschichtlichen, Ethnographischen Und Rechtshistorischen Inhalts. 1. Theil*, Wien 1857.

Kostić, Nemanja, "Studija Slučaja Oblikovanja Premoderne Srpske Etničke Vezanosti Posredstvom Svetaca, Mučenika I Heroja Narodne Epike: Etnosimbolički Pristup", *Sociologija*, Vol. LVIII (2016), s.578-597.

Kršev, Boris, "Statuta valachorum – Pravna osnova nastanka vojne granice-Krajine", *Civitas* | broj 2 MMXI, s. 129-148.

Krstić, Aleksandar, "Which Realm Will You Opt For?" – The Serbian Nobility Between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century", *State and Society in the Balkans Before and after Establishment of Ottoman Rule*, Belgrade 2017, s.129-159.

Kul, Eyüp, XVII. Yüzyılda Üsküb Şehri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013.

Kursar, Vjeran, "Being an Ottoman Vlach: On Vlach Identity (Ies), Role and Status in Western Parts of the Ottoman Balkans (15th-18th Centuries)", *OTAM*, 34/Güz 2013, s.115-161.

Lamprakis, Dimitrios K., *The Relationship Between Centre And Periphery in the Ottoman Era of Experimentation with and Adaptation of Institutions for Fiscal Demands: The Cases Of Kozani, Serfice, And Velvendos, CA.1690-CA.1820*, A Thesis submitted to The University of Birmingham for the degree of Doctor of Philosophy, University of Birmingham October 2017.

Longworth, Philip, "The Senj Uskoks Reconsidered", *The Slavonic and East European Review*, Vol. 57, No. 3 (Jul., 1979), pp. 348-368.

Lopašić, Radoslav, *Bihać 1 Bihaćka Krajina*, Zagrep 1890, s. 17; Anton Kaspret, *Časopis zazgodovino in narodopisje*, Maribor 1909.

Malcolm, Noel, *Bosnia A Short History*, New York University Press, New York 1994.

Mehmet Solak, *Sınırların Hapsettiği Tarih: Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı Hırvat Askeri Sınır Bölgesi'nin Örgütlenmesi (1553-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2018.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî 3*, Haz. Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul 1996.

Menage, V.L., *Seven Documents from the Reign of the Mehmed II*, Harvard University Press, 1965.

Mercimek, Yunus, *96 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-99)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2013

Mihai Maxim, "Tulça", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 41. İstanbul 2012, s. 360-361.

Miljković, Ema, "The Christian Sipahis in The Serbian Lands in the Second Half of the 15th Century", *Belgrade Historical Review I*, 2010, s.103-120.

Millik, (Akdoğan), Nida "Dâ"İ-İ Fakir: Tarih-İ Engürüs ve Feth-İ Eğri (Tahkiki Neşir)", Afyonkarahisar Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2005.

Moacanin, Nenad, "Exposing Existing Fallacies Regarding the Captaincies In the Bosnian Frontier Area Between The 16th-18th Centuries", *Constructing Border Societies On The Triplex Confinium International Project Conference Papers 2 "Plan and Practice. How to Construct A Border Society? The*

Triplex Confinium c. 1700-1750 “ (Graz, December 9-12 , 1998), Central European University Budapest, 2000.

Moacanin, Fedor, “Vojna Krajina Do Kantonskog Uredjenja 1737”, *Vojna Krajina U Hrvatskoj*, Zagreb 1981.

Nacak, Süleyman, *34 Numaralı Mühimme Defteri (H. 986/M. 1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2011.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ Ravzat el-Hüseyn fî Hulâsat Ahbâr El Hâfikayn Cild-i Evvel*, Çev. Zuhuri Danişmand, Bahar Matbaası, İstanbul 1967.

Nalçacı, Nida Nebahat, “Osmanlılar ve Beylikler Tarafından Venediklilere Verilmiş Ahidnâmelerde Esaret Meselesinin Gelişimi”, *Türk-İtalyan Müşterek Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri 21 - 22 Ekim 2019*, Milli Savunma Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi Yenilevent/İstanbul Aralık / 2020, s.1-22.

Nasuhoğlu, Habibe Nur, *H.1111 (1699-1700) Tarihli Ahkâm Defteri'nin (Mad 9885) Latin Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi (S. 182-363)*, T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2017.

Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*, Cilt II., Yay. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1957.

Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'İku'l-hakâ'İk fî Tekmîletî's-şakâ'İk Nev'Îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli (İnceleme - Tenkitli Metin)*, c.1., Haz. Suat Donuk, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017.

Norman, York, *Reflectons of the Qift-Hane System in Medieval Bosnia and Serbia*, The Institute of Economics and Social Sciences in Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree of Master of History, Ankara 1997.

Ocaklı, Nuray, *Danubian Border in The Second Half of the 16th Century: Revolution and Transformation, Tradition and Continuation on the Eve of A New Era*, A Ph.D. Dissertation, Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University Ankara July 2013.

Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı imparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 1209, İstanbul 1967.

Osmanoğlu, Selçuk, *92 Numaralı Mühimme Defteri (özet ve Transkripsiyon)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

Ökke, Aylin Deniz, *Mühimme Defterlerinde Kayıtlı Avrupalı Hükümdarlara Gönderilmiş Nâme-i Hümayûnlar (1545-1696)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.

Özcan, Abdülkadir, "Topal Osman Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, c.41, İstanbul 2005, s.244-246.

Özcan, Almıla Gökçe, *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devletinde Vergi Muafiyeti (Anadolu Ve Rumeli Beylerbeylikleri Örneğinde)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara 2017.

Özdemir, Mustafa, *275 Nolu Söke Şer'iyye Sicilinin (1-212 Arası Hükümler) Transkribi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Aydın 2009.

Paci, Renzo, *La Scala Dı Spalato E La Politica Veneziana In Adriatico*, *Quaderni Storici*, Gennaio - Aprile 1970, vol. 5, no. 13 (1) (Gennaio - Aprile 1970), pp. 48-105.

Michael Palaret, *Macedonia: A Voyage through History (Vol. 2, From the Fifteenth Century to Present)*, Cambridge Press 2015.

Pamuk, Bilgehan, "XV-XVI. Yüzyıllarda Trabzon Sancağı'nda Martoloslar", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, C. XIV, S. 14 (Haziran), Ankara 2003, s.185-216.

Papageorgiou, Stefanos P., "The attitude of the Beys of the Albanian Southern Provinces (Toskaria) towards Ali Pasha Tepedelenli and the Sublime Porte (mid-18th-mid19th centuries)", *Cahiers Balkaniques*, 42, 2014, s.1-34.

Pavčić, Stjepan, "senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 1.0. Stoljeća do turskog prodora", *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, Vol. 3 No. 1, 1968, pp.324-373.

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Pehlivan, Nebahat, *H.1111 (1699-1700) Tarihli Ahkâm Defteri'nin (Mad 9885) Latin Harflerine Çevrilmesi ve Değerlendirilmesi (S. 1-181)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2018.

Roksandic, Drago, *Triplex Confinium İli o Granicama i Regijama Hrvatske Povijesti 1500*, Barbat 2003.

Šćekić, R., Ž. Leković & M. Premović, "Political Developments and Unrests in Stara Raška (Old Rascia) and Old Herzegovina during Ottoman Rule", *Balkanica XLVI* (2015), s.79-133.

Schaendlinger, Von Anton C., "Eine diplomatische Intervention Kaiser Ferdinands I. an der Hohen Pforte", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 1990, Vol. 80 (1990), s. 207-228..

Schimmer, Karl, *The Sieges of Vienna by The Turks*, Paphos Publishers 2015.

Seçkin, Özlem, *111 Numaralı Mühimme Defteri'nin 508.-709. Sayfalarının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, T.C. Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Artvin 2020.

Sedaroğlu, Murat, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Tımsıvar Sancağı*, Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sakarya 2019.

Šenoa, August, *Seljačka Buna- Historička pripovijest XVI vijeka*, Duhove 1878.

Šenoa, August, *Seljacka buna*, CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015.

Sevinç, Tahir, *1695 ve1696 Avusturya Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik*, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010.

Sezer, Musa, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, T.C. TC Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Doktora Tezi, Kayseri 2017.

Solak, Mehmet, *Erken Modern Dönemde Osmanlı-Habsburg Sınır Savunma Sistemleri (1540-1664)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

Soyudoğan, Muhsin, *Reassessing the Timar System: The Case Study of Vidin (1455-1693)*, A. Ph.D. Dissertation Department of History İhsan Doğramacı Bilkent University, Ankara 2012.

Stamouli, Eftychia Maria, *XV. Yüzyıl Teselya Bölgesine Dair Bir Kaynak: H. 871/ M. 1466-67 Tarihli Tırhala Sancağı İcmal Defteri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2019.

Stefov, Risto, *Timeline Macedonian History at a Glance-Chronology of key events*, Toronto, Canada 2016.

Şahin, Nazan, *XVI. Yüzyılda Avrupalı Seyyahlara Göre Osmanlı Macaristanı (1520-1600)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2020.

Şahin, Rahman, 22 Numaralı Mühimme Defterinin (H.981/M.1573) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 1-107), TC Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim-dalı Yeniçağ Bilim Dalı, Kayseri 2014.

Şahin, Zafer, 72 Numaralı Mühimme Defteri (H.1002- 1003) (vr. 231-473) (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014.

Şakar, Muzafer Fehmi, 1101\1102 (1690\1691) Tarihli 100 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi [s. 1-145], T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 2007.

Şimşirgil, Ahmet, Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir bütçe Örneği", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı12, Yıl 1998, s. 325-355.

Tan, Mehmet Ali, 99 Numaralı Mühimme Defteri Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (91-180),), T.C. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2015.

Tataroğlu, Yasemin, 4 Numaralı Atik Şikâyet Defteri 1665-1670 (H. 1075-1081) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

Taş, Mehmet, "18. Yüzyılda Tuna Donanması ve Donatımı", *Turkish Studies*, 15(2), 2020, s.399-413.

Teneş, Özge, 33 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s.1-190), T.C. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019

The sieges of Vienna by the Turks, from the German of Karl August Schimmer, and other sources, London: John Murray, Albemarle Street, 1847.

Topal, Mehmet, *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Trifković, Srdja, *The Krajina Chronicle A History of Serbs in Croatia, Slavonia and Dalmatia*, The Lord Byron Foundation for Balkan Studies Chicago-Ottawa-London 2010.

Türk, Hasan Basri, 13 Numaralı Atik Şikâyet Defteri (VR.1-142) Değerlendirme-Çeviri Metin (H.1100/ M. 1689), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Türkmen, İlhan, XVI. Yüzyılda Belgrad Kazası, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2014.

Uğurlu, Muhammed, 73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (121-276), Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bitlis 2018.

Uyar, Mesut and Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans from Osman to Atatürk*, An Imprint of ABC-CLIO, LLC, California 2009.

Uzun, Melek Tuğba, (H.1128-1129) 125 Numaralı Mühimme Defteri (Tasnif-Metin), T.C Kütahya Dumlupınar Üniver-

sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2019.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.3, Ankara 1989.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.2, Ankara 1989.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c.4, Ankara 1989.

Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-Merre*, C.I., Tüba Yayınları, Ankara 2017.

Vasic, Milan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Martoloslar", (Çev. Kemal Beydilli), *İÜEFTD*, S. 31, İstanbul, 1978, s.47-64.

White, Joshua Michael, *Catch and Release: Piracy, Slavery, and Law in the Early Modern Ottoman Mediterranean*, A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy (History) in the University of Michigan 2012.

Wratislaw, Baron W, *Baron W.Wratislaw'ın Anıları "16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler"*, Çev. M. Süreyya Dilmen, İstanbul 1996.

Yardımcı, Mehmet Emin, *Nüfus ve Arazi Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarında Bosna Livasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İktisat Tarihi Anabilimdalı, Doktora Tezi, İstanbul İstanbul 2004.

Yazıcıoğlu, Serap, *8 Numaralı Vidin Şer'iyye Sicili'nin Değerlendirilmesi ve Transkripsiyonu (H.1132/M.1719-1720)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, Trabzon 2019.

Yeşilbaş, Tayfun, *2 Numaralı Mühimme Defteri (963/1555) Değerlendirme – Transkripsiyon (s.1-102)*, T.C. Beykent Üni-

versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Yılmaz, Dilek, *Viyana Avusturya Milli Kütüphanesinde Kayıtlı Rüstem Paşa Tarihi (vr. 1b-120b) (İnceleme-Metin)*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

Yılmaz, Mehtap, *Vekayi' name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)*, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Yılmaz, Özdemir, *72 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-159)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2013.

Yörük, Doğan, XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Gayrimüslimlerin Nüfusu", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2007, Sayı 17, s. 625 – 652.

Yücel, Abubekir Sıddık, *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevarih'i*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1996,s.181.

Zheliazkova, Antonina, "The Penetration and Adaptation of Islam in Bosnia from the Fifteenth to the Nineteenth Century", *Journal of Islamic Studies*, July 1994, Vol. 5, No. 2, Islam in the Balkans (July 1994), pp. 187-208.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1574-1623)*, c. 3, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

Александар Фотић, *Света Гора И Хиландар У Османском Царству (XV–XVII Век)*, Београд 2000.

Александра Новаков, "Ђорђе С. Камперелић, Наставник Призренске Богословије И Лесковачки Прота",

Лесковачки Зборник (издање Народног музеја) XLVIII, Leskovac 2008, pp.50-79.

Братислав Теиновић, “Милитаризација Бања Луке (1527–1789)”, *Војноисторијски Гласник*, 1/2019, pp.28-49.

Данко Леовац, *Путеви и путници у југоисточној Европи (16-18 век)*, Завршни рад, Филозофски факултет Универзитет у Београду Одељење за Историју, Београд, 2019.

Дејан М. Булић, *Насеља И Становништво „Земље“ Моравице (XIV - Средина XVI Века)*, Универзитет У Београду, Филозофски Факултет, Београд 2014.

Душко М. Петровић, “Из Путне Бележнице: Змијањет И Око Змијања”, *Братство*, XXI, Beograd, 2017, pp.259-274.

Ђуро Тошић, “Процес ОХерцеговачким Мартолозима У Котору”, *Грађа о прошлости Босне*, књ. 1, стр. Бања Лука 2008, pp.172-193.

Ема Миљковић, “Османска популациона политика на крајишту: Браничево у другој половини 15. Века”, *Међународни Научни Скуп Браничево У Историји Србије*, Зборник радова III Свеска 6, pp.(203-214).

Историја Београда, Рпска Академија Наука И Уметности Балканолошки Институт Посебна Издања, Књига 62 И Издавачка Кућа „Драганић“ Библиотека Наслеђе, Одговорни Уредници: Никола Тасић Миодраг Драганић Београд 1995.

Небојша Ђокић, “Ратне операције у Јужној и Старој Србији и Маћедонији 1689-1690”, *Лесковачки Зборник* (издање Народног музеја), XLVIII, Лесковац 2008.

Небојша С. Шулетић, “Карловци – Демографске И Економске Прилике (1546–1590)”, *Зборник Матице Српске За Историју*, 85, Нови Сад 2012, s.39, 55-56.(29-64).

Олга Зиројевић, “Чувари Дунава”, *Stakna Novak Em Son Epooue Recueil Des Travaux Symposium international Donji Milanovac*, 16—17 septembre 1986, Belgrad 1988.

Ристо Ивановски, *Албанците Двоконтинтален И Дворасен Т.Н. Народ, Битола, Р.Македонија* 2011.

Синиша Митић, “Инокосне Породице И Задруге У Средњовековној србил”, *гласник завичајног музеја*, Књ. 10. (2015), pp. 9-28.

Синиша Мишић, “Насељеност Црне Реке и Тимока у XV веку”, *Међународни Научни Скуп Браничево У Историји Србије*, Зборник радова III Свеска 6, pp.175-189.

Татјана Катић, *Војнички Дефтер Из 1455. Године за санџаке Крушевац, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходидед*, Београд 2020.

https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/08/48/79/prihody_vac-lava_vratislava_z_mitrovic.pdf. S. 208-209 (Erşim: 12.01.2021)

DİZİN

Semboller

, Karagözoğlu Paşa Yiğid 99
(Larissa 38, 59)

A

Abazalar 34
Adriyatik 79
Afyon 71, 77, 158, 203
Agrapha 94, 210
Ağrafa 21, 24, 26, 31, 50, 51, 52, 62,
65, 127, 130, 134, 164, 181
Alacahisar 39, 49, 58, 65, 73, 98,
140, 177
Alasonya 106, 127, 145, 164, 182,
201, 205, 212
Aleksinac 32, 152
Ali
Mora Martolos Başbuğu 51
Ali Paşa
Tırhala Sancağı Mutasarrıfı 21,
33, 56, 81, 95, 118, 121, 153,
203, 209, 210
Almanlar 13
Anadolu 27, 33, 34, 39, 93, 98, 99,
122, 137, 159, 173, 177, 216
Anavutluk 59
Andreja Frankovič
Tarihçi Yazar 45, 77
Anonim Osmanlı Tarihi 33
Antonina Zheliazkova
Yazar 100, 112
Anton Pire Bey
Martolos 98, 111

Argalestini 108
Arhavi 34
Armutlu köyü
Gemlik Bölgesinde 34
Arnavud Küçük Cafer Paşa 176
Arnavut 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31,
102, 118, 120, 129, 134, 162,
163, 173, 181, 185, 194, 199,
200, 205, 217
Arnavutlar 23, 24, 27, 109, 130,
200, 204
Arnavutluk 17, 24, 26, 27, 38, 42,
44, 78, 109, 111, 158, 178,
196
Arslan Paşa
Osmanlı Paşası 24, 50
Arta Körfezi 166
Artvin 31, 34, 59, 70
Aşıkpaşazade 14, 33, 125
August Şenoa 13
Avlonya 17, 18, 23, 24, 40, 42, 44,
47, 50, 57, 134, 158, 182, 195
Avlonya Körfezi 158
Avlonya Sancakbeyi Mahmud 158
Avrupa 14, 29, 37, 73, 78, 79, 94,
138, 141, 153, 155, 156, 174,
216
Avrupalılar 12
Avusturya 12, 13, 14, 16, 17, 18, 20,
23, 28, 29, 33, 36, 41, 62, 69,
78, 80, 82, 92, 96, 102, 104,
106, 113, 114, 118, 120, 137,
140, 142, 149, 151, 156, 157,
164, 176, 178, 179, 180, 183,

186, 187, 188, 189, 191, 192,
193, 196, 216
Avusturya Arşidük'ü Ernest 164
Avusturya Kralı I. Ferdinand 33
Ayan Numan Bey 202, 213
Aydonat 182, 205

B

Babadağ Sancakbeyi Ramazan 157
Baba Derbendi 107
Bac
Kale 15, 144, 145, 159
Bac Kalesi 15, 145
Badinçe nahiyesi 146
Badracık 127, 202, 205, 212
Badracıklı Topaloğlu Ahmed 205
Baja 142
Bali Ağa
Martolos Ağası 29
Bali Bey 17
Bali Kethüda
Tımsıvar Beyi 96
Balkan 11, 13, 19, 32, 66, 113, 122,
125, 126, 209, 216
Balkanlar 23, 36, 216
Baluca Derbendi 57
Baluca Derbenti 45
Bana 32, 58, 68
Banat 103, 141, 150
Banja 32
Banya 69, 83, 86, 87
Banya Luka 69
Baron Wratislaw 157
Baska
Adriyatik Kıyısı 79
Başdefterdar Sarı Mustafa Ağa 76
Başmuhassebe Kisedarı Türk Meh-
met Efendi 76
Baştepesi (Başdepesi) köyü 156
Bata (Százhalombatta 142
Beç (Viyana) 94

Behište kazası 132
Belgrad 17, 32, 41, 42, 44, 54, 56,
62, 66, 69, 70, 71, 72, 80, 81,
83, 87, 102, 103, 107, 109,
114, 118, 119, 130, 133, 142,
143, 148, 149, 150, 152, 154,
155, 176, 177, 178, 185, 191,
192
Berkovica 67
Beypınarı 132, 134
Bihlište 24, 90, 134
Bingula
Köy 16
Binyalise 117
Binyalise muhafızı Şaban 117
Biotala 199
Bitolalı Rale
Martolos Ağası 30
Bizans 124
Bjelog 32
Blagay nahiyesi 83
Boris Kršev 18, 19, 28, 30, 96
Bosna 13, 19, 20, 23, 27, 28, 32,
33, 36, 40, 43, 45, 47, 49, 54,
56, 57, 63, 68, 73, 74, 75, 77,
81, 83, 84, 85, 91, 92, 98, 99,
100, 103, 111, 113, 116, 121,
122, 136, 137, 140, 141, 144,
145, 148, 157, 158, 159, 178
Bostancıbaşı Hüseyin Usta 53
Boşnak 122, 137, 174, 215
Branciova 151
Braniceva 16
Braničevo 100, 147, 148
Braniçe Kalesi 147, 150
Braničevo 32, 96, 98, 101, 155
Branik Kalesi 112
Buda 66, 141, 142
Budimir (Nagybudmér 142
Budin 61, 74, 78, 80, 91, 92, 98,
104, 111, 112, 135, 141, 142,

143, 148, 149, 150, 153, 155,
156, 158, 163, 164, 176
Budın Paşası Toygun Paşa 141
Budûn 15
Bulgar 23, 27, 192
Bulgaristan 13, 23, 30, 48, 67, 80,
88, 101, 122, 127, 157, 188
Bursa 34, 191
Büyük Kale Defterleri 84

C

Čemerna
Maden 67
Čemerno 160, 161
Čemerno Dağları' 160
Cengiz Orhonlu 35, 37, 127
Cernica 78
Ciğerdelen
Kale 29, 61
Cisr-i Nehri Sana Palankası 73
Cisr-i Sana Palankası 84
Cuma 53
Çemerne (Cemerno) 161
Çolak Voyvoda 178
Çonya
Yayla 115
Çuka Palankası
Bosna'da 49, 68

D

Dabrova
Tuna Nehri kıyısında köy 148
Dalmaçya 17, 18, 28, 32, 33, 103,
112, 174
Darüssade Ağası Hacı Hüseyin 108
Debre 119, 205
Debre Kazası 119
Deliler 121, 122
Deli Sinanoğlu Kara Hasan
Martolosbaşı 116

Delvine 23, 24, 40, 42, 47, 50, 112,
132, 151, 181, 182, 205
Demir Hisar 186
Demir Kapı Kaptanlığı 154
Demirkapı Kapudanı Zaim Mustafa
154
derbentçi 12, 16, 23, 37, 45, 70, 87,
127, 134, 160, 176
Deska (Deszk) 142
Devebağirtan Derbendi 119
Devebağirtan Geçidi 177
Dimitrovica 101
Dinar Alpleri 18
Dirmen köyü 119
Divane 54, 61, 67, 122, 135
Divane Nikola 122
Djakovica 23
Dobruca 88, 156
Doljanovo 67, 160
Dolna
Tuna Nehri kıyısında köy 148
Dolyan Panayırı 136
Donbo Kalesi 98, 111
Dospat Dağları' 185
Doyran 62, 94, 130, 179
Dömenik 127, 135, 201, 212
Dragoman derbendi 133
Drak Nehri 151
Drama 25, 94, 114, 129, 179, 193
Drava
Nehir 67, 148, 149, 151
Dritan Egro
Tarihçi Yazar 111, 112
Dubniçe 53
Dubocica 35
Dubočica 100
Dubrovnik 88
Ducanlı Şahin
Felibeli Martolos Başı 44
Dukakin 23
Dunaföldvár 142

Dunaújváros 142

Mora Martolos Başbuğu 40, 41,
51, 56, 77, 201

E

Edirne 37, 38, 118

Eflak 18, 19, 20, 33, 98, 99, 125,
138, 154, 179, 215

Efrenç-i Frenkciyân Muhârebese 75

Efrenç-i Kızıngeçid Muhârebese 73

Eftychia Maria Stamouli 70

Eger, 142

Eğridere 115

Eğriboz, 31, 127, 166

Eğriboz muhafızı Vezir İbrahim
Paşa 209

Eğribucak 89, 195

Eğridere 92, 105, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 139, 146, 161,
162, 167, 169, 211, 213, 214

Eğridere Derbendi 115, 119

Eğridere Muhafızı Hüseyin 117

Eğri Kalesi 70, 116, 146

Eğri Palankası 114

Emir-Ahur Mezd Bey 14

Endrik Kalesi 61

Engürüs Kalesi 69

Epirus

Geçit 209

Erdel

Erdel 104, 141, 154, 192

Erdohik barkanı

Göle Kazasında 91

Erdut 70

Eski Saray Baltacılarından Hacı
Mehmed 167

Eskofi köyü 180

Estergon

Kale 29, 44, 80, 92, 141, 144, 145,
150, 179

Evliya Çelebi 145

Evrenosoğlu Ahmet Bey 78

Eyüp

F

Fatih Sultan Mehmet 32, 45

Felibe 89

Felnak Kalesi 139

Ferhat Paşa

Kanuni Sultan Süleyman'ın Da-
madı 17, 199

Fethiislam 72, 150, 151, 152

Fethiislam Kalesi 72

Fethülslâm Kalesi 144

Fındıklı Silahtar Ağa 178

Filiba 44, 52, 92, 94, 191, 193, 210

Filoridin 32

Filorine 110, 131, 167, 195, 197

Florentin 32

Florina 26, 183, 194, 195, 196

Florine 26, 48, 109, 182, 183, 205

Florine Martolos Bölükbaşısı Mus-
tafa 183

Fotuk

Kale 144

Furuşka 97

Füleik 80

G

G. Brekova

Madenci Köyü 160

G.Brekova 67

Gelibolu 124

Gemlik 34

Gerbin Nehri 84

Girinye 62, 109, 110, 130, 184

Girne Kadısı Musa 203

Gobulac 151

Golubac

Köyü 147

Golubatz 72

Gorjan 70
 Gorna
 Tuna Nehri kıyısında köy 148
 Göksel Baş 43, 54, 73, 84, 86, 96,
 98, 101, 125, 144, 155, 156,
 214
 Göle Kalesi 73, 84
 Göle Sancak Beyi Muharrem Bey
 73, 84
 Gölova 107
 Görice 24, 53, 90, 127
 Grabovac (Grabóc) 142
 Gradička 56
 Gradishte
 Tuna Nehri kıyısında köy 148,
 149
 Gradishte köyü 149
 Gradiška 144, 145, 153, 189
 Grahova 18
 Grebene 127, 133, 180, 184, 201,
 205, 207, 212
 Grinye 59
 Güğercinlik 35, 86, 101
 Gülistan
 Yunanistan'da Bir Yerleşim Yeri
 31
 Güvercinlik 72

H

Hacı Zeno
 Arnavut Eşkırı 199
 Haçlı 125
 Halil İnalıcık 32, 37, 55, 72, 96, 101
 Hamdija Kreševljaković
 Boşnak Tarihçi 138
 harami 13, 15, 49, 87, 97, 162
 Haramî Şaban 175
 Haremeynü's-Şerifeyn 108
 Hasan Baba Debendi 70
 Hasan Baba Derbendi 59, 201
 Hasan Paşa

Edirne Bostancıbaşı 20, 37, 81,
 119, 137, 157, 177
 Hatvan Kalesi 67
 hayduk 78
 Hersek 47, 57, 68, 69, 73, 75, 77,
 78, 84, 122
 Hıristiyanlar 18, 36, 87, 100, 150,
 159
 Hırsova 154
 Hırvaş
 Palanka 96
 Hırvat 13, 18, 19, 20, 80, 112, 136,
 174, 178, 215
 Hırvatça 112
 Hırvatistan 18, 77, 88, 112, 125
 Hızırilyas (Sfantu Gheorghe) 156
 Hibetullah
 Martolos Baş 194, 195, 196, 197,
 198, 199, 200
 Hilvne Kalesi 63
 Hisarlık
 Tuna Nehri kıyısında köy 151
 Hoca Saadettin Efendi 124, 125
 Horpişte 24, 109, 110
 Hrama 147
 Hrama köyü 147
 Hurpeşte 108, 205
 Hüdavendigâr 77, 158
 Hüsrev Bey
 Bosna Valisi 28

I

I. Ahmet Vakfı 105
 I. Ferdinand 14, 137
 III. Mehmed 165
 III. Selim
 Osmanlı Padişahı 49
 II. Kosova Savaşı 125
 II. Murad 35, 99, 113, 125
 II. Murat 100
 II. Selim

Osmanlı Padişahı 49, 80, 97
 II. Viyana Kuşatması 23, 44, 48, 94,
 106, 115, 216
 II. Viyana Seferi 94
 Ilıca kazası 41
 Ivaz
 Martolosbaşı 114, 179
 Ive Mažuran
 Tarihçi 30
 IV. Mehmed 63, 93
 IV. Murat
 Osmanlı Padişahı 21
 Ivo Vukcevice
 Sırp Tarihçi 111
 İhtiman 44, 94, 132, 133
 İlbasan 23, 134, 182, 195
 İlhan Türkmen 41, 42, 54, 56, 70,
 71, 72, 83, 87, 143
 İnce Karasu Nehri 121
 İnebahtı 21, 38, 53, 131, 184, 212
 İpek 25
 İran 34, 122, 203
 İskarova 26
 İskenderiye 38, 56, 74, 134
 İsmail Paşa
 Karlılı İdarecisi 31, 59, 62, 107,
 127, 130
 İspahov
 Bulgar Martolos başı 213
 İspozi Kalesi 74
 İsraıl 177, 191, 192, 193
 İstanbul 12, 13, 23, 28, 34, 35, 36,
 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
 48, 55, 64, 65, 70, 73, 75, 76,
 80, 81, 82, 83, 85, 88, 93, 95,
 96, 97, 99, 101, 103, 104,
 105, 106, 107, 108, 110, 111,
 113, 116, 117, 120, 121, 125,
 128, 133, 134, 136, 140, 141,
 146, 148, 152, 153, 155, 157,
 158, 165, 167, 172, 174, 176,

182, 194, 203, 204
 İstepko Vepoka Mahallesi 71
 İsterofça 25
 İstolni Belgrad 66
 İşkodra 38, 56
 İştib 92, 94, 114, 162, 179, 188, 214
 İştıp Derbendi 187
 İtalyan 14, 103, 112
 İtalyan Marco Antonio Pigafetta
 112
 İvlasne
 Yayla 115
 İvranya 65, 92, 105, 135
 İvranya kadısı Halil 136
 İznebol 55
 İznepol 99, 192
 İzvornik 92, 98, 100, 112, 127, 136,
 148, 159, 171, 178

J

Jablanac
 Adriyatik Kıyısı 79
 Janko
 Divane 122
 John S. Kolopoulos
 Yazar 80, 94, 172, 173
 Jovan Nenad
 Sırp Asilzade 17
 Jovan Nikola
 Martolos 67

K

Kaçanik Derbendi 200
 Kaçanik Derbenti 40
 Kaçanik Kalesi 42
 Kafir Şahin 99
 Kale-i Cedid 63
 Kale-i Lineye 47
 Kalekonya Kalesi 124
 Kalkandelen 119, 191

- Kamengrad Kalesi 63, 85
 Kamiçe Kalesi 39
 Kaniye Kalesi 61
 Kanuni
 Sultan Süleyman 16, 49, 92, 93,
 97, 102, 137, 179
 Kapılı Derbenti 44
 Kapulu
 Derbent 94
 Kara Ali
 Martolos Baş 65, 81, 197, 198,
 199, 200
 Karadağ 32, 120, 184
 Karadeniz 83, 156, 214
 Kara Eflak 14
 Karaferye 30, 106, 109, 110, 183,
 205
 Kara Hasan
 Martolos 22, 116, 118
 Kara Mustafa Paşazade Ebubekir
 109
 Kara Nehir 16
 Karatova 115, 139, 213
 Karlili 21, 24, 31, 50, 53, 62, 109,
 127, 130, 131, 201, 205
 Karposh
 Martolos Baş 185, 186, 187, 188,
 189, 190, 191
 Kastoria 194, 195
 Katerina 107
 Katolik Metropolit Üsküplü Peter
 Boğdani 188
 Katsikogiannes
 Yunan Martolos 173
 Kavala 129
 Kazak 135, 157
 Kazaklar 156
 Kemalzade Mehmet
 Üsküp Kadısı 40
 Kerlok Ruka
 Zaplana Kasabası'nda Bir Yerle-
 şim Yeri 45
 Kerpiniş 27, 134, 202, 205, 212
 Kesriye 24, 26, 48, 62, 109, 130,
 167, 197, 205, 211
 Kesriye Kalesi 212
 Kesriye Kalesi Dizdarı Ebubekir
 212
 Kıbrıs 44
 Kırcaova 119
 Kırçova 26, 99
 Kız Derbendi 132, 181
 Kız Derbenti 44
 Kız derbentleri 94
 Kiçevo 100
 Kili Kalesi 155
 Kirniş 21, 172
 Kirpiniş 31
 Kisiljevo
 Köy 114, 147, 148
 Kladovo 150
 Klára Hegyi 12, 13, 29, 30, 39, 54,
 55, 60, 61, 67, 71, 74, 97,
 102, 112, 121, 122, 141, 142,
 143, 148, 149, 150, 171
 Kleft 22
 Klepečka
 Tuna Nehri kıyısında köy 114,
 148
 Kličevac
 Tuna Nehri kıyısında köy 114,
 148
 Klis 17, 32, 54, 63, 68, 81, 103, 104,
 136, 152, 175
 Klis Sancağı' 136
 Klis Sancakbeyi Ali Bey 103
 Knin 18, 91
 Koçana 117
 Koçani 94
 Koçanya 41, 49, 54, 58, 65, 94, 99,
 117, 128, 140
 Kolaşın Kalesi 63

Kolivrad
 Bosna Bölgesinde 28
 Kolonya 24, 181
 Koloş kalesine 52
 Komorn
 Yunanistan'da 141
 Koniçe 21, 90, 108, 205
 Kopan 67, 75, 80, 135
 Kopan Kalesi 75
 Korent 203
 Korindos 180
 Korkmaz Palankası 67
 Korkud Ağa 139
 Kostolac
 Tuna Nehri kıyısında köy 148
 Kotsilas
 Yunan Martolos 173
 Kotulovača 67
 Kotulovače
 Madenci Köyü 160
 Kovin
 Tuna Nehri kıyısında köy 142,
 151
 Kovin (Srpski Kovin, Ráckeve) 142
 Kozköy 107
 Kozucu Kalesi 63
 Köprülü 48, 62, 130, 189
 Köstence 132, 133
 Köstendil 25, 41, 53, 65, 92, 105,
 106, 115, 116, 117, 135, 161,
 162, 186, 188, 189, 190, 192,
 195, 211, 214
 Köstendil Muhafızı Kurd Mehmet
 117
 Kراچوفا 26
 Kratova 40, 41, 162, 188, 214
 Kratova Madeni 162
 Krbava
 Hırvat Yerleşim Yeri 125
 Kriva
 Nehir 115, 187, 188, 190

Kruševac 100
 Krushedol
 Köy 16
 Kula Şahin Rumeli'ne Beylerbeyi
 14
 Kumanova 92, 117, 161, 162, 180,
 189, 191, 214
 Kursar 14, 20, 82, 142, 179
 Kurtova 161, 214
 Kurveleş 57, 182
 Kutsal İttifak 48, 106, 107, 116,
 118, 119, 133, 191, 192
 Küçük Eflak 18

L

Lamparakis
 Yunanlı Tarihçi 208
 Laška nahiyesi 150
 Latvica 67
 Latvice
 Madenci Köyü 160
 Lefçe nahiyesi
 Semendire Bölgesinde 128
 Leh 13, 85
 Limni
 Ada 182
 Lipova 91, 142
 Lipova (Lippó) 142
 Lopoş 182
 Lutenberg 33

M

Macar 16, 17, 20, 32, 36, 81, 125,
 138, 142, 147, 148, 171, 174,
 178, 192
 Macaristan 13, 17, 18, 20, 23, 30,
 36, 37, 66, 73, 138, 141, 143,
 149, 164, 174, 192
 Macar Kralı Matthias Corvinus
 125

- Macar Kralı Zapolyo 138
 Macarlar 20, 178
 Machiel Kie 17, 18
 Maden Nazırı Mehmed Emin 56
 Mahalle-i Ofçaroğlu 70, 72
 Mahalle-i Siven 72
 Makedon 122, 185
 Makedonya 19, 30, 80, 100, 186, 188, 209
 Malkoç oğlu Mehmet Bey 17
 Manastır 26, 48, 62, 90, 109, 124, 130, 131, 167, 183, 195, 197, 205, 211, 213
 Manojlo Durin
 Sırp Asilzade 16
 Maraş 118
 Margiliç
 Yanya Bölgesinde Yerleşim Yeri 27
 Margliç 182
 Markovci 101
 Martolos Abdullah Efendi'nin oğlu Mahmud Efendi 121
 Martolos Ağası Zaim Mustafa 68
 Martolosân-ı Birancık 45
 Martolosbaşı Osman Bey 204
 Martolos Doğan 125
 Martolos Reisi Yovan Balaban 105
 Martoloszâde Abdullah 121
 Mazrak 182
 Mehmet Bey
 Bali Bey'in Kardeşi 17, 205
 Menlik 53, 94, 179, 186
 Merzifonlu Kara Mustafa Paşa 145
 Mezrak (Mezarik) kazası 132
 Mihail Konstantinoviç
 Yeniçeri 36
 Mihaloğlu Ali Bey 125, 147, 148
 Miklos 70
 Milan Vasic 28, 35, 70, 79, 95, 96, 101, 103, 110, 128, 140, 141, 172
 Milan Vasiç 70, 95, 96, 128, 141
 Mileşova
 Aziz Sava Kilisesi'nin Bulunduğu Yer 102
 Milos Zapanovic
 Sırp Martolos 174
 Mioča köyü 54
 Mirko
 Divane 122
 Mitrovica
 Köy 16
 Moçohooğulları 181
 Mohács 142
 Mohaç 20, 80, 138, 141, 142, 153
 Mora 22, 31, 51, 57, 168, 181, 204, 208
 Mora Muhassılı Hasan 208
 Morava
 Nehir 111, 118
 Morihova 26
 Moriş Nehri 139
 Morlacks 17
 Morova Nehri 178
 Mostar 47, 69, 150
 Mureş Nehri 142
 Murlaks 14
 Mustafa bin Hüseyin
 İskenderiye Martolosbaşısı 38
 Müslüman 18, 25, 29, 31, 33, 57, 60, 61, 62, 63, 72, 73, 78, 90, 94, 98, 100, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119, 127, 130, 142, 144, 147, 149, 166, 177, 179, 187, 191, 195, 199, 200, 203, 205
N
 Naima 82
 Naoussa
 Yunanistan'da 165

Narde 21, 24, 53, 134, 135, 195,
205, 212
Naslice 38
Naslıç 24, 108, 127, 183, 194, 202,
205, 212
Navarin Kalesi 55, 64, 146
Neapoli 38
Nebojsa Djokiç
Sırp Tarihçi 186
Nemçe 97
Nemtin
Köy 16
Nertova
Yerleşim Yeri 150
Neşri 14, 125
Nevrekob 25, 53, 94, 129, 179
Nevrekop 25, 163
Niğbolu 31, 32, 82, 85, 88, 92, 96,
101, 154, 201, 211, 214
Niğbolu Kadısı Mevlana Şemşettin
85
Nikola Ağa
Peşte Kalesi Martolosbaşı 60
Nikos Tsaras
Makedon Martolosbaşı 120
Niş 76, 88, 109, 118, 146, 152, 176,
177, 187, 191
Niş Kalesi 76
Nova-i Cedid Kalesi 47
Noveberda 25
Noveberde 64, 95, 108
Noverde Kalesi 95
Novigrad 66, 80, 92
Novi Kalesi 74
Novi (Nova) Kalesi 113
Nukafçe köyü
Üsküp'te Bir Köy 42

O

Ohri 90, 119, 134, 166, 182, 194,
195

Ohrili Sarrac Ali Usta 186
Olga Zirojevic
Tarihçi 148
Olimpus Dağı 210
Olivir (Olivire) nahiyesi 47
Opar 90
Opçina 18
Osman Ağa
Sadrazam 24, 27, 31, 50, 53, 59,
110, 131, 182, 195, 196, 199,
202, 203, 204, 205, 206, 207,
212
Osman Bey 11, 203
Osmanlı 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28,
29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39,
40, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 52,
53, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 65,
66, 68, 69, 70, 71, 73, 75, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 85, 87,
88, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 117, 118,
120, 121, 122, 123, 124, 125,
127, 128, 129, 131, 135, 136,
137, 138, 140, 141, 142, 143,
147, 148, 149, 150, 151, 152,
153, 154, 155, 156, 157, 158,
159, 160, 161, 163, 164, 165,
168, 171, 172, 173, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 180, 181,
182, 183, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 193, 194,
195, 196, 197, 199, 201, 203,
206, 208, 210, 212, 214, 215,
216
Osmanlı Devleti 11, 12, 14, 15, 16,
18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27,
28, 29, 32, 33, 35, 37, 40, 42,
44, 46, 47, 48, 50, 53, 54, 59,

- 60, 61, 62, 65, 68, 71, 73, 75,
77, 78, 79, 81, 85, 88, 93, 96,
97, 98, 99, 102, 105, 106,
107, 109, 111, 112, 115, 117,
119, 120, 121, 123, 124, 125,
127, 129, 131, 135, 137, 138,
140, 141, 142, 143, 147, 148,
149, 150, 151, 152, 153, 155,
156, 158, 159, 164, 165, 168,
171, 173, 175, 179, 180, 182,
185, 186, 187, 188, 189, 192,
193, 194, 195, 196, 197, 199,
201, 203, 206, 208, 210, 215,
216
- Osmanlı Ordu Defterdarı Mehmet
Efendi 85
- Ostraviçe-i Atik Kalesi 76
- Ostreviçe 57
- Ostriviçe-i 152
- Ostrogon (Esztergom) 142
- Ostrova 48, 167, 197, 205
- Ostroviçe
Bosna Bölgesinde Kale 43, 49, 63,
69, 75, 152
- Ösek 153
- Özice nahiyesi 160
- Öziçe 54, 160, 161
- Öziçe sancağı 54
- P**
- Palanga 187, 188
- Pancevo
Tuna Nehri kıyısında köy 151
- Pargalı İbrahim Paşa 21
- Parkan-i Hamzabey Sarayı 142
- Paşa
Vilayet 12, 15, 21, 25, 26, 28, 51,
59, 75, 84, 99, 106, 115, 118,
119, 124, 125, 127, 129, 133,
135, 136, 139, 141, 145, 146,
167, 176, 177, 178, 182, 183,
187, 188, 189, 190, 201, 202,
203, 204, 206, 207, 209
- Patras Körfezi 166
- Pavle Bakić
Sırp Asilzade 17
- Pazarcık 132, 133, 177, 181
- Pazarköprü 107
- Peçevi 81, 179
- Peçuy 91, 153, 179
- Perakin 68
- Pest 66, 142
- Peşte 23, 60, 67, 84, 153
- Petar Ovčarević
Sırp Asilzade 17
- Petervaradin 149
- Petka
Tuna Nehri kıyısında köy 148
- Petralisa 187
- Petric 94
- Pirlepe 26, 48, 62, 99, 100, 119,
130, 131, 167, 183, 193, 195,
197, 205, 213
- Piyo
Baluca Derbenti Martolosu 45,
57
- Platten Gölü 141
- Plevne 201
- Poçitel Kalesi 68
- Podgoriçe 56, 69, 77
- Podgoriçe Kalesi 69, 77
- Podmir 92
- Podviz Kalesi
Bosna Bölgesinde 43
- Pojega 70
- Pomaz 142
- Požega 136
- Požeška 160
- Premedi 24, 90, 134, 181, 195
- Prens Obrad 137
- Prut Seferi 59

R

Raab
 Kale 179
 Rácalmás 142
 Radayor/Radyor (?) köyü 162
 Radçik 32
 Radija Mijan
 Sırp Martolos 101
 Radna 142
 Radofik Mahallesi
 Sırbistan'da 71
 Radomir 92, 114, 117, 179, 186
 Radosav Mijan
 Sırp Martolos 101
 Radoslav Laposic 20
 Radoslav Lopašić 13
 Radoviş 94
 Radovişte 25, 94, 173
 Rahova 31
 Rajne 178
 Rama 18
 Razlık 53
 Rečica
 Tuna Nehri kıyısında köy 148
 Reisülküttap Mehmed Mecd 42
 Rodop Dağları 186
 Romanya 19, 20, 88, 142, 156, 157
 Rozaje
 Karadağ'ın Kuzey Bölgesi 120
 Rudnik Madeni 159
 Rugova 120
 Rum 21, 22, 57, 110, 208, 215, 216
 Rumeli 14, 23, 25, 26, 27, 31, 33,
 34, 36, 37, 39, 40, 47, 48, 50,
 52, 56, 71, 73, 76, 77, 89, 93,
 97, 98, 99, 101, 106, 107,
 111, 112, 118, 120, 123, 127,
 129, 132, 134, 137, 143, 151,
 153, 158, 159, 163, 164, 165,
 168, 176, 178, 180, 181, 194,
 201, 202, 203, 204, 205, 206,

207, 208, 209, 210, 211, 215

Rumlar 22, 173

Rüstem Paşa

Sadrazaman 141

S

Safevi 34

Salankamen 16

Samakov 53, 115, 181

Samokov 132

Sanj

Hırvat Şehri 18

Sarıgöl 182, 195, 196, 205

Sava

Nehir 17, 67, 77, 102, 122, 125,
141, 148, 153, 158, 177, 178Sava Nehri 17, 77, 148, 153, 158,
177

Seçen 80

Sefer Divane

Martolos 67

Segedin 83, 86, 91, 139, 142

Segedin Kadısı Mevlana Mehmed
83Selanik 22, 38, 46, 62, 87, 93, 107,
130, 131, 167, 195, 196, 197,
207

Selanikliler 38

Selevranac

Köy 16

Semendire 16, 32, 42, 49, 58, 65,
67, 69, 71, 75, 79, 98, 100,
101, 104, 125, 128, 136, 140,
151, 153, 158, 159, 160, 174,
178, 185

Semendire Beyi Muharrem Bey 58

Semiz Ali Paşa

Osmanlı Sadrazamı 33

Senj

Adriyatik Kıyısı 18, 79, 138, 175

Sent Andreja (Sanct Andrea, Szen-

tendre) 142
 Serfice 24, 62, 106, 121, 130, 182, 201, 209, 210, 212
 Serişe 127
 Seyyid Abdulaziz
 Girinye Martolos başısı 62, 130
 Sırbistan 13, 16, 20, 27, 30, 36, 49, 71, 98, 100, 112, 127, 141, 188, 189
 Sırp 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 27, 28, 32, 67, 71, 72, 96, 97, 100, 101, 102, 107, 112, 122, 125, 137, 149, 174, 176, 178, 185, 215, 216
 Sırpılar 15, 16, 19, 101, 120, 138, 148, 176
 Sırp martoloslar 103
 Sırp müstakil Ortodoks Kilisesi 102
 Šibenik
 Bosna Bölgesinde 28
 Siçen Kalesi 55
 Siderokavsija Köyü 22
 Sigetvar 140
 Silistre 154, 155, 157
 Simirnie 101
 Sinan Paşa
 Arnavut 102, 164
 Sirem 15, 16, 97, 141, 148, 206
 Sirem Sancağı 16, 97
 Sirig (Szőreg), 142
 Sirişnik 92
 Siroz 25, 38, 87, 94, 114, 179
 Siroz Kadısı Hüseyin Efendi 87
 Sisak
 Kale 20
 Skaltsogiannes
 Yunan Martolos 173
 Skardina 18
 Skopje) 100
 Slav 60, 67, 101, 122, 174

Slovak 13, 14, 16
 Slovenya 15, 18, 19, 28, 30, 138, 141
 Sloveya 96
 Sofya 46, 48, 67, 85, 88, 92, 106, 107, 118, 119, 133, 166, 181, 186, 187, 191, 192
 Sokullu Mehmet Paşa 19
 Solnok 80, 171
 Solnok Kalesi 171
 Sonbur
 Kale 144
 Söke 110
 Srdja Trifkovic
 Sırp Tarihçi 102, 126
 Stefan Duşan 16
 Stepan Siyah-Petre Yovan (?) Mahallesi 71
 Stere Elleda
 Geçit 209
 Strumica 94
 Sultan I. Ahmed Han 105
 Süleyman Paşa
 Rumeli Beylerbeyi 25, 124, 163
 Székesfehérvár 142
 Szent 70
 Şehirköy 133
 Şehirköy kazası 133
 Şeyhülislam Abdullah Efendi 181
 Şeyhülislam Hamit Efendi 121
 Şii 34
 Şimontorna 80
 Şimtorna Kalesi 61
 Şirmerd Ağa
 Martolos Ağası 29

T

Tanzimat 208
 Tata kalesi 12
 Tatar İslam Paşa 177
 Tatarpazarı 44, 94, 191

Tayyib Gökbilgin 174
 Telli Hasan Paşa 137
 Temeşvar 36, 70, 71, 91, 96, 104,
 112, 139, 143
 Temeşvar Beyi Cafer Ağa 91
 Tepedelen
 Kale 29, 172, 181, 182
 Tepedenli Ali Paşa 95
 Teselya 22, 59, 70, 173, 209
 Teşne Kalesi 44
 Theodore Kolokotrones 21, 22
 Tımişvar Kalesi' 71
 Tırhala 21, 24, 31, 38, 50, 51, 53,
 59, 62, 66, 70, 109, 127, 130,
 131, 134, 135, 166, 184, 199,
 201, 204, 205, 207, 212
 Tikveş 26, 48
 Timok 111
 Nehir 111
 Timuk 16, 176
 Timurhisar 94, 114, 179
 Timuriçe 90
 Tire 107
 Tise Nehri 139
 Todor Andrit Ağa
 Martolos Ağası 29
 Todo/Tardo (?) Derbendi 133
 Toplica 35, 100
 Topolovnik köyü
 Tuna Nehri kıyısında köy 149
 Toyran 94, 114
 Transilvanya 150
 Trogir
 Bosna Bölgesinde Kale 28
 Tsigaridas
 Yunan Martolos 173
 Tulça (Tulcea) 156
 Tuna 12, 16, 29, 32, 41, 58, 65, 74,
 85, 97, 98, 111, 113, 122,
 123, 125, 141, 143, 147, 148,
 149, 150, 151, 152, 153, 154,

155, 156, 157, 158, 176, 238
 Tuna Kaptanlığı 155
 Tuna Nehri 12, 29, 65, 74, 113, 123,
 143, 147, 148, 149, 150, 151,
 152, 153, 154, 155, 156, 157
 Türkçe 15, 126, 157, 176
 Türkler 15

U

Ukrayna 146
 Ulah 18, 19, 102, 112, 113, 151, 174
 Ulahlar 19, 20, 113, 150, 151
 Uşja köyü 147
 uskok 78
 Uskoklar 174
 Ustrumca 62, 94, 130
 Usturgon 82
 Uyvar 33, 36, 76, 145
 Üskok,
 Yayla 115
 Üskopya 150
 Üsküb 40, 41, 56, 115, 167, 201,
 211
 Üsküp 25, 40, 41, 42, 60, 100, 109,
 139, 187, 188, 190, 191, 195,
 197, 200, 202, 208, 211, 213
 Üsküp Nazırı Mehmet 41

V

Vaç 61, 70, 82, 171
 Vâç 15
 Vaç Kalesi 61
 Van Gölü 34
 Varat Kalesi 73, 94
 Vardar 46, 62, 92, 93, 115, 130,
 190, 211
 Vardar Yenicesi 46, 93
 Varvar 113
 Vataştı veled-i Dimitri Mahallesi
 71

Vedenik Elçisi Tomaso Malipiero 77
 Venedik 17, 28, 32, 44, 77, 81, 103, 104, 136, 140, 174, 183, 203
 Venedikler 22
 Vilçitrin 91
 Vidin 32, 41, 49, 54, 65, 66, 72, 76, 83, 88, 96, 101, 122, 140, 147, 151, 154, 157, 168, 177, 214
 Vidin Kalesi 76, 96
 Vidin Kalesi idarecisi olan Nişancı Mehmet Paşa 76
 Visuka 99
 Viyana 12, 23, 29, 43, 44, 48, 94, 104, 106, 107, 109, 114, 115, 118, 132, 145, 149, 152, 179, 185, 210, 216
 Vlach 14, 148
 Vodine 26, 46, 93, 205
 voynuklar 33
 Vukmir
 Divane 71, 122
 Vukovska
 Hırvat Yerleşim Yeri 125
 Vulçitrin 56

W

W. E. Johnson
 Tarihçi Yazar 35, 95

Y

Yagod (Yagodine) kazası 128
 Yahyabeyzade Mehmed Bey 137
 Yanıkkale 179
 Yankodin martolos kâfir 14
 Yanya 24, 27, 50, 51, 62, 90, 127, 130, 131, 132, 133, 134, 166, 172, 180, 181, 182, 201, 205, 206, 207, 212, 213

Yanya Alaybeyi Ömer 212
 Yanya Beyi Lambraki 53
 Yemud Kalesi
 Arnavutluk'da 42
 Yenice 46, 51, 59, 62, 70, 130, 201
 Yeniçeri Ağası Doğan 125
 Yeniçeri Ağası Fındıkzade Ahmet Ağa 76
 Yeniçeri Ağası Muhsinzade Abdullah Paşa 76
 Yeniçeri Ağası Yahya 179
 Yenişehir 21, 26, 31, 38, 51, 52, 59, 62, 65, 105, 107, 109, 130, 166, 184, 201, 204, 205, 207, 212
 Yenişehir-i Fenar 21, 26, 31, 51, 52, 59, 62, 105, 107, 108, 109, 130, 166, 184, 201, 205, 207, 212
 Yenişehir-i Fenar 38, 59, 70
 Yörük 23, 124, 176
 Yunanca 12, 173
 Yunanistan 21, 22, 26, 37, 38, 94, 95, 107, 108, 122, 127, 166, 178, 195, 203, 204, 208, 209, 217
 Yunan İsyanı 22, 94, 173, 208

Z

Zadre bölgesi 81
 Venedik Bölgesi 81
 Zadrugalı
 Sırp Asilzade Ailesi 101
 Zadvariye Kalesi 47
 Zapana 40, 99
 Zaplana kasabası 45, 57
 Zaplona 40, 99
 Zatonje
 Tuna Nehri kıyısında köy 148
 Zerin Kalesi 69
 Zirin

Kale 144, 145
Zitso Karadimo
Yunan Martolosbaşı 165
Zitvatorok Antlaşması 28

Zivko Ağa
Canfeda Kalesi Martolos başı 60
Zvornik Sancağı Kanunnâmesi 45